

DISSERTATIONVM

ATQVE

PROGRAMMATVM

CRELLIANORVM

FASCICVLVS II.



CVM IV. TABB. AEN.

HALAE AD SALAM

TYPIS ET SVMTV I. C. HENDEL.

1775.

Index Dissertt. huius fasciculi.

- VI. *De iure manuum & poenis in iudicio criminali Germanico imprimis amputatione* diss. pro licentia doct. in utroque iure Chr. L. CRELLIVS, Lipf. d. 10. Aug. 1724. pag. 181.
- VII. *Actionem realem qua res immobilis petitur ad subterfugiendum onus satisfactionis aëtori profuturum* sistebant præf. Christoph. Lud. CRELLIVS & Io. Henricus Scherzër, Neukircha - Variscus, Lipf. d. 19. Apr. 1725. pag. 249.
- VIII. *Puteal Libonis ex antiquitate erutum* tuebantur præf. Chr. L. CRELLIVS & Io. Christoph. Peslerus, iur. utr. cultor. Vitemb. Kal. Oct 1729. pag. 269.
- IX. *Progr. de adiumentis iuris civilis ex iure naturali temporumque & nationum historia* scrips. simulque ad audiendam orationem inuitavit Chrstph. L. CRELLIVS, officium docendi iuris naturæ & gentium suscepturus, Vitemb. d. 30. Dec. 1730. pag. 307.
- X. *De corporis integri robusti & proceri priuilegio, ex iure Rom. imperii publ. & Saxonico* diss. præf. Chr. L. CRELLIVS & Carolus Gottl. Stoermer, Dresdensis, Dec. an. 1730. pag. 313.

VI.

DISSERTATIO

DE IVRE MANVVM
ET POENIS
IN IUDICIO CRIMINALI GERMANICO
IN PRIMIS AMPVTATIONE.

LIPSIAE, D. X. AVGVSTI ANNO MDCCXXIV.

CAP. PRIMVM PROOEMIALE

DE IVRE MANVVM IN FORO
CRIMINALI GERMANICO,
IN GENERE.

§. I.

Vt compesceret impatientissimum freni animal hominem sapientissimus artifex orbis terrarum, immortalem eius animam, dum exsequitur consilia, corporis vti ministerio coegit, quod imbecillitate & cunctatione sua illam ab impotentia & temeritate, possit auocare. Corporis officium per omnia membra dispensatum est, & illa Agrippae Menenii ^{a)} fabella docet, nihil in illo deprehendi, cui non suus vsus, sua munia data sint. Inter famulantia membra, manus prima est. Illa omnium necessitatibus vna maxime prospicit, aptissima artibus & rei gerendae. Illa nisi cibum pararet atque afferret; os non acciperet, neque dentes conficerent. Illa corpus totum alimentis conseruat, oris officium litterarum artificio etiam apud externos plenissime sustinet, mentis consilia maxime sola exsequitur, omnes partes ab iniuria protegit & defendit. Inde cum reliqua membra nobis fere cum brutis animantibus communia sint, homini manus soli tributa est, eiusque cura tam tenere a natura nobis commendata, vt vel reliquorum omnium vsus sine eius opitulatione nobis parum profuturus videatur. Hinc si quem noueris, in quo magnam tibi spem & expectationem constitutam habeas, illum soles manum tuam, manum dextram appellare. Inde manus appellatione legistatores ipsam potestatem hominis, & virtutem & iura fere

^{a)} LIV. II. 32.

fere omnia significarunt. pr. Inst. de Libert. & quem de manu dimittis, ille potestati tuae exemptus est. L. 4. ff. de Iust. & iure. Inde inter immania facinora desperatio Mucii Scaeuolae habita est, qui torrere manum dextram inter tormenta sponte potuit, ut ne sua quidem necessitate & tenerrimo naturae sensu a consilio auocari potuisse videatur. At manus, quo facilius colitur atque ad rerum usum adfertur, tanto magis ad facinora & fraudes ingeniosa, tanto plenior mali exempli, tanto grauius legum sanctione notata est. Atque adeo ad omnia fere facinora aliquid suae fraudis attulit, ut pauca inuenias, in quibus non pars aliqua & ministerium culpae ad manum videatur pertinere. Hinc tandem accidit, ut quemadmodum poena suos auctores sequitur. L. 22. ff. de poenis, ita in corporibus ea potissimum parte facinorosos luere sua delicta legislatores voluerint, qua maleficium perpetratum est, *b)* & variis in manus poenarum ingeniis animaduenterint, quibus illae in officio contineantur. Tulit hoc me nuper, cum Mucii Scaeuolae vitam perferberem, in illam cogitationem, ut de manuum iure & poenis in iudicio criminali Germanico commentari susciperem, quod, ut feliciter successisse credam, tua, beneuole lector, humanitas & mite de rebus meis iudicium praestabit.

§. II.

Ius manuum
Das Faust-
Recht.

Dum de iure manuum agere molior, non antiquas illas Germanorum monomachicas iniurias & ciuilia bella quibus de controuersis mutuis disputabant, & Dei sententiam gladio experiebantur, *c)* quae a multis etiam ius manum s. das Faust-Recht appellata sunt, *d)* copiose tangam quod officium alii studiosius obierunt. Sed ius manuum mihi omne illud, quod de manibus iure criminali Germanorum & Saxonum maxime constitutum est, das Recht der Hand in peinlichen Dingen, notabit. Poteram ibi longa praefatione de vocis huius significationibus, manuum signis & ritibus commentari; sed has partes & alii, & ante omnes excellentissimus WILDOGELIVS *e)* studiosissime expleuerunt. Ego ad illa propero, quae vel ab his non adducuntur, vel in nuce saltem exhibita fuere.

§. III.

Diuisio iur-
is manuum
& quantum

Ius manuum in criminalibus vel ad iudicem, vel ad partes pertinet. De iudice pauca sancita sunt, quae ad ius manuum possint referri; & quae adducun-

b) CONSTIT. NEAP. Lib. I. tit. 12. de percussoribus apud LINDENBROGIVM Codice LLgum antiquarum p. 706. Aequum est enim, ea parte corporis plecti maleficum, cum qua maleficium perpetratum est. *c)* LEGE ALEM. T. LXXXIV. apud LINDEN. p. 385. CONST. SIC. II. tit. 32. n. 777. & IOACHIMVS IOANNES MADERVS in dissert. de duello ordalii specie. *d)* SCHILTER de iure obsid. c. II. §. 6. das Faust-Recht, i. e. die Sache im Kampff zu Gottes Urtheil stellen. *e)* WILDOGEL in diss. de iure manus dextrae, habit. Ienae 1700.

adducuntur ad nostrum consilium fere nihil faciunt, quod magis in enucle- ^{ad indicem}
andis pœnis occupabitur. Ita tamen breuiter habe. Omne iudicis officium ^{pertineat.}
manu obeundum vel in ritibus quibusdam vel in sententiis exsequendis ver-
satur. Primo Saxones ipsum iurisdictionis locum erecta cruce vel statua, ^{Manus in-}
cui *manum ligneam* & gladium imposuere, significarunt, & GRYPHIAN- ^{signe iuris-}
DER ^{f)} ex glossario antiquo auctor est, manum ligneam & gladium iuris- ^{tionis cri-}
dictionis criminalis & superioris insigne potestatem de capite & *manu* sen- ^{iminalis.}
tentiam ferendi praetulisse. Und ist vor Alters dabey bedeutet gewesen, daß man
† ein groß hölzern Creutz in einer Stadt oder Flecken aufgerichtet, darauf eine
Hand oder Schwert gesteckt, zum Zeichen der Gerichte über Hals und
Hand. Et HEINISCHIVS ius ^{g)} territorii olim significari lignea cruce
in finibus solitum, cui imposita manus & gladius, zum Zeichen der Ge-
richte über Hand und Hals ^{ic.} testatur. Cuiusmodi cruces & hodie passim
extant, & quae Numburgi in loco immunitatis, auf der Freyheit, depre-
henditur, huic rei extantissimo argumento est. Ipsum etiam forum compe-
tens ab assessoribus signum manus, das Hand-Mahl, olim appellatum,
das ist ihre ordentliche Gerichte, daher genennet, daß man mit der Hand
dazu schweeret, vt explicat Glossa ad art. 51. L. 1. Land. R. p. 121. Et
gloss. ad art. 26. Land R. L. 3. p. 344. & Weiche. art. 33. ita commenta-
tur; Hand-Mahl ist nichts anders, als die Städte der Gerichte da einer
Schöff zu ist, und heist darum ein Hand-Mahl, daß er oder seine Eltern
mit der Hand da auf den Heiligen geschworen haben, und daß er noch sein
Hand-Zeichen hab auf den Schöffens-Stuhl. Ita ipsae iudicii criminalis
dum constituuntur origines, ex iure manuum deriuantur.

§. IV.

Et suas, iudex dum ius dicit: aliquas partes *manu* exsequitur. In ^{Iudex ma-}
iudicii criminalis solemnibus publicis iudex primo ad venerationem & decus ^{nu gladium}
se componit, collegis confidentibus ipse sedens gladium s. ex locorum con- ^{tenet in iudi-}
suetudine etiam baculum *manu* tenet, atque ita ius reddere iubetur. ^{b)} ^{cio solenni}
Seinen Stab oder bloß Schwerdt nach ländlichen Herkommen eines jeden ^{criminali.}
Ortes in der Hand haben, und ehrsamlich sitzen bleiben. Alii iudicem ante
manum chirotheca armare, dein gladium vagina reconditum in conspectu
populi demum pro tribunali extrahere & manu comprehendere iubent,
quod CARPZOVIVS ⁱ⁾ ex Koenigio obseruat. Erstlich darf man das
Schwert nicht ausgezogen haben; wenn sie sich aber niedergesetzt, so zeucht
er das Schwert heraus, und hält es in der rechten Hand mit einem Blech-
Handschuh angethan. Id certe exinde constat, gladium non esse vnicum

A 2

iuris

f) GRYPHIANDER de Weichbildis Saxonice c. LIXVII. n. 17. p. 167. g) HEI-
NISCHIVS in thesauro suo ad verb. Bild. b) ORD. CRIM. CAROL.
V. art. 82. i) CARPZ. prax. crim. P. III. q. 136. 14.

iurisdictionis criminalis insigne, neque baculum modo in ciuilibus iudiciis praeferrri. Sed vtrumque promiscuum est. In causis militum certe, quamuis non criminales sint, praeses iudicii gladio insigni vtitur. ^{k)} Er soll sich zu derselbigen Stelle da Recht gehalten wird, allemahl ein bloß Schwerdt vortragen lassen. Et in causis ciuium maiorem olim baculi vsum quam gladii fuisse hinc auguror, quia ipse Imperator baculi prius quam gladii mentionem fecit d. art. 82. O. Cr. & quia sub finem iudicii baculus, quo ius dictum est, recitata publice sententia fragitur. O. C. art. 96. qui mos procul dubio ab illis frequentari coepit, qui baculo insigni iurisdictionis suae utebantur, vt fracto iurisdicundi instrumento atque insigni de reo actum esse neque de mutanda posse sententia amplius deliberari, testarentur. Hodie apud multos vtrumque insigne ad manus est. In militari equitum iudicio criminali non iudex modo, ^{l)} sed assessores etiam nudos gladios manu praeferrunt, ^{m)} quorum cuspides, cum suffragia feruntur, ad terram demittunt, mox eum dicitur sententia, ad coelum erigunt, atque ita reum condemnant. ⁿ⁾ In ciuium criminali iudicio etiam cum conclamatur reus, (wenn der Beklagte beschrien wird,) a iudicis ministro accusator gladium manu praeferrri curat. ^{o)} So tritt alsdenn der Kläger herfür, und bittet ihm den Frohnbothen zu leihen, daß er der Frohne, seine geschliffene Wehre raus ziehe und ihme dem Kläger mit gewapneter Hand fürtrage, das vergönnet der Richter &c. Reliqua solemnia ore plerumque, vii moribus definitum est, peragit.

§. V.

Index manu gladium frangit.

Cum sententia recitanda est, militaris iudicii equestris praeses s. militum mareschallus, gladium ante in tabula repositum manu apprehendit & cuspidem sursum erigit, ^{p)} quod etiam assessores imitari supra diximus. Dicta capitali sententia continuo baculus *manu* iudicis frangitur. O. C. Carol. V. art. 96. vt fracto iurisdictionis insigni actum de reo, & sententiam mutari non posse, ostendat. ^{q)} Hoc alterum iudicis officium est, cuius solemnia *manu* peraguntur. Illud in plerisque locis ad naturam dicendae sententiae pertinet, & tam studiose ab ipso obeundum est, vt si huic rei supersedeat, duci reus non possit: adeo, ne militari quidem iure, cuius moribus a multis solemnitatibus

^{k)} Reuterbestall. de A. 1570 art. 4. & 6. in rubr. wie das Reuter Recht soll gehalten werden in Corp. RECESS. IMPERII p. 801. ^{l)} Reuterbestall. de A. 1570. d. art. 6. p. 801. ^{m)} Reuterbestall. art. 4. d. rubr. ⁿ⁾ Reuterbestallung d. A. 1570. art. 17. sub rubr. wie das Reuter Recht soll gehalten werden. ^{o)} CHIL. KOENIG. in process. tit. wie der Richter sein Noth peintl. Hals Gericht begehren soll. ^{p)} Reuterbestallung d. A. 1570. art. 16. rubr. wie das Reuter Recht gehalten werden soll. ^{q)} LVDOV. Anhang der Eml. zum Peintl. Proceß. c. II.

nitatibus abstinetur, capitis reus, nisi fracto baculo, damnari non potest. ^{r)} Tandem ubi post solemnes interrogationes mittenda concio est, quorundam locorum moribus manu vel pede saepius iudicis fella, cui infederat, & mensa, in qua celebrata solemnia sunt, deiiciuntur. Illud tertium munus, quod manu exsequi iudices solent. Sed haec ab aliis plenius tradita sunt, & a nobis obiter, ne quid desit commentationi, monentur.

§. VI.

Haec ad solemnes iudicii criminalis ritus pertinent; restat, ut de reliquis iudicum officiis in criminali causa obeundis pauca addamus. Huc apprehensionem s. capturam reorum, quam vulgo dicunt, cum iudex *manibus* trahi apparitorum ministerio in forum reos curat, maxime, quamvis improprie, referunt. Illa, quia famae reorum male consulitur, parcius saeuire iudices iubentur; illamque rectissime in solis capitalibus causis, aut quarum poena corporis afflictiva est, arg. L. 3. ff. de custod. reor. & l. 2. cod. eod. tit. ^{s)} non in pecuniariis aut leuioribus, ^{r)} neque in illis tuto semper, quae arbitraria poena coercentur, quia tunc nescit iudex, an non forte multa statui debeat, in reum sufficientibus, legitimis ^{u)} & probabilibus ^{x)} indiciis suspectum Ordin. Crim. Carol. art. 18. it. art. 218. l. 2. cod. de custod. reor. decernit. Quare d. art. 218 O. Cr. inter consuetudines perditissimas unter Mißbräuche und böse unvernünftige Gewohnheiten refertur: Daß durch die Obrigkeit auch etwa leichtlich ehrbare Personen, ohne vorgehende Berücksichtigung, bösen Leumuth und genugsame Anzeigung angegriffen und ins Gefängnis gebracht werden, und in solchen Angriff etwa geschwinde und unbedächtig gehandelt wird, dadurch der Angegriffene an seinen Ehren Nachtheil leydet. Aut si in his excedat, iniuriarum potest a reo conueniri l. 32. ff. de Inj. & d. art. 218. atque ita Dnos scab. Elect. Lips. respondisse, CARPZOVIVS ^{y)} auctor est. Quin & iudicem ad emendam teneri, si personae dignitas & conditio hinc grauius afflicta sit, dubium esse non potest. Illud iam tum a maioribus nostris ad nos propagatum & lege Salica ^{z)} qui hominem ingenuum sine causa ligauerit, ICC. denariis qui XXX. solidos continent, lege Boiorum ^{a)} & Burgundiorum ^{b)} XII. solidis damnatus & totidem mulctae nomine numerare iussus est. Vnde maiorum nostrorum

A 3

in

^{r)} Reuterbestallung de A. 1570. art. 17. rubr. wie das Reuter Recht gehalten werden soll. ^{s)} IVL. CLARVS L. V. sent. §. ult. quæst. 28. n. 1. & 2. PROSP. FARINAC. pr. crim. L. I. tit. 4. qu. 27. n. 38. ^{t)} ne custodia durior sit poena. ^{u)} FARINAC. prax. crim. lib. 1. tit. 4. qu. 27. n. 112. ^{x)} MENOCH. de præsumtionibus L. I. 88. n. 8. ^{y)} CARPZOV. pr. crim. P. III. qu. III. n. 3. ^{z)} Lege Sal. tit. 34. l. 1. apud LINDENBROGIUM cod. LLgum antiquarum p. 328. ^{a)} Lege Boiorum tit. 3. c. 1. l. 7. l. c. p. 409. ^{b)} Lege Burgundionum tit. 32. apud LINDENBROGIUM p. 280.

in his rebus sollicitudinem & curam non obscuro argumento colligimus. Quae cum trita sint, & ad nostrum consilium nihil faciant, terigisse sufficiat, ne illorum obliti videamur. Id vnum adiicio, magistratum, qui reos, quamvis non adeo suspectos, in iudicii locum sponte descendentes in carcere detinet, iniuriarum actione & emenda facilius absolui, quia tunc minori dedecore reus affligitur, & iniuria leuissima est, quam praesumptio iuris de magistratus integritate & fide facilius diluere videtur.

§. VII.

*Tormenta
quomodo a
iudice cu-
randa sint.*

Si de reo tormentis habenda quaestio est, carnificis *manibus* iudex utitur, & videtur illud etiam ad ius manuum pertinere. In quibus illa a iudice possint decerni, infra in poenis manuum persequemur. Qui vel in causa illegitima, vel modo iniusto torqueri reum iusserit, illum Wisigothorum leges ^{c)} CCC, solidis condemnarunt; si mors dolo iudicis sequatur, capitis reum habuere, ^{d)} si culpa & oscitantia iudicis occidat, D. solidis mulctarunt. ^{e)} Hodie qui dolo reum torquet, ut exinde moriatur, morte puniatur, ^{f)} qui culpa excesserit, syndicatus, iniuriarum, legis Aquiliae tenetur, apud Saxones ad praestandam emendam, s. dimidium wehrigeldum, restitutionem damni & poenam arbitrariam Const. El. 42. pro iniuriae modo, quem ex laesi dignitate & tormentorum atrocitate aestimamus, O. C. art. 20. & 61. subeundam obligatur. Neque ab illis actionibus praestita vrpheda, si superior iuramentum relaxet, reus excluditur. Ita dn. scab. Lips. M. Febr. 1590. pronunciarunt: und ihr seyd dessen ungeachtet, jedoch auf desselben vorgehende relaxation vorgemeldte Grafen des angelegten unschuldigen Gefangniß, Tortur und gezogenen Iniurien halber rechtlich zu belangen wohl befuget, möget auch derothalben vor meinem nicht gescholten werden. v. N. w.

§. VIII.

*Notario-
rum in iudi-
cio ius ma-
nuum.*

Notarii & scribae etiam *manu* officium suum exsequuntur. Quod cum eadem in civilibus, qua in criminalibus causis, ratione obeundum, omnis rei gestae historia studiose perscribenda, & undique ingenua fide agendum sit, vix est quod de illis moneamus, nisi quod in criminalibus circumspiciente magis agere, omnia verba sine interpellatione aut mutatione consignare, ex ingenio alia non substituere, ^{g)} quae torturam & responsionem circumstant curiosius attendere, denique in omnibus solícite magis versari iubeantur, O. C. Carol. art. V. aut si quid illorum culpa aut oscitantia perditum neglectumve aut fraude suppositum & subtractum fuerit, vel manus ampu-

^{c)} WISIGOTH. L. V. tit. I. l. 5. apud LINDENBROG. p. 121 sqq. ^{d)} ibid. l. 2. inf. ^{e)} ibid. d. l. ^{f)} BRUNNEM. *tr. de indic. ad tort.* P. II. n. 5. n. 19. CHIL. KOENIG in proc. c. 2. n. 37. PROSP. FARINAC. *pr. crim.* l. I. tit. 5. qu. 37. ^{g)} LUDOV. Anhang der Einl. zum peincl. Proceß CII.

amputatione, vel talione, vel alia pœna arbitraria, tanto grauiori ac in ciuilibus coercentur, quanto grauius in illis momentum & praeiudicium vertitur ciuium & reipublicae vniuersae. Haec in manuum delictis & pœnis copiosius persequemur. Hinc etiam cum formam & modum inquisitionis iudici Ictorum responsa definiunt, scribe ad sollicitudinem his fere verbis solent excitari: Wenn nun des Inquiliti Antwort sowohl als der Zeugen Aussage mit besondern Gleisse aufgezeichnet, in eine ordenliche Registratur gebracht und wieder überschicket wird, ergeheth seiner Persohn und verwirckten Strafe halber, oder sonst in der Sache was Recht ist. v. R. w.

§. IX.

A iudice criminalis causae ad partes, accusatorem & reum conuertor. De accusatore pauca in genere dicam, quia de solis reorum delictis & pœnis cum sollicitudine agere animus est. Accusatoris manu ritus quidam ante iudicii criminalis plena auspicia seu litis contestationem maxime obeundi sunt, quibus accusator serio se rem agere, neque frustraturum iudicis operam testatur. Antiquitus, si quis reum in iudicio publico accusabat, manum suam inscriptionis seu subscriptionis vinculo obligare iuebatur, l. 3. ff. de delict. priuat, quod primum ad ius manuum in accusatore potest referri. Illa & se perseueraturum in iudicio, vsque ad sententiam l. 7. §. 1. ff. de accus. & inscrip. & si reus absoluator, propter accusationis temeritatem subiturum talionis pœnam spondit. Huius legis seueritate accusatorum libido, ne praemii, quod ipsis constitutum erat, ^{b)} cupiditate ad accusationem facile, cum tanta reorum iniuria, prosiliant, & miseris temere insultent, coercenda fuit, vt sciant inultam, si non probauerint, accusationem non futuram, l. 7. pr. ff. de accus. & inscript. Hoc consilio similitudinem custodiae pati, & impunitam mentiendi licentiam non credere iubentur. l. fin. 17. Cod. de accus. & inscript. cum calumniatores ad vindictam poscat, supplicii similitudo, l. ead. C. h. t. Illud BOII ⁱ⁾ & maiores nostri fere omnes, studiosissimi Romanorum imitatores, in exemplum traxere, & Carolus M. accusatorum proteruiam inscriptionis vinculo seuerissime coercuit, ^{k)} & legem finalem Cod. de accusat. & inscript. sua auctoritate iisdem verbis sancit. ^{l)} WISIGOTHI ne accusatori quidem soli, quamuis inscribat, fidem habuere, sed trium testium subscriptione illam confirmari ^{m)} & si fallat, accusatorem, quam reo voluerit infligi pœnam sustinere in Siculorum constitutionibus FRIDERICVS I. ⁿ⁾ imperauit; quia, quanto durius

Ius manuum in accusatore.

Inscriptio accusatoris.

^{b)} BRISSEON. antiq. l. 3. c. 17.

DENBROGIVM p. 420.

l. 180. p. 1081. Pœnam, quam reus passurus erat, accusator excipiat, si conuincere eum non potuerit.

^{l)} ibid. C. 338. p. 1113.

^{m)} WISIGOTH. VI. tit. 1. l. 2. p. 120.

ⁱ⁾ LEGE BOIORVM tit. 8. l. 17. apud LIN-

^{k)} in CAPIT. CAROL. M. & LVDOV. VII.

ⁿ⁾ CONST. NEAP. II. tit. 14. p. 769.

nocentes persequimur, tanto studiosius ingenuorum innocentiam sanciri atque defendi principis pietas, & rerum publicarum ratio iubeat. *o)* Quod vinculum quamvis magno olim consensu a Germanis acceptum, postea tamen quia nostris moribus raro operae praemium accusatoribus constituitur, a Carolo V. mitigatum est, qui pro subscriptione in talionem accusatores vel in vinculis teneri, vel fide iussoribus caueri reo de expensis & damnis si absoluantur, restituendis voluit, Ord. Crim. Carol. art. 12. 13. 14. quam cautionis summam, quia damnum incertum est, minimum pleni *WERIGELDI* i. e. 20. imperialium summam apud Saxones continere, *KOENIGIVS* *p)* tradidit; & *CARPZOVIVS* pro iudicis arbitrio & causarum gravitate, & in civilibus negotiis ad centum vel ducentos pluresue imperiales, exigi posse, & si in eodem territorio. in quo ius experitur, possessiones habeat accusator, quae pignori esse possint, illum cautionis onere absolui arbitratur. *q)* Quod ad Germanos a Wisigothis propagatum videri potest, qui iam tum suis legibus a talione abhortuerunt, & triumtestium subscriptione & fideiussione accusatorem, quod si reus absoluantur, ipsi vel perpetuo servituri; vel tantum ex opibus, quanti ipse damnum aestimaverit, redditurus sit, spondere voluerunt. *r)* Et hodie ius talionis teste *BARTOLO* ad l. 7. ff. de accus. & infc. ne ab accusando homines deterreantur, & delicta maneant impunita l. 51. §. 1. ff. *ad leg. Aquilianam*, consuetudine plane abrogatum est. *s)* Cumque saepius delicta per modum denunciationis & inquisitionis hodie excutiantur, ne in carcere quidem saepius accusator solet detineri. Sumendam tamen a friuole denunciantibus etiam hodie pro iniuriarum modo, quem ex laesi dignitate & criminis imputari atrocitate aestimamus, poenam arbitrariam esse, infra in delictis & poenis manuum studiosius docebitur.

§. X.

Ius manuum in praestatione guarandae.

Saxonico iure accusator etiam solemnem stipulationem, manu iudici vel eius actuario porrecta in praestatione guarandae, durch die Angelobung der Gewähr obligatur. Illa etiam ad criminalis causae solemnia pertinet. L. II. §. X. art. 16. p. 204. Gewähr soll auch ein jeglicher Mann thun und geloben, so er klagt vor seinen Herrn oder Principeln oder Mündlein um Todtschlag, um Wunden und Lähmniß. Et peccant, qui guarandam ad solum civile iudicium traxere, cum vel prius quam in civilibus causis. in foro criminali & causa sanguinis guaranda frequentari coepit, ex *glossa germ.* in pr. art. 16. L. II. §. X. *gloss. nou.* art. 14. ad lit. A. in f. l. III. p. 326. §. X. *glossa*

o) Id. ibid. *p)* *CHIL. KOENIG* ad process. c. 47. tit. vom peinlichen Vorstandt §. 2. *LVDOVICI* ad art. 12. der P. Hals- & Ordn. in 8. p. 13. *q)* *CARPZ.* pr. crim. §. III. q. 106. n. 50. *r)* *WISIGOTH.* L. VI. tit. 1. l. 2. princ. apud *LINDENBROG.* l. c. p. 120. *s)* vide *DIONYS. GODOFREDI* not. ad l. 17. C. de accusat.

glossa & CARPZOVIO quaest. 106. n. 49. & KOENIGIO c. 48. n. 2. videatur, ut reo contra occisi agnatos caueatur. In quibus causis tanto minus negligenda est, quanto plus refert, omnia in illis cum studio & solitudine curari: huius in criminali causa effectus est, ut libellus mutari nequeat. art. 14. l. 3. §. R. neue reus a Domino accusatoris & agnatis in ius trahatur. d. *gloss.* ad art. 14. §. R. l. 3. 1. A. Und die Gawehr ist derhalben von nöthen, denn sonst müste einer seinen Herrn und Schwerd-Magen auch dafür antworten. Neque tamen inde accusator excluditur, quin noua indicia, quibus libelli substantialia non inuertuntur, possit afferre, & reum criminis conuincere. Quod in violatores Guarandae, so die Gawehr gerühret, manus, qua peccarunt, amputandae poena constituta sit, *gloss.* ad art. 14. §. R. l. 3. p. 326. & l. 11. 15. p. 201. in manuum delictis & poenis docebitur. De iure Saxonico illud adhuc norandum videtur, quod accusator, qui ad manus amputationem criminaliter egerat, dicta sententia ante executionem, cauere olim debuerit, se si reus ex amputatione manus moriatur, non velle aufugere, sed rursus parere iudicio propter mortem securam quasi ex homicidio arg. l. 3. C. de adult. *gloss.* ad art. 16. l. 11. §. R. p. 205. Videbatur etiam de vadatione & antestatione Romanorum, qua actor libello instructus, reum ipse in iudicium praesentibus aliquot testibus citabat, utque facti vadimonii meminissent, testium auriculas manu apprehensas vellicabat, ^{e)} aliquid monendum esse; & antiqua illa in ius vocatio qua reum vel inuitum actor per *Legem XII. Tabb.* vi & manu, obtorto collo in iudicium rapiebat, ^{u)} ad ius manuum pertinet; verum, quia haec apud Germanos, de quorum moribus nobis maxime controuersia est, inaudita sunt, atque ad ciuile iudicium potius pertinent, ad illa properabo, quae magis ad nostrum consilium facere videbuntur.

§. XI.

Ab accusatore ad reum ordo argumenti me defert. Rei in foro criminali & delicta & poenae excutiuntur. Nobis igitur & de manuum delictis ^{De iure manuum,} & poenis agendum est. Poterat vtrumque solum & separatim exponi, sed ^{quod ad reum pertinet.} quia pleraque manuum delicta manuum poenis luenda sunt, ut vnde facinus ^{Eiusque definitio.} processit, ibi & sensus mali haereat, vtrumque coniunctim exhibebo, ne uisio. crambe his cocta te fatigem. Cumque manuum delicta fere magis trita & cognita sint, quae de poenis manuum dicuntur, magis perplexa atque impedita, de his studiosius & in specie agam. Vbicuiuslibet poenae, qua manus affligitur, naturam exposuero, per omnia manuum delicta ibo, & quoties manuum

^{e)} CIC. Orat. pro Quinct. 19. LIV. III. 44. HORAT. Sat. 1. 9. 76. SIGON. de iudic. I. 29. ^{u)} ПОТТОМ. de lit. ordin. c. 3.

manuum poena manuum delicta coerceat, exsequar. Iam illud tua venia, beneuole Lector, iuuabis, cuius causa totum hoc negotium a nobis susceptum est.

CAP. II. SPECIALE
DE MANVVM POENIS ET DELICTIS,
MAXIME AMPVTATIONE, ET ILLIS FACINORI-
BVS, QVIBVS IN CORPVS ALTERIVS
PECCATVR.

§. XII.

*Definitio
poenarum
manus.*

Et diuisio.

*Definitio de-
lictorum ma-
nus*

Et diuisio.

Poena manuum nobis non illam modo factorum illicitorum coerci-
tionem, qua in manus post delicti confessionem probationemue dicta sen-
tentia animaduertitur, sed paullo latior & magis improprio sensu, omne
malum, quo reorum manus in iudicio criminali ex legum sanctione propter
reipublicae salutem affliguntur, notabit; vt etiam tormentorum dolores &
vinculorum molestias complectatur. Illae vel in perpetuas, vt amputatio-
nem & stygma, vel temporarias, vt tormenta & vincula diuiduntur. Ma-
nuum delicta sunt facta illicita dolo contra alicuius securitatem & salutem,
manuum maxime ministerio perpetrata. Haec vel in alicuius corpus tan-
tum, vel in opes, vel in famam, vel in horum alterutrum promiscue iniu-
ria sunt. De vtrisque seorsim agemus.

§. XIII.

*Definitio ab
illis, quae du-
bia videri po-
terant, vin-
dicatur.*

Poterat forte ad vtramque definitionem aliquid moneri. Primo
quod custodiam & tormenta & vincula inter poenas referamus, te offendet,
quorum aliqua poenarum numero l. 8. §. 9. ff. de poenis iuris auctoritate ex-
presse eximuntur. Sed ipse Imperator CONSTANTINVS l. 2. C. de cu-
stodia reorum, carcerem & vincula quia corpus affligunt poenam appellauit,
neque illud a legum consuetudine alienum est, omnes dolores corporis a
iudice excitatos inter poenas referre. In delictorum definitione nos notabis,
quod manibus delicta tribuamus, quae tamen ad solum animi consilium per-
tinent, cum corpus non peccet, si animus insons sit, arg. l. 40. ff. de R. I.
neque possit corpus ad supplicii miseras sine alterius partis societate aduoca-
ri; vnde & furiosus, & infans, & qui manibus sine consilii fraude peccat,
lege Cornelia de Sicariis non tenetur, quamuis vel ad alterius caedem furor
& impotentia consilii ipsos pertulerit. l. 12. ff. ad legem Corn. de Sicar.
Sed neque nos peccare manus sine mentis consilio arbitramur, verum con-
silio peruersitatem ex manuum, quae illam exsequuntur, ministerio, ma-
nuum

num delicta appellamus, ut ex organo & corporis ministerio delicta carnis dicuntur.

§. XIV.

Vbi de pœnis & delictis manuum mihi agendum est, facile illis supersedeo, quae ad solos digitos pertinent, cum haec ab aliis dicta sint, atque ad manuum pœnas haec magis pertineant, quae totum illud membrum, quod a summis digitorum articulis ad cubiti inferiores apophyses porrigitur, affligunt. Huc manus *amputatio* maxime pertinet, de qua curiosius ex instituti ratione agendum est. Membrorum amputatio & corporis mutilatio in genere olim in capitalis supplicii locum surrogatae videntur. *De amputatione membrorum in genere.* Ut si quod atrox crimen esset, cui coercendo civilis pœna aut corporis dolor, qui breui spatio expirat, non sufficeret, mortis vero supplicium crudelius videretur, hoc quasi medio vterentur quod neque corpus morte perimeret, & perpetuo tamen malo rectius ad obsequium, quam brevis dolor, aut alia corporalis pœna, facinorosum reuocaret. Huic rei tot omnium gentium leges, quibus membrorum abscissio capitali pœnae substituta est, argumento sunt. Hinc *philosophus* LEO, ^{x)} cum maiorum suorum de adulteris capite plectendis sanctiones non probaret, ut huius supplicii loco nasus adulteris ambobus abscindatur, constituit: & ACTISANES *aethiops* ne capitali in latrones supplicio animaduertat, neque ipsos tamen dimittat impunitos, naribus amputatis in ultimas deserti oras deportavit; ^{y)} qui pœnae huius consilium ipsi interpretantur. Deinde, quia membrorum mutilatio conspectior pœna est, & in oculos omnium incurrit, reipublicae intererat, hoc facinorosis consilio nasum, oculos, aures, virilia, manus amputari, atque ut ipso corporis membrorum habitu supplicii notam atque ingenii faciem praeferant, & illis se quasi facinorosorum insignibus & ordinis scelesti monumentis abominandos exhibeant. Liceat illius pœnae origines ex legibus gentium antiquissimarum repetere. In HEBRAEIS sanctissima post hominum memoriam gente, cui alias gloriari licet, nulli populo mitiores placuisse pœnas, quarum sanctionem ad ipsum immortalem Deum possint referre, prima huius pœnae vestigia deprehendo. *Apud primos Hebraeos huius pœnae vestigia deprehenduntur.* Illorum legibus reales iniuriae membrorum amputatione plectebantur; excussio oculi, oculo, dentis, dente, manus auerruncatio, manus iactura, pedis, pede, vulneratio, vulnere, cutis adustio, adustione luenda est. *Exod. XXI, 24. Leuit XXIV, 20.* Calumniatores talione, & qui ad membri amputationem contra alterum falso & de industrina siue dolo malo agerent, eiusdem membri iactura coercebantur. *Deut. XIX, 21.* PAVLVS FAGIVS quidem

B 2

x) NOV. LEONIS 32.

y) DIOD. SICVL. bibl. hist. l. I. edit. Hannoverana p. 55. ἔτε θανατώσας τὰς ἐνόχας, ἔτε ὀλοχερῶς ἀφείς ἀτιμωρητάς.

dem ad hunc locum, auctore rabbi KANAM ²⁾ talionis hanc legem nunquam a Hebraeis obseruatam esse, credit, sed prouerbii more haec dicta esse, & per oculi excutiendi seu manus amputandae talionem saltem damni aequalem compensationem a Deo desiderari arbitratur, quia reipublicae oneri futurum esset, si tot homines membris mutilarentur; & cum corpora saepe teneritudine & mollitie differant, si proprie haec acciperentur, laedens durius, quam laesus affligi posse videatur. Verum haec coacta, & in interpretatione legis, cuius summa esse propter vulgus claritas debet, incongrua videntur. Neque enim idcirco reipublicae oneri sunt, quibus membra amputantur, cum vel tunc saepe adhuc operis quibusdam sufficiant, vel, quod apud Germanos hodie solemne est simul in exilium agi potuissent; neque profecto exinde, quia tunc reus magis quam laesus affligerentur, poenae refingendae sunt, sed saepius propter exemplum & reipublicae commoda praestat, in laedentem acerbius animaduerti, quam ipse laesum afflixit. Denique certe, si compensatio damni saltem desiderata esset, tam longa serie a sapientissimo legislatore omnia vulnerum genera enumerata, & toties in Exodo, Leuitico & Deuteronomio eandem prouerbialem dictionem repetitam esse, non arbitror, nisi mens haec seria fuisset. Tandem tot gentium aemulatio, qua hanc talionis legem ab Hebraeis ad suos transtulere & imitati sunt, de quibus HARMENOPOLVS ^{a)} GODOFREDVS ^{b)} copiose egerunt, haec in usu quondam fuisse, testatur. Quae omnia argumento sunt, quod Dei haec sententia fuerit, quamuis deinde propter reorum aut facinoris conditionem illam interdum limitari, atque in pecuniariam poenam mutari passus videatur. Illud certo extra controuersiam est, mulieris, quae ad virorum luctamen accurrat, & hominis cum marito certantis genitalia apprehendat, manum amputandam fuisse, quia coniugem viri alieni genitalia contrectare, nefas habebatur. ^{c)} Et quamuis Grotius haec quoque uti pleraque distorqueat atque hac lege uxori veniam, genitalium viri cum marito certantis torquendorum, & manus etiam hosti amputandae licentiam datam esse, non sine textus sacri peruersione arbitretur, tamen ex Hebraeo textu, tum a multis aliis, tum maxime a CALO-VIO explosus est. ^{d)}

§. XV.

*Apud
Aethiopes.*

Proximi antiquitate & legum religione Hebraeis *Aegyptii* & *Aethiopes* habentur. Ad illos quoque poenae huius quaedam imitatio peruenit. Illi non

²⁾ HUGO GROTIUS ad Exod. XXI. 24. ^{a)} HARMENOPOLVS in promptuario iuris L. 6. tit. 5. 6. περί ἰερωδῶν. teste GODOFR. in not. ad auth. nouo iure C. de seru. fugit. ^{b)} GODOFRED. in nomenclat. graec. apud HARMENOPOLVM. ^{c)} Deut. XXV, 11. 12. ^{d)} GROTIUS & CALOVIUS ad Deut. XXV, 11. 12.

non solum, quod superius commemoravi, latrones naribus truncatos in desertum abegere, *e)* & adulterum mille plagis, adulteram nasi dispendio coercuere. quia huic deformitas grauior poena videbatur, *f)* sed etiam in epitaphio *Osymandiae* regis captiuos αἰδοῖα καὶ τὰς χεῖρας ἐν ἔχοντας virilibus & manibus truncatos pictura expressere, vt inglorios & facinorosos milites hac poena dignos ostenderent, *g)* infantibus quibusdam genitalia amputarunt, *h)* denique quod maxime huc pertinet, si qua rex parte corporis mutiletur, & alicuius iniuria vel casu afflictus pede claudicet, aut manu truncetur, omnes regis familiares & amicos, quamuis infantes sint, easdem partes sibi sponte sua abscindere, atque in huius mali societatem venire voluit, ne quis iniicere manus regi audeat, qui eandem sibi cum ipso fortunam esse subeundam cognouerit. *i)* Graecos etiam iudices, si quis vnoculo oculum excutiat, illum amborum iactura plecti *solon* imperauit. *k)* Et *zaleucus* *Locrensi* legislator adultero erui oculum curauit. *l)* *Harmenopolus* l. c. hanc poenam Graecis maxime familiarem fuisse, ostendit.

§. XVI.

Romani decoris & splendoris studiosiores fuerunt; & quia ad corporis maiestatem & venerabilem habitum adspirabant, ante imperatorum tempora hoc supplicio ne in seruulos quidem, nedum in ciues suos animaduertent, donec Imperatorum tempore barbarorum commercio ad ipsos poenae huius quaedam vestigia peruenirent. Neque facile in pandectis huius poenae exemplum deprehendes, nisi quod l. 11. ad *leg. Iul. de pec. graecus* textus sacrilegos excocari iubeat, quam tamen poenam potius d. l. ex antiquitate exempli loco adductam, quam reis vnquam fuisse irrogatam, ex l. 9. pr. ff. eod. tit. colliges, vbi sacrilegos capite apud Romanos puniendos esse, sancitum est. Et *Decemuirali* lege, si quis membrum ruperit, nec cum eo *pacit*, talionis poena constituitur, *m)* quam tamen & ipsam frequentari apud Romanos non solitam, ipsa limitatio ostendit, dum reo paciscendi venia permittitur, qua illos semper vfos esse, & naturalis ratio & *Gellius* testatur *n)* Nisi aliquis forte corporis per quadrigas dilacerationem & in partes dissectionem ad membrorum iacturam referat, quod parum memor humanarum legum apud Romanos exemplum in *METII SVFFETII* supplicio extitisse, *LIVIVS* auctor est. *o)* Mortuis interdum membra am-

Origo huius poenae apud Romanos.

B 3

puriata

e) *DIOB. SIC. L. I. Hannou. p. 55.*

f) *DIOB. SIC. L. I. l. c. & MATTHAEI de criminibus ad ff. L. XLVII. tit. 1. c. 2. n. 5. p. 75.*

g) *DIOB. SIC. L. I. p. 45.*

h) *Id. L. III. p. 165.*

i) *DIOB. SIC. L. III. p. 146.*

k) *DIOG.*

LAERT. L. I. 57. εἰν ἓνα ὁφθαλμὸν ἔχοντος ἐκκόψη τις, ἀντεκόπτειν τὰς δύο.

l) *MATTHAEI de crim. l. c. p. 75.*

m) *ANT. THYSII collat. Attic. & Rom. legum apud GRONOVIVM antiq. græc. T. V. p. 1382.*

n) *A. GELL.*

L. XX. c. 1.

o) *LIV. L. I. c. 28.*

putata sunt, vt supplicii & facinoris monumentum exstaret. ANTONIVS trucidati MARCI TVLLII caput inter vtramque eius *manum*, quas cadaueri absciderat, pro rostris in loco sublimiori exposuit, neque tenere lacrymas populus conspecta ad caput eius deligata *manu* dextra, diuinæ eloquentiæ sinistra, tot supplicum, tot reorum liberatrice, potuit. p)

— *sparsamque cruore nefando
Canitum, sacrasque manus operumque ministras,
Tantorum pedibus quidem proiecta superbis,
Conculcauit ouans. q)*

Et in alios vsus membra cadaueribus saepe abscissa FESTVS auctor est. Et M. ZVERVS BOXHORNIVS Romanos saepe digitos & manus, amputasse mortuis refert vel vt reliquo cadauere combusto instia ad illas corporis reliquias facerent; vel vt amicitiae vsque ad mortem illibatae monumentum, seruarent. r) Imperatorum temporibus illo supplicio etiam in viuos animaduersum. Primum inter ludibria & crudelitatis spectacula praecipua haberi coeptum, & cum GALBA nummularii non iuste versantis manus detruncaret, atque eius mensae affigeret s) & ALEXANDER scribae nervos incideret, t) posterius haec inter tyrannidis facinora immodica commemorarunt, u) quia tot quasi viuos efferre funeribus videbantur, quot membra illis sensim detracta sunt. Illud magno argumento est, hunc morem ipsis barbarum atque aduentitium fuisse. Deinde atrox illud supplicium cum a barbaris totum perdisceretur, CONSTANTINI IVSTINI IVSTINIANI LEONIS Philosophi, x) maxime nouellis, inter legitima exempla haberi coeptum & membrorum amputatio legum publicarum religione sancita est. Ita adulteris nasus, l. 37. ad L. Iul. de adult. NOV. LEON. 32. pes, seruo fugitiuo, l. 3. C. de seruis fugit. capilli, quos improprie huc etiam referimus, sacrilegis l. 2. C. de crim. sacril. NOV. LEON. 60. & 96. manus iu plurimis causis, quas infra sub suis quasque delictis afferemus, adimebantur.

§. XVII.

*Videtur
ad Romanos
a Wisigothis
& Longo-
bardis Im-*

Videtur huius ad Romanos supplicii atrocitas maioribus ipsorum incognita imperatorum temporibus maxime a WISIGOTHIS & LONGOBARDIS, cum quibus tum maxime coaluerant, cum barbarie & crebris victoriis in conuictus vsu atque negotiorum commercio traslata fuisse. Illis huius

p) DIOD. CASS. L. XLVII. p. 378.
in vita CICER. p. 51.

q) CORNEL. SEV. & FRANC. FABRIC.
r) M. ZVERVS BOXHORNIVS in quaest. Rom.

qu. 24. s) SVETON. in vita GALBAE c. 9.

t) LAMPRIDIUS in vita

ALEX. u) SVETON. l. c.

x) LEO philosophus quidem magis ad Graecos pertinet, quia tamen inter imperatores Orientis habetur, ad quos a Romanis imperium profectum, hic merito recensetur.

ius supplicii seueritas admodum familiaris fuit, & vix magni exempli existit ^{paratorum} crimen, quod non capite, multa, membrorum amputatione lueretur. ^{tempore} Ita Wisigothi mulieribus, qui partum abegerant, aut infantes obpresserant, ^{traslata.} omnem visionem oculorum extinguere sanciant. 1) Profugos & proditores effossionem oculorum perferre iubent; 2) masculorum stupratores & sodomitas castrare, 3) manum fecari lib. VII. tit. 5. l. 1. & eod. libro tit. 6. l. 2. p. 151. & 154. & multis aliis locis, quos infra inuestigabimus constituerunt. LONGOBARDI latronum primam culpam oculo, secundam naso multare: 4) seditionum auctores, si rei malae conuicti fuerint, nasum & capillos sibi in vicem procidere coguntur 5) manum l. I. tit. 26. C. 6. apud LINDENBROGIUM cod. LL. antiq. p. 574. de frequentissimi aliis legibus amputarunt. Siculi lenones naso, 6) alios manu 7) saepius multare. Neque in LEGE SALICA FRANCORVM & SAXONVM CAROLI M. & LVDOVICI I. capitulis desunt huius supplicii exempla, quae infra plenius persequemur.

§. XVIII.

A WISIGOTHIS deinde & LONGOBARDIS illius poenae exercitium etiam ad GERMANOS & SAXONES peruenit. Saxonum certe moribus manum reis saepe amputatam fuisse, vel exinde constat, quia ipsam iurisdictionem criminalem erecta cruce, cui manus lignea & gladius appendebatur, significabant, ut illo loco, ubi haec insignia conspiciebantur, de capite & manu amputandis ius dici, ostenderent. Quod ex GRYPHIANDRO 8) & HEINISCHIO 9) supra deriuatum est. Neque enim illius poenae simulacra praetulissent, aut his insignibus iurisdictionem criminalem potuissent interpretari, nisi capitis & manus amputandae supplicia maxime tunc inter omnes reliquas poenas apud illos fuissent celebrata. Hinc etiam ad nostra haec tempora, quibus a barbarie magis ad virtutem & decus aspiratum est, antiqui moris vestigia nostris legibus peruenire: maxime in sancienda militari disciplina maiores nostri corporis mutilatione efficacissimo ad militum atrociorum ingenia & feroces animos remedio saepius vsi sunt. Ita, qui e militia profugerunt, & signa reliquere, naso & auribus olim truncari, membra amputata patibulo aut alio loco infami affixa sunt. 10)

Et

1) WISIGOTH. Lib. VI. tit. 3. l. 7. apud LINDENBORG. cod. LL. antiquarum p. 127. 2) Ibid. l. II. tit. 1. l. 7. p. 16. 3) WISIGOTH. l. III. tit. 5. & 7. apud LINDENBORG. p. 71. & 72. 4) LL. Longobard. l. I. tit. 25. l. 61. & 67. apud LINDENB. p. 570. & 571. 5) Ibid. l. I. tit. 77. l. II. p. 545. 6) CONST. SIC. l. III. tit. 52. & 53. apud LINDENBROG. p. 819. 7) CONST. SIC. l. III. tit. 25. l. I. p. 810. & l. I. tit. 12. p. 706. 8) de Weichbb. Saxon. p. 167. 9) in thes. suo sub voce Bilo. 10) BURG. cent. II. cap. 88. HOYER in corpore iuris milit. ad art. 46. des Brandenburgischen Kriegs Rechts. cit. LVDOV. Einl. zum R. R. p. 201.

Et si qua malae notae inter milites in castris faemina versabatur, (wenn sich bey denen alten Deutschen ein liederlich Weibs-Bild in dem Lager finden ließ,) naso luere petulantiam, teste PAPPIO, debuit. ⁱ⁾ Digitos etiam deferentibus castra abscissos esse, SCHWARTZIVS testatur, atque ita anno 1653. binis militibus Iohanni Wahrmanno & Bernhard Böhmen desertae militiae reis dictam sententiam esse, auctor est; ^{k)} quin & pedes castra deferentibus saepe abscissos, ANTONIVS MATTHAEI tradidit. ^{l)} Denique & manum frequentissime militibus amputari, inferius suo loco studiose persequemur. Neque CAROLVS V. qui iudicii criminalis ordinem totum de nouo composuit, & Germanorum pœnas ad necessitatem gentis nostrae, & aequitatis iura refinxit, in ordinatione criminali Carolina his pœnis plane abstinuit. Hinc blasphemos capite, corpore & *membris*, ex reorum & facinoris indole puniri voluit, O. C. Carol. art. 106. Periuoris digitos art. 105. & 106. amputauit, pasquillorum s. libellorum famosorum auctores, qui alios criminis, quod membrorum amputandorum pœnam meretur, accusarunt, eorundem membrorum iactura puniuit, O. C. art. 110. Lenonibus aures & nasos amputat art. 123. & quod aliquo modo huc pertinet, quamuis partes saltem membrorum afficiat, corpus forcipibus caudentibus vstulandum proditoribus, infanticidis & homicidis quibusdam art. 124. 131. & 137. imperauit. Iura ELECTORATVS SAXONICI ab his non dissentiunt, cum in blasphemos amputandae linguae pœna ORDIN. POLIT. d. a. 1612. §. 1. lassen, & P. IV. CONST. EL. I. prensatione forcipum CONST. EL. III. d. P. IV. in homicidas quosdam statuatur, aliorum membrorum mutilatione CONSTIT. VIII. 12. 13. 44. 47. diuersa crimina vindicentur. Denique nihil agere, qui illius pœnae vsum in foro Saxonico exspirasse credunt, vel solus §. 9. *nouiss. mandat.* de duellis d. a. 1712. ostendit, vbi castellorum violatio, der Burg-Friedens-Bruch, sub manus amputandae pœna expresse interdicta est. Ita de membrorum amputatione in genere, & manus imprimis absciindendae origine habendum.

§. XIX.

De interpretatione legum quibus membrorum amputatione in genere irrogatur. Inde cum tam familiare Germanis hoc esse supplicium cœperit saepe membrorum in genere pœna legibus irrogata, nec qua corporis parte, animaduertendum sit, definitum est. Et mira sollicitudo vexauit interpretes quo supplicii genere, animaduertant & quando his verbis manus amputatione decernenda videatur. Sic vbi in blasphemiae crimine ORD. CRIM. CA-

ⁱ⁾ PAPPIVS in corp. iur. mil. l. VI. annot. ad art. 4. des Holländischen Kriegs-Rechts it LVDOV. l. c. ^{k)} SCHWARTZIVS decis. milit. apud LVDOV. in der Einl. zum R. R. p. 101. ^{l)} MATTH. de crim. ad D. lib. XVII. tit. I. c. 2. p. 75. n. 5.

CAROL. art. 106. impudentissimi mortales corpore, capite vel membris pro facinorum & reorum conditione plectendi sunt, Sollen an Leib, Leben oder Glieder gestrafft werden. it. in ORDIN. PROC. EL. SAX. d. a. 1555. tit. von Gotteslästern §. Wir ernstlich 2c. daß er am Leben oder mit Benehmung etlicher Glieder soll gestrafft werden, it. ORD. CRIM. CAROL. art. 111. de falsatoribus monetae, sollen nach Rath am Leibe, oder Guth, art. 112. am Leib und Leben art. 113. de falsariis librarum, an seinem Leibe, als: mit Ruthen aushauen oder dergleichen gestrafft werden, art. 114. de term. moto, der soll peinlich am Leibe 2c. gestrafft werden, difficile fuit arbitrari. Mihi videtur hic posse modus controuersiae haberi. Si simpliciter poena corporalis a capitali distincta constituta sit, quod art. 111. & 112. O. C. factum esse, ostendimus, de castigationis seu fustigationis poena ^{m)} quae in hominibus inferioris ordinis ex usu legum frequentissima est, interpretare, & quia membrorum amputatio plerumque clarius vti solent an Leib, Leben und Gliedern gestrafft werden, indicatur, ad membri amputationem temere non prolabere, nisi forte reorum dignitas, aut consuetudo & statuta, aut facinoris facies atque conditio illud videbuntur imperare. ⁿ⁾ Si membrorum poena quidem expressa, & iudici optio relicta fuerit, O. C. art. 106. verb. Er soll an Leib, Leben oder Gliedern gestrafft werden, illud membrum, quo facinus perpetratum est, amputatur; quia hic maxime finis membrorum amputandorum habendus est, vt eadem, qua peccauit corporis parte facinorosus puniatur, quod ex WISIGOTH. LEG. L. III. tit. 5. l. 5. & 7. C. & CONSTIT. NEAP. L. I. tit. 12. ^{o)} infra ostendemus. Hinc quia in blasphemiae crimine lingua sceleris ministra est, illius membri amputationem d. art. 106. O. Cr. indicari constat. Nisi forte ex aliarum gentium legibus moribusue colligas, de quo maxime membro legislator cogitarit. Inde in delictis carnis loco partium genitalium, in quas olim animaduersum est, si membrorum poena constituta est illud, cuius iactura formam maxime deturpat, vt nasus aut aures, abscinduntur; quia in illis delictis & formae quodam abusu & illecebris peccatum est, & aliae leges hoc supplicio in adulteros animaduertere. l. 37. C. ad legem Iuliam de adult. Si aliquot membra, Ordin. Prou. El. Sax. d. a. 1555. tit. von Gotteslästern §. Wir ernstlich 2c. mit Benehmung etlicher Glieder, abscindi lex iubeat, illud de manibus raro interpretare, quarum utramque simul amputari & apud Romanos Nou. CXXXIV. c. 13. interdictum, & antiquis Germanorum moribus vix vnquam permissum est. Rectius nasum &

^{m)} EVDONIC. annot. ad ord. crim. art. 110.

ⁿ⁾ САРПЗ. prax. crim. P. III.

q. 129. n. 33.

^{o)} apud LINDENBR. Cod. LL. antiq. p. 71. & 72. & CONST. SIC. apud LINDENBR. l. c. p. 706.

& aures amputabis, quae sola coniunctim membra olim abscissa sunt. Serenissimus quidem legislator *Saxo* verba *Ordin. Polit.* etliche Glieder de sola linguae amputatione Constit. I. P. IV. authentice interpretatus est; sed haec potius tunc de nouo constituuntur, neque sereniss. legislatori, in d. *ordinatione prouinciali* haec in mentem venire potuerunt, quia sola lingua aliquot membrorum appellatione indicari non potest. Denique, si nihil lex addidit, sed membris rerum plecti imperatum sit, er solle an Gliedern gestrißt werden, neque alterum in illo delicto magis, quam caetera peccarit, manus amputatur, cuius poena & legis aptissime finem implere visa, & Germanorum Saxonumque moribus maxime frequentata est. Alii tunc mitissime interpretandam legem arg. l. 42. ff. de poenis & in dubio illud membrum, cuius leuissima iactura est, amputandum credidere. Et nos in illo consentimus, & vel hoc titulo manus amputationem reliquis in dubio praefendam esse, arbitramur. Enim vero cum natura binas homini indulerit, & alterius officium possit altera expleri, manus vnus, quam nasi, aurium, oculorum mitior iactura est, quarum partium mutilatio vel nostris necessitatibus magis infesta, vel certe difficilius tegitur, atque ad infamiae notam contrahendam & turpitudinem conspectus magis composita videtur. Qui vero, vt legem mitissime interpretentur, in dubio maxime priores digitorum articulos, quibus facile caremus, abscindendos arbitrantur peccant, atque contra legislatorum finem & mores statuunt. Enimvero digiti in solo periurio amputantur; manuum frequentissima poena est. De his legislatorem cogitasse rectius suspicabere. In vrphedae tamen violatores, qui ex *Ord. Cr.* art. 108. digitis manuum, iudicum optione truncandi sunt, nisi facinoris atrocitas & indoles; vel locorum mores, ex quibus optime legem interpretaris, aliud suadeant, merito digitorum amputatione animaduertitur.

§. XX.

*Finis huius
poenae ostenditur.*

Neque tamen est, cur huius seueritatis pudeat Germanos, quamuis haec inhumana aliis poena & execrabilis videatur. Et profecto durum erat, aptissimum animal hominem ad pulchritudinis caelestis concinnitatem & similitudinem compositum tam turpi clade deformare, vtque viuis quasi cernat sua funera, manum tam tenere nobis a natura commendatam, omnium fere necessitatum ministram, omnis iniuriae abactricem vnicam atque propulsatricem, sine consilio & magna reipublicae necessitate cui eripere atque in tantam ipsum calamitatem magno communis boni dispendio deturbare. Verum huius supplicii Germanorum maioribus atrocitatem, & ipsa naturae atque rerum suarum necessitas & maxime ciuium suorum ingenia extorserunt. Omnis poena extremum aliquod consilium est, periculosa medicina, & nulli commendabilis, nisi malum immedicabile fuerit. Poenae
modus

modus ex reipublicae necessitate aestimandus, quod leuiori consilio prohiberi iniuriae nequeant. Quicquid ultra necessitatem constitutum, illud iniquum illud crudele est. Quod si vero medela mitior morbo adhiberi non possit, supplicii coerceri facinorosorum iniuriae, atque aliis quod vitent, in exemplo debet ostendi. Illud consilium maioribus nostris, tam atrocis supplicii fœditatem imperauit. Enimvero GERMANI, WISIGOTHI & LONGOBARDI, quia militibus & seruis indigebant, perpetuo a capitalibus pœnis abhorruere, & si qua poterat mitiori remedio salus publica sanciri, ciuium vitae parcatum est, ne qua hominum penuria laborarent: hoc consilio multis atrocibus delictis pœna pecuniaria constituta, vt de ciuibz mitius statuatur, quod fere tota *lex Salica*, *p)* *Alemannica*, *q)* *Saxonum*, *r)* *Ripuariorum*, *s)* *Wisigothorum* etiam & *Longobardorum* leges copiosissime omnibus paginis ostendunt. Adeo & homicidia *Ripuariorum* *s)* & *Alemannorum* *u)* legibus VIII. Werigeldis luebantur. Neque tamen pecuniarum iactura satis facinorosos coercuit, neque indigentibus poterat multa extorqueri. Inde quorundam certe facinorum atrocitas, corpore etiam expianda videbatur. Ita in capitalis pœnae locum, quia mortis supplicio parcebant, amputatio membrorum successit. Hoc maxime ex LEONIS *philosophi* nouellis, qui hanc pœnam a Germanis didicit, patet. Ille quoties maiorum suorum pœnam capitalem, vt in adulteris, *x)* castratoribus, *y)* sepulchri violatoribus detestatur, *z)* corporis pœnam, membrorumque & manus etiam saepe *a)* amputationem substituit. Et CONSTIT. SAXON. ELECTORALIBVS, si quis probabili excusatione a mortis supplicio absoluitur, & veniam meretur, capitalis pœnae loco membrorum amputatione animaduertitur, CONST. EL. 8. & 13. & 43. P. IV. Ita satis mite consilium erat, capitis pœnam remittere. Sed an in capitalis supplicii locum leuior pœna eodem reipublicae fructu & emolumento surrogari potuerit, magis disputatum. Enimvero in tanta temporum illorum licentia coerceri hominum plerumque rigidorum & militum iniuriae aptius non poterant, quam si illis facinorosi membris truncarentur, sine quorum ministerio perpetrari facinora non poterant; vt hac illos necessitate, a nequitia & fraude auocarent. Ita vultus mutilatione a libidinis materie & occasione adultera, linguae defectu blasphemus ab execrabili sermone, manus amputatione a violentia & fraude maleficus optime prohibetur. Hoc consilio manu maxime facinorosi, in manuum delictis WISIGOTH. L. VI. tit. 4. l. 3. *b)* & multis aliis legibus, quod infra docebitur, periuri

C 2

digitis

p) in cod. legum antiq. apud LINDENBROG. p. 315. *q)* ibid. 363. *r)* ib. 474.
s) ib. d. 450. *t)* LEX RIPVARIOR. tit. 64. p. 464. *u)* LEX ALEMANNORVM tit. 49. p. 376. *x)* NOV. LEON. 32. *y)* NOV. LEON. 60. *z)* NOV. LEON. 96. *a)* NOV. LEON. 35.
b) apud LINDENBR. p. 129.

digitis *O. C.* art. 198. die zween Finger, damit er mißgehandelt, abgehauen 2c. naso in carnis criminibus adulterae & lenones NOV. LEON. 32. & l. 37. C. ad *L. Iul.* de adult. quia tunc maxime forma peccatum est, truncantur. Die Gotteslästerung soll also bestraft werden, daß die Worte: oder mit Vernehmung ehlicher Glieder, von der Zunge, damit er sie verwircket, verstanden werden. CONST. EL. I. P. IV. Et posset quodammodo Imperator in NOVELLA 134. c. 13. accusari, qui furibus manum amputari prohibuit, quibus cum maxime sit insanabile ingenium, nocendi libido hac optime pœna excuti potuisse videbatur. Ita recte SICVLI, c) qui alterum manu percusserat, illum manus iactura luere facinus iubebant, ne possit ad eandem denuo temeritatem inuitante natura reuerti. Et quamuis medicorum, teste ANTONIO MATTHAEO, d) in curandis morbis ea ratio sit, vt non semper loco affecto medicinam adferant, sed dolente capite stomachum purgent aut clysteres adhibeant, neque tam quod doleat, quam doloris causam intueatur; tamen & apud medicos saepe incongruum est, medelam parti integrae adhibere, & pestem a morboſa per alterius titillationem auocare & quasi diuertere, quae grauior deinde & acerbior ad eandem reuertatur, atque per totum corpus grassata partes omnes inficiat. Illi etiam saepe perditum & insanabile membrum fecant & amputant, & omne malum in perpetuum sopiunt, vt nulla doloris vicissitudine atque iteratione affligantur. Eadem & delictorum ratio est. Omnis corporalis pœna, quamuis vim malorum supplicii paullulum sensu inhibeat, atque moretur, in facinorosis tamen, si membrum, quo prius peccatum est, liberum & non impeditum relinquitur, totam pestem non extirpat; sed improbi materia & potestate peccandi relicta ad eandem temere vel inuiti reuertuntur. Ita praestitit Germanis hominibus, tunc barbaris, & impatientissimis disciplinae, membrorum amputatione omnem peccandi potestatem & neruum succidere, quam eandem ab ipsis iniuriam quotidie praestolari. Hinc melius propemodum reipublicae membrorum amputatione, quae perpetuo incommodo reum de priori delicto admonet atque deterret, quam fustigatione & castigationibus consulitur, quarum molestia, cum primum exantlata est, expirat, & libido nocendi intra praecordia reuiuiscit. Porro cum omnis gens Germanorum olim bellatrix & aspera, vsu militiae ad cupiditatem & victoriae accensa esset, armorum praedarum frequentiori vsu omnia supplicia contemneret, atque praeliorum ferocitate atque licentia solaretur, non alius mali sensu rectius poterant coerceri, quam si a bellorum & militiae vsu huius illos supplicii calamitate in perpetuum auocares. Neque potest enim ciuibz suis legislator rectius consulere, quam

c) CONST. NEAP. L. I. c. 12. p. 706.
l. 47. tit. 1. c. 2. p. 76.

d) ANT. MATTH. de crim. ad

si illam partem in quoque tetigerit, qua sciat tenerrime affici facinorosos atque aduocari ad frugem solere. Denique salubre reipublicae visum est, si malefici ipso corporis conspectu animi sui indolem praeferant, & se facinorosos esse ostendant. Ita exemplo bene prospicitur, si omnibus membrorum delictis sua propria poena sit, & crimina eadem parte corporis, qua perpetrata sunt, expientur, ut cum supplicii notam in corpore facinorosorum deprehendas, ipsum etiam duntaxat facinus, quo supplicium meruerunt, eadem parte commissum possis suspicari. Ita ex manus clade falsarium vel pacis violatorem, ex nasi iactura adulterum cognosces, & ubi supplicium deprehendes, ibi & facinus execrabere. Ita, cum periuris O. C. art. 107. digiti abscinduntur, utrumque efficitur, tum ut ne possint amplius digitis peierare, tum, ut hos alii periuros esse intelligant. Et si recte olim latrones Romani in eodem loco, ubi grassati fuerant, furca fixerunt, ut reliqui conspectu deterreantur, l. 28. §. 15. ff. de poenis, quanto tene-rius perueniet ad animos spectatorum, si in eodem membro & facinus & supplicium deprehendent. Ita cum RVDOLPHVS SVEVICVS forte in praelio MARTISBURGENSI contra HENRICVM inter reliqua vulnera etiam manus dextrae cladem passus esset, ipse animam efflaturus & dextram de vulnere fauciam ostendens: *ecce haec est manus!* dixit, *qua domino meo HENRICO firmaui fidem sacramento &c.* Qui igitur finis nos exceperit, videtis, quia in manu, unde iuramenta violavi, mortale hoc vulnus acceptum est: e) & Auctor ANONYMVS, f) ad mortem RVDOLPHI accessisse etiam huius membri poenam, refert, ut per poenam agnosceretur & culpa. Haec de consilio huius poenae habeas. Nunc de ipsa amputatione manuum in specie agendum est.

§. XXI.

Manus amputatio est poena criminalis, corporis afflictiva non-capitalis, hodie arbitraria, qua membrum, quod a digitorum summis articulis ad inferiores cubiti apophyses pertinet, propter fidem & securitatem civium manus quodam ministerio violatam pro indole facinoris & reorum, dicta sententia reo abscinditur, ut ab ulteriori iniuria prohibeatur, & poena in illo loco, quo peccatum est, propter exemplum statuatur.

§. XXII.

Iuris Romani sensu criminalem esse amputandae manus poenam, ex Axiom. I. inde clarum est, quia solius reipublicae utilitati hac poena prospicitur, & Quod illa sit interesse publicum, quod dicunt, quaeritur, ad priuatorum vero commoda ex alterius mutilatione nihil accedit, quae criminalium poenarum in iure civili

C 3

e) ALBERT. STADENSIS ad a. 1080. CONRADVS VSPERGENSIS ad a. 1080. f. 238. f) Auctor ANONYMVS de vita HENRICI p. 383. apud STRVV. in hist. vniuers. German. p. 454. sqq.

ciuili natura est, l. 1. ff. de publ. iud. arg. l. 9. §. 5. ff. *publican.* & §. 10. l. de iniuriis. SAXONICI *g)* & hodierni iuris vsu criminalis est, quia cor-
Conseſtar. 1. pus affligit, (weil ſie auf Leib, Haut und Haar gehet,) atque ad cauſam
Quod crimi- sanguinis quodammodo pertinet. Patet exinde, quod omnia delicta, qui-
na in quibus bus amputatio manus supplicium imminet, ad criminalem ſ. ſuperiorem iu-
manus ab risdictionem referenda ſint, cuius ſolius eſt, de poena corporis afflictiua ſta-
ſcinditur, ad tuere, *b)* quod in GLOSSA WEICHBILDI egregie his verbis traditur:
iurisdictionem ſuperio- Peinliche Klage iſt anders nichts, denn da man fordert von denen Bruch-
rem pertine- haſtigen ſeine verdiente Pein und ſeinen Abtrag, noch Buße. *i)* Hinc &
ant. apud maiores noſtros SAXONES, quod ſupra oſtendimus, affixa manus
 lignea & gladius inſigne iurisdictionis criminalis habitum, & iudicium cri-
 minale, die Gericht über Hals und Handt, appellatum, *k)* vt oſtende-
 rent, capitis & manus amputandae poenas ad criminalem iurisdictionem
 pertinere. In Electoratu Saxonico de manu amputanda cognitio ad ſuperiorem
 iurisdictionem expreſſa ſanctione relata, ORDIN. PROV. d. a. 1550. §. Was
 hohe Brüche, *l)* & de anno 1555. §. eod. *m)* vbi capitis, manus ampu-
 tandae, aliaeque corporales poenae longa ſerie enumerantur: Was hohe
 Brüche ſind, welcher Strafe, Hals, Hand, und andere Leibes. Strafe 2c.
 alle ſolche ſollen in die Ober. Gerichte gehören, und von denenſelbigen gerüget
 und geſtrafft werden. Et quamvis SCHILTERVS falſati ponderis & mo-
 duli cauſam, cuius ſupplicium manus amputationem fuiſſe, infra oſtendemus,
 ad Conſulum ciuitatis inferiori iurisdictione inſtructum, referat, *n)* ex *tex-*
tu Weichbildi c. 19. Ein Bürgermeiſter hat die Gewalt, daß er richten
 mag über allerhandt falſche Maas, falſche Wage, 2c. tamen ille, cuius iura
 in *Weichbildo* recensentur, iurisdictione ſuperiori per inueſtituram inſtru-
 ctus mihi viſus eſt, quia expreſſe additur: und miſſet einer wieder geſetzt
 Recht, der wettet Haut und Haar, cuius poenae corporis cognitio ad ſolam
 ſuperiorem iurisdictionem poteſt referri. Hodie certe *Dni. Scabin. Elect.*
Lipſ. M. Febr. a. 1620. ad Conſult. ſenat. zu Eiſleben in catalogo maleficio-
rum, quae ad ſuperiorem iurisdictionem pertinent, daß dieſenigen, welchen
 die Ober- und Hals. Gerichte zuſtehen, ohngefährlich folgende Mißhandlun-
 gen zu rechtfertigen beſugt, falſationem ponderum *expreſſe* recensuerunt:
 falſche Gewicht oder Maas, ſo zu kauſſen und verkauffen gebraucht
 wird. *o)* Et quamvis poſteriori tempore manus amputatio fuſtigatione le-
 vior

g) Vide ill. & magnif. Dn. LÜDERVM MENCKENIVM, patronum & præcepto-
 rem meum religioſe colendum in tractat. ſynopt. pandect. p. 688. & BARTOL.
 ad l. 37. ff. de publ. iudic. *b)* Idem ill. MENCKEN. ib. p. 25. *i)* GLOS-
 SA WEICHBILD. art 17. poſt. pr. verb. Peinliche Klage. *k)* GRYPHIAN.
 l. c. *l)* CORPVS IVR. SAXON. d. 3. 1672. p. 26. *m)* CORP. I. S. E.
 p. 37. *n)* SCHILT. exerc. ad ff. 49. §. 134. *o)* CARPZOV. P. III.
 q. 109. n. 31.

vior & pœnis ciuilibus simillima fuisse videatur hanc tamen ciuilem non esse, sed ad criminales pertinere, ex illis, quae dicta sunt, satis confectum arbitramur.

§. XXIII.

Cum poena haec corporis afflictiua sit, an etiam in mortuos ad mo-
uendos spectatorum animos possit manus amputatione animaduerti, dubita-
tum est. Certe militum iure, apud quos multum interest, vt disciplina
militaris religiose sanciat, neue soluta in castris licentia per vim & petu-
lantiam domi & foris omnia turbandi rempublicam mala remisceat atque to-
tam euertat, aliquando cadauera facinorosorum post mortem supplicio affe-
cta fuisse, BEYERVS p) locuples testis est, qui militem occisi crudeliter
hospitis reum dicta sententia ante supplicii diem mortuum ex consilio *ICto-*
rum Magdeburgensium sellae alligatum capite truncatum, caput furcae in
conspectu totius concionis impositum, prodidit. Hodie, si reus crimen
confessus, aut de illo conuictus atque damnatus fuerit, in atrocissimis causis,
vt laesae maiestatis, veneficii, q) interdum propter spectaculi foeditatem &
exemplum supplicii quodam simulacro cadauer afficitur, corpus in partes dissecatur,
exuritur, aut loco infami deformatum exhibetur. Quod tunc maxime de-
cerni credo, si corpus praeter capitale supplicium etiam rotae imponendum,
aut in partes dissecandum, vel membra publice exponenda sunt: haec enim
poena, si vel vsque ad supplicii horam reus vixisset mortuo demum irro-
ganda erat, quare huius sententiae spectaculum, quod mortem sua natura
sequitur, morte non potest interpellari. Et tunc etiam, si manus abscin-
dendae & publice exponendae sunt, quod de proditoribus in Dania sanc-
tum est, manum mortuis posse amputari & in loco publico constitui, arbitror.
Si tamen vel non confessus sit, vel reo confesso de corpore & tempore de-
licti non satis constet, aut sententia nondum dicta sit, in corpus defuncti,
qui ne viuus quidem hac rei conditione capitali supplicio affici poterat,
ordinariae poenae simulacro animaduerti non potest, sed omne supplicium
inhonesta interdum vel minus solenni saltim sepultura absoluitur. At vero
in minus atrocibus causis, quarum r) poena duntaxat corporis afflictiua, non
capitalis est, iudex eo temere non procedit, sed corporalis poena morte,
quae & ipsa quodammodo corporalis est, expirat, arg l. 6. ff. de publ.
lud. & l. f. C. Si reus, vel accusat. mortuus fuer. atque ita, in causa
homicidii culpofi, quod manus amputatione saepius punitur infra ostende-
mus, a *Dnis. Scabinis Lipsiensibus* a. 1608. M. Ian. responsum est.

Ob-
wohl

p) BEYER. de expens. execut. crim. c. 15. p. 806. q) PETR. HEIG. P. II. q. 37. n. 32. FARINAC. pr. crim. l. tit. 1. q. 10. n. 78. IUL. CLAR. L. V. sent. pr. crim. §. ult. q. 51. §. 9. sqq. CARPZ. pr. crim. q. 131. n. 44. r) PROSP. FARINAC pr. crim. l. l. tit. 1. q. 2. n. 6.

wohl Bink Zerkger seines Alters 58. Jahr, in guten befañdt, daß er einen Jungen von 15. Jahren mit einen Stock zu todt geschlagen 2c. Dieweil aber dennoch derselbe, Euren Bericht nach, an der sch. N. gestorben, so mag wieder seinen todten Körper ferner nichts vorgenommen werden; sondern es wird derselbe vom Todten-Gräber auf den gemeinen Kirchhoff, jedoch ohne die gewöhnlichen Ceremonien billig begraben, v. N. w. 5) Quare nostris moribus, si sola manus amputatio irroganda est, illius poena morte videtur expirare. Apud GRAECOS tamen, qui manus sibi ipsis intulerunt & mortem consciuere, quia viuis medicina adhiberi non potest, mortuis manus, qua peccauerant, abscissa, & deinde seiuncta a reliquo corpore, tumulo separato prope corporis totius reliquias sepulta: ita AESCHINES contra Ctesiphontem: εἰς τὴν αὐτὸν διαχρήσονται τὴν χεῖρα, καὶ τοῦτο πράξασαν ἀποκόπτειν καὶ χωρὶς τοῦ σώματος θάπτειν. Qui sibi manus violentas intulit, illi manus, quae id perpetravit, praeciditor, neque eodem cum corpore tumulo sepelitor. 1) Quo consilio manus Romanorum cadaueribus saepe abscissae sint, superius traditum est. Illi in pignus amicitiae, utque possent ad illas reliquias corporis sacra facere, manus seu digitos amputabant. Videntur illos alio Saxones animo imitati esse, qui mortuis maxime occisis olim non supplicii neque exempli causa, verum vel ad probationem corporis delicti, vel ad iurisdictionis criminalis confirmationem, manus vel digitos absciderunt, quod *signum corporis*, Das Leib-Zeichen appellatum. Man nahm von dem Entleibten ein Leib-Zeichen durch Ablösung ganzer Hände oder Finger, dadurch man die Ermordung beweisen wollte. 2) Quo consilio tunc maxime opus fuit, cum vel antea de homicidio, non constitit, & corpus per incuriam humatum est. Tunc cadauer eruitur, & ne iudicem sordities affligat, cadaueri, exigua portio ad reum, si obueniat, rectius convincendum detruncatur. Vel, si tempore exsequiarum homicida aufugerit, ut monumentum s. corpus delicti extet, ante solemnia sepulturae manus mortui vel digitus amputabatur. Ad confirmationem vero iurisdictionis criminalis adeo hoc pertinet, quia in genere leuatio corporum mortuorum, das Aufheben der todten Körper ex *Ordin. Prou. El. d. a. 1355. ff.* Was hohe Brüche 2c. ad iurisdictionem criminalem refertur, ut adeo signum corporis detruncatum altae iurisdictionis argumentum haberi, dubium esse non possit. Atque hoc animo illud ab incluta academia Lipsiensi factum esse, constat, & in nuperrimis pactionibus cum incluto Senatu

5) ANT. GOM. Tom. 3. var. resol. c. I. n. 78. p. 454. PETR. THEOD. in colleg. cr. disp. 10. th. 3. lit. B. 1) AESCHINES CONTRA CTESIPHONTEM vid. ANTON. THYSII collat. Attic. & Roman. legum apud GRONOV. T. V. græc. antiq. p. 1390. & PUFFEND. de iure nat. & gent. L. II. c. 6. p. 269. 2) CHILIAN KOENIG. in process. tit. von der Acht rubr. Hiernach folget der ordentliche Proceß. LUDOV. Einl. zum peinl. Proceß p. 6.

Senatu huius urbis de his rebus studiose statutum est. Neque tamen illud hodie frequentatur, vel, si qua necessitas urgeat, vestis vel indusii duntaxat particula, seu capillorum exigua compages abscinditur. Wenn man ja bey der Gewöhnheit bleiben will, nimmt man gemeiniglich nicht mehr, denn nur einen Zipffel von dem Kleide des Entleibten, oder einen Lock Haares. x)

§. XXIV.

Porro, cum corporalis sit haec poena, an absente reo, aut mortuo *Consect. 3.* possint etiam in eius effigie supplicii solemnia peragi, & reorum imagini *An possit in effigie manus amputari.* manus amputari, dubitatum est, quia sensus doloris ad corporalis poenae naturam pertinere videbatur. Enimuero poenae publicae solemnibus maxime exemplo prospicitur. Illi vel effigies suppliciorum consulit. Hinc in criminibus atrocibus, & quae poena capitali, einer Lebens-Strafe sancita sunt ne populus crimen inultum putet, tabula imagine illita rei nomine insignita supplicio quod defunctus merebatur deformatur. Suspendi certe, edictaliter, quod vulgo dicunt citatos, in effigie, reos obscurum non est, atque ita nuper in causa homicidii contra Lentznerum ab incluta facultate iuridica Lipsi. ad cons. acad. Lipsi. responsum est. Capitis certe, membrorumue in imagine detruncatorum exemplum a nobis Halae deprehensum est, quia illud aliarum poenarum exempla suadere videbantur. Aliqui exinde, quia & mortui interdum capite membris truncantur, y) argumentum ducunt. Verum & vix amputari manus supra ostensum est, neque eadem cadaueris quae imaginum ratio habetur. Cadaueris, quod vere ad defunctum pertinet, & cui quisque consultum bene, tenerrime cupimus, supplicium irrogatum, cum videatur sacros manes quodammodo affligere atque turbare, occulto quodam animi sensu & horrore mouet atque percellit, utque pro eius iniuriis diuina humanaque omnia tentemus, sacro quadam stimulo inuitat. Imaginis simulacra, cum reo praeter nominis commercium commune non habent. Illius leuior iactura est; cuius facilius forte, quam tui membrorumque tuorum obliuiscare. Illud iudicibus magis familiare est.

§. XXV.

An infamiae effectus ciuiles ex manus amputatione, corporali poena *Consect. 3.* deriuentur, inter Doctores magis controuersum est: scilicet fustigatione *An infamet.* leuior habetur, quae, nisi ex causa famosa descendat, teste Marcello l. 22. ff. de his qui not. inf. non infamat. Atque eadem ratio etiam in reliquis poenis, nisi ex causa famosa descendant d. l. 22. ff. d. int. & l. 14. C. ex. qu. c. inf.

x) CHILIAN KOENIG l. c. & LUDOVIC. l. c. y) FELZII tr. de execut. in effigie. z) BEYER. c. l. de expens. execut. c. 15. p. 806.

inf. irrog. habenda est. At vero manus amputatio & omnis fere corporalis pœna hodie ex iudicio publico & causa famosa, propter dolum malum & fraudem, plerumque irrogatur, cuius sententia notatus infamiam l. 1. ff. de his qui not. infam. contrahit. Et perpetuam relegationem plerumque coniunctam habet, quam exilii speciem infamiae notam contrahere, *SARTOLVS*, teste *CARPZOVIO* *a)* arbitratur. Rectius tamen infamiae nota illos saepius absolvas. Neque fustium ictus nec perpetua relegatio semper infamat ex alleg. l. 22. ff. de pœnis l. 28. §. de pœnis. Et quamvis maxime ad exstimationem haec supplicia referre l. 28. ff. de pœnis videatur, illud de exstimationis fugillatione certius, quam de infamiae, odiosis effectibus civilibus, quas clarius notare leges solent, interpretabere. Neque arbitrarie pœnae ad quas manus amputatio pertinet, natura sua infamant. *b)* Neque qui infamia reum in sententia non notavit, infamiam iudex in arbitrariis creditur irrogasse. a. l. 4. ff. 2. ff. d. suspect. tut. Hinc nisi aliud expresse sancitur maxime nobiles qui hac pœna notari solent, reliquorum commercio & dignitatis suae iuribus vix excludes. Et, quod si infamare hanc sententiam credas, restitutione principis plenaria tamen quam dicunt & supplicio remisso infamiam quoque hac sententia contractam expirare. arg. l. 10. ff. de his, qui not. inf. l. 1. 3. & 4. cod. de sent. pass. & restitut. dubitari non potest.

§. XXVI.

Consect. 4. Recte etiam qui de crimine, quod manus amputatione sancitur, suspectus est, carcere detinetur; quo omens, quibus corporalis pœna probabili coniectura imminet, recte custodiuntur. *c)* Tam tenere enim & sollicitè natura ad fugiendas corporis molestias & dolorem composita est, ut omnes vias & aditus studiose circumspiciat, & tentet, diuina humana omnia machinetur, & si elabendi reo copiam facias, fugae ipsi consilium certissime suatura videatur. At vero in leuioribus criminibus detinendi potestas iudici fieri non solet? *d)* Enimvero illud de his maxime criminibus, quibus pecuniaria saltem pœna est, plurimi interpretantur, ne custodia quae paullulum affligit corpus, & illud quod dulcissimum est humano ingenio, libertatem & famam hominis interpellat, ipsa pecuniaria pœna, in qua corpori parcitur, & opibus minori mortalium bono, quod ad nos tam tenere non pertinet, saltem infesta est, esse durior videatur. Haec ratio in corporalibus pœnis expirat, quibus reorum corpora durius, quam sola custodia affligun-

a) *CARPZ.* pr. crim. P. III. q. 135. n. 52. *b)* *WESENBECK.* vol. I. conf. 19.

n. 34. *HARTM. PISTOR.* obs. 177. n. 33. *CARPZ.* P. III. q. 135. §. 53.

c) *IVL. CLARVS* L. V. sent. §. ult. q. 28. quamvis dissentiat *PROSP. FARIN.* pr. cr. l. tit. 4. q. 27. n. 34. p. 396. *CARPZ.* pr. cr. P. III. qu. CXXI. n. 7. *d)* *ANT. GOMEZ.* Tom. III. resol. c. 9. n. 8 sqq. de captiv. reor. p. 527.

fliguntur, adeoque in illis carcere reum indicis suspectum iudex recte detinebit.

§. XXVII.

Torturae eadem ratio est. Hinc, quia tormentorum quaestio corpus lacerat, illa in civilibus causis, seu quarum poena civilis est non recte decernitur, ne investigatio incerti facinoris ipso supplicio, quod poterat causa evicta irrogari acerbior videatur. Hinc in istis saltem criminalibus causis, quae ultimo supplicio aut corporis afflictiva poena coercenda, aut ubi de manus amputatione controuersia est, tormentis recte quaeritur ^{e)} si probabili suspitione per l. i. ff. §. i. de quaest. ad extremum illud consilium iudex videatur aduocari. Qui tormentorum quaestionem manus utriusque amputatione atrocior crediderunt, ^{f)} indulgisse ingenio videntur; cum corporis breues dolores, perpetua clade, & membri, tam tenere nobis a natura commendati, iactura, exiguum & obscurum dedecus, perpetua infamia, quae amputationi interdum coniungitur, redemptum iri falso crediderunt. At hodie tamen saepius in nobiliores dignioresque hac poena & plerumque ex a bitrio iudicis animaduertitur. Hinc caute in illis rebus & sollicite iudex circumspiciat, ne vel in clariores illis doloribus saeuat, quos dignitas & ordo ab illo dedecore exemit, ^{g)} neue in his criminibus, in quibus civiles poenae seu multa in manus amputandae locum facile succedunt, Wenn der Besl. an Guth, Ehre, Leib, Leben oder Gliedern soll gestrafft werden, quaestionem tormentorum temere decernat. Iure SICVLORVM de illis, qui manus iacturam meruerant, si crimen negarent ut tormentis quaeratur studiose sancitum est, & LONGOBARDORVM legibus falsatae monetae reis, quibus manus amputatio ab illis constituta poena est, inficiantibus veritas tormentis exprimitur. ^{h)} In causa homicidii tamen, quae & ipsa manus amputandae poena interdum sancitur, si plures facinoris correi plagis occisum impetierint, & ex cuius ictu mortuus sit, non constet, neque prae reliquis alter probabili coniectura suspectus sit, a tormentis iudicem abstinere, & singulos multa, relegatione, carcere, vel alia poena ex arbitrio dammare, ferenissimus legislator SAXO *Constit. El. 7. P. IV.* voluit. Et qui inculpaetae defensionis excusatione probabili homicidium purgat, & aliqua iuris praesumptione iuuatur, quamvis testibus rem omnem non possit euincere, tormentorum quaestioni exemptus est; & sola manus amputatione coercetur. *CONST. El. 8. P. IV.* De reliquis iudex ex facinoris indole suo arbitrio cognoscit.

D 2

§. XVIII.

^{e)} IUL. CLAR. L. V. sent. §. ult. qu. 64. 4. p. 226. MATTH. STEPH. in not. ad art. 18. ord. crim. ^{f)} HYPOLIT. de MARS. ad l. 9. ff. de quaest. PROSP. FARINAC. in prax. crim. l. tit. §. q. 42. n. 14. p. 657. CARPZ. III. q. 119. n. 10. ^{g)} vid. CARPZ. P. III. q. 118. n. 66. 72. 76. 80. &c. ^{h)} Leg. Longob. l. 7. 1.

§. XXVIII.

Consect. 6. *an liberet a* *præstatione* *Werigeldi* *manus am-* *putatio.* *Manu amputata & omni corporali pœna irrogata, maxime in vulnera-*
tionum & homicidii causis, in quibus hæc pœna pro facinoris indole inter-
dum irrogatur, apud Saxones præter corporalem poenam Werigeldum &
multa non exigitur, atque ita D. AVGVSTI CONST. EL. XI. P. IV.
dispositum: Wo einen ob excessum magnum & dolosum in Fällen den Todt-
schlag belangend, Staupenschläge oder Abhauung der Hand, und also Leibes,
Straffe zugesprochen werden, daß derselbige desfalls neben der Leibes-
Straffe mit keinen Währ-Geld zu belegen seyn solle. In relegationis pœna
tamen ciuili illud soluendum esse, eadem lege sancitur. Forte illud ex iure
Saxonico communi tractum est: vbi pacis violatoribus, qui & ipsi manus am-
putatione saepius puniuntur, in quibusdam casibus Werigeldum remittitur.
Ita GLOSS. L. I. Land-R. ad art. 53. n. 6. p. 131. de poena capitis dispo-
nitur: Wäre auch einer um Friedens-Bruch willen mit Recht getödtet, der
giebt förder kein Gewette mehr, denn er mit dem Todte, (& in genere poena
corporali,) dem weltlichen und geistl. Recht gebüßet hat, & gloss. Germ.
in art. 35. L. II. Land-R. n. 4. p. 242. mit derselben richtet der Kläger
nichts aus, als daß er den Verklagten zur Straffe bringet, denn mit dem
Todte wettet man zugleich den Richter und büßet den Kläger, und also ist
sie peinlich. i) Quae vltima maxime verba indicant, hæc in genere de poe-
 na corporali accipienda esse. Quin *art. 50. L. 3. Land-R. p. 388. item ex-*
presse de manus amputatione sancitur: Wo ein Mann seinen Leib oder Hand
verwürcket mit Ungericht, so nimmt man kein Gewett noch Buß darum, denn
er wettet damit den Leib. & gloss. ibid. n. 2. wer um einer Sache willen sein
Bluth vergeußt, dasselbige ist sein Gewette und Buße 2c. wird damit loß.

§. XXIX.

Consect. 8. *Liberat hæc* *pœna a solu-* *zatione expen-* *sarum.* *Quia corporalis poena est, in processu accusatorio a restitutione expen-*
sarum reos liberat; & qui corpore luit facinus, accusatori ad pensandas
operas aut pecuniarum erogationes non tenetur. In homicidii causa sere-
nissimus ELECTOR Saxonicus hoc studiose sanciuir, CONST. EL. 12.
P. IV. Wenn jemand auf peinliche Beschuldigung am Leben, oder auch
nach Gelegenheit mit Abhauung der Hand gestrafft und verwiesen worden,
derselbige soll des ungebrachten Sohn oder nächsten Freunden die Gerichts-
Kosten oder einigen Abtrag zu geben nicht schuldig seyn. iung. MAND.
NOST. AVGVST. REG. & ELECT. de d. 27. Iul. 1719. §. Wir wollen
auch. Et quamuis CONSTIT. XLIII. qui magistratui iniuriam realem
vulneratione aut verberatione intulit, non solum manus amputatione inter-
dum puniri, sed etiam expensas omnes restituere iubeatur; der soll der ver-
wun-

i) CARPZ p. cr. P. I. q. 34. n. 43.

wundeten Person nicht allein Abtrag, Arztlohn, Zehrung, Unkosten und Versäumnis zu entrichten, sondern auch darüber aus Richterlichen Amte willführlich mit Verweisung, Abhauung der Hand 2c. gestraft werden; tamen restitutio expensarum cum sola relegatione, quae illam immediate sequitur, coniungenda, de reliquis vero corporalibus poenis, quae postea recensentur, non intelligenda esse, visa est, ne leges sine necessitate committamus & fingere de industria antinomias videamur.

§. XXX.

Denique ultimo, & manus amputationem plerumque cum relegatione perpetua coniungi; & in genere corporis afflictiva supplicia delinquentibus exilii necessitatem imponere a doctoribus traditur. ^{Consect. 9.} ^{An manus amputationi semper coniuncta relegatio.} k) Ego quidem illud de omnibus poenis corporalibus dicere vix ausim, cum ad eas etiam castigatio in carcere pertineat, cui tamen relegatio non semper coniuncta est; & digitis abscissis reos saepe in tempus aliquod saltim relegari, constat. l) Hodie certe in manus amputatione illud usu & moribus introductum esse, ut relegatio perpetua coniungatur, so wird er mit Abhauung der Hand, dero er am besten entrathen kan, des Landes bislich verwiesen, dissimulari non potest. Et quamvis expressa quidem lege illud nunquam sancitum sit, neque solae Ictorum interpretationes in criminalibus maxime legem facere posse videantur, m) tamen causas probabiles hanc ipsis interpretationem suasisse, certum est. Primo enim ipse serenissimus legislator SAXO in quibusdam CONSTITUTIONIBUS hanc relegationem cum manus amputatione coniunxit: Wenn jemand am Leben oder auch nach Gelegenheit mit Abhauung der Handt oder Staupenschlägen gestraft und verwiesen worden. CONST. 12. P. IV. it. Wenn aber die Verwundung und der Schade groß, mit Abhauung der Handt, oder Staupenschlägen des Landes ewig verwiesen werden sollen. CONST. XIII. ex quo non obscure colligitur, serenissimum legislatorem hunc supplicii illius modum statuere, ut cum relegatione perpetua coniungatur. Secundo, quamvis exinde quod legislator haec interdum copulavit, illa perpetuo coniungenda esse, non sequatur; & mulierum tamen gravidarum ratio suasit, ut iudex illos, qui tam faedo supplicio notati sunt, a civium conspectu remoueat, ne lugubri conspectu terreant interdum inopinantes, atque abortuum partuumque mutilorum matribus tristem imponant necessitatem. Porro, quia plerumque dolosa, vel saepe etiam capitalia delicta, quorum poena propter facinoris conditionem mitigatur, CONST. EL. 11. 12. 13. P. IV. hoc supplicio expiari solent, consultius visum est, quos in tam atroci causa deprehensos constet, illos a conspectu

D 3

k) CARPZ. prax. crim. P. I. q. 40. n. 45. & P. III. q. 132. n. 73. & 74. l) CARPZ. P. I. 47. n. 14. 15. 16. 17. m) Illust. GRIßNER. T. IV. op. iur. publ. p. 47.

specu & commercio ciuium amouere. Denique contemptus & infamiae, quam pœna haec reis infligit, impatientia, nouarum contentionum dissidiorumque materiem conflatura videbatur. His consiliis recte in exilium exiguntur. At si relegatio perpetua cum manus amputatione coniungitur, duplicem reo mutilationis & relegationis pœnam irrogabis? Sed pœnas cumulare leges non solent, & electo seueriori supplicio, mitior, quae irrogari poterat, pœna expirat. ⁿ⁾ Verius tamen est ex opinione ICtorum, hanc pœnam duplicem non esse, sed relegationem ad alteram per consequentiam, quod dicunt, pertinere. Et pœnas, quae ad diuersum finem & effectum tendunt, cumulari posse, plerique ICi concedunt, ^{o)} adeoque a DNIS SCABINIS LIPS. ad requisit. d. Andr. T. in Eisleben, ita pronunciatum est: So wird der gefangene I. von W. willkührlich mit Staupenschlägen, oder Abhauung einer Faust, die er am besten entbehren kan, des Landes ewig verwiesen. B. N. W. M. Dec. 1631.

§. XXXI.

Consect. 9. Denique, quia corporalis pœna est manus amputatio, an possit pecunia redimi. aut in mulctam arbitrio iudicis conuerti dubitatum est. Antiquitus illud reis aliquando integrum fuisse, vel sola NOV. LEON. 92. suaserit, in qua besse bonorum mulctari, qui manus iacturam meruerat, iussus est. SAXONVM antiqua lege apud LINDENBROGIUM. ^{p)} Cap. I. L. XI. DCCXX. solidis manus redempta est, & iure prouinciali Saxonico ultra summam dimidii Werigeldi pro manu redimenda exigi non potuisse, ex art. 16. §. 9. Welcher Mann 2c. L. II. Land. N. apparet. ^{q)} At uero nostris hodie magistratibus vel iurisdictione superiori instructis, ex dispositione ord. prou. Sax. d. a. 1555. §. Nachdem wir auch. Tit. daß peinliche Sachen 2c. nicht bürglich gemacht werden sollen, ne pœnas quasdam criminales sine principis consensu in ciuiles suo arbitrio conuertant, interdictum videtur? Enimuero, cum serenissimus legislator in cit. §. pœnas saltem capitales sine sua auctoritate in ciuiles mutari noluerit, daß peinliche Sachen, dadurch das Leben verwircket, mit Geld. Straffe oder anderwegen nicht Bürglich gemacht, erörtert und verglichen werden sollen, exceptio videtur regulam in casibus non exceptis confirmare. CONSTIT. EL. VII. & VIII. P. IV. huius pœnae in mulctam conuertendae optio iudici studiose relicta est, als: mit Faust abhauen, Staupenschlägen, Verweisung, Gefängniß oder einer Geld-Buße möchte gestraffet werden 2c. & resol. grauiam. d. an. 1653. & 1657. grau. 59. ^{r)} fustigationem ex iusta causa per sententiam

ⁿ⁾ CARPZ. P. III. q. 132. n. 21. & 24.

ANT. GOMEZ. T. III. var. resol. c. l. de delict. n. 39. p. 434.

DENBROG. p. 474.

Ep. p. 104.

^{o)} BARTOL. ad l. 2. ff. de priuar. del.

^{p)} apud LIN-

^{q)} vid. ill. MENCK. l. c. p. 692.

^{r)} Sachsen-

tiam approbata in mulctam, cuius quantitas sententia determinetur, in solas tamen pias causas erogandam, mutari posse, de nouo sancitum est. At manus amputatio hodie vel par fustigationi, vel illa leuior habetur. Ergo illa sanctio ad eandem extensiva interpretatione recte refertur. Quibus in periurii poenam, manus amputanda est, illos propter criminis atrocitatem, supplicium pecunia redimere maiores nostri ex CAROLI M. & LVDOLPHI capitulis 1) prohibuerunt.

§. XXXII.

Porro amputationem manus poenam non capitalem esse supra §. 21. diximus. Operae pretium est, de illa re fusius commentari. Apud Saxones, cum vitam non adimat, da es keine Lebens-Strafe ist, ad capitales certe non pertinet. Sola enim capitis supplicia nobis capitalia dicuntur. De iure ciuili magis dubitatum, quod illas etiam poenas ad supplicia capitalia refert, quibus libertas aut ciuitas amittitur. Libertatem non amitti manus amputatione, certum est, quia hodie omnis seruitus poenae sublata. Quid vero de ciuitate? BARTOLVS & PAVLVS DE CASTRO non amitti manus amputatione ciuitatis iura, credunt, quia l. 10. ff. qu. test. fac. poss. eius, qui manum amisit, valere testamenta iubentur; sed haec probatio, haud est concludens, cum videatur d. l. 10. ad illos, qui manum casu seu errore naturae vel in militiae conflictu amiserunt, pertinere. Quod ANTONIVS MATTHAEVS 2) & ALCIATVS recte obseruarunt. Fortius argumentum inde ducitur: quod ciuitatis iura nunquam amitti posse videntur, nisi expressa lege adempta sint; quia poenas striete interpretamur: at vero nulla lege, qui membris mutilati sunt, ciuitatis iure excluduntur. Quid vero quod exilio grauior est manus amputatio, in cuius locum illud surrogatur? Nou. 134. c. ult. Et videtur capitale exilium esse, & nos ciuitatis iuribus excludere. Enimuero sola deportatione ciuitas amittitur l. 6. ff. de interd. & releg. §. 2. l. de capit. deminut. Simplex relegatio quae dicta Nouella 134. amputationi substituitur, ciuium iuribus non periculosa est. Sed fac tamen capitalem poenam amputationi surrogatam, an sequitur exinde, quod manus amputatio etiam ipsa capitalis sit? Minime. Quamuis enim, quae substituitur poena, mitior sit, multae tamen capitales poenae mitius quam aliae affligunt. Et pictori certe aut artifici facilius est extra Romam integrum & arte sua occupatum degere, quam in suis laribus manu truncatum, miserum, otiosum, egenum oberrare, neque suis, neque

*Axiom. 2.
An capitalis
sit.*

1) CAPIT. CAROL. M. & LVDOLPH. P. tit. 125. p. 946. *De eo qui periurium fecerit, ut nullam redemptionem soluat, sed manum perdat.* 2) ANT. MATTH. de crim. ad l. 48. ff. tit. 18. c. 1. n. 12. p. 763.

que aliorum necessitatibus sufficere. ^{u)} Adeoque, quamuis capitale supplicium in eius locum videatur surrogatum esse, manus tamen amputationem & ipsam capitalem habendam, non confectum est. Si manus utraque pedesue abscindantur, quod Imperator Nou. 134. interdixit. poenam capitalem esse, MATTHÆVS l. c. paullulum liberalior quodammodo concessit. Sed neque hoc penitus verum est. Illo enim supplicio punitus capitis saepius & vitae periculum non ex natura poenae, sed ex accidenti quod dicunt incurrit. Neque vero ex accidenti potes manus amputationem perpetuo capitalem appellare.

§. XXXIII.

Confect. 1. Quia ad non capitales poenas manus amputatio pertinet, neque triduo ante executionem, quod quidam crediderunt, reo denuncianda est, sed di-
Non triduo ante execu- tionem de- nuncianda est. Etiam & recitatam sententiam iudex nisi defensionis, prouocationis aut sup-
 plicationis uti reus beneficio velit, continuo recte exsequitur. Tridui hoc consilium est, ut possit reus animum ad mortem & futurae vitae cogitationem componere, corpus ad poenam comparare. Illud poenarum non capitalium natura non postulat. Hinc quotidie rei statim audita primum sententia castigantur, fustigantur. ^{x)} Interdum tamen propter poenae huius solemnia in aliquod tempus post dictam sententiam, publicum hoc supplicium differtur.

§. XXXIV.

Confect. 2. Neque transigere de criminibus, quae manus amputatione coercentur, ^{tuto} potes. Omnis enim de accusatione criminali reuocanda transactio l. 1. *An possit de crimine,* & 6. §. 1. ff. de his, qui not. inf. sub nota infamiae interdicta; & solae sanguinis causae excipiuntur l. 18. C. de transactionibus. Hinc ad poenas non capitales transactionis venia non pertinet. At videtur tamen membrorum mutilatio ad sanguinis causas posse referri, quia & ipsa cruenta est? Certius tamen, teste SCHILTERO, ^{y)} sola, quibus mors irrogatur, supplicia, neque ex solo vulnere cruento, nisi mortiferum sit, sanguinis poenae appellantur. Et FRIDERICVS l. falsi crimen, quod manus amputatione ab ipso ^{z)} olim coercitum est, inter causas, quae poenam sanguinis non irrogant, ^{a)} ipse retulit certissimo argumento, sola supplicia capitalia ad sanguinis poenas pertinere. De solis igitur capitalibus causis recte ex hac ratione

^{u)} Egregie hæc observata sunt ab ANTONIO MATTHÆO d. l. præterea de hac quaestione consule MENOCH. de arbit. iud. q. 86. n. 18. p. 810. GENTIL. de iurisd. 8. capitalem esse affirmat FARIN. l. c. l. 5. tit. 3. c. 19. n. 25. p. 270. ^{x)} CARPZ. pr. cr. P. III. qu. 137. n. 37 seqq. ^{y)} SCHILTER. exerc. ad ff. XI. §. 27. CARPZ. P. III. q. 102. n. 9. 10. 11. ^{z)} CONSTIT. SIC. L. I. tit. 92. l. 2. p. 754. ^{a)} CONST. SIC. L. II. tit. 16. in fin. 770. aliis, quæ poenam sanguinis non irrogant, præter falsi accusationem in suo robore duraturis.

tion e transigi l. I. ff. de bon. eorum, qu. ante sent. dicitur, quia in tam miserabili fato legislatores illi, qui sanguinem suum quacunque ratione redemptum voluerit, ignoscendum crediderunt. At etiam membra nobis natura tam tenere commendauit, vt vel quouis studio ab interitu & mutilatione vindicanda videantur. Eadem transactionis excusatio, eadem misericordiae causa. Quia tamen hoc ius singulare, et solius misericordiae est, atque contra ius commune sancitum, rectius stricte illud interpretamur atque ad membrorum mutilationem non pertrahimus.

§. XXXV.

Ex eodem argumento, si quis ex altero crimine capitale supplicium, ex altero manus amputationem mereatur an illa supplicio capitali exspiret magna alea disceptatum est. *Glossa b)* BARTOLO *c)* & IULIO CLARO, *d)* testibus maius delictum tollit minus, & durior poena minorem absorbet. Et videtur illorum consilio si quis ex crimine homicidii culpae manus amputatione, ex parricidio morte plectendus sit, ante mortis poenam manus abscindi non posse. Cum tamen & ex ipso dissentientium consensu si varia delicta cumulentur, possit in augmentum ordinarii capitalis supplicii saepe forcipum adustulatione, & alio cruciatu in reum animaduerti, quod augmentum poenae semper nouum doloris & mali genus est, recte videtur, vel propter numerum delictorum, vel maxime propter alterius criminis atrocitatem ante mortis supplicium poena corporis afflictiua, & si facinoris indoles illud patiat, manus amputatio in augmentum poenae, propter exemplum, atque ad deterrendos a facinore spectatores, decerni. Hoc maxime in perduellionis & prodicionis criminibus saepe antiquitus statutum, & hodie apud exteros assidue frequentatum esse constat. Ita Suecos ARNOLDI MESSENI filium, qui carmine famoso in reginam iniurius, Carolum X. ad gentem regiam extirpandam & regnum occupandum excitauerat, ante capitis supplicium manu, qua peccauerat, trunasse ex THEATRO EUROPAEO *e)* & PUFFENDORFIO *f)* infra commemorabo. Atque haud ita pridem quaestori cuidam PAVLLO IULIO in Dania, maiestatis laesae reo, priusquam corpus in partes dissecaretur, manum, qua peierauerat, amputatam, & exstructo ad hoc spectaculum ferculo, e regione palatii in foro expositam, ex nouellis publicis constat. Quin Suecorum quas supra commemorauimus, antiquae leges, parricidis ante capitis supplicium manus, quae in parentes iniuriae fuerunt, abscindi, iubent. Ita hodie etiam nostri iudices, si poenae pro arbitrio augendae sunt, maxime,

b) GLOSS. ad l. 9. C. de accusat. *c)* BARTOL. ad l. 2. §. 4. ff. de priu. delict.

d) IUL. CLAR. L. V. sent. §. ult. q. 84. n. 2. 3. 4 sqq. CARPZ. P. III. qu. 132. n. 23. 24. 25. & 26. *e)* THEATR. EUROP. T. VII. p. 80. *f)* PUFFEND.

de rebus Suecicis p. 996.

me, si aliquot pœnis corporalibus supplicium exacerbandum est, art. 137. O. C. mit etlichen Leibes. Strafen, als Zangenreissen, &c. si homicidio in personas illustres, coniugem & cognatos peccatum sit, aut ex aliis, quae factum comitantur atrocius esse facinus videatur O. C. art. 124. in pœnæ augmentum, pro facinoris indole, manum tuto amputabunt, quamuis illud in usu non esse cum FARINACIO dissimulari non possit. g)

§. XXXVI.

* *Axiom. 3.* Diximus quarto in supplicii huius definitione: manus amputationem *An sit arbi-* hodie ad arbitrarias pœnas pertinere. Iure civili Romanorum, Longobar-
traria pœ- dorum, Wisigothorum, Sicularum & Saxonum olim in quibusdam crimini-
na? bus certe definitam & ordinariam fuisse manus amputationem ex NOV. 42. l. 1. §. 2. qua scribae, qui Haereticorum libros propagant, manus iactura puniuntur, ex NOV. 17. c. 8. vbi tributorum incurii & vafri exactores hac vnica poena coercentur, & multis WISIGOTHORVM L. VI. §. 1. VII. 6. 2. LONGOBARDORVM aliarumque gentium legibus copiose apparet, quod infra in homicidii aliisque criminibus varii generis exemplis curatius exsequemur. Hodie certe & imperii sanctionibus O. C. art. 108. aliisque constitutionibus electoralibus P. IV. CONST. VIII. XI. XII. XIII. XLIII. & NOVISS. MANDAT. AVGVST. REGIS POLO. & ELECT. SAX d. a. 1724. M. Ian. Wieder die Banqueroutiers §. 12. cum aliis, & plerumque cum fustigatione, relegatione aut reliquis corporalibus suppliciis coniungitur, atque iudicis optione ex facinoris atque reorum indole irrogari iussa est. Quid? quod SERENISSIMVS ELECTOR ipse saepius vt iudices ex arbitrio, willkührlich oder nach Gelegenheit, de hac poena cognoscant studiose sanciat, ita CONST. VIII. P. IV. willkührlich ohne Tortur, als mit Faustabhauen, Staupenschlägen, Verweisung &c. CONST. 43. willkührlich mit Verweisung, Abhauen der Hand, Staupenschlägen, nach Gelegenheit derer Personen und anderer Umstände, CONST. 12. oder nach Gelegenheit mit Abhauung der Hand, oder Staupenschlägen &c. gestrafft werden, inter arbitrarias poenas manus amputationem referat. Hinc posse etiam hanc poenam, quia e iudicis arbitrio pendere iussa est in mulctam, piis causis inferendam, conuertri, & cum simpliciter corporalis poena, Leibes. Straffe dictatur, suadente facinoris indole manus amputationem iudicis optione irrogari, supra §. 19. demonstratum est. Iure militari hodierno e ducum arbitrio hac poena animaduerti, celeberrimus LVDOVICI testatur b) es werden die Verbrecher nach Gelegenheit der Umstände damit bestrafft. At videretur tamen locorum quae priuilegio quodam sacrosancta esse iussa sunt, maxime castellorum §. 9. nouiss. mand. duell. d. a.

g) FARINAC. pr. crim. l. tit. 3. q. 22. n. 31. p. 519.
Kr. Recht. p. 201.

b) LVDOV. Civil. zum

d. a. 1712. curiarum, rerumque aliarum quarundam violatio hodie interdum manus amputatione *ordinaria* poena esse introducta, & iure statutorio maxime, saepius si quid religiosum custodiri principes cupiant, illud manus amputatione sanciri? Enimuero si vel prouinciali iure, & statutis sola & ordinaria constituta poena sit eodem tamen quo omnes poenae ordinariae ex illis quae facinus circumstant, saepius hodie in mitius aut asperius supplicium retinguntur, consilio, interdum ex arbitrio iudicis, quia satis atrox poena est, remittitur, atque in mitiorem conuertitur. Quin *glossa* lat. ad art. 16. §. X. L. II. l. C. p. 205. ex iure canonico obseruat quod si vel statuto manus amputatio poena ordinaria sancita sit, puero & seni vel qui filios habeat infligenda i) iudex illam possit in aliam mutare. Eodem consilio aliquando *Dni. scabini elector. Lipsenses*, verba priuilegii obscura, quibus magistratui potestas arbitrariam poenam inferendi data erat, etiam de manus amputatione interpretati sunt. i) So möchte dadurch Geld, Buße, Gefängniß, Straffe, zeitlich und ewige Landes-Verweisung, oder auch Staupenschläge, Saust-Abhauen &c. verstanden werden. M. Mai. a. 1631.

§. XXXVII.

Cum arbitraria poena sit, pro facinoris & reorum conditione irrogatur; neque omnes casus satis solicite possunt definiri. Quo tamen atrocitatis gradu & interuallo distincta sit a reliquis, sciendum est. Serenissimus elector Saxo manus amputationem fustigationi ipse comparat, decis. elect. 75. Daß die Entnehmung derer Glieder und Staupenschlag einander gemeiniglich gleich geachtet werden; quare etiam plurimorum Ictorum consensu in fustigationis locum sine magno discrimine manus amputatio substituitur. So wird der gefangene I. von W. willkührlich mit Staupenschlägen oder Abhauung einer Faust, deren er am besten entzihen kan, des Landes ewig verwiesen, vti a Dn. scab. Lips. pronunciatum esse, supra ostendimus. Alii non parem modo fustigationi, sed vel leuiorem esse manus amputationem arbitrantur; atque hoc consilio in iisdem delictis, quibus plebei fustigatione coercentur, milites, nobiles, doctores, & dignitate quadam extantiori conspicuos magis manus amputatione plectendos censuere. Illa maior disputatio est. Antiquitus certe, nec mali seu doloris sensu & incommodo leuior, nec fama dignior & honestior fustigatione habita videtur. Fridericus I. enim SICVLORVM legibus non solum impudicas mulieres, cum primo in facinore deprehenduntur, fustigari, post delicti iterationem vero demum naribus truncari constituit, k) ex quo satis apparet, membrorum amputationem fustigatione grauiorem habitam fuisse; sed manus amputationem

An fustigatione mitior honestiorue sit?

E 2

i) IUL. CLAR. L. V. §. ult. q. 85. n. 11. p. 278. & BAIARDI not ad illum p. 290. n. 41. C. CARPZ. pr. crim. P. III. q. 133. tit. 52. l. 1. LINDENBR. p. 819.

k) CONSTIT. SIC. L. III.

tionem etiam in specie acerbiorum fustigatione ostendit, cum illos, qui falsa opera faciunt seu cibaria prohibita vendunt, *primum* deprehensos fustigari, si secundo repetant facinus, *manu* truncari, tertio morte plecti, imperavit. ^{l)} At vero omnia crimina iterata grauius puniuntur. Et BVRGVNDIONES fustigationem saepius augmentum saltim supplicii quod manus amputatione irrogatur esse voluerunt; & qui fugituo seruo sciens litteras fecerit, illum ingenuum manus amputatione damnarunt, seruum acceptis CCC. fustibus manu truncari voluere. ^{m)} At vero augmentum poenae ipso supplicio leuius est. Hinc etiam mortis supplicio antiquae leges manus atque membrorum amputationem saepius compararunt, atque inter poenas atrocissimas commemorauere. Ita apud Saxones omnis iurisdictio criminalis gladio & manu lignea significata, & die Gerichte über Hals und Hand appellata est, quia haec sola olim supplicia maiores nostri grauissima arbitrabantur. ⁿ⁾ In *Electoratu* etiam *Saxoniae Ord. Prou. Sax.* d. a. 1550. & 1553. §. Was hohe Brüche, inter seuerissimas poenas, was hohe Brüche sind, deren Straf Hals, Hand &c. primo fere loco recensetur, quia proxime ad poenas capitales illae perueniunt, in quibus sanguis profunditur. Hinc & apud milites nasi & aurium detruncatio capitali fere supplicio grauior habetur. ^{o)} At vero fustigatione honestior & quodammodo equestris forsitan olim habita est? Ita certe multis videtur. Neque illud tamen ex GERMANORVM, LONGOBARDORVM, WISIGOTHORVM moribus antiquis recte deriuabis. Illi enim manus amputationem maxime poenam seruilem habuerunt, & seruis illam saepius quam ingenuis amputauere. Ita seruo, qui theclaturam in sylua alterius fecerit, manus LONGOBARDI inciderunt. ^{p)} Falsarios WISIGOTHI, si honestiores rei fuerint, media parte bonorum mulctarunt, *vilioribus* manum detruncare. ^{q)} Solidos adulterantem, si ingenuus erat, comprehendi, si *seruus* puniri manus iactura voluere. ^{r)} BVRGVNDIONVM lege *seruo* etiam qui fugituo literas sciens fecerit, manum amputatam esse modo commemoratum est. ^{s)} *Seruo* qui dentem alteri excusserit, ^{t)} *seruo* qui in exercitu furetur *BOII* ^{u)} *seruo* qui in curte ducis scandalum fecerit; ^{x)} qui manum ubi *campiones* pugnaverint leuauerit, ^{y)} *seruo* qui in aedibus incendium fecerit, ^{z)} vel culmen deiecerit, quae crimina *BOII FIRSTFALLI*, a First, i. e. culmine, &

l) CONSTIT. SIC. L. III. tit. 36. l. 1. p. 810. m) LEGE BVRGVNDION. tit. 6. l. 11. apud LINDENBROG p. 272. n) GRYPHIAND. de Weichb. Sax. p. 167. l. 1. o) LVD. CIVIL. sum. R. p. 201. p) LONGOB. LL. I. tit. 26. l. 6. p. 574. q) WISIGOTH. L. VII. tit. 5. l. 1. p. 151. r) WISIGOTH. L. VII. tit. 6. l. 2. p. 154. s) LEGE BVRGVND. tit. VI. l. 11. p. 272. t) ibid. tit. 26. l. 4. p. 279. u) BOIORVM LEGE tit. 2. c. 6. l. 1. x) LEGE BOIORVM tit. 2. c. 11. l. 2. y) ibid. tit. 2. c. 12. l. 1. z) ib. tit. 9. c. 4. l. 5.

& fall ruina appellarunt, ^{a)} manum incidere, ex quo satis apparet, manus amputationem inter pœnas equestres, & honestiores, ut canum & ephippiorum portandorum supplicium ^{b)} Das Hunde- und Sattel-Tragen, habitas a maioribus nostris non fuisse. Hodie tamen nobiles alique digniores amputationem manus, olim servilem pœnam, sibi quasi propriam debere arbitrantur. Videtur id maxime hinc accidisse, quia manus iactura argumento plerumque est, manu seu gladio peccatum esse quod delictum ad animi magnitudinem magis compositum arbitrantur; cum fustigatio etiam in fures & latrones, & quoscunque plebei ordinis decernatur, a quorum commercio, vel ipso supplicii genere, distingui maluerit. Sed ne hoc quidem illis simpliciter successit, cum furibus quoque secundum O. Cr. art. 159. & latronibus quibusdam, & falsariis & scribis manus amputetur. Neque profecto recte argumentantur, qui supplicia, quae plebeis non communia sunt, leuiora, & magis honesta esse credunt. Capitis supplicium plebeiis etiam commune est, neque tamen ideo honestius habebitur aqua suffocari, aut praecipitari de saxo, quod modis puniendi prohibitis accensetur. l. 25. §. 1. ff. d. pœn. Neque enim honestior aut leuior hodie manus amputatio fustigatione est, quia plebeiis rarius irrogatur; verum quod pro leuiori aut magis honesta haberi soleat, inde ostenditur. Et quamvis forte multi, quod CARPZOVIVS credit, ^{c)} manum sibi abscindi, quam fustibus puniri, malint, vix tamen nobis persuadebit, quod ratione hoc & recto consilio faciant. Hodie tamen cum illud praeiudicium usu inoleuerit, amputatio fustigatione honestior est. Hinc propter vulgi existimationem ex qua multa pendent, milites, nobiles Doctores & reliqui clariores illa potius in dubio, quam fustigatione plectuntur. Maxime, cum SERENISSIMVS SAXONIÆ ELECTOR in CONST. 48. P. IV. Vrphedae violatoribus primo digitorum abscissionem, delicto iterato fustigationem irrogandam indicat, illamque hodie membrorum amputatione quodammodo gravio-rem habere videatur.

§. XXXVIII.

At vero, cum vel manus amputatio vel fustigatio, eligenda sit, ad ^{Cui compe-} quem optio pertineat, maior dubitatio est. Et videtur in criminali causa ^{tur electio.} reus debitoris locum explere. At debitoris vero in alternatiuis electio est arg. l. 25. ff. de constit. pec. & in gratiam rei dubitatum esse creditur; & possit forte reus statuere, quam ipse sibi pœnam leuissimam arbitretur. Enimvero arbitrium illud, quo pœnæ arbitrarie imponuntur non temeraria optio aut solutissima ex ingenio eligendi licentia est; neque reipublicae

E 3

nihil

^{a)} GLOSS LINDENBROG. ad cod. LL. antiq. p. 1401.^{b)} Ill. Dn. HENR.

DE BVNAV Leben Friedrichs des Ersten p. 54 seqq.

^{c)} P. III. q. 129. n. 38.

nihil refert, qua maxime pœna statuatur. Sed ex facinoris gravitate & reorum conditione & dignitatibus magna arbitrantium sollicitudine & *ânq. Beise* consultandum est, quod supplicium reo coërcendo sufficiat, ne quid remissius crudeliusue decernatur. Neque reus in sua causa de criminis sui atrocitate recte iudicat. Solus iudex ipse de pœna eligenda cognoscit. Ipsi datum arbitrium est; neque vilioris conditionis reus, qui manu truncari, quam plecti fustigatione malit, invito iudici illud supplicium extorquebit. Atque ita a Dnis SCABINIS ELECTORALIBVS responsum est: So stehet auch der Obrigkeit frey, welche unter gedachten beyden Strafen nach Beschaffenheit der Sache und des Delinquenten ihr ihm anzuthun gemeynet, der Delinquent aber hat sich der Wahl selbiger Strafe nicht anzumassen, v. R. w. M. Maio 1631. it. und es ist Inquisitus ein oder andere Strafe seiner Beliebung und Gefallen nach zu fliessen nicht berechtiget. v. R. w. An die Hoch. Gräfl. Solmische Râthe zu Sonnenwalda. M. Febr. 1634.

§. XXXIX.

Axiom. 4. Porro in huius supplicii definitione illud membrum, quod a digitorum extremis articulis vsque ad cubiti inferiores apophyses protenditur, *d) Quæ corporis portio abscindatur.* in manus amputatione abscindi, dictum est: hæc enim corporis portio minima est, quæ manus extremæ nomine anatomicorum vsu continetur, quamvis vulgi sermone manus appellatio latius interdum vagari videatur. Legibus certe qui maxime manus articuli & quo numero abscindendi sint sæpius definitum satis non est. Interdum etiam membrum in genere saltem indicatum sollen mit Faust abhauen gestrafft werden, CONST. EL. VIII. P. IV.

Consect. 1. Vexavit igitur illud interpretes annon manus utraque possit, maxime cum *An utraque manus abscindi possit.* facinus, quod manuum amputationem meretur, aliquoties iteratum est, abscindi? Maioribus nostris certe illud familiare olim fuisse ex WISIGOTHORVM & LONGOBARDORVM aliarumque gentium innumeris legibus recte coniicimus & BAIVARII vel soli illud testantur, qui servum in curte ducis contra leges pugnantes *e)* aut alia lege, in curte regis in furto deprehensum *f)* manus perdere voluerunt. Quod cum de vno reo sanciant recte de manu utraque interpretamur. Justinianus illud Nou. 134. c. 13. & auth. C. de serv. fugit. studiose interdixit, ductus æquissima humane sortis sed nouo iure miseratione, ne oneri sit reipubl. qui manu utraque truncatus suis necessitatibus non sufficit, quamvis forte contra finem antiquorum, qui hac pœna reos ab ulteriori iniuria auocare voluerunt. Illud, si alteram manum relinquas, non impetrabis. Quod si quis altera nature vitio careat, vel eam in armis & militiae conflictu amiserit, an tunc alteram possit iudex amputare

d) VERHEYN anat. corp. hum. tr. V. c. XI. p. 461. edit. Lips. nouiss. *e)* LEX BOIOR. tit. II. c. 11. l. 2. apud LINDENB. p. 407. *f)* ibid. tit. II. c. 12. l. 1.

tare magis dubitatum est. Et video iuris interpretes in diuersa abiisse. Magis profecto in tanto Ictorum dissensu humanae fortis misratio & militiae fauor interdum suadet, vt si quis manu altera iam careat, cum videatur fatum & natura iam tum iudicis partes expleuisse, parcas reo potius, quam tanto eius & reipubl. detrimento, miserum hominem. ineptum rei gerendae & necessitatibus suis, fato suo satis mulctatum in certissimam perniciem deturbes. Atque ita BALDVVS g) & PAVLVS DE CASTRO h) responderunt. Neque tamen naturae calamitas ipsum ab omni supplicio sed saltem a clade manus alterius liberabit. Maxime cum haec arbitraria hodie poena sit, fustigatio, relegatio, carcer aut pecuniaria multa in eius locum rectius substituitur. i) Ita mulier contra vrphedae sacramentum reuerfa, cum digitos aliquot casu amisisset, amputationis loco, quam merebatur fustigata atque in exilium acta est. k) Quod si dolo delinquentis ad eludendum supplicium, antequam iudex sententiam exsequatur, amputata sit manus, l) vel propter aliud maleficium iam ante iudicis auctoritate abscissa, dolum facinorosum, aut iteratum maleficium manu luendum esse alii crediderunt. Ita certe CAEPOLLA ad d. auth. sed nouo iure C. de seru. fugit. respondit, ne maleficus ex dolo, vel priori facinore commodum capiat. Rectius tamen tunc quoque fustigatione aut alia poena arbitraria ipsum coercebis. Neque enim reus commodum ex dolo capiet, qui iam tum manu ultra cuius amputationem animaduerti a iudice non poterat, truncatus est & insuper dolum alio supplicio arbitrario expiabit. Grauior tamen arbitraria poena propter dolum aut supplicii iterationem tunc recte irrogatur, atque SERENISSIMVS SAXONIAE ELECTOR ipse exemplum praeiuit, & reum contra vrphedam secundo reuersum, cui iam tum ad priorem reditum digiti abscissi sunt, CONST. 48. P. IV. fustigari & relegari in perpetuum imperauit.

Si dolo vel facinore alteram amiserit.

§. XL.

Si nulla manus sit, pede, naso auribusue aut aliis membris in delinquentem temere animaduerti non potest, quia de his leges, quibus amputatio manus irrogatur, nihil sancierunt. Et extensiuam interpretationem in criminalibus non probatur. Ipse huius supplicii finis ostendit, membra sibi inuicem substitui non posse. Membra hoc maxime consilio amputanda sunt, vt qua quis peccauit, parte, eadem supplicium sentiat, ab ulteriori iniuria prohibeatur, & reliquis ipsa supplicii nota ostendat, in quo facinore deprehensus

Si nulla reo manus sit, an alia membra abscindenda sint.

g) ad l. 1. C. de sent. quae pro eo, quod inter est prof. h) ad authent. sed nouo iure C. de seru. fugit. i) SPECKHAHN cent. quaest. 87. WILDVOGEL de iure manus dextrae p. 25. k) HART. PISTOR. obseru. 188. n. 6. l) Illud hodie raro accidit, quia haec poena arbitraria est, & reus ante sententiam, manum sibi amputatum iri, conuicere vix potest.

hensus sit. Neutrum impetrabis, si aliud, quam quo peccatum est. membrum abscindas: neque enim, si pedem notario amputes, illum falsa instrumenta consignasse, ex supplicio intelliges, neque si seruo fugituo manum abscindas, illum fuisse profugum, suspicabere. Ergo, cum manus abscindi non possint, rectius fustigatione, relegatione, aut multa, ex facinoris & rei indole, argumento d. CONST. EL. XLVIII. P. IV. animaduertes. Cum etiam gibbosi fustigandi propter corporis defectum alia poena coerceantur. *m)*

§. XLI.

*Dextra an
sinistra debi-
liorue ampu-
tanda sit?*

Si utraque manus integra sit delinquenti, debiliorem, qua facillime careat, *n)* adeoque vigenti & incolumi reo plerumque sinistram, illis, qui manibus laborant, aridam & grauissime affectam iudex hodie amputat, ut possit supplicium reus membri, quod abscinditur, calamitate consolari. Origini & finibus huius supplicii, illa quidem satis non conueniunt. Ad Romanos Germanosque a Wisigothis & Longobardis imprimis huius supplicii exemplum peruenit. Illi, ut pacis violatoribus & falsariis faciendae iniuriae copiam adimant, & quia conueniens visum, ea quemque parte puniri, qua peccauerat, reis manum absciderunt. Quis non videt, hoc consilio vegetissimam & dextram plerumque, qua frequentissime peccatur, ab ipsis amputandam fuisse? illud innumera exempla testantur. Ita, qui monetam adulterauit, illi *dextram manum* WISIGOTHI amputant, *o)* falsi testimonii reum *manu dextra* LONGOBARDI truncauerunt, *p)* periuro *manum dextram* amputari voluerunt. *q)* De homicidio conuicti manum, qua homicidium perpetrauerant, amittebant. *r)* BOII illum qui in curte ducis vel ubi pugnauerint campiones manum leuauerit, manu dextra truncarunt, & apud SAXONES manus *qua Guarandam promisit*, violatori Guarandae abscinditur. art. 15. §. R. L. II. Wahr. Buß ist eines Mannes Hand, damit er die Gewähr gelobet. & gloss. ibi. darum verleust er auch die Hand, damit er die Gewähr angelobet. Siculi iubente Friderico I. Imperatore Germanico percussori, manum, qua percussit, abscindi iubent. *s)* Et BOII manum incendiario amputarunt ut ne valeat amplius facere malum tit. l. c. 6. l. 6. Et peruenere ad nos quoque aliqua ilius moris vestigia; hinc Augustissimus rex noster violatoribus castellorum manum *dextram* amputari sancit. q. 9. nouiss. mandat. duell. d. a. 1712. hierüber noch die rechte Hand abgehauen werden. Et iure militari, teste LUDOVICO, non debiliior, sed illa, qua peccatum est, manus plectitur. Ich habe niemahls gefunden, daß

m) IUL. CLAR. L. V. sent. §. ult. qu. 85. n. 11. p. 278.

n. 43.

o) WISIGOTH. L. VII. tit. 6. l. 2. p. 154.

tit. 51. l. 10. p. 648.

q) Ibid. l. 11. p. 649.

l. 38. p. 534.

tit. 12. p. 706.

LEX BOIORVM II. c. 12. l. 1. p. 407.

n) CARPZ. P. I. q. 40.

p) LONGOB. I. II.

r) LL. LONGOB. L. I. tit. 9.

s) CONST. SIC. L. I.

daß man im Kriegs-Recht erkenne, daß dem Delinquenten die Hand, deren er am besten entrathen kan, abgehauen werden soll, es wird diejenige abgehauen, damit Missethat verübet worden. ¹⁾ Hinc etiam periuris digiti dextrae manus, quibus peieravit, damit sie geschwohren ord. cr. Carol. art. 107. & art. 198. die zween rechte Finger, damit er mißgehandelt und gesündigt hat, abgehauen werden sollen, abscinduntur. Cum vero nostris legibus recentioribus, quae manus abscindi debeat, non indicatum sit, sed manus in genere amputari, das Hand abhauen, iubeantur, recte Icti mitissime legem interpretati sunt, atque ita hodie pronunciant: So wird der gefangene I. von W. willführlich mit Straupenschlägen, oder Abhauung einer Hand, deren er am besten entrathen kan, des Landes ewig verwiesen. v. R. w. DN. SCAB. LIPS. ad consul. D. A. T. in Eisl. M. Dec. a. 1631. & INCLVTA FAC. IVRID. LIPS. ad consul. A. S. 1697.

§. XLII.

De effectibus huius pœnæ ex ipsa amputationis forma facile statuitur. *Consect. 3.* Primo, feudum, quod seruitiorum praestandorum vasallo necessitatem imponit, hac pœna mutilatum obtinere non posse, ex 1. feud. tit. 6. §. 2. intelligi videtur, ubi mutus ad rem gerendam plane ineptus a feudo excluditur: quae sanctio ad omnes illos, qui per corporis defectum ad seruitia domino praestanda non sufficiunt, aliquo modo videtur pertinere. Et quamvis 2. feud. t. 36. de mutis mitius statuatur, neque odiosa temere extendenda sint, rectius tamen dixeris, quia d. tit. 36. dubius est, & contrarium etiam concedit, atque infamia etiam hoc supplicium saepe sequitur, & perpetua relegatio, quae illi plerumque coniuncta est, domino spem seruitiorum intercipit, atque omnem finem tradendi feudi interuertit. feudum, quod nullo antea iure ad delinquentem pertinet, post illud supplicium adquiri nunquam posse. Quod si feudum forte iam tum occupavit, cum supplicium ipsi subeundum est, illud facilius retineri, aut, si magnum sit, alimenta ex feudo minimum decerni d. 1. feud. tit. 6. §. 2. suadere posset, nisi forte tunc etiam infamia & perpetua relegatio his iuribus ipsum excludant.

§. XLIII.

A sacerdotio illum cui manus amputata est, & infamia, 1. vn. cod. de inf. qua punitus saepe laborat, & perpetua relegatio, quae a patria ipsum distinet, & corporis mutilatio sola, non Hebraeorum modo, ²⁾ sed nostro etiam iure excludit. Sunt enim solemnia, non solum plurima, clerico, cum sacra facit, manus ministerio obeunda: manu, durch Auslegung der Hand,

¹⁾ LVD OV. Eisl. zum Kr. Pr. p. 201.

concl. 28. n. 73.

²⁾ LEVIT. XXI, 21.

²⁾ ROSENTHAL, de feud. C. 7.

Hand, 1) confitentes absoluendi, infantum capiti interdum in baptismo, dum precatio dominica recitatur, manus imponendae, hier lege der Priester die Hände auf des Kindes Haupt. ordin. eccl. August. rubr. von der Tauffe. corp. iur. Sax. p. 220. porro infantes manibus aqua lauandi; inter sacrae cœnæ sollemnia panis & vinum manu consecranda, vinum manu utraque porrigendum, it. in copulatione sac. in sacra ordinatione sacerdotum, manus ordinando imponendae, 2) und wie nach Christl. Freyheit gebräuchlich, seine rechte Hand dem neuen Pfarrer oder Diacono auf sein bloß Haupt legen, d. O. eccl. rubr. gemeine Form und Weiß auf welche ein neuer Kirchdiener ordiniret wird, p. 269. & alia innumera gestu & manus beneficio curanda sunt, quibus, dum munere sacro fungitur, supersedere non potest; sed vel maxime dedecus & horror, quem vulgus, dum mutilata manu sacra faceret sacerdos, conciperet, mutilum prohibet, ne sacrum munus obeat. Hodie certe vel leuissimus digitorum defectus dissuadet, ne, qui nondum sacro muneri adhibitus est, ad illud temere pertrahatur, & illustr. ac reuer. consistorium Dresdense candidatum, qui vnguem casu amiserat, a sacerdotio ad supplicat. senat. Chemnic. a) arcuit: Weils wir denn selbst bedenklich finden ermeldten N. N. gestalten Sachen nach ins Ministerium zu lassen 2c. adeoque Alexander III. papa merito ridetur, qui clericum in duello, quod alii sponte obtulerat, digitorum parte truncatum post peractam pœnitentiam Campaniae presbyterum constituere non dubitauit. b) Qui vero iam tum munere sacro fungitur, cum manum casu amittit, a sacris obeundis quidem arcetur, & alius in eius locum substituitur, dignitate tamen & salario toto, aut alimentis excludi non potest. Si sacerdotis ex facinore manus per iudicem amputanda est, quod raro hodie accidet, illum non remouendum modo, sed degradandum etiam, & iudici seculari, ad pœnam corporalem infligendam tradendum esse, tritissimi iuris est.

§. XLIV.

Consect. 4. Sponsalia ante supplicium celebrata manus amputatione soluuntur, quia *An sponsalia* tam atrox delictum c. 25. X. de iurei. & l. 1. C. de repud. & maxime corporis *solvat ma-* facta mutilatio arg. c. 3. fin. X. de coniug. leprof. c) amorem conjugalem *nus ampu-* minuit, & data fide de iure absoluit. Nisi forte hanc pœnam coniugi irrogatum iri, pars altera nouerit, tunc enim consensisse in illam conditionem *tatio.* putandus est, & ex consensu obligatur. c. c. 25. X. de iurei.

§. XLV.

1) *Gloss. CAROL. DV FRESNE* T. II. p. 426. 2) *BOEHMERI* ius eccles. prot. T. XI. L. I. §. 11 seq. a) vide *SCHAMB.* de iure digit. p. 12. b) *WAGENSEIL* disp. de corp. vit ordinandis §. 18 Ald. 1697. c) vide illustr. Dn. *LÜD. MENCK.* sæpius citatum tract. synopt. pandect. p. 341.

§. XLV.

Porro manus amputatione in delictis, quae civium fidem & securita-
tem laedunt, atque manus ministerio perpetrantur, pro facinoris & reo-
rum conditione animaduerti, in supplicii huius definitione dictum est. De
reorum conditione supra §. 37. egimus: restat, ut de delictorum momen-
tis, quae ad manus amputationem sufficiant, pauca moneamus. Illa pri-
mo, quibus maxime corpus affligitur, persequemur.

Axiom. 5
Quod in deli-
ctis quae civi-
um fidem &
securitatem
laedunt, ma-
nus amputa-
tio locum ha-
beat.

§. XLVI.

Corpus maxime violentia laeditur; quae cum publica vel privata sit, de utraque seorsim agendum est. Vis publica est publicum crimen, quo res publica atroci atque publica violentia laeditur. Cum dicitur magistratus, qui potestate abutitur, vim publicam facere, illud ad iura manuum proprie non pertinet, & partim supra excussum est. De reliquis studiosius videntum. Ita, qui armis, fustibus, telis, quibus noceri potest, in publico utitur, & obuiis infestus est *LEGE IVLIA* de vi publica tenetur. Qui, si quam probabilem excusationem afferat, qua poenam capitalem *O. CR.* art. 118 huic crimini constitutam, subterfugiat, ex iudicis arbitrio manus amputatione, fustibus, relegatione coercetur. *d)* Porro, qui personas publicas & rei communis salutis intentas in occupatione publica adurit, *LEGIS IVLIAE* reus est, adeoque, qui & portarum vigiles pulsatur, vim publicam fecisse, credendus est, *e)* & manus amputatione pro arbitrio iudicis in ipsum animaduerritur. Atque ita olim *DNI. SCAB. LIPS.* pronunciarunt: Hat euer Bürger N. N. eure verordnete Stadt-Wächter mit einer Parten unversehenes Dinges ohne alle Ursache vorsehlich und arglistig darnieder geschlagen und wund gehauen, so möget ihr ihm die Hand abschlagen lassen, wollet ihr ihm aber Gnade erzeigen, so möget ihr ihn verkauffen heissen und eure Stadt verweisen. *M. Ian. a. 1561. f)* Quod supplicium tanto certius meretur, si vel in ipsos senatores & magistratum iniurius est, *l. 10. ff. de vi publ. & l. 7. §. 8. ff. de ini. quorum violationem SERENISSIMVS LEGISLATOR SAXO* manus amputatione expresse coercendam esse sancivit; Wenn jemand im Lermen und Auslauff über gebotenen Frieden oder sonsten entweder seine Obrigkeit, oder die Gerichts-Personen, die einen in Hass nehmen sollen, schläget oder verwundet 2c. der soll 2c. willkührlich mit Verweisung, abhauen der Hand, Staupenschlägen 2c. gestrafft werden. *CONST. EL. 43. P. IV.* Hinc, qui mareschallum exercitus manu pulsatur, aut e longinquo manum intendit, militari iure manus amputatione ple-

F 2

Etendus

d) ANT. MATTH. ad L. 48. digest. tit. 6. c. 2. p. 444.
dec. 155. n. 23. *f)* CARPZ. P. I. q. 40. n. 14.

e) MATTH. COLER. P. II.

Stendus est, g) & gregarius quidam miles GEORGIVS PETRVS, cum magistro cuidam, qui cum mandatis apud exercitum erat, deum Sourier, quaedam monenti obfisteret & manu eum vulneraret, manus amputatione & relegatione condemnatus est. i)

§. XLVII.

Pacis publicae violatio hac poena interdicta.

Maxime pacis publicae violatores de vi publica tenentur. Illa, cum omnes Germaniae principes perpetuis digladiationibus se inuicem conficerent, & quia imperii nulla olim iudicia ordinaria constituta erant, imperatoribus in Italia & bello sancto saepe occupatis, Henricorum inprimis temporibus, gladio & praeliationibus sibi ius inuicem redderent, multis atque assiduis imperatorum studiis procerumque consultationibus sancita, a FRIDERICO I. maxime primum curari coepta est. i) Ille ante omnia militibus ab omni praedatione, diffidationibus, duellis, sub manus amputandae & capitis sanctione interdixit. k) Qui, cum omnes Germaniae ordines ad illam pacem publicam adducere non posset, primo per *Treugas* ad tempus aliquod, & quibusdam saltim ciuibus prospiciendum putauit, a quibus de non laedendo certis pactationibus inuicem, l) interdum osculo fides. (*Treue*) unde & dictae sunt *treugae*, data est, intra quod tempus, si quis alteri infestus esset, & *treugas*, fidem & pacem publicam frangeret, illi inter alias poenas, saepe etiam manus amputata est. m) Ita FRIDER. II. apud ALBERICVM: statuimus, inquit quod si quis *treugas* datas violatas dixerit atque cum ipso, in cuius manu compromissae fuerint, & cum duobus aliis synodalibus *treugas* violatas esse, conuincere potuerit, *violator manum perdat*. n) Et Longobardi eadem seueritate sanciuerunt, si quis intra *treugae* tempus hominem interfecerit, *ut manum amittat*. o) Et cum ad iniurias imperii sopiendas interdum pax ediceretur, eadem tunc violatores pacis poena confecti sunt, 2. feud. 27. Si quis *alium contra pacis edictum vulnerauerit, ei manus amputetur*. Et SERENISSIMVM ELECT. SAX. CONST. EL. 43. Wenn Jemand nach angebothenen Frieden etc. manus amputationem huic crimini constituisse, supra ostendimus.

§. XLVIII.

Ius locorum privilegiatorum.

At quia ne *treugae* quidem ad frangendas malefactorum iniurias & furorem sufficiebant, loca quaedam maxime sacro sancta esse iussa sunt, quibus ab

- g) Bönigl. Schwed. Kriegs-Articuls-Brief CAROL GVSTAV art. 24. 25. Churfürstl. Brandenburg. Kriegs-Recht. art. 12. LVDOV. Einl. zum Kr. Pr. p. 201. h) SCHWARTZIVS decis. milit. in corp. iuris milit. p. 38 seqq. rubr. *commando*. n. 3. i) Ill. DN. H. DE BVNAV Leben Friedrichs des Ersten p. 52. 53 seqq. OTTO FRIS. chron. L. II. c. 34. k) Id. DN. H. DE BVNAV l. c. p. 38. GVNTH. lig. de rebus gest. FRID. I. p. 309. OTTO FRISING. II. c. 15. l) Ill. H. DE BVNAV l. c. p. 32. m) LONGOB. L. I. tit. 9. l. 38. p. 534. n) STAT. FRID. II. c. 4. § 11. apud ALBER. ad a. 1234. T. II. access. Leibnitz. hist. p. 349. o) LL. LONGOB. L. I. tit. 9. l. 38. p. 534.

ab omni violentia & atrocitate abstineretur, quae ex securitatis privilegio *privilegiata loca* appellari coepta sunt. Quorum & hodie, quamvis ubique securitas & pax publica sancita sit, religio maior est, atque, si quis ibi delinquat, iniuria pro atroci habetur, & gravius punienda est. Eo praecipue loca publica pertinere, in quibus violatio pacis, quia solutorem temeritatem & magistratus contemptum impudentiorem ostendit, apud omnes atrocissima habetur. Hinc, qui aliquem in castellis principum verberat, aut pulsat, non modo iniuriarum tenetur, sed relegatur etiam, fustigatur, aut manum amittit. *p)* Qui in castellis securitatem & fidem civium fefellerunt, *wer den Burgfrieden gebrochen*, quos mediæ aevi scriptores *Burgbrecher* appellant, in illos *DATTIVS* hac poena animadversum esse, testatur: hanc pacem, inquit, violantes, quos *Bruchbrech* mediæ aevi scriptores appellant, acrioribus poenis, & interdum manus amputatione coërcent, *q)* quod etiam *HENNINGIVS*, *r)* *KNIPSCHILDIVS* *s)* & *FRITSCHIVS* *t)* confirmant, atque ita a Dn. Scab. Lips. pronunciatum esse contra nobilem iuvenem, qui in arce *Altenburgensi* alium verberauerat, *CARPZOVIVS* auctor est. So mag er von wegen solches in der Burg begangenen Frevels mit Abhauung einer Faust, dero er am besten entrathen kan, des Landes ewig verwiesen werden, v. R. w. M. Sept. 1596. quod ab augustissimo rege nostro in nouiss. mandat. duell. de a. 1712. §. 9. de nouo sancitum, atque ultra poenam ordinariam ibi constitutam *manus* quoque amputari iussa est. Und wenn der Burg-Frieden gebrochen und violiret, hierüber noch die rechte Hand abgehauen werden. Sic *BOIORVM* legibus si quis servus in curte domini *u)* pugnaverit, aut ubi *campiones* pugnant, manum ad levandum miserit, *x)* manum dextram, aut si in curte domini aliquid furatus sit, manus utrasque perdidit. *y)* Ita in curia & conspectu praetoris alterum laedens, gravius punitur, l. 7. §. 8. ff. de ini. item in auditoriis publicis & templis; ubi si quis sacerdotem violauerit, capitis poenam meretur. l. 10. C. de episc. quem si quis veniae titulus, prouocatio laesi aut alia quaedam facinoris conditio excusant, fustigari, aut quia manu peccatum est nobilem aliosque digniores manus amputatione coerceri, non dubium est. Atque eadem saepe de popinis, diuersoriis & omnibus publicis aedibus fanciuntur. Si ad huius rei cogitationem curatorem incutiendam in aedium publicarum liminibus tabula publica, qua manus amputandae supplicium in fine a nobis lit. B. exhibitum exprimitur, affixa est, non haec saltem poena ex facinoris

F 3

con-

p) *CARPZ.* q. 40. n. 3. *DANIEL. MOLL.* ad const. elect. 43. *q)* *DATTIVS* de pace publ. l. 1. c. 16. q. 30. 31. edit. Vlmæ in fol. 1698. *r)* *HENNING.* de iur. burgorum c. 1. *s)* *KNIPSCHILD.* de iure ciu. imp. II. c. 8-11. citante *DATTIO* l. c. *t)* *FRITSCHIVS* de palat. dom. *u)* *BOIORVM LEG.* T. II. c. 11. l. 2. apud *LINDENBROG.* 407. *x)* *Ibid.* tit. 2. c. 12. ead. p. l. 1. *y)* *ibid.* tit. 2. c. 13. l. 1. ead. pag.

conditione infligitur, verum & omnis ignorantiae & erroris excusatio & veniae titulus excludi videtur. Illae in urbium Weichbildis plerumque in locis immunitatum maxime, Lipsiae, auf der Raths-Freyheit, in libra publica, auf der Waage, in cella senatus, auf dem Raths-Keller, arcibus sagittariis Schieß-Graben, Ruh-Thurm &c. ad excludendas priuatorum iniurias, exponuntur. Inde cum imperii lege solenni pax publica capitis supplicio sanciretur & R. I. FERDIN. AVGVSTÆ VINDEL. composito d. a. 1555. §. 48. p. m. 503. ad violatae pacis crimen vis publica dolosa & atrox requireretur, patet, quod quotiescunque dolus, aut atrocitas in delicto reorum cessaret, aut poena ex aliis quae facinus circumstant mitiganda videatur, ex iudicis arbitrio fustigatione & manus amputatione animaduertendum sit. 2)

§. XLIX.

Raptus virginum.

Publicus virginum raptus ad vim publicam spectat, atque hoc titulo raptores capite puniuntur, l. ult. pr. C. de rapt. virg. art. 13. l. Di. L. 2. p. 295. Die einen Mann schlagen und fassen, oder Weib oder Mägde nothzögen und Friede brächen, man schlägt ihnen allen das Haupt ab. a) Si vero ad poenam capitalem perueniri non possit, aut sine armorum violentia crimen perpetratum sit, raptor manu olim mutilandus fuit, CONST. LEON. 35. Adulterium & stuprum violentum attentatum, si vis non atrox & crimen non consummatum sit, saepius e iudicis arbitrio O. C. art. 119. i. c. fustigatione, aut eius, qua peccatum est, manus amputatione coërcetur, An frenen Weibern und an eines Mannes Buhlschafft mag ein Mann noth thun, und seinen Leib verwircken, ob er sie ohne ihren Mann nothzöge art. 46. l. R. L. III. b) Idem etiam pro facinoris ratione de attentato plagio habendum. Quorum criminum consummatorum poenam capitalem etiam manus amputatione saepius propter atrocitatem recte augeri posse, supra ostensum est.

§. L.

Viarum obsessio Berwegelagerung.

Porro, cum viarum obsessores, qui vias publicas insidiosae occupant, & iter facientibus vim inferre meditantur, quod crimen die Berwegelagerung appellatum. & olim in genere manus & membrorum amputatione punitum est, NOV. 134. c. 13. fractae pacis publicae rei haberentur & capite plectendi essent, SERENISS. LEGISLATOR SAXO insidias in aliis viis & angustis non latrocinandi, sed vulnerandi & vindictae studio facit, andere Vorwartung in Gassen, auf Dorff- und andern Fußsteigen, welche nicht in Gemüth und Meynung zu rauben, sondern zu beleidigen und zu rächen geschehen, studiose ab illis seinnait, atque in illas, si vulnera aut

2) CARPZ. pr. crim. quæst. 40. n. 40.
GERM. ad art. 64. l. R. L. II.

a) art. 13. l. R. II. l. c. & GLOSSA

b) Sachsen-Spiegel p. 384. vide GLOSS.

aut damna grauiora sint, *manus* amputatione aut fustigatione animaduertendum esse, expresse sancit. CONST. EL. 13. P. IV. c)

§. LI.

Vis priuata & pacis domesticae violatio der Haus-Friedens-Bruch, *De vi priuata.* quamuis si aedes exterius effractae & oppugnatae sint, interdum ad pacis publicae interpellationem referatur, d) tamen si quis intra aedes suas sine armis & seditione publica alterum pulset aut verberet, de possessione sine auctoritate iudicis deturbet, l. 5. ff. de vi priuat. poena saltem arbitraria & manus interdum amputatione aut fustigatione coercetur, arg. l. 1. ff. pr. h. t. l. 18. ff. de in ius voc.

§. LII.

Corpus immediate ministerio manus in homicidio petitur, eiusque interdum iactura plectitur. Si in dolo, lethale vulnus inflictum fuerit, an laesus alio morbo vel casu perierit ignoretur, si a pluribus occisus & non ex singulis sed coniunctis vulneribus expirarit, O. Cr. art. 148. quisque lethale vulnus inflixerit non satis constet, arbitraria poena est & plerumque fustigatione in honestiores pro facinoris indole manus amputatione animaduertitur, vti ad consul. quaeft. Lips. a DNIS. SCAB. LIPS. a. 1598. M. Apr. responsum. Hinc si vulnus non inspectum quaeftori Lips. M. Maio 1625, vel non omnibus solemnibus in inspectione cadaueris ordinatione Carol. praescriptis iudex usus sit, scabiniue non adfuerint, ad consul. quaeft. Dresd. M. Aug. 1632. & quaeftoris Eckartsberg. Dec. 1631. Vismariensis M. Nou. 1626. Si chirurgus & medicus non iurati & mortui fuerint, quaeft. Illeb. M. Iul. 1630. si sanguinis effusione non musculorum & arteriarum principalium laesione, aut medici oscitantia e) mortuus sit, vel de hoc non satis constet, nob. vid. B. a G. M. M. Mart. 1632. supplicio capitali abstinendum, & in eius locum fustigatione & interdum manus amputatione animaduertendum esse responsum est. f) Si quis moderamen inculpatae tutelae iniuria excesserit, CONST. EL. S. X. P. IV. prouocatus occiderit prouocantem CONST. EL. 10. vel si alterum occiderit & praesumptione iuris vel probatione semiplena ostendat, quod in defensione sui alterum interfecerit, absque tortura fustigandus vel manu truncandus fuit, CONST. EL. 8. P. IV. Si quis culpa peccauit vel deliciendo, ligna secando, & aliis negotiis periculosis non satis circumspecte egerit, l. 4. §. 1. & l. 7. ff. ad L. Corn. de sic arbitraria, non tamen hac facile poena afficitur, quia in culpa raro ad poenam cor-

c) CARPZ. pr. crim. P. I. q. 40. n. 38. 39. vide GLOSS. GERM. in Weichbild. art. 38. n. 15. d) CARPZOV. C. Q. 35. n. 31 sqq. e) GOMEZ. T. III. resol. var. l. 3. 4. 28 sqq. p. 482. f) CARPZOV. prax. crim. q. 26.

Medicus in- corpus afflictivam solet perueniri. g) Medico tamen & chirurgo, qui
cautus. medicamenta noxia, ignoratione supina, & summa inscitia misceat, vel male fecerit, O. Cr. art. 134. ut ne manu impoſterum in miſerorum perniciem temere utatur, maxime cum hoc caſu fraudis ſuſpicionem vix poſſit diluere, manum facilius amputari interdum poſſe exiſtimamus.

§. LIIL

*Homicidium
 in personas
 venerabiles
 commiſſum.*

Si quis personas ſibi maxime venerabiles occidat, manus amputatione interdum animaduerti poſſe ſupra oſtenſum eſt. Perduellibus manum, qua peccarunt, abſcindi, & in loco publico conſtitui, inde in quatuor partes ſecari reum, vel PAVLI IULII quaſtoris Danici nuperrimum ſupplicium poſteſt reſtari. Quod infra alio exemplo confirmabimus. *h)* Sic par-ricidis, priuſquam capite truncantur, *Suecorum* legibus manus ſolet ampu-tari, ut qua peccauerant, corporis parte, dolorem perſentiſcant. Et cum iure imperii noſtri parricidii proprii *i)* in linea recta perpetrati propter i-erationem criminis vel atrocitatem poena exaſperari & forcipibus candenti-bus uſtulari corpus reorum vel alio modo ante capitale ſupplicium iudicis arbitrio affligi debeat O. C. art. 131. non incongrue ante ſuffocationem illa manus abſcindi videtur, qua peccatum eſt & peſtilentiſſimi exempli moni-mentum in loco publico expoſitum ciuibus & poſteritati abominandum ex-hiberi. Meretrici certae infanticidae in *quaſtura* ALTRVPIN haud ita pridem manus amputata eſt. Oculos illis effodiendos eſſe WISIGOTHI olim *k)* conſtituerunt. Denique qui ſibi ipsis manus inferunt poterant huc *αὐτοχέρες* improprie referri, illisque olim manus mortuis amputatas & ſeorſim a reliquo corpore alio tumulo in deteſtationem ſceleris ſepultas eſſe apud Graecos ex DEMOSTHENE *l)* & PVFFENDORFFIO *m)* ſuperius demonſtratum eſt. De bonorum conſiſcatione & canina ſepultura, qua in corpus eorum animaduertitur & cadauere defuncti furcae affigendo *n)* agere noſtri inſtituti ratio non permittit.

§. LIV.

Vulneratio.

Castratio.

Eriam ſi quis ſine occidendi animo alterum aggreditur & vulnus inſli-git hoc ſupplicio coërcetur. Caſtrationem inuitorum, cum ad delicta ma-nuum quae corpus violentia affligunt, recte referatur manuum amputatione,

vn-

g) IVL. CLARVS L. V. ſent §. ult. qu. 84. n. 1. p. 273. BARTOL. l. 1. n. 1. ff. *ſi quis aliq. reſt. prob.* CAEPOLL. conf. crim. 33. vol. 2. *h)* vide ANT. GOMEZ de hoc crim. reſol. var. T. III. c. II. §. 11. 12 ſq. p. 464. *i)* ANT. GOMEZ var. reſol. T. III. c. 3. n. 3. p. 470. *k)* LL. WISIGOTH. L. VI. tit. 3. l. 7. apud LINDENBR. p. 127. *l)* DEMOSTH. contra CTESIPH. ANT. THYSII collat. leg. Attic. & Rom. apud GRONOV. ANT. Gr. T. V. p. 1390. *m)* de iure natur. & gentium L. II. 496. *n)* ANT. GOMEZ. T. III. c. 3. n. 13. & 14. p. 474.

vnquam coëreitam fuisse non deprehendi. Sed cum pœna capitalis l. i. C. de Eunuch. constituta Nou. 142. c. i. in pœnam talionis CONST. LEON. 60. in relegationem & pecuniariam pœnam mutata sit, hodie vel capitalem esse si castratus inde moriatur, vel arbitrarie & interdum manus, qua peccatum est, amputatione animaduerti posse, argumento eorum, quae superius dicta sunt non dubito. BVRGVNDIONVM iure qui ingenuo seruus dentem de industria dolo malo excusserit, manus incisione damnatus est. ^{o)} Si quis alteri manum abscindat talionis pœna constituta, Talionis pœna membra mutilantur, vt cum fortunam sibi eandem infligendam intelligant^{na}. a petulantia ciues auocarentur. Illa qua laesit quemque parte truncandum apud HEBRAEOS fuisse ex Deut. XIX, 21. Hand um Hand &c. aliisque locis ostensum est. SICVLI talionem tanto studiosius commendarunt, quando magis aequum esse ipsis visum est, ea quemque parte plecti qua nefarium facinus perpetravit. ^{p)} WISIGOTHI eadem talione in facinorosos animaduertere, redimi tamen, centum solidis manus ex talione amputationem passi sunt. ^{q)} LONGOBARDI si quis alteri manum excusserit, ab ipso manus redimendae nomine medium Werigeldum, solui voluerunt. ^{r)} SAXONVM Prouinciali iure omnis membrorum mutilatio si ciuilitur agitur medii WERIGELDI solutione expiatur. art. 16. §. Welchen man an den Mund &c. L. 2. p. 204. col. 4. & in genere vulnera cum criminaliter accusator egit, manus amputatione coërcentur. Wer den andern lähmet oder wundet, wird er dessen überwunden, man schlägt ihm die Hand ab. d. art. 16. &c. L. II. & GLOSS. LAT. lit. c. quod de binis vulnerum generibus eadem GLOSSA lit. b. interpretatur: Das ist, um Kampffer, Wunden und andere, die da lähmniß einführen, und um Fleisch, Wunden, welche die rechte Länge und Tieffe haben, das ist Glieds-länge und Nagels-tieffe, &c.

§. LV.

Nunc delictorum quae manu committuntur, serie ad iniuriarum realium illas species, quibus facto ad alterius contumeliam suscepto ciuis sine^{reales} vulneratione laeditur l. 3. §. 1. ff. de iniur. deferri videmur. De illis l. 5. pr. ff. de iniur. proprie dicitur, quod ad manus ventum sit. & l. 11. §. 2. de pœnis, quorsum maxime illa famosissima alapa ^{s)} pulsationes verberationes referuntur. Quarum pœna, quamuis SAXONVM legibus ultra WERIGELDI solutionem carcerem & multam extendi vix possit, tamen & pro-

^{o)} LEX BVRGVND. tit. 26. l. 4. LINDENB. cod. LL antiq. p. 279. ^{p)} CONST. SIC. L. I. tit. 12. ^{q)} WISIGOTH. l. VI. tit. 4. apud LINDENB. p. 128. ^{r)} LONGOB. L. I. tit. 7. n. 18. p. 522. ^{s)} STARYCK. diss. de alapa PVFF. FEND. de iure nat. & gent. L. II. c. 6. n. 12.

propter laesi dignitatem grauior interdum est, & tunc saepe corporali poena aut quia manu alter laeditur, manus amputatione animaduersum esse supra ostensum est. Ita si quis IVDAEVUS in Christianum iniuria manus miserit, pugno aut calce, fuste aut flagello aut saxo illum impetierit aut per capillos prehenderit, BVRGVNDIONVM lege manum amittit. ¹⁾ Maxime magistratus etiam sacrosancti sunt & iniuriae ipsis illatae vel manus iactura expiantur. CONST. EL. SAX. 43. P. IV. So jemand im Lermen oder Auflauf über gebothenen Friede, oder auch sonst seine Obrigkeit schlägt, der soll noch hierüber willkührlich mit Verweisung, Abhauung der Hand, Staupen, Schlägen 2c. gestrafft werden. Quae si atrocissimae sint, quia fractae pacis crimen continere videntur, gladio, & tunc demum, si venia data sit, amputatione manus coercentur. So möcht er nach Schärffe der Rechte mit den Schwerdt vom Leben zum Tode gestrafft werden: es wollten denn Ihro Churfürst. Gn. ihm solche Todes-Strafe in Ansehung, daß gleichwohl die Entleibung nicht erfolget, sondern der geschlagene Amt-Schreiber beyhm Leben blieben, aus Gnaden erlassen. Auf den Fall möchte ihm eine Faust, welche er am besten entrathen kan, abgehauen, und er folgendes darauf, nach ausgestandner Leibes-Strafe, des Landes ewig verwiesen werden, v. R. w. quaeft. Lips. M. Iunio 1613. Qui vero magistratui alapam extra locum iudicii ingesserit, illum saltem temporali relegatione punitum CARPZOVIVS testatur. ^{u)} Hinc quoque militem qui mareschallum militiae vel magistrum suum den Fourier manu percussisset eadem truncatum esse supra ostendimus.

§. LVI.

Iniuria parenti illata.

Quarum legum argumento etiam iniuria parentibus illata vindicatur. Et quia magistratui parentes patronos ex l. 7. §. 8. ff. de ini. & fam. lib. coniungit & illata ipsis etiam iniuria atrox appellatur, eadem contra liberos in parentes iniurios feneritate vtuntur iure consulti, adeoque in iniuriis realibus fustigatione & manus amputatione in illos animaduertunt. Ita a Dnis. SCABINIS ELECT. pronunciatum est. Da nun C. Z. der That geständig oder deren mit Recht überführet, so muß er wegen solcher an seinen Vater geübten Gewalt mit Abhauung der Hand, der er am besten entrathen kan, des Landes ewig verwiesen werden v. R. w. M. Febr. 1595. ad consult. quaeft. zu Eckardsberg. Qua sententia etiam ad consult. iudicii Wintzingerodensis a. 1709. responsum est. ^{x)} Hinc forte quia manus in facinore tam atroci maxime poena coercendas esse crediderunt maiores nostri; quia tam grauius peccatur, olim a Germanis inter fabulas, quam parentibus quisque intulerit nefariam manum in monumentum facinoris mortui sepulchro

¹⁾ BVRGVND. add. I. tit. 15. LINDENBR. p. 305.

q. 100. n. 20.

^{u)} CARPZ. pr. cr. P. III.

^{x)} PROSP. FARINAC. pr. crim. L. II. tit. 3. q. 17. n. 36.

pulchro exsertum iri, & ne tunc quidem incrementa manuum, & perpetuas pœnas reo vacationem supplicii daturas, Es werden ihm die Hände aus dem Grabe wachsen, iactitatum est. Antiquo iure pater per vitae & necis potestatem de filio in ipsum iniurio libere statuit. Quin vel abrogata hac solutissima licentia potuit filium pietatis in se immemorem adducere ad praesidem provinciae dicturum sententiam, quam pater dici ^{v)} voluerit l. 3. C. de pat. pot. Sed ne hoc quidem promiscue in arbitrio patrum hodie reliquerunt, ne iniuria offensi dum sententiam dicunt, irae atque indignationi indulgeant, & in liberos magis incandescencia quam ratione & iure animadvertant. Rectius haec arbitrio iudicis, quem illa iniuria non tangit, relinqui creduntur. Adeoque si vel remittat pater filio dicta sententia pœnam & pro ipso intercedat, ne tunc quidem liberari filium, sed saltem mitigari pœnam arbitrantur. Disceptavi nuper de illa causa coram S. A. L. & cum reus in parentem admodum iniurius decennali relegatione condemnatus & mihi eius defensio iniuncta esset, in ipsa denunciatione patris deprehendi quod iudicem implorauerit, ut per aliquot hebdomades seu menses carcere detineret filium donec ad frugem reuerteretur. Venit mihi in mentem an non ex lege 3. cod. de patria potestate filius binorum saltem mensium carcere puniendus esse videatur. Scrupulum mihi excitabat, quod legem illam antiquatam esse ICrī dicerent, ne parentibus licentiam atrocius de liberis statuendi seu crudelitatis relinquatur. Regessi contra haec, rationem abrogationis, si pater de filio mitius, quam iudex, consulat, expirare, adeoque leuiori patris pœna potius, quam seuera iudicis animaduersione coercendum esse filium institi, atque his rationibus a Dnis. SCABINIS LIPS. ELECT. impetraui ut, cum praecipue ingenii melancholici esse reus, deprehenderetur, secundum patris sententiam, filium VIII. hebdomadam carcere esse puniendum his verbis decernerent: So würde besagter N. N. gestalten Sachen nach und in Ansehen seines Zustandes an statt der dictirten Landes-Verweisung, 8. Wochen lang mit Gefängniß gestrafft, v. N. w. ad consul. acad. Lips. M. Sept. a. 1723. Sola etiam manus in parentes leuatio & minae ad exhaeredationis iustum titulum Nou. 115. C. 3. sufficiunt.

§. LVII.

Iniuria etiam coniugi inprimis grauidae illata atrocior est & hinc maritus qui grauidam adeo crudeliter habuerat, ut altero dehinc die partum mortuum eniteretur, manus amputatione aliquando punitus est. ²⁾ Et illud videtur ad iura manuum pertinere, alaparum iniuriam ab altero illa-
Iniuria coniugi illata.
Alaparum vindictio.

G 2

y) Atque ita olim a dominis scabinis Lips. a. 1588. ad requis. HENR. a. GERSDORFF. So möchte er derowegen mit der Straffe, die ihm der Vater selbst erwählen oder setzen würde, belegt werden, v. N. w. pronunciatum est.
 2) RICHTER. Vol. V. T. II. conf. 344. n. 25. fol. 1013. WILDBOGEL. l. c. p. 59.

num iniurii. De quibus an sodomitarum pœna, quia contra naturam
videntur venere, & spem hominis generandi intercipiunt, supplicio capitali
cum onanitis, propter eandem legis rationem, plectendi sint, ANTONIVS
MATTHAEVS dubitat. *d)* Communi Ictorum consensu a capitali sup-
plicio, quia spem generandi proximam non intercipiunt neque cum alio
genere animalium rem habent, absoluntur & arbitraria pœna in ipsos ad-
animaduertitur. CARPZOVIVS *e)* relegationem illis saepius indictam esse
testatur. Neque ego dubitem, si crebrius iterata sit aut aliud quid pœnam
exacerbari suadeat, etiam manus, qua peccatum est, supplicio posse illos
coerceri. Quamvis istud haud in usu esse, non dissimulem.

§. LX.

Tandem ultimo, contrectatione obscœna manus ministerio in corpus alte-
rius peccatur. Mulierem Hebrœam quae alieni viri verenda vel in luctatione
tetigerit, manus iactura punitam superius *f)* ostensum. GERMANORVM an-
tiquis moribus, si quis brachium ingenuae mulieri strinxerit, triginta soli-
dis, si mamillam XLV. damnatus est. *g)* Et FRISIONVM lege huic cri-
mini in genere quatuor solidorum pœna constituta. Hodie in huius reos e
iudicis arbitrio & carceris maxime pœna animaduertitur. Hoc consilio ru-
sticum, qui iam matrimonium inierat, aliam virginem obscœnius tangen-
tem, per mensis spatium carcere plectendum *illustris facultas iuridica Lips.*
M. Martio 1714. de iure respondit. Si violenta sit contrectatio, cum ad
stuprum attentatum & vim publicam proxime accedat, per ea quae supe-
rius tradita sunt, etiam manus amputatione, pro facinoris indole, animad-
uertere licebit. Ita de delictis quibus aliorum corpora laeduntur, habeas.

Contrecta-
tio obscœna.

CAPVT TERTIVM DE MANVVM DELICTIS, QVAE BONA LAEDVNT.

§. LXI.

Hinc ad delicta manuum, quibus bona ciuium laeduntur, argumenti se-
rie deferimur. Furtum maxime, cum res alienae mobiles dolo malo lucri fa-
ciendi consilio domino inuito contrectantur l. 37. ff. de vsurpation. & vsu-
cipationibus in illa iniurium habetur. Furibus quidem aliquod membrum
abscindi, aut morte in illos statui IVSTIN. NOV. 134. c. 13. studiose in-
terdixit. GERMANORVM legibus recentissimis etiam utroque supplicii

Furtum.

G 3

genere

d) ANT. MATTH. de crim. ad libr. 48. ff. tit. 3. c. 6. n. 8. 9. *e)* CARPZ. pr. cr.
P. II. q. 76. n. 14. *f)* Deut. XXV, 11. *g)* LEGE SAL. tit. 22. c. 2. & 4.
p. 323.

genere in illos animadvertitur. In furto *qualificato* quod dicunt & violento CAR. LVS V, si effractione, ascensione & armis res tentata sit in einen ge-
 fließenen und gefährlichen Diebstahl mortis pœna delinquentes aut ex rei
 dignitate & facinoris indole, oculorum effossione *manus amputatione*, aut
 simili quadam pœna grauiori in fures illos animaduertendum esse art. 159.
 O. Cr. sancit. Quae sit illae facinoris aut delinquentium conditio satis inter
 ICtos expeditum non est. Si aedes violenta manu, sine armorum tamen
 ministerio, effractae sint, nisi furtum quinque solidorum summam excedat,
 capitis pœnam remitti, & corporis afflictiuam reis infligendam esse inter
 plerosque conuenit. Hinc si quis horreum, tuguria rusticorum, stabula,
 fenestras, leui opera securi vel manu aperiat, arcas tantum violenter fran-
 gat, clauis adulterina vtatur, praesertim in foro SAXONICO si quis nihil
 auferat sed in conatu deprehendatur, si seram saltem ruperit & aliud nihil
 abstulerit, item impuberes, minores, cognati intra quartum gradum nisi
 alia quae factum circumstant illius criminis atrocitatem augeant, vel fusti-
 gatione vel *manus amputatione* & aliis corporalibus pœnis afficiendos esse
 constat. Item in furto magno & saepius iterato cum capitalis pœna, pro-
 pter plures delicti socios, vel defectum corporis delicti, CONSTIT.
 ELECT. SAX. 33. remittitur, fustigationis loco, quam plerumque irro-
 gant, ex delinquentis dignitate aut alia facti conditione amputari manum
 posse obscurum non est. In genere, quoties furti pœna capitalis mitiga-
 tur & in corporis afflictiuam conuertitur, *amputatio manuum* ex delicti
 conditione, in reliquarum locum recte succedit.

§. LXII.

*Venatio
prohibita.*

LEGE BOIORVM seruus qui in exercitu frenum aut instrumentum
 militare ^{b)} vel in curte domini aliquid subtraxerit ⁱ⁾ manibus truncatus est,
 liber homo manus redimere iussus est. Si quis feras bestias contra principis pro-
 hibitionem, gehegtes Wildpret venetur, extra SAXONIAM, nisi aliud expresse
 statutum sit, huic etiam pœnae locus est, neque iure SAXONICO antiquo,
 art. 61. Land-N. L. II. verb. Wir haben ad pœnam capitis perueniri potuit.
 Wir haben des Urkund von Gott, daß niemand an Fisch, Vögeln und
 wilden Thieren seinen Leib, noch seinen Gesundt verwürcken möge. Interdum
 publica affixa tabula, quae manus amputandae formam exhibet expresse fe-
 rarum venatio manu amputatione sancitur. Ita in piscationibus interdictis
 per ELECT. CONSTIT. VIII. append. corp. iur. SAX. p. 69 seq. ex-
 pressam cum fustigationi vel *membrorum extensioni* locus est, illa interdum
 substituitur. Idem de *aucupio* tanto certius habendum est, cum quarun-
 dam auium incolumitas propter raritatem aut principium arbitrium, quod
 ipsis

Piscati.

Aucupium.

^{b)} LEGE BOIORVM tit. II. c. 6. l. 1.

ⁱ⁾ ibid. tit. 2. c. 13. l. 1.

ipsis admodum familiare est, huius pœnæ sanctione saepius confirmata sit. Ita phasianarum auium violatio ab serenissimo duce Martisburgensi affixa publica tabula, quae huius supplicii solennia exprimit, interdicta est. Qui arbores frugiferas caedit & graue damnum magna proteruia & dolo malo ^{Arborum frugiferarum furtim caesarum crimen.} infert, so der zugesügte Schaden, so muthwilliger Weise geschehen, ganz wichtig und groß wäre fustigatione CONST. ELECT. SAX. XXXVII. P. IV. §. 2. & si denique delinquentium aut facinoris conditio illud poscat, manus amputatione coercentur. Qui hodie arbores non frugiferas ordine ad decus & elegantiam in viis publicis consitas in denen Alleen succidunt ^{Ad elegantiam positarum arborum crimen.} hac pœna saepe, quod propositae publicae tabulae huius supplicii simulacro insignitae ostendunt, propter manus petulantiam & studium nocendi affliguntur. Hinc quia rustica instrumenta & aratra imprimis, quae in propatulo & sub dio reliquenda sunt, iuris quodam favore iuuantur antiquo iure SAXONICO, qui illa violauerit, rota contusus est. Quam pœnam cum Ser. Elect. Sax. AVGVSTVS mitigaret in illos qui petulantia & libidine sine animo nocendi aratrum saepe subduxerint vel aliquot instrumenta, quorum pretium tamen quinque vngaricorum summam non excedit, subtraxerint fustigatione animaduerti voluit. CONST. ELECT. 35. quae interdum etiam, quia manus temeritate peccatum est in manus amputationem recte poterit conuerti.

§. LXIII.

Quia etiam *vis bonorum* raptorum seu rei mobilis alienae dolosa violentia, palam lucrifaciendi animo suscepta contrectatio, quae extraordinaria ^{Vis bonorum raptorum.} pœna olim coercebatur, ad vim publicam seu pacis publicae domesticaeue violationem pertinet, capitali pœna vel manus amputatione coercetur, quod supra ostensum est. Quoties in *grassatione*, seu *robbaria* & depredatione ^{Robbaria.} hostili violenta capitalis pœna mitigatur, si intra aedes priuatas sine armis vis facta sit, vel aetas reum excuset ^{k)} vel crimen saltim tentatum sit, manus amputatio per illa, quae de pace publ. dicta sunt, in mortis pœnam saepe succedit. Propter furtum in naufragio commissum, extraordinaria ^{Furtum in naufragio factum.} pœna in reum animaduertitur L. 1. §. 1. ff. de incendio, ruin. nauf. Quam pœnam etiam de capitis supplicio, aut amputatione manus, propter naufragorum miserationem, & ne afflicti denuo affligantur, teste GROENWEGIO interpretantur. l)

§. LXIV.

Quo ingeniosius tegitur & rempublicam grauius affligit, tanto maiori ^{Termini moti crimen.} religione & seueritate legislatorum *termini moti* delictum iam tum ROMANORVM *lege Agraria* l. 1. & 2. ff. de term. moto & a GERMANORVM ^{maiori-}

k) BRUNNEM. ad l. 28. ff. de pœn. n. 8. & 28. vid. ill. MENCKENIUM nostrum p. 631. l. c. l) ad l. 5. C. de naufrag.

maioribus SAXONIBVSque coercitum est. *BVRGVNDIONES*, si ingenuus terminum euellere aut confringere tentauerit, *manus* ipsum incisione damnauerunt. *m)* Et Longobardi, si quis fines vel syluam alterius ingreditur, ibi sinaydam id est viam, seu theclaturam faciat, id est arbores finium gratia signet aut incidat, manum delinquentis, qua peccauerat etiam ipsi inciderunt. *n)* Iure imperii nostri pœna corporis afflictiva iudicis arbitrio ex facti & delinquentium conditione hoc crimen coercetur. Der soll peinlich am Leibe nach Gefährlichkeit, Größe, Gestalt und Gelegenheit der Sachen und Person nach Rath gestrafft werden. O. Cr. art. 114. *o)* qua sanctione imprimis manus amputationem ab imperatore significatam fuisse ex maiorum nostrorum moribus facile colligimus. Qui fines territoriorum mouit, protulit, incidit subtrahit, capitali pœna aut fustigatione plectendus quibusdam *auctore* *LVDOVICO FACHSIO* *p)* visus est. Sed hanc pœnam apud Saxones in usu non esse sed fustigatione (aut per consequens manus amputatione) animaduertendum, *CARPZOVIVS* auctor est. *q)* Qui *aggeres fluminum aut maris manu ruperint*, arg. l. 10. ff. de extraord. crimin. aut perforauerint, ex locorum moribus & necessitate variis suppliciis, Omlandorum legibus suffocatione, apud Frisios extra ordinem si damnum atrox datum fuerit, apud alios capitis pœna incendiariorum exemplo, quin & membrorum mutilatione, coerceri *ANTONIUS MATTAEVVS* *r)* tradit.

§. LXV.

Sacrilegi.

Sacrilegos etiam, qui hodie rota contunduntur, membris antiquitas ante capitis pœnam truncauit, & qui fanum effregerit, atque ibi aliquid de sacris tulerit, illum duci ad mare & in sabulo quod accessus maris operiri solet, findi aures eius & ipsum castrari & immolari diis, quorum templa violauit, *FRISIONES* constituerunt. *s)* Neque vero *manum*, qua peccatum est, amputatam deprehendi. Iure tamen imperii nostri, si quis sacrarum elemosynarum arcam effregerit atque aliquid inde lucretur, interdum, & maxime si aetas fames & leuitas iuuenilis reum excuset, corporalis pœna an Leib oder am Leben zu straffen. O. Cr. art. 173. 174. & 175. infligitur & tunc honestioribus fustigationis loco manum, sceleris ministram facpius amputandam esse, criminis ratio & legum aliarum exemplum euincit. *t)* Serui qui incendia fecerunt, ipsi etiam *BOIORVM* legibus manus rabi-
dissimae iactura facinus luebant. *u)*

§. LXVI.

m) LL. BVRG. tit. 55. l. 3. p. 292.*n)* LONGOB. L. I. tit. 26. l. 6. p. 574.*o)* IVL. CLAR. L. V. sent. §. 7. q. 82. n. 10.*p)* LVDOV. FACHSII diff.

iur. ciu. & Saxonie. 65. §. quidam volunt. p. 170.

q) CARPZ. pr. cr. q. 83.*r)* ANTON. MATTH. L. 47. tit. V. c. 3. n. 3. & 4 p. 193.*s)* FRIS.

in addit. sapientum l. 12. p. 508.

t) CARPZ. pr. cr. quæst. 89. n. 66. MATTH.

STEPH. in not. ad art. 175. ord. crim. Car.

u) BOIORVM LEGES tit. 9.

c. 4. l. 5. p. 421. & tit. I. c. 6. 1.

§. LXVI.

Bona reipublicae & principum etiam monetae falsatione affliguntur. *Monetae falsatio.*
 Antiquarum GERMANIÆ gentium moribus in duo genera hoc crimen ab-
 iisse deprehendo. Alii vel cudebant & de nouo formabant, adulterinam
 monetam; alii cusam & formatam rasere & corrumpere. In vtrumque faci-
 nus *manus amputatione* animaduersum est. WISIGOTHI illis qui falsam
 monetam sculpsissent aut formauerint, quicumque sint dextram manum absci-
 derunt. x) LONGOBARDI, si quis sine iussione regis aurum figurauerit,
 aut monetam confinxerit, y) aut percusserit z) manum amputarunt. Atque
 eandem pœnam CAROLVS M. & LVDOVICVS IMPP. in capitulis suis
 vniuersalibus statuere. a) Qui circumciderint aut corruerint, raserint
 & adulterauerint, illos, si ingenui sint, statim comprehendi, si saepius
 tentauerint, media parte bonorum mulctari, aut in seruitutem detrudi
 iussere, seruis, qui eo adspirent, sub primum facinoris conatum *dextram*
manum WISIGOTHI absciderunt. b) Eadem pœna & hodie a Gallis
 mulctari monetae falsatores ex Matthæo parisiensi ad an. MDCXXV. & mul-
 ta quae huc pertinent CAROLVS DV FRESNE obseruat. c) Iure impe-
 rii nostri materia & forma distinguitur. Qui ex adulterina materia falsam
 monetam cudit, aut dolose permutat, in illum ignis supplicio animadu-
 titur, l. 2. de falsa monet. O. Cr. art. III. SAXONES illum, qui saltim
 formauerit non expenderit gladio, qui expenderit non formauerit, arbitra-
 ria pœna, saepius fustigatione, atque exemplo aliarum legum, si reorum
 dignitas poscat, *manus amputatione* coercent. d) Qui circumcidat aut ra-
 dat, corpore vel opibus plectitur. R. I. A. 1559. edict. monet. Ferd. §.
 Hierauf setzen ordnen, und wollen p. 163. & 164. Qui in forma peccaue-
 rit & iustae materiae & ponderis monetam sine principis concessione & mo-
 netandi iure formauerit, aut huic signum alius imperii status falso impo-
 fuerit vel raserit iuste excusam, & mutilarit, grandiozem soluerit, & mino-
 rem excuserit e iudicis arbitrio & hinc saepius *manus amputatione* punitur.
 art. III. O. Cr. FERDINANDVS I. in recess. imp. d. a. 1559. in edicto
 monetali §. Wir ordnen 171. monetam resoluentibus ignem minitatus est,
 a cuius ramen hodie rigore nonnihil receditur.

CA-

- x) WISIGOTHI VII. 6. 2. LINDENB. p. 154. y) LONGOB. L. I. tit. 28.
 l. 1. p. 575. z) LONGOB. ibid. l. 2. a) CAPIT. IV. tit. 33. p. 898.
 b) WISIGOTHI VII. 6. l. 2. l. c. p. 154. c) CAR. DV FRESNE gloss. T. II.
 p. 425. WILDV. l. c. p. 53. d) CARPZOV. prax. crim. q. 42. n. 91. 97.

Fusc II.

H

CAPVT QVARTVM
DE MANVVM DELICTIS QVIBVS
FAMA AFFLIGITVR.

§. LXVII.

Ab aliis, qui corpori & opibus parcunt, in famam & dignitatem *manu* faeuitum est, ne aliquid sanctum inuiolatumque sit, quorsum non maleuolorum libido rabie, & petulantia perucniret. Illud maxime membrorum motu atque gesticulatione in alterius contumeliam suscepto perpetratur. Hinc qui *manum* in alterius contumeliam leuauit, iniuriarum tenetur; qui contra parentem haec tentauerit exheredatione dignus est arg. Nou. 115 c. 3. §. 1. Ita exserta pallio a iuvene *manus*, a quo per primum virilis aetatis annum illo continenda erat, signum contemptus & immodestiae a Romanis habitum. *e)* Apud Scythas olim, siquis iniuriam vindicaturus ab inimico sibi timeret, boue immolato carnes in frustra secatas elixauit & *manus* in tergum coniecit, quo nullum apud illos tenerius supplicandi genus est. Inde qui opem ferre volebat, parte carniū *manu* accepta & dextro pede corio & ipse insistens virilem opem pro miseri iniuria vindicanda, affuturumque se contra omnes insultus auxilio pollicebatur, qui ritus a supplicantis inimico inter atrocissimas iniurias haberi solitus, & qui ita adstiterat, ille inter hostes acceptus est. *f)* Ita nimium plaudere manu & crepitare interdum inter iniurias & seditionis conatus memoratum est. Et GRÆCI aliquando cum C. ALBVTVS sophista verba faceret, plaudentes a lictore coerceri voluerunt, *g)* & CHRYSOSTOMVS, legem plausus in ecclesia prohibentem saepe meditatus est. *πολλάκις ἐνόησα* inquit *θεῖναι νόμον τὸν κωλύοντάτῃς κρότῃς.* *h)* Et Romani quidam imperatores, qui in scena sibi non plauderēt, illum maiestatis reum esse iusserunt. De quibus manuum ritibus ad iniurias compositis, bono cum Deo, alia opella copiosius commentari animus est.

§. LXVIII.

Famosus libellus.

Rectius huc famosus libellus pertinet, quo crimen certum famosum occultato auctoris nomine obiicitur & in populum spargitur. Illius auctores ROMANIS legibus capitali pœna, *iure imperii hodierno O. Crim. art. 110.* & SAXON. ELECT. CONST. 44. P. IV. talionis pœna coercentur; siquis crimen quod manus amputatione luitur obiecerit, in illum & manus amputa-

e) IOSEPH. LAVRENT. de natalitiis conuiuuiis c. v. apud GRONOV. thes. græc. antiquit. T. 8. 1453. *f)* IOSEPH. LAVRENT. de variis sacris gentil. c. 10. apud GRONOV. Rom. VII. græc. antiq. p. 183 sq. *g)* LVD. CRESSOLII theatr. rhetor. L. III. c. 20. §. 10. *h)* CHRYSOST. homil. XXXI. in act. apostol.

putatione animaduerti, dubitari non potest. Quin si talio capitalis propter criminis veritatem, CON. T. ELECT. 44. P. IV. §. fin. ob prouocationem laesi aut alium veniae titulum, expirat arbitraria poena in fustigationis locum & interdum amputatio manus succedit.

CAPVT QVINTVM
DE DELICTIS QVIBVS ALTERVTRVM
CORPVS OPES AVT FAMA, ET RELIQA
REIPVBL. COMMODA LAEDVNTVR.

§. LXIX.

Denique facinorosorum vafrities & petulantia, manus ministerio, contra omnem reipubl. felicitatem in corpus, opes, famam, commoda omnia, vel alterutra vel coniuncta, pestilens & ingeniosa est. Huc maxime *scribarum fraudes & falsi crimen* quod lege CORNELIA, SCTO LIBO-*Scribae falsa-* NIANO & CLAUDIANO notatum est, pertinet. Huius mali tot artes^{vii.} tot consilia sunt, vt verear, si omnes fallentium & deceptorum machinas excutere conarer, ipse fallam numero & alios decipiam. *Falsum personale* cum partus supponitur, arg. l. i. C. ad legem Cornel. de fals. arbitraria poena coercetur, & potest in illud fustigatione, ⁱ⁾ etiam manus qua peccatum est iactura, si facinoris conditio illud suadeat statui. Si nomen cum dolo *Nominis do-* atque in alterius perniciem aut fallendi rempublicam animo mutatur, quia *losa mutatio.* hic non manus semper delinquit, saepius fustigatione & relegatione fraudes coercentur. *Realis* falsi praecipue scripti aliquas saltem species referre sufficiet. Maxime hac poena notariorum, qui falsas & non idoneas chartas seu instrumenta scripserint aut in solemnibus Romanorum defecerint, fraudes notatae sunt. LONGOBARDOR. leges ^{k)} L. I. tit. 29. illis manus amputarunt. Si iudicii scriba aliquid annotauerit, vnde reo capitis periculum aut membrorum iactura imminet, talionis NOV. LEON. 77. supplicium inditum; si testamentum falsatum sit, RIPVARIORVM legibus ^{l)} pollex cancellario amputatur. Et haereticis, qui verbo diuino syllabam subtrahant, manus, auctore TERTVLLIANO V. contra Marcionem, citante GODOFREDO abscissae sunt. In illos praecipue qui pecunias publicas administrarunt & rationes s. catastra falsa effinxere, hac poena animaduersum est. Ita nummulario non ex fide versanti pecunias manum GALBA amputauit, mensaeque eius affixit; & propter hoc supplicium acer & vehemens & in

H 2

coer-

ⁱ⁾ vide illustr. Dn. MENCK. l. c. p. 674.
l. 37. p. 662. ibid. L. I. tit. 29. l. I. p. 575.
p. 463.

^{k)} LONGOBARD. LL. L. II. tit. 55.
RIPVAR. LEG. tit. 59. tit. 3.

coercendis delictis immodicus SVETONIO visus est. *m)* Exactori tributorum, qui in apochis suis *Zygocephalorum* quantitatem non exhibeat, manus amputationem Iustinianus minatur. NOV. 17. c. 8. quam O. Cr. Carol. art. 112. quodammodo videtur confirmare. Hinc & priuatis, qui libros prohibitos & periculosos & haereticos exscribant, amputationem manus pœnam esse, & hac pœna vel illos coerceri, qui libros & dicta SEVERI haeretici ad pulchritudinem & velocitatem scribendi salim imitentur idem IVSTINIANVS voluit. NOV. 42. c. 1. §. 2. *in fine.* Scriba, qui de alienando feudo instrumentum conscripserit manum amittit. 2. *Feud. tit. 55. pr.* Qui mandata principum corrumpant vel tempus & diem mutent vel signum adulterinum sculpant & imprimant, vel qui in scripturam, ad quam multae plagulae pertinent, seruata priori alienam iniiciant, & sensum auctoris corrumpant, manum perdere *legibus WISIGOTHORVM n)* sancitum. vide O. C. art. 112. Qui cibaria prohibita vel corrupta vel vinum lymphatum pro puro vendunt, cum primum peccauere sustigandi sunt; qui iterum in crimine deprehenduntur manus SIGVLORVM legibus perdunt. *o)* Et hodie quicunque ad eleemosynas colligendas, casum fortuitum errentiuntur, Wenn auf falsche Zettel, Briefe Almosen gesammelt wird; item si actuarius iudicii falsa annotauit, acta publica incidit, plerumque sustigationis pœna coercentur, & quouiescunque arbitraria pœna obtinet & ad supplicium capitis perueniri non potest amputatio manus, si delinquentium conditio illud patiat, aprissima facinoris pœna est.

Banqueroutiers.

Et hoc consilio nuperrime AVGVSTISSIMVS REX Poloniarum atque ELECTOR Saxoniae in *nouiss. Mandato d. 7. Ian. an. 1724. wider die Banqueroutiers*, emissio § 12. illos qui libros mercatorios aut cambia falsarunt, atque dum fugam meditarentur, nouum aes alienum contraxere & creditorum pecunias dolo malo secum abstulerunt *manus amputatione* sustigatione aliisque arbitrariis pœnis affici voluit: Fände sich aber, daß der Debitor die Bücher nicht richtig gehalten, solche verfälschet, oder mit sich hinweg genommen, falsche Wechsel-Briefe oder andere Documenta und Contracte gemacht, oder sein Vermögen mit Wissen fälschlich angegeben, in gleichen seine Güther und Effecten kurz vor seinen Austritt gefährlicher Weise veräußert, oder wohl gar unter dem Werth verschleudert, denen Seinigen oder guten Freunden selbige, oder das daraus gelösete Geld zugewendet, oder sonst auf die Seite geschaffet, verhehlet und unterschlagen, ist derselbe nach Befinden und Grösse des Doli, auf gewisse Jahre, zur Arbeit auf den Festungs-Bau, bey Wasser und Brodte zu condemniren. Und da

m) SVETON. in Galb. vita c. 9.
LINDENBROG. p. 151. & 152.

n) WISIGOTH. L. VII. tit. 5. l. 1. & 6. apud
o) CONST. SIC. L. III. tit. 36. p. 810.

da er noch hierüber kurz vor seiner Flucht Gelder auf und selbige mit weggenommen, also die Creditores fürsetzlich und bößhaffter weise aufsetzet, und um das Ihrige gebracht, Ist er mit Staupenschlag oder Abhauung der Hand, oder auch mit dem Festrungs-Bau auf mehrere Jahre und nach Befinden auf Lebens-Zeit, und, wenn es über hundert Thaler beträgt, und dieselige, so er hintergangen, ihm solches nicht gutwillig remittiren, mit Lebens-Straffe, gleich einem Diebe schlechterdings, ohn alles Ansehn der Person, zu belegen.

§. LXX.

Hac seueritate in illos maxime falsarios legum latores vsi sunt, qui fidei ministerio, obligarant. Die Pflicht auf sich haben. Hinc in notarios maxime animaduersum esse modo ostensum est. Et calumniatores, quos LEX REMMIA olim l. 1. §. 2. ff. ad SCtum Turpill. notauit, p) si manus accusationi inscripserant & crimen non probabant, talionis pœna, & saepe manus amputatione, coercitos ex superioribus constat. Quin propter solennem Guarandae stipulationem wegen des Handschlags bey Angelobung der Gewähr, qua iudici actor se in iudicio ad finem perseueraturum porrecta manu promittit, si quis fidem datam non expleuerit, wenn er die Gewähr gerühret iure Saxonum antiquo in ciuilibus causis triginta solidis multatus, in criminalibus manu, qua deceperat iudicem, truncatus est. Land-R. L. II. art. 15. Wahrbuß, das ist eines Mannes Hand da er die Gewähr mit gelobet glossa lat. ibid. l. 3. verk. denn da ist die Buße des Mannes Hand, so er die Gewähr der Klage bricht, quam tamen pœnam dimidio Wehrgeldo seu 10. imperialibus redimi cit. glos. declarat. oder ein halb Wahrgeld. Guarandam vero si vellibellum mutet, vel maxime reo contra alios de eodem crimine securitatem praestare non possit, frangi id. art. 15. L. R. L. II. Welcher Mann vor Gericht fordert eine solche Sache, da er seiner Klage ein Gewähr um geloben muß, und gelobet er die, und kommt darnach einander, und fodert dieselbige Sache auch, und kan der, der zu Gewährren gelobet, einen dann mit Recht nicht abweisen von seiner Klage, er muß seine Forderung fahren lassen, mit einer Wehrbuß 2c. ostendit atque de his superius actum est.

§. LXXI.

Periuria apud Romanos olim non punita sunt; sed quia sacramenti religionem violata magis in Deos immortales, per quorum caput iuratum erat, peccari videbatur, ipsorum consilio relictum est, qua seueritate in facinorosi.

H 3

cinorosos ipsi de sua causa statuunt q) quem morem *Ord. Pol. Sax. Elect.* d. a. 1612. §. 66. auch wohl, notare videtur, diuinasque vindicias iudicis reum supplicio eximere non posse sanciuit. Ob wohl auch in jeder periurus vltionem diuinam zu gewarten, so soll doch derentwegen keiner so wissendlich einen falschen Eyd geschworen oder sonst wider Eyd und Pflicht dolose gehandelt der zeitlichen Strafe befrehet seyn. r) Germanorum gentiumque cognatarum legibus in periuros qui in sua causa sacramentum falsum dixerant a CAROLO M. & LVDOVICO s) *manus* amputatio, quae redimi quidem pecunia non possit, constituta. FRIDERICVS I. in SICVLOR. CONST. t) periuros *detruncationem manus voluit fustinere.* Hodie quidem non sine discrimine periuris membra mutilantur, sed qui deliberato & lucrificandi animo peierant *Ord. Pol. Sax. Elect.* d. a. 1612. §. Ob auch wohl u) & *Ord. art. 107.* soli hac pœna notati sunt. Neque manus hodie sed digiti, quibus iuratum est, prioribus articulis mutilantur. Qui manus abscissionem in periurii delicto plane abrogatam credunt, decipiuntur cum ipse Imperator *Ord. Crimin. art. 118.* illos qui vrpheda iuramento confirmata contra sacramenti religionem reuertuntur tanquam periuros *manu* vel digitis truncari constituat. Qua pœna tunc hodie, potissimum in periuros statuendum est, si iam tum ex alio periurio digitos amiserunt, ne commodum ex delicto capiant, neue priori posterius supplicium eludatur. Hinc ser. LEGISLAT. SAXO CONST. 48. P. IV. illos, qui vrpheda iuramento confirmata digitis iam abscissis reuertuntur, fustigatione plectendos constituit. Hac etiam, si delinquentis dignitas illud suadeat, manus amputationem per legis interpretationem mitiorem comprehendere suspicamur. x) Qui falsum testimonium iuramento confirmarunt LONGOBARDORVM legibus y) & GERMANORVM capitul. CAROLI M. & LVDOVICI I, z) manu mutilati sunt. Hodie cum alias plerumque in illos arbitrarie animaduertatur, si pecunia fraudis auctoramento accepta, fidem fefellerint, membris mutilari & si laesus capitis seu manus iacturam aut pœnam corporalem periurio contraxerit, talionis pœna, O. Cr. art. 107. coerceri iubentur. Cum & milites sacramento fidem & militiae officia obligent, illis quoque castra deserentibus manus vel digiti amputantur. a) Et WISIGOTHI hoc titulo ciues, qui ex imperio contra homagii fidem aufugiant, oculorum effossione puniuerunt. b) Hoc supplicium mutilationi manus comparari supra ostensum est.

§. LXXII.

Milites profugi.

q) IAC. GVTHERVVS de veter. iure pontificio L. II. cap. III. vid. Græu. Rom. antiq. T. V. p. 77. & 10. BAPT. HANSENIVS de iurei vet. c. 2. ap. GRAEV. l. c. p. 806. r) COREVS IVR. SAX. EL. p. 551. s) CAPIT. CAROL. & LVDOV. Lib. V, 125. p. 946. t) CONST. SIC. L. III. tit. 59. p. 821. u) CORP. IVR. SAX. EL. p. 551. x) SCHVLTZIVS de vrphed. y) LONGOBARD. II. tit. 5. l. 10. & 11. p. 648 sq. z) Cap. III. 10. p. 875. a) LVDOVICI Einl. zum Rr. Nr. p. 199. & 201. b) WISIGOTH. L. II. tit. 7. p. 16.

§. LXXII.

Hinc & laesae maiestatis reos, qui fidem principi sacramento obstrin- Maieſtatis
laesae rei.
xerant, praeter perduellium poenam ordinariam manu etiam interdum trun-
cari, maxime si manu peccauerint, historiarum monumentis proditum de-
prehendo. In SVECORVM imperio extantissimum huius supplicii moni-
mentum offendi. ARNOLDVS IOANNES MESSENIUS, *celeberrimus*
Suecorum historiographus, rebelles contra regiam gentem animos ab auis &
proavis ad se propagatos dum viueret gerens, ex multis facinoribus in car-
cerem coniectus, & per quatuordecim annos ibi detentus, tandem a CHRI-
STIA, *Sueciae regina*, liberatus dignitate equestri maectus, atque historiogra-
phi munere ornatus nondum veteres iras, quibus in domum regiam fere-
batur, eiecerat animo; sed maxime ab OXENSTIRNIO irritatus filium annos
septendecim natum adduxit, vt carmine famoso OXENSTIRNIVM,
BRAHIVM, *aliosque reginae ministros* & omnem regiam gentem faedissi-
me traduceret & CAROLVM palatinum, qui deinde decimi nomine ad
imperium peruenit, ad trucidandam reginam omnemque gentem regiam
ferro igni extirpandam, & male in se animatos senatores opprimendos, im-
periumque vi & armis occupandum euocaret. Quod cum ad reginam per-
latum esset, de parento & filio tormentis quaeri coeptum & crimen vter-
que confessus, pater se auctorem facinoris, filius iuuenis ministrum esse
non dissimulauit. Inde millesimo sexcentesimo quinquagesimo primo anno,
vterque ductus ad supplicium, parens capite truncatus, filius, ante suppli-
cium capitis, manu, qua & iureiurando se obligarat reginae, & famosum
carmen conscripserat, ante pmoeria in supplicii loco amputata, ipse etiam
capite punitus, corpus in quatuor partes dissectum, partes quatuor furcis,
in conspectu ciuium, suspensae & publice propositae sunt, vt monumentum
pestilentissimi facinoris ad posteros extaret. Hanc poenam in illos, qui ius-
iurandum, quo regi obligabantur, violauerant, olim statutam esse vel ex
illo intelligitur, quod RVDOLPHVS palatinus cum ipsi manus in proelio
Martispurgensi amputata esset, ipse hanc cladem ita interpretatus est, se
poenam periurii quam dicta sententia sibi infligendam fuisse crederet, casu
iudice fortuna subiisse.

§. LXXIII.

Denique ultimo loco manuale factum eine handhaffte That cum quis Manuale fa-
ctum Hand-
haffte That
ten.
in flagranti delicto & certissimis eius indicibus apprehenditur, Saxonico iure
triticissimum, huc merito refertur. Hoc nomine omnia delicta manifesta in
quibus aliquis apprehensus est, referuntur. In flagranti vero delicto tri-
plici reus modo apprehensus dicitur; vel cum reum facinus perpetrantem
plures animaduenterunt, priusquam perpetrato delicto pernoctaret, art. 36.
& N. 1. 2. vel cum in fuga ipsum assequuntur, vnde reum sibi male conscium
esse

esse coniiciunt; vel tertio cum corpus delicti maxime res furtiva in eius receptaculo, cuius clavem solus secum habet, inuenta est, nisi illa dolo alterius in eius aedes immissa videatur: Handhaffte That so man einen Mann begreift in der That, oder der Gluckt der That, oder daß er Dieberey in seinem Gewähr hat, da er selbst den Schlüssel zuträgt an der seiten. art. 35. L. II. §. N. p. 242. col. 2. & gloss. Germ. n. 2. Cuius facinoris res maxime legibus effectus commemorantur. Primo quod confestim & continuo de facinore manuali sine ordinarii processus solennibus statuendum sit, neque fideiussoribus igitur a iure experiundo reus liberetur. art. 57. §. N. L. I. & gloss. ad art. 35. §. N. L. II. Secundo quod ne crimen negare quidem, in quo deprehensus est, d. gloss. neque iurare gloss. ad art. 72. §. N. l. 3. n. 5. f. possit, quare etiam cum clamore quasi re iam tum confecta reus de facinore manuali accusandus est. Quod in delictis non manualibus non licet. Wo keine handhaffte That ist, muß man ohne Gerüßte klagen, ob mans ohne Schaden bleiben will. art. 64. §. N. L. II. & gloss. ibid. Tertio ut ne appellare quidem possit, sed sententiam a iudice dictam subire cogatur, art. 35. §. N. L. II. gloss. Germ. n. 2. Man finde über einen solchen Mann, gleich ein Urtheil was man wolle, mag ers doch nicht scheuten. Quarum legum haec esse ratio credita est, quia iniquum videbatur, in reum tanto multorum consensu de delicto publice perpetrato convictum morasque neccentem, non ex templo animadvertere. Et quia seditionis & tumultus si de crimine manifesto non ex templo statueretur periculum imminebat.

CAPVT SEXTVM

DE ALIIS MANVVM POENIS.

§. LXXIV.

Stigmata.

Iam ut de reliquis manuum poenis aliquid moneamus superest; per quas cum copiosius ire & Tibi & mihi fastidiosum videatur illas tetigisse sufficiat. Famossissima stygmatum inustio ad manus maxime pertinet, postquam hominis faciem ad pulchritudinis caelestis imaginem effiguratam stygmate deformari imperator religiosum habuit. L. 17. C. de poenis. Stygmata sunt notae delinquentibus inustae ut ipsos criminis damnatos esse propter reipublicae salutem possit constare. Legibus SIGVLORVM, & lege REMMIA calumniatores in fronte notati sunt: c) horum usus apud nos fere omnis expiravit. Militum iure fures saepius in delicto deprehensi. d) Trans-

c) GRAVIN. de orig. iur. p. 447.
Virboreg. n. 2.

d) SVARTZ. decis. indit. sub rubr.

Transfugae potissimum & qui castra deserunt interdum raro tamen e) stygmate sinantur.

§. LXXV.

Vincula & catenae, quia cum dolore & dedecore iniiciuntur; ad pœnas manuum improprie referri non dissimulo. Illae olim, si quis de iure passus fuerit, macula quadam captiuium notauere si iniqua sententia iniectae essent more Romanorum egregio & commendabili non solutae sed ferro aut securi effractae sunt, vt vim passum esse captiuium ostenderent, & ipsum infamia liberarent. f) Et quia seruitutis signa erant catenae captiuis & hostibus iniiciebantur. Hoc consilio etiam catenas cum armis afferre in proelium solebant imperatores. g) Hodie in solis capitalibus criminibus, aut quorum pœna corporis afflictiva est, reo certissimis indiciis suspecto, si carcer, (vt in pagis) non sufficere videatur ad vim cohibendam, iniiciuntur. Videtur huc & Romanorum consuetudo pertinere, qui captiuorum manus dum in triumpho ducebantur saepe post tergum religarunt, de quo mora poëta; h)

Catena.

*Ecce manus iuuenem interea post terga reuinctum
Pastores magno ad regem clamore trahebant:*

Illorum faciem nummus subiectus repraesentat



quo SERVII GALBÆ IMPERATORIS AVGVSTI caput, arcus triumphalis propter remissum quadragesimarum vectigal, supra illum duo equites infra quatuor captiui teste PATINO i) exhibentur. Maxime damnatos religatis manibus ad supplicium ductos Plutarchus k) & Suetonius l) testan.

e) HOYER. iure milit. ad art. 46. des Ehur. Brand. Kriegs. Recht. f) DVRANT. var. 2. c. 3. g) STAT. SYLV. III. 2. 120. FLORVS III. 7. 2. ALEX. GEN. Dier. VI. h) VIRG. AENEID. 2. v. 57. i) CAROLI PATIN. imperatorum Romanorum numismata p. 97. k) PLVTAR. vit. Philopoem. p. 367. lit. e. l) SVETON. in vita Vitel. cap. 17. n. 2. vid. Pitisc. ad l. c.

stantur. Sed haec cum apud nos exspirarint atque ad huius commentationis consilium vix pertineant, alii labori referuamus.

§. LXXVI.

Das Pfahl-
stehen.

Aliud pœnæ ingenium militibus irrogatur, quod ad manuum pœnas possit pertinere. Qui tum pedibus palis acutis insistant, manu dextra ad truncum oblongum superius alligantur ut pedibus puncti & manu fatigati gravissima molestia conficiantur. Hanc, ad disciplinam potius militarem quam ad pœnas referunt. Neque militum collegium de illa saepe consulitur sed a magistro, qui exercitui praeest, interdum etiam a centurione sine iuris solennitate decerni solet. Tandem tormenta de manuum in *quæstionibus* seu *tormentis*, iure, quae & ipsa propter dolorem corporis improprie ad pœnas manuum referuntur, quaedam commemorari debebant. Videntur ad manus tormenta maxime praeludia torturae seu territio realis, das Anlegen und Zuschrauben der Daumstöcke, ^{m)} quibus pollices paululum comprimuntur, & funium ad iuncturas manuum applicatio, wann mit dem Schnüren der Anfang gemacht wird, quod & ipsum adhuc ad territionem realem pertinet, deinde primus etiam torturae gradus. das Schnüren mit denen Banden, quo manuum iuncturae intra carpum & metacarpum arctissime usque ad ossa constringi & forcines digitorum fortius comprimi solent, ⁿ⁾ referenda esse. At vix potest de illis aliquid moneri, quod non ab aliis copiosius tradatur. Id tamen obiter addo, quamvis alias in delictis, quae multa saltem coercentur, & nisi suspicione probabili iudex de perpetrato crimine queat conicere, tormentis quaeri de reo non possit, tamen in non capitalibus etiam delictis, aut quorum pœna corporalis haud est, & in leuiori suspicione interdum territione reali reum tentari posse. ^{o)} Et tunc solet his fere sententia verbis conceptis & solennibus proferri. So erscheinet daraus so viel, daß ihr wohl befügt den Gefangenen dem Scharffrichter auf diese Maasse zu übergeben, daß er ihn ausziehen, entblößen, zur Leiter führen, die zur Peinlichkeit gehörigen Instrumenta vorzeigen, auch da es nöthig die Daum-Stöcke anlegen und zuschrauben möge, und wo dieses bey ihm nichts fruchtet, wird dem Nachrichter Gewalt gegeben, mit den Schnüren den Anfang zu machen, jedoch daß es hierbey denn verbleibe und mit *inquisito* zu diesem mahl weiter nichts vorgenommen werde, dabey er denn mit allen Ernst zu befragen zc. WISIGOTHI ne seruum torqueri

^{m)} BRUNNEM. pr. inquis. cap. 8. n. 5. de praeludiis torturae.

ⁿ⁾ Hoc enim torturae initium dicitur auctore Iulio Claro lib. V. sent. §. ult. pr. crim. qu. 64. n. 31. p. 230.

^{o)} CARPZ. pr. cr. q. 117. n. 52. 53. 54.

queri quidem passi sunt, nisi hac se accusator lege obstringat, se cum innocens tormenta pertulerit, alium eiusdem meriti feruum redditurum. *p)* In causis, quae CCC. solidos non superarent, quaestionem haberi moluerunt, *q)* sed examine aquae feruentis reum tentari constituere.

§. LXXVII.

Haec enim probatio vulgaris & ipsa ad manuum poenas improprias refertur. In probatione per aquam feruentem flagitii patrati postulatus manum, saepe etiam brachium nudum, in aquam feruentem immisit, sacerdotibus plerumque preces solennes, ut Deus in reo crimen ostenderet, peregere, tandem manus extracta saepius panno inuoluta sigillo publico obsignata, denique soluta postriduum si adusta deprehenderetur, criminis, si illaesa, innocentiae argumentum habita est. In probatione per aquam frigidam manus rei pedibus alligatas corpus ita vinctum in aquam consecratam coniectum, si natando corpus ligatum aquam superaret, reum pro victo ac nocente, si submergeretur pro innocente & sceleris puro habitum esse GOLDASTVS *r)* LINDENBROGIVS, *s)* STEPHANVS BALVZIVS *t)* SPANHEMIUS. *u)* CAROLVS DVFRESNE *x)* & *Clariss. Dnus. M. BEYERVS, Phil. in hac alma P. P. E. tract. de orig. & nat. praeiud. in iurei. eiusque relaxatione C. II. §. 25. & 26. copiose ostendunt. Quin & probatio per ferrum candens ad iura manuum pertinet. Ibi reus ferrum, per nouem pedum mensuras perferebat; manus sigillo per triduum tegebatur, & si sanies erubescens in vestigio ferri deprehensa, reus habitus, sin munda extiterit laus Deo relata est. *y)* Huius tamen probationis usus hodie omnis exspirauit; quamuis in processu inquisitorio contra sagas in quibusdam Germaniae partibus hoc consilio de delictis quaesitum esse illustris THOMASIVS testetur. *z)**

Probatio vulgaris per aquam calidam frigidamque.

Ferrum candens.

p) WISIG. VI. tit. I. l. 5. pr. p. 121.

r) GOLDAST. const. imp. T. III. p. 254.

t) STEPH. BALVZ. T. II. capitul. p. 639.

x) CAROL. DVFRESNE gloss. med. & inf. lat. in verb. *aquae frigidae* p. m. 308.

y) LINDENBROG. l. c. p. 1210. ac. intent. ordin. crim. car. 9. 19.

q) WISIGOTH. VI. l. 3. p. 123.

s) Cod. LL. antiq. p. 1299 sq.

u) SPANH. T. I. oper. p. 1353 sq.

z) In diss. de occ. concep.

§. LXXVIII.

Plura Tibi quae ad hoc argumentum pertinent B. L. debebantur. Sed Te forte legendi, me manus patientia deficit, neque dissertationis huius, quem animo definiui, modulus plura capit. Si qua manus mea in hac commentatione peccavit, errore non consilio offensum est, neque Tu illud mihi in pœnam imputabis. Si in coercendis criminibus duriora forte secutus videbor, neque Tu tamen acerbiori de offensionibus meis sententia statues.



VII.
D I S S E R T A T I O
ACTIONEM REALEM
Q V A
RES IMMOBILIS PETITVR
A D
SVBTERFVGIENDVM ONVS SATISDATIONIS
ACTORI PROFVTVRAM
SISTENS.

LIPSIAE, D. XIX. APR. MDCCXXV.

§. I.

Dudum sublabi sensim atque subsidere, nunc etiam præceps ire cæpit mortalium fides, qua communis societas omnium bonorum regitur atque continetur. Nisi pignore nobis & certa experendæ vindictæ materia prospectum sit, nemini facile credimus. Iniurias cuiusque nobis metuemus atque præstolamur. Deuoranda oculis & tenenda vinculis erunt priusquam accipias, quæ tibi debebantur. Incuba rebus tuis, ipse custodiam obi & age excubias, ne amici opem, cum egere inceperis, frustra expectes. Inde plus nostris manibus credimus quam alienis, & nisi iam nunc oculis intueamur & palpare manibus queamus, quæ perimus, ut elabi vix possint, dubia fides est. Ita præstitit pignori incumbere suo & possidere, quam experiri in personam *§. 14. Inst. d. oblig. q. ex del. & l. 1. §. 1. ff. de superf.* Et quamvis rerum natura usus esse simplicis videatur, hominis vero ingenium fructus varii natum ad ferendum auxilium & rem gerendam, diuinæque naturæ simillimum sit, plus tamen esse cautionis in re, quam in homine creditum est *l. 25. ff. d. reg. iur.* & rectius visum rebus vilissimis confidere potius, quam hominis ingenio labili & plenissimo rimarum ac fraudis se committere, tot strophas, tot machinas, tot consilia elabendi in dies præuidere atque præstolari. Hinc nisi ipse corripere reum nisi tacta auricula antestareris ^{a)} nisi ipse ad prætorem obtorto collo traheres exemplo, non videbatur die dicto in iudicium venturus. Nisi fuerit qui iuberet, qui fidem interponeret, qui sponderet, qui stipulari vellet qui abunde satisfaceret,

Origo cautionum in sublesta mortalium fide quaeritur.

Quare plus cautionis in re videtur esse, quam in persona.

I 3

^{a)} HOTTOM. *antiq. Rom.* III, 3. p. 475. BRISSON. *de form.* p. 367. FLVT. *pæn. IV*, 59. HORAT. *Sat. I*, 9. p. 75.

daret nulla homini fides; trahendus trudendus est *l. 1. §. 2. ff. q. satisd. cog.* Inde tot stipulationibus obligare fidem suam, tot fideiussoribus iudici partibusque satisdare, tot pignoribus cauere, tot sacramentis officium obstringere, romanis legibus ciues iuebantur, quia sine his vinculis & necessitatibus dubium erat, mansurum esse in officio, cum quo tibi negotium intercedebat. Ita cum vel in iudicio litigabant partes, vel domi inter priuatos non conueniebat, ut de damno infecto *l. 7. §. 13. ff. 1. ff. d. dam. infect.* vel cum ab alterius nobis officio expectandum aliquid & fidei ac manibus aliorum non nihil rerum nostrarum credendum erat, ut in legatis quæ die certo hæres soluere iuebatur *l. 1. §. 1. ff. ut leg. s. fid. commis. caus. cau.* & quæ sub conditione negativa relicta erant ut de legatarii officio & abstinentia possit constare *l. 7. pr. ff. de cond. & demon.* externorum actuum solennibus & re magis quam hominis fide & integritate sibi atque communi bono consultum arbitrabantur. Vnde cautiones fideiussoriae, pignoratitiae, iuratoriae, promissoriae ita iudiciales & priuatae s. extraiudiciales, praetoriae, ciuiles, necessariae, conuentionales magno numero profluxerunt. Tot vinculis, tot necessitatibus circumscribenda fraus & libido mortalium, & in genere sine cautionibus & pignoribus fides habenda homini nulla videbatur.

§. II.

*Maxime in
iudiciis caue-
batur.*

a reo

& auctore

Maxime cum in iudicio actum est, quanto maiori contentione animorum congregiebantur partes tanto magis nimirum fidem alterius altera suspectam quasi inuicem habuerunt. Et quia de reorum imprimis praeiudicio agebatur utue perculsi conscientia malae causae elaberentur & fuga actoris expectationem, delusa eius in iudicio petitione, defererent, periculum erat, cautiones de soluendo iudicato *l. 6. ff. d. præst. stipul. §. 7. 1. ff. iud. sol.* & non derelinquendo iudicio *l. 2. ff. qui satisd. cog.* exactae sunt. Mox translata etiam cauendi in actorem necessitate, recentiori iure de contestanda intra duos menses lite *Nou. 66. c. 1. de causa ad finem prosequenda Nou. 112. c. 2. aut. libellum cod. de lite contest. Auth. general. C. de episc. & cler. b)* satisdare actor iuebatur. Donec prioribus fere abrogatis c) Saxonum iura de reconuentione & expensis *Land-R. l. 2. art. 9. & T. 13. O. P. S. E. V.* tandem nouissima lege de solis duntaxat expensis *O. P. S. N. T. 13.* cauendi actoribus officium imponerent, atque ita mutuam in iudiciis fidem fancirent.

§. III.

b) IACOBVS CUIACIUS ad N. 96. L. 7. obs. 5.

MATTH. COLER. parte 1. dec. 105. n. 2 seq.

C. 21. n. 8. WEHN. obs. pract. sub voce Vorstand.

c) BARTOLVS ad d. N.

ZANGER. de except. part. 2.

§. III.

Ita de fide actoris ex satisfactionibus nobis potest constare. Rem enim *Illustres, & immobilium possessores excepti.* magis sequimur quam personam *d. l. 15. ff. d. R. 7.* Quibus si non instructus armatusque descendas in forum, in iudicio non experieris. Nisi fides tua ex aliis documentis extantioribus intelligatur. Fidem cuiusque ex dignitate & facultatibus maxime aestimamus. Inde *illustres l. 17. C. de dig. & qui immobilia possident. l. 15. pr. ff. q. satisd. cog.* ad cauendi necessitatem non compelli, sed vel fidei suae vel suis committi facultatibus iussi sunt. Magna contentione agitatum est inter interpretes. num, qui actione reali petere rem immobilem potest, ipsam possidere & eiusdem cum possessore immobilium fidei in iudicio, hinc immunis esse a satisfactionibus censeatur. Ita de Caio, cum Titii fundum, quem frater eius possidebat, ipse haeres testamentum institutus, actione reali peteret. & Pomponius in alio iudicio satisfactionem a Caio postularer, an cogi posse Caius omnino dicendus sit, disceptatum est. Operae pretium facturi videbamur, si in illius controuersiae cogitationem paulo studiosius inuolaremus. Et Caius nobis visus est immunis esse. Primo negantium fundamenta & causas a nobis accipies, ut intelligas contra quos pugnemus. Inde & nostra tela parabimus atque affirmantium, quos sequimur, aciem instruemus. Extremo utrorumque argumenta committere & comparare animus est. Tuum esto, beneuole lector, de nostra victoria mite arbitrium.

§. IV.

Negantium sententiam inter quos *IOH. SCHILTERVS d) & W. A. LAVTERBACHIVS e)* summa & venerabilia nobis nomina, cum multis aliis eminuerunt, ut ingenue cum illis agamus, non ipsorum saltem argumentis, sed nostris etiam ornabimus ut tanto expectatior nobis esse victoria possit, quanto copiosiori ipsos numero inuitabimus in campum, neue per insidias & fraudes egisse videamur. Poterant enim qui actiones reales in genere ad subterfugiendam cauendi necessitatem proficere negarent, his fere contra nos rationibus pugnare. Primo in ipsam tum huius beneficii & immunitatis tum actionis naturam inuolarunt. Atque res ipsis fere in extricabilis visa est. Enim vero si cauendi necessitatem actione reali subterfugimus, ut ipsae possint actiones quibus res immobilis petitur pro immobilibus haberi *f)* & in illorum locum succedere necessum omnino videbatur, quia de immobilibus duntaxat solis dicta *lex 15. ff. pr. qu. satisd. cog.* qua possessores esse immunes iussi sunt, statuere existimatur. At vero iam secundo ferre natura actionum non posse visa est, ut ipsae habeantur pro immobilibus,

Negantium argumentum primum exinde petitum

quia actiones immobilibus opponantur.

Quod secundo probatur

d) SCHILTER in ex. ad ff. 7. §. 23. p. 236.
theor. pract. ad T. 8. L. 2. ff. §. 17. p. 219.
§. 23. p. 236.

e) LAVTERBACH in colleg.
f) SCHILT. ex. ad ff. VII.

bilibus, cum res & actiones sibi inuicem opponi *l. 15. §. 2. ff. de re ind. l. 79. ff. 1. de eleg. 3. l. 7. §. 4. ff. de peccat.* atque adeo tertiam bonorum partem constituere actiones & immobilibus mobilibusque, magna cura distinguere, omnium Ictorum suffragia vno ore testentur. g) Quae igitur III) de immobilibus solis ratione singulari constituta sunt ad actiones proferri & extendi temere Ictorum interpretatione non posse visa sunt. Maxime cum IV) qui actionem possidet expressa legum sanctione minus habere quam rem dicatur *l. 204. ff. d. R. §. 7. & V.)* qui fundi petitionem personalem habet, a possessoribus immobilium *l. 15. §. 4. ff. q. satisd. cog.* studiose ferri iungi & satisfaciendi molestiae solius ipsum suae beneficio actionis subducendum non esse constitutum videatur. Nec temere illud aut cæco esse arbitrio sancitum vel exinde colligunt VI) quia finem legum, quibus satisfacere partes in iudicio iussae & immobilium possesores illa lege soluti sunt, actionum possesores petendi rem immobilem, quam reo ostendant, facultate satis implere non posse, expeditum arbitrantur. Quippe satisfactionum illud inprimis haberi consilium credunt, ut tum fugae suspicio, quam poterat forte propter litigandi temeritatem actor incurrere, dilui, tum expensarum aut debiti exactio per obiectum executionis quod in satisfactione exhibetur certior & expeditior possit praestari *ar. l. 12. pr. ff. q. satisd. cog.* Haec omnia quamuis a possessoribus immobilium abunde impleri possint & ipsorum fundi sufficiant ad securitatem, quid tamen horum omnium in possessione actionis suggeri aut praestari? quid spei? quid securitatis? Omnia nimirum inania videri. Quid assecuturum esse reum si finita aliquando lite, ut sententiam exsequatur in actiones actoris, a iudice postulauerit? Quod fore obiectum executionis, praeterquam debitorem nouum, aduersus quem competit realis actio actoris? At novos debitores VII) posse saepius forte difficilius, quam personam principalem, cum qua litigamus, & quae cauere reo debuerat conueniri, saepius VIII) debitorem morosum magis & potentiorum, refragantibus vndique legibus, obtrudi inuitae parti, contra *l. 2. §. 1. ff. d. reb. cred. l. 7. §. 4. d. leg. 1. l. 46. p. 1. ff. de solut. l. 1. §. 1. ff. s. ex nox. caus. ag.* nec enim vano quodam arbitrio alterius litigantis mutari posse debitorem, quod ita fieri manifesto appareat. Porro & IX) generari tum ex litibus lites, totum negotium forense implicari atque confundi; reum cui data cautione breui manu de expensis consuli potuisset, per multas ambages atque anfractus distrahi & fatigari: multis sumptibus magno priuati compendii detrimento, contra illum actoris reum, aduersus quem competit actio realis, experiendum esse, donec suum reus consequatur: omnem ita legum finem euerti obiciunt. Quae tamen reo X) de expensis volebant plenissime & penitus cautum & prospectum esse. Denique XI) tanto durior

quia tertio
immunitas
possessorum
strictè inter-
pretanda vi-
detur.

Confirmatur
4. & 5. ex va-
riis legibus,

quia 6. finis
cautionum,
per possessio-
nem actionis
non imple-
tur,

& obiectum
executionis
certum non
exhibetur.

7. & 8. ita
debitorem
inuita parte
altera muta-
ri.

9. difficilio-
rem reddi
exactionem.

10. contra f-
nem legum.

rem fieri tunc adeo conditionem reorum conqueruntur, quanto facilius actiones saepe tractu temporis in malos degenerent; debitores, aduersus quos actori competit actio, labantur bonis, XII) praescriptione pereant actiones interea temporis, priusquam de restitutione expensarum & reuentione constet in iudicio principali, XIII) exspiret obiectum executionis XIV) detur via & materia fraudis & rei decipiendi actoribus, qui cum actionum realium obtentu, satisfactionis necessitate exempti sunt, poterunt pendente principali actione, ius suum in re immobili forte alteri reo remittere in fraudem alterius litigantis, qui satisfactionem postulabat, aut XV) pro re immobili aliud sumere atque suas, quibus cauerant reo, actiones perimere. Denique XVI) ipsos maxime vellicat, quod probari satis non possit, an actori, quae allegatur, vere competat actio, nisi audita sit pars altera contra quam instituenda est; neque sola documentorum possessio sufficiat ad fidem, cum possit solutum, & prior actio sublata esse per apocham aut reuentionem (durch einen mortifications-Schein) quamuis documenta adhuc haereant apud actorem; ultra haec omnia XVII) debitores obscuris exceptionibus eludant saepius actiones, quamuis possint liquidae videri. Atque adeo tandem XVIII) reum inanem sine cautione & pignore relinqui, vel, ut in eandem aleam abeat & tanta difficultate experiatur contra actorem debitorem, cogi, quanta poterat actorem principalem de expensis conuenire existimarunt. Extremo ita fere non rem, uti a possessoribus immobilium, sed personam & debitorem alium reo satisfactionis loco offerri, cum tamen XIX) plus sit cautionis in re quam in persona l. 25. ff. d. R. J. & praestet omnino possidere, quam in personam experiri; quia incertum est, an actio vere existat l. 1. ff. d. superf. atque ita immobilium possessores diuersae omnino esse rationis, concludunt, adeo tandem sententiam, qua actor petitione rei immobilis instructus pro possessore rerum immobilium habeatur, actorum fictione sine legis auctoritate constari, litigantibus periculosam & reipublicae exitialem esse subducunt.

§. V.

Satis credo copiose aduersariorum certamen instruximus ducti conscientia bonae causae, quae his omnibus parum concutitur, si nunc & nostra atque affirmantium argumenta expendas. Ut rem a principiis repetamus ante omnia cogites omnem cauendi necessitatem in genere & Romanorum legibus & germanico imprimis iure duram videri atque odiosam. Quippe cautionibus, ne actor ad deludendum debitorem & restitutionem expensarum subterfugiendam, cum temere litigasse deprehensus fuerit, elaboretur.

b) SCHILT. l. c. §. 23. p. 236.

elabatur, reo prospicitur, priusquam actorem reo vere obligatum aut delinquendo ac temere litigando contracturum esse obligationem possit constare. Actor quasi euolaturus esset proxime & fraudis atque machinarum multarum consilium iam nunc intra praecordia coqueret fabricarerque, de reconuentione; quasi temere litigaturus de expensis cauere iussus est. Quis non videret ita difficilem conueniendi debitores conditionem fieri creditoribus, multos ingenuos ne in iudicio experiantur auocari, triumphum cani ante victoriam, extorqueri litigantibus cautione rem certam, cum debitum sit incertum; negotia difficultatibus implicari, commercia affligi. Vno verbo rem asperam & acerbam & fere poenalem propter dolum & fraudes temere litigantium atque improborum constitutam esse. Deinde si cautiones ab actore exigat reus, fidem eius suspectam haberi atque a Germanorum consuetudinibus & pactorum simplicitate quae apud illos sola sine satisfactione aut stipulationis solemnibus sacrosancta & inuiolabilia sunt, recedi, atque maiorum patrios mores deserui apparet, qui inter bonos bene agere nullo non tempore credebant, alienis auxiliis & fidei vinculis opus habere non videbantur. Ita igitur 1) necessitatem cautionis, ius tam molestum & odiosum, atque a reliquis moribus patriis adeo dissonum strictissimae interpretationis esse manifestum est. Eandem Romanis Iuris de satisfactionibus mentem fuisse & ipsorum quoque sententia cautiones odiosas censeri ipsorum passim responsa argumento sunt. Hinc tutores testamento dati non satisfaciunt §. 2. *J. d. satisf.* quia probabili titulo & destinatione parentis excusantur; & in necessariis personis si in ius vocandae sunt, quibus fideiussor licet non idoneus pro lucuplete est l. 3. ff. *in ius vocat. ut caueant.* & absentis bona proximo agnato, praestita cautione, custodienda committuntur, quamuis alii satisfactionem magis opimam offerebant. i) Denique cautio nisi ab ipsis partibus litigantibus exacta sit non debetur, sed, qui semel idoneus a reo habitus est actor post litem contestatam audiri non potest, sed dilatoria cautionis nondum praestitae, exceptio ante L. C. non opposita litis contestatione nostro iure perimitur k) quia onus cautionis omnino odiosum Iuri arbitrabantur.

§. VI.

Vi contrariorum ostenditur immunitatem esse latissime interpretandam. Strictae igitur omnem cauendi necessitatem interpretaberis. Immobiliu possessione cautionis onus releuari supra ostensum est. Hoc beneficium fauoris plenissimum, & aequitatis, quia odiosis satisfactionibus derogat. Ergo & latissime patet, quia fauorabilia, manentibus legis iisdem finibus interpretatione extenduntur. Cum igitur actio, qua res immobilis petitur,

i) HART. PISTOR. *obs.* 103. pr. pag. 1480. ANTONIVS FABER in C. L. 5. T. 40. def. 9. CARPZ. p. 3. const. 15. def. 48. p. 168. k) Q. P. S. N. T. n. §. die except. dilat.

tur, eundem, qui possessione immobilium quaeritur impleri finem ostendero, eadem de possessoribus dispositio de illis etiam, quibus ad rem immobilem actio est, valebit. Eodem enim fine legis eadem legis dispositio *l. 13. ff. de legibus.* ^{Hinc 2. cum legis idem finis qui a possessoribus actionum, a dominis immobilium obinetur idem ius illis asseritur,} At vero II) immobilium possesores cautionis onere liberati sunt maxime, quia fugae suspicio possessione diluitur. ¹⁾ Videtur idem & possessione actionum, quibus res immobilis petitur, praestari. Et lex igitur de his actoribus valebit. Imo vero dixerint negantes, non fugae modo purgandam suspicionem sed executionis reo subministrandam materiam esse; at vero falsissimum esse memineris, quod aliqui prodiderunt, de obiecto executionis in exigenda satisfactione cogitari. Enim vero cur fundi vel aere alieno ad extremum grauati ^{m)} & litigiosi ⁿ⁾ *l. 15. §. 6. ff. q. satisf. cog.* liberabunt a satisfactione, si quaeritur obiectum executionis? cur immobilium possessor fundum suum hypothecae nomine obligare ^{o)} aut pignori dare consensumque iudicis exigere (sub quo situs est fundus, aut vasallus domini directi & simultanee inuestiti veniam impetrare ^{p)} non tenetur? Sine quibus omnibus in fundo actoris reus ius nullum aut de executione securitatem consequitur? Porro cur & pignoratitia cautio ^{q)} hodie, quamuis incertum sit damnum & iuratoria ^{r)} aut gener. *l. epis. & cler.* deficientibus aliis ad satisfactionis molestiam euitandam proficient? Quae omnes obiectum executionis nullum reo subministrant, de sola reo fuga actoris prospiciunt? Denique cur & illustres quamuis bona immobilia non possideant satisfactionis necessitate eximuntur? *l. 17. C. d. dignitat.* Ex quibus omnibus manifestum est, non de executionis obiecto, sed de fugae tantum suspicione diluenda in satisfactionibus deliberari. Quare & ipse summus CARPZOVIVS ^{s)} in materia satisfactionis non tam valorem vel idoneitatem bonorum attendi, sed an suspensionem fugae excludant, sine dissimulatione confessus est. Propter solam fugae suspensionem igitur cautiones actoribus imperantur, & possesores illa, cum suspensionem possessione purgent, iubentur liberari. Quae cum ita sint, quis non videt fugae suspensionem ab illo etiam, qui actione reali petit immobilia, purgari omnino posse. Quis enim iactabit rem suam aut deseret spem fundi quem domi habebat? Ut reo reconuentionem meditante

K 2

aut

1) CARPZ. p. 1. const. 5. def. 2. 4. def. 6. n. 6. def. 10. n. 3. def. 14. n. 4. Illust. MENCK. nost. tr. syn. proces. diff. 7. T. 13. §. 7. pr. m) vid. illust. MENCK. tr. syn. process. dis. 7. ad T. 13. de satisfat. §. 5. n. 2. n) CARPZ. p. 1. const. 5. def. 15. p. 39. BERLICH. part. 1. conc. 20. n. 30. o) CARPZ. l. c. def. 4. MENCK. l. c. §. 6. p) RIVIN. enunciat. T. XIII. §. 6. q) MENCK. l. c. §. 9. STRYK. us. mod. pand. l. 2. T. 8. §. 8. p. 131. MENOCH. de arb. iud. quæst. lib. 2. cap. 14. n. 3. CARPZ. l. c. p. 37. r) HART. PIST. obs. 169. n. 1. p. 1536. GAILIVS l. 2. obs. 47. n. 4. seq. p. 374. s) CARPZ. part. 1. con. 5. def. 14.

aut repetenti expensas elabatur. Idem igitur auctori argumentum a satisfactione merebitur immunitatem: eadem vti causa ita & lex erit.

§. VII.

*Argumen-
tum tertium
quia actio-
nes ad rem
immobilem,
ad immobi-
lia referun-
tur.*

Si porro dubites, tertio recordare quod iura & actiones, saepius ad mobilia vel immobilia ex negotii natura expresse referantur, atque ita intelliges possessorem actionis in locum eius, qui immobilium dominus est, succedere, & eodem iuris favore a cautionibus liberari. Vel ipsam enim cameram imperii actiones, cum ad immobilia dentur, immobilibus accensere GAILIVS ¹⁾ multis rerum argumentis locuples auctor est. Et quod si vel *arg. leg. 79. §. 4. ff. d. legat. 3. & l. 39. §. 6. ff. de legat. 1.* actiones a rebus corporalibus interdum videas distingui, certius tamen est vti contrahentium ita & legislatorum verba ex mente ipsorum explicari *l. 9. C. q. res pig. obl.* & cum finis idem fuerit in actionibus, qui in immobilibus obtineatur, illas horum expellatione contineri censebis. At finem legum, quibus immobilium possessores a satisfactionis onere immunes esse iubentur, etiam ab actionum domino & possessore expleri supra commemoratum est. Quare in satisfactionibus actiones, quibus immobilia petuntur, ad ipsum genus immobilium pertinebunt. Adde quod *dd. ll.* in materia legatorum odiosa immobilibus videantur quidem iura & actiones, opponi, quia legatarius lucrum captabat, haeres de damno vitando certauerat, atque pro rerum illarum conditione causa haeredis plenior fauoris videbatur; sed cauendi necessitas odiosa, libertas a satisfactionibus digna favore est, quod ex prioribus potest constare. Nunc, si veritas aleam, videbis, cum contraria sit ratio satisfactionis, actiones ad rem immobilem immobilium etiam iure omnino aestimari. ²⁾ Quid quod in oppignorationum negotio, vbi bona mobilia & immobilia debitoris omnia hypothecae nomine creditori obligata sunt, actiones immobilibus mobilibusue ex natura causae annumerari BRUNNEMANNVS ³⁾ BERGERVS ⁴⁾ alique magno numero auctores sint? Et dubitabis illud in beneficio quod oppignoratione fauorem omnino maiorem merebitur minus verum esse? Ito confectum & expeditum est actiones ad rem immobilem immobilium in hac causa induere naturam. Nec IV) sine legis auctoritate loquimur. *lex 15. §. 4. ff. q. satisd. cog.* actiones quasdam quibus res immobiles petuntur, a satisfactionis onere leuare extantissimo argumento est, quia solam fundi *petitionem personalem*, excepit, & quin ad cautionis elidendam molestiam omnino sufficiat, studiose sancit. De reliquis igitur actioni-

*Argumen-
tum quar-
tum ex lege
15. §. 4. ff. de
satisd. cog.*

¹⁾ GAIL. *lib. 2. obs. 11. n. 10 seq.* NATTA *conf. 146. 13.* SCHNEIDW. *ad J. d. haered. ab intest. de succes. int. vir. & vx. n. 94.* WEHNER *obs. pract. voce Sabrenus.* SCHILT. *ex. ad 4. §. 21. p. 84.* ²⁾ AVGVSTIN. LEYSERVS *medit. ad ff. specim. 26. disp. 1. p. 264.* ³⁾ BRUNNEM. *ad l. 1. ff. d. pign. & hy. poth. n. 5.* ⁴⁾ BERGERVS *in Oecon. iur. L. 2. T. 5. §. 9. n. 1.* LEYSERVS *l. c.*

actionibus illud haud obscure concedit, quia non opus erat, ut de specie illud constitueretur, quod de toto genere valere debuisset; ita exceptio confirmat regulam vi cuius actiones ad immobilia, possessionis loco habentur in casibus non exceptis. Et actiones quae non personales sunt omnino liberabunt. Quin *PAVLLVS lib. 4. ad Sabinum*, quod is qui actionem habeat ad rem recuperandam *rem ipsam habere videatur l. 15. ff. d. R. 7. sine dissimulatione* respondet, & *VLPRIANVS* quod id apud se quisque *habere videatur, de quo habeat actionem* & habeatur quod peti potest *l. 143. ff. d. 143. ff. d. V. S. verb. sing.* arbitratus est. Denique *MODESTINVS* quod rem in bonis nostris habere intelligamur, ad quam recuperandam habemus *actionem l. 52. ff. d. acq. rer. dom.* auctor est: extremo potentiam actui propinquam pro actu & cingendum haberi in fauorabilibus pro cincto *GAILIVS* expedit. 2) Ex quibus omnibus qui inter possessionem immobilium & actionem qua illa petuntur in satisfactionis causa nihil interesse non videt, ille suo ingenio abundat & suo igitur sensui relinquendus est.

Arg. 5. ex l. 15. ff. d. R. iuris.

Arg. 6. ex l. 143. ff. d. V. S.

Arg. 7. ex l. 52. ff. de A. rer. dom.

Arg. 8. ex auctoritate Gaillii.

§. VIII.

Ferre non refert, ut pluribus argumentis pugnemus, si haec pauca tantum addideris. Scilicet si vel fideiussoribus caueatur, in ipsa fideiussoria satisfactione, quod genus cautionis maxime idoneum habetur a legibus, & nisi aliud appareat, semper ex regula communi imperata satisfactione intelligitur, quid accipis quid lucraris per fideiussores ab illo cum quo tibi lis intercedit? Quo pignore tibi consultum est? Nullo nisi quod actori substituat fideiussor quem eius poteras loco convenire & dentur aduersus illum actiones *l. 2. ff. q. satisd. cog.* ad expressam fideiussione quantitatem personales. Cur igitur actio ad rem immobilem realis, quam ipse tibi tunc offeret actor principalis ad securitatem prodesse non possit? Idem lucraris, eadem spes tibi relinquatur. Ultra haec omnia ipse augustissimus legislator Saxo nobis praeiuit exemplum, & annuos redditus, qui ex immobilibus debentur a) haberi interdum pro immobilibus iussit *const. elect. 24. cap. 3.* Wenn Geld auf einen rechten beständigen Wieder-Kauff, also daß die Haupt-Summa unabforderlich auf liegenden Gründen ausgethan, oder da jährliche Zinsen Wieder-Käufflich aus unbeweglichen Gütern gekauft werden, daß solch Geld nehmlich fors ipsa und die Haupt-Summa soll vor unbeweglich Guth gehalten werden. Adeo possessor annuorum reddituum a satisfactione absoluitur quorsum & *l. 14. C. d. f. eccl. l. 6. ff. 1. C. d. sec. nupt. Nou. 120. cap. 1.* videtur conspirare. Quid vero competit huic possessori, quid debetur in quod poteras manum iniicere? Scilicet actio ad petendos fructus.

Arg. 9. ex natura fideiussorum per quos nihil quam actionem lucratur.

Argumentum 10. ex annuis redditibus petendum, quibus liberantur actores.

K 3

Ne-

2) *GAILIVS L. 2. obs. 80. n. 8 seq.*

a) *GAILIVS L. 2. obs. 20. n. 6.*

MAT.

COL. de procés. execut. parte 1. cap. 3. n. 248.

Neque fors enim in eius manibus est, sed in alienis; & tibi tamen ad securitatem sufficere. Vides igitur quod actiones ad immobilia recte referantur. Cumque fructuum mobilium petitio satisfactionem excludat, cur actiones ad immobilia ad faciendam apud Te fidem actoris nihil valebunt? Ultimo loco quid iuuaberis tandem, si maiorem possessori immobilium quam possessori actionis habeas fidem. Imo vero ius certius quam in possessione sola, in actione est. Huius instrumenta potes oculis intueri & animo studiose inquirere, omnes nexus exputare atque expendere, ut eludas fraudem debitoris. In possessionem immobilium tam curiose inquirere, omnes rerum rationes cognoscere & enucleare non licet. Vnde cognoscas, an non vitiosa possessio an non alteri obligata? An non eras forte sit peritura incendio? Et tamen illa tibi possessio actoris fidem certo satis vinculo confirmabit. Vnde frustra nodum quaeris in actione.

Argumentum II. quia actione quam in possessione ius amplius habetur.

§. IX.

Committuntur nostra cum aduersariis argumenta.

Ita credo de nostra & affirmantium sententia facili negotio statues. Operae pretium erit illa cum aduersariis argumenta committere, ut rectius de eorum nostrorumque virtute possis arbitrari. Iam enim I. II. Illi-um illud negantium, quod actiones mobilibus & immobilibus legum sententia opponantur, argumenta, sublabi & nihil obstare videbis si illud in odiosis duntaxat verum esse, ex prioribus cogitabis. In fauorabili vero libertatis & subterfugiendae satisfactionis causa imo generatim propemodum actiones ad mobilia vel immobilia, ex natura obiecti, pertinent & illorum iure censentur. Si ex allegata *lege 204. ff. d. R. §.* minus quidem habere qui actionem quam qui rem possidet, quarto obiciant, illud si de fructibus & commodis rei percipiendis quaeritur, qui cum ipse possederis, plenius custodiuntur, concedes, in fauorabilibus vero fallere respondebis, & legi centesimae quartae nunc ex contraria parte legem *25. ff. d. R. §. l. 143. d. V. S. l. 52. ff. de acquir. rer. dom.* oppones, quibus, cum de fide cuiusque quaeritur, actio in rem & ipsa possessio sibi inuicem comparantur & illa idem quod res praestare iussa est. Porro haustum Vro ex *leg. 15. §. 4. ff. q. satisd. cog.* argumentum in rem tuam potius conuerteres & contra aduersarios acues. Exclusa enim per legem actione personali de reliquis Ictus actionibus ut fidei faciendae sufficiant, videtur censuisse. De difficultatibus quas in possessore actionum negantes *arg. VI. VII. VIII. IX. X. seq.* effinxerunt, facilis disputatio est, quod eadem vel in immobilium possessoribus possit obstare. Quod si enim XIII. executionis obiectum ita euertere opponant de illo satisfactionibus nunquam cauere, sed solam fugae suspicionem cautionibus dilui ex superioribus repetes; ita difficultas actionis possessoribus actionum quo minus possidere censeantur non nocebit. Possit forte actio, quarum possessor libe-

liberatur, degenerare in malam, debitores actoris etiam bonis labi, actiones perdi praescriptione; verum ita etiam immobilia exuri, ab aliis vindicari, cedi quoque & vendi potentioribus, fideiussores bonis labi. Adeo & ipsa possessio & per hanc satisfactio incerta & reo saepe difficilis. Quin & ipsa cautio fragilis dicitur *b)* l. 66. §. 1. ff. ad S. C. Treb. neque tamen illis omnibus, quamvis eadem ratio intercedat, negaueris fidem. Enim vero si bona aut actiones, quibus actor cauebat, pereant, vel ferre illam calamitatem romano iure l. 15. ult. ff. q. satisf. cog. etiam in possessoribus, vel exigere cautionem nouam nostris moribus iuxta GAILIUM *c)* CARPZ. *d)* & illustrem MENCK. *e)* debes arg. l. 8. §. 2. 3. & l. 10. §. 1. ff. q. satisf. cog. & tunc demum habes materiam conquerendi, ipsum vero cauendi modum ne accuses. Argumentum XIV. & XV. facile concusseris, si ad l. 75. §. 10. ff. de verb. obl. prouoces cuius argumento aliud pro alio dari & eludi tua expectatio in reali actione, qua immobilia petuntur, vix potest, sed reus actori suo aliud pro alio dare inuito prohibetur, & ipsum immobile, quod debetur, iussus est exhibere. Ita igitur actor certo accipiet rem immobilem sua actione, quae tibi sufficiet ad securitatem. Denique, quod si vel possit hoc interdum accidere & dominus actionis ad rem immobilem, pro fundo per transactionem accipere aliud velit, tamen & immobilium possesores poterunt, pendente iudicio, sua omnino alienare atque euertere & frustrari tuam expectationem, quibus tamen, his non morantibus, creditur. Tandem extremo possunt illa duntaxat quidem accidere, sed non praesumuntur; quare ex possibilibus argumentari non debebas. Atque ita etiam cum caeteris comparatum est, & contra immobilium possesores eadem valerent quae possessoribus actionum obiectionantur. Quare quod in illis probabis, in his accusaueris male.

§. X. Ita possessoribus actionum satis credo consilium est. Ne tamen in his *Praxis fori* datum aliquid soli ingenio arbitraris, fori praxis a nobis, frustra indignante *probatur.*

SCHILTERO, quem supra commemorauimus, non dissentit. Enimvero a Dn. scabinis Lipsi. in causa Hans Fuchsens contra Martin Gröbeln zum Hahn, mens. Apr. 1623. ita responsum: Daß Kläger gestaltten Sachen nach mit Bestellung des Vorstandes, weil er unableglich gewisse jährliche Zinsen einzumahnen so wohl zu unbeweglichen Güthern in diesen Landen rechtmäßige Ansprüche und Forderungen hat, billig zu verschonen. B. R. W. CARPZOVIVS auctor est *f)* & ICtos Vittebergenses mense Iul. 1709. in ratio-

b) GAILIUS L. 2. obs. 83. n. 7. HARTM. PISTOR. L. 4. quaest. 10. n. 27. pag. 1285. SCHILTER. l. c. p. 236. *c)* L. 2. obs. 47. n. 6. *d)* CARPZ. part. 3. const. 15. def. 54. p. 170. *e)* MENCK. l. c. diff. 7. T. 13. §. 3. SCHWENDING. ad fib. process. p. 483. *f)* CARPZ. part. 1. const. 5. def. 16.

rationibus decidendi allegasse: Alldieweil aber die Bestellung des Vorstan-
des nur denjenigen der eine rechte Real-Forderung hat nachgelassen 2c. LEY-
SERVS testatur. 2)

§. XI.

*Beneficium
immunitatis
possessoribus
actionum
competens
definitur.*

Axiom. 1. &

Consect. 1.

Actionem li-

berare, si vel

suppetant si

deiussores.

Consect. 2.

Hoc benefi-

cium perso-

nalibus

actionibus

non impe-

trari.

Hoc igitur consilio nobis possessio actionum, in quantum de illa in
cautionis exactione quaeritur, est *beneficium personæ cui aduersus alium
competit actio ad rei immobilis possessionem certo consequendam, qua su-
spicionem fugæ diluit, atque ad eundem modum & iisdem in causis quibus
possessores immobilium, a cauendi necessitate actor immunis est.* Quia igitur
possessio actionis, beneficium, quo cauendi necessitas subterfugitur,
non vero species quaedam cautionis est, patet male cum actionibus illos
egisse, qui pignus aut remedium subsidiarium, cui demum, si fideiussores
haberi non possint, locus duntaxat relinquatur, esse actiones tradiderunt.
Sed primario, & si vel suppetant fideiussores, liberabunt a satisfactione.
Patet porro cum illi nimirum soli, qui res petunt, non qui personam, ha-
bere rem videantur *arg. l. 15. ff. de R. J. illa, quæ de actionibus dicta
sunt, ad petitiones personales non pertinere.* Enim vero personales cum
aduersus tertium illis possessorem agi non possit; sed ad solam personam
nobis obligatam dirigantur, incertæ sunt & leui sæpe momento videntur
posse omnino expirare. Quid quod *l. 15. §. 4. qui satisd. cog.* fundi petitio
personalis manifesto excepta & non liberare a cautionibus iussa sit; ita con-
tra legem expressam personales solas tibi profuturas frustra expectabis. Ho-
die tamen fortassis cum officiales, quibus annua salaria debentur, a satisda-
tionis necessitate exempti sint, *b)* quibus personalis tantum actio ad petenda
salaria plerumque debetur, illam quandoque sufficere, tutius possis arbitrari.
Ad alias tamen, de quibus hoc non expresse constitutum est, interpreta-
tione illud temere extendi non potest. Et personales tamen omnes, quæ
tendunt ad quantitatem, si deponantur in iudicio documenta, & debitum
ante finitam litem exactum non iri promissum sit, pignoris loco non raro
sufficere inter ICtos expeditum est. *i)*

§. XII.

Ax. 2. cum

Consect. 1. E.

hypotheca-

ria non suffi-

cit.

De solis igitur realibus, & quæ aduersus quemuis possessorem ad
petendam rei immobilis certam *k)* possessionem diriguntur, in præsentia-
rum poteris arbitrari. Quia igitur rei immobilis possessio certa petenda est,
si cautionibus velis superfedere; vides hypothecariam actionem, quamuis
illa rei immobilis possessio petatur ad illam immunitatem sufficere non posse,
quod

2) AVGVSTIN. LEYSER. *meditationibus ad ff. Specimine 34. n. 3. p. 357.* *b)* O.
P. S. N. T. 13. *i)* MENCK. *l. c. disp. 7. §. 9.* SVENDEND. *ad proc. fib.*
p. 495. CARPZ. *l. 2. resp. 77. n. 13.* *k)* Conf. RIVINI *enun. ad tit. 13. §. 11.*
ZIGL. *ad O. P. S. tit. 13. verb. So unter.*

quod *l. 15. §. 2. ff. q. satisd. cog.* studiose sancitum est. Neque enim fundi possessionem certam petis dum hypothecaria agitur, aut illam omnino poteris expectare, sed numerato & soluto debito pignus expirat & a possessione repelleris. Neque si illa actione rem immobilem obtineres, animo tibi illam perpetuo habendi acciperes, sed ad aliquod tantum tempus custodires.

§. XIII.

Rei vindicatione dubium non est actorem de securitate reo satis consu-
lere, qua assequimur ius plenissimum possidendi. Neque hoc ab aduersa-
riis quidem fere dissimulatur. ¹⁾ Miror tamen cur excellentissimus LAV-
TERBACHIVS relicta rei vindicatione sola reliquas reales vno quasi agmine
omnes profliget & proficere ad immunitatem non arbitretur. Neque vero
addidit ille negandi argumenta. Videas eandem, qua rei vindicatio valet,
fere illud etiam in reliquis rationem suadere. Quid enim aegrius LAVTER-
BACHIO fecerit Publicius praetor cuius & ipsa Publiciana actione domi-
nium lucramur. Enim vero & dominium, quamuis non vsucaptum, tene-
bit actorem, ne rem suam deserat aut fuga elabatur, homo pauper &
emunctus in exilium abeat cum poterat domi rebus suis quasi dominio
prospexisse. Et immobilium enim possessorem quasi dominium rei immobi-
lis, licet non vsucaptum, satisfactionibus liberat. Quidni & actio prae-
stare idem possit, quam possessioni comparari in superioribus expeditum
est. De haereditatis petitione, si ad immobilia eius ope adspiramus dubitari
non potest, quin fugae purget suspensionem. Illa enim rem & possessionem,
vt rei vindicatione & Publiciana, possessori extorquemus. ^{m)} Quod ita
nimirum accipiendum est, si haereditas tibi certe delata & deberi coepta.
Neque enim viuo parente haereditatis petitio, quae post mortem eius debe-
bitur filio, fidem apud reum faciet, aut a suspitione fugae ipsum liberabit.
Non enim possides iam nunc actionem si vixerit parens, neque certum est
immobilia post mortem eius ad te peruentura. Multa cadunt inter calicem
supremaque labra. Quid enim si exhaeredatus fueris a parente, aut ambula-
toria voluntate parens immobilia ad alios transferat? Quid si ipse vendat
ac alienet? nihil ad te iuris pertinet, nihil certae expectationis, quamuis
pater tuus fuerit immobilium possessor. *arg. l. 15. §. 2. qui satisd. cog.*
l. 1. §. 21. ff. de collat. l. 5. §. 1. ff. de adqu. rer. dom. n) Sed dicitur
tamen filius omnino dominus bonorum paternorum *l. 11. ff. d. lib. &*
posth. imo vero dicitur. Non vero nomine possessores, sed re aestimamus.

Maxi-

¹⁾ LAVTERB. coll. theor. pract. ad ff. lib. 2. tit. 8. §. 17. p. 219.

PISTORIS *l. 1. qu. 40. no. 11.*

CARPZOV. *p. 1. const. 5. def. 13.*

^{m)} HART.

ⁿ⁾ BERLICH. *part. 1. concl. 20. n. 24.*

Maxime autem cum viuo parente ad eius bona adspirabis, & spem illam praeceperis propter votum captandae mortis, deliquisse videberis, *l. 15. C. de pactis*, & fauorem iuris non mereris.

§. XIV.

*Conf. 6. An si
multante in
uestitus im-
munis sit.*

Ad eundem fere modum simultanee inuestito videtur in feudo vasalli realis actio atque ad exemplum Fauianae interdum realis reuocatoria deberi *arg. l. 1. §. 3. ff. si quid in fraud. pat. l. 1. 2. C. si in fraud. pat. al. fact. §. 6)* Torgauisch Auschreiben d. a. 1583. tit. welcher Gestalt die Agnaten und Mittbelehnten §. und dieses. Quaeritur an sufficiat inuestito feudum quod ad se aliquando peruenturum sperat, ad cautionis declinandam necessitatem. Verius est iam nec dominium spectare ad simultanee inuestitum nec possessionem nec petitionem vtriusque. *p)* Reuocatoria cum tibi aliquando, post alienationem illegitimam, vere debetur, a satisfactione omnino liberabit. Protimiseos ius, cum incertum sit num venditurus feudum, tuue oblaturus sis pretium, quamuis spe animi anticipaueris, in illa te necessitate non iuuabit.

§. XV.

*Conf. 7.
De Pauliana
cum distin-
ctione respon-
dendum.*

Caeterum & PAULIANA actione si res immobilis reuocatur dominium & possessionem impetrabis. Diluatur ergo sic quoque suspicio fugae, & cauendi necessitas expirat. Quod ita intelligendum est, si in concursu fueris creditor principalis ut probabili ratione rem immobilem, tibi nimirum soli, cessuram esse possis suspicari. Ceterum si haec ita constituta non sint cum in concursu immobilia sub hasta vendi, & partem pretii incertam ad Te peruenire scias, actionem ad rem immobilem certo possidendam impetrandamque in concursu non habes, atque adeo fauor actionis tuae expirabit. Porro vel hoc tibi implicabit negotium quod difficulter possessionem huius actionis, seu vere tibi competere PAULIANAM, probaturus videaris. Vix enim de fraude alienantis *l. 1. §. 2. q. in fraud. cred. & accipientis*, quae & ipsa saepe probanda est *l. 6. §. 8. h. t.* ex documentis, quae forsan apud Te fuerint, facere fidem iudici aut parti, quae tecum litigat, poteris. Satisfabis igitur nisi de fraude ex rotulis testium aut partis confessione possit liquido in iudicio constare & aliud impedimento esse videatur nihil. De rescissoria non est ut tibi scrupulum moueas. si absentia tua laudabilis probari queat aut reliqua agendi fundamenta in iudicio exhiberi. De negatoria temere quaeritur quatenus possessoribus fundi competit, quos a cautione immunes esse supra commemoratum est. Eadem & confessoriae ratio est, si reales petantur seruitutes: & illae etenim ex iure reali in praedio nascuntur, non tamen excludendum esse iudicis arbitrium intel-

*Conf. 8.
De rescisso-
ria & 9.
De negato-
ria & con-
fessoria.*

o) HART. PISTORIS. l. II. qu. 20. n. 26.

p) CARPZ. loc. cit. Illust. MENCKEN. l. cit. disp. 7. §. 6. n. 1. WEBNER. obseru. pract. voc. Verstand.

intelligis. Personalis seruitutis alia conditio, quae non transit ad haeredes *Excipiuntur*
L. 15. §. 1. ff. qui satisd. cog. Hodie de usufructu in Saxonia receptum, *seruitutes*
 ut usufructuarius non satisdet *a. O. P. S. E. N. T. 13. P. 1. C. El. 5.* *personales.*
§. 1. l. 3. a. 76. 77. Possumus enim huius etiam seruitutis iure suspicio- *De usufru-*
 nem fugae purgare. Alii viderint annon huius legis exemplo hodie & usus *Et hodie ali-*
 & habitatio, cum causa legis eadem illud suadere videatur, sufficiant ad *ter habenda-*
 libertatem; nisi hoc vnicum forte inter usumfructum & reliquas seruitutes *dum.*
 intersit, quod in illo spes aliqua fructuum maior ex functo subacto pertineat
 ad haeredes. Restat ut de interdictis seu actionibus extraordinariis ad ad- *Consect. 10.*
 quirendam vel recuperandam immobilium possessionem pauca moneantur. *De interdi-*
 Dubitabis ut forsitan, cui interdictum competat, possessor immobilium *Etis an libe-*
 possit haberi, quia interdicto non dominium scilicet sed sola duntaxat posses- *rent a cau-*
 sio continetur. At vero nec in ipsis immobilium veris possessoribus ut do- *tione.*
 minium probent opus, sed satis est possessorem pro dominio possidere.
 Idem illud etiam quaeris interdicto. Ut taceam, qui interdicto agere po-
 test, illum saepe actionem ex dominio habere: & propter solam agendi
 viam expeditiorem eligi plerumque interdictum. Extremo sufficit victorem
 in possorio iuris praesumptione dominum, donec probetur contrarium, videri.

§. XVI.

De iudicio civili igitur causa fere confecta est. In criminali cum impetra- *Consect. 11.*
 tum salui conductus beneficium, & cauere iubebitur reus, maior fore disputa- *An actio li-*
 tio videtur. Quae controuersia, quamuis ad nos parum pertineat, qui de *beret in iu-*
 sola fere actoris satisfactione agendum existimauius; ne tamen subterfugere *dicio crimi-*
 illam aleam credamur, tunc quoque reum, qui actione reali ad rem immo- *nali.*
 bilem adspirat, ut fideiussoribus aut pignore caueat, nisi aliud circumstan-
 tia exposcant, cogi non posse arbitramur. At vero poterat forte supplicii
 metus, ut actionem suam deserat & iudicio abstineat, atque sententiam elu-
 dat, & sanguinem suum vel quauis iactura redimat, suadere? Sed eadem
 fere tibi si vel fideiussoribus vel pignore caueat, vel immobilium pos-
 sessione satisfactionis necessitatem euitabit contra reum suspicio est. Quae
 cum iudiciorum ipsi consuetudine suffectura ad immunitatem videatur
 nec actionis igitur ipsi suae beneficium inuidebis.

§. XVII.

Ad exemplum possessorum liberari actores supra tradidimus. Ergo *Axioma*
 nomen debet omnino verum exhiberi, neque creditur temere duntaxat alle- *ultimum.*
 ganti *arg. l. 10. ff. de test. it. l. 10. cod. e. tit.* Probabis igitur summatim *Consect. 1.*
 tuae fundamentum actionis si satisfactioni te subduces. Et immobilium *quomodo*
 enim possessio summatim iudicis testimonio probatur. Exhibe instrumenta, *proberat.*

L 2

&

& exempla in iudicio relinque. Si de puncto facti dubio constare debeat priusquam Tua esse fundata actio dici possit, testium effatis pugnandum est. Afferes rotulos vel exempla actorum vidimata quod aiunt, ut bona fide nimirum agere intelligaris. Dubium est an recognosci ab aduersario, quem tua actione pulsabis, debeant documenta. Neque enim probant priuata nisi

Consect. 2. recognita ^{r)} in iudicio instrumenta. Nec tuae actioni nisi probatae fides est. *Non opus est* Certius tamen, ut recognosci cures, opus non erit. Liberaberis si possi-
ut documen- deas instrumenta, ex quibus apparet tuam esse actionem. Id argumento
ta recogno- illorum, qui possident vere immobilia, docetur. Nec enim allegans im-
scantur. mobiliū possessionem, titulum edere possessionis tenetur, neque prior

dominus unde profecta est in ipsum possessio audiendus, nec creditores. Modo possidere immobilia deprehendatur. Sed poterant forte supposita esse falso documenta dixeris? Immo vero poterant; sed illud nunquam praesumitur, neque enim quae contra leges sunt facere posse credendi su-

Consect. 3. mus *leg. 15. ff. de condit. instit.* Qui integra acta iudicialia, in quibus insti-
Nec integra tuta est Tua actio, aut exceptiones rei ut exhibeas postulabunt, plus ni-
acta iudicia- mio Tibi molesti sunt, sed sola actio salutaris est ad libertatem. Vti posses-
lia exhiben- sores immobilium aeris alieni, quibus ipsorum fundi onerantur, quantitatem
da. aut onera aut aliorum contra ipsos iura non iubentur allegare ^{s)} nec ad rem est

quod possessio illa possit euinci *l. 15. ff. q. satisd. cog. r)* Ita igitur ab immobilium possessore ad actionis possessores ducimus argumentum.

Consect. 4. Actio vero, in qua usurus eras delatione iurisiurandi non iuuabit, quia pro-
Actio in qua bare liquido ante confessionem rei non potes actionis tuae fundamentum.
iuram. defer-
tur non ex-
cusat.

§. XVIII.

Consect. 5. Veram igitur praestabis actionem, an bonam, longior disputatio est.
Non exigi- Actiones quae a satisdando liberabunt ex immobilium, quorum possessores
tur bona a cautione immunes sunt, natura iudicamus. At vero nec apud possessorem
actio. verum omnino fundum magnificum & opulentum, sed fundum quaeri-
mus, ^{u)} & expeditum est immobilium, si vel litigiosa sint. possessione de-
clinari onus satisfactionis *l. 15. ff. q. satisd. cog.* & quamuis alter petie-
rit fundum tuum, & contra te iudicatum sit, & tu appellaueris, recte di-
cetur te possessorem esse. *d. l. 15. ff. cit.* Ita quis non vider, vel actionem
tuam, quamuis dubiam & suspensam, ad immunitatem proficere. Quippe
& dubia actione excluditur suspicio fugae, actoremque spes sua, qua petit
dubium fundum, domi retinebit. Vellicare te forsan possit, quod alienari
litigiosa prohibeantur *t. t. ff. & C. de litig. x)* Memento tamen non
alienari

^{r)} *Illust. MENCK. tract. synopt. proc. tit. 25. §. 2.*

part. 1. def. 13.

MENCK. l. c. §. 7.

^{s)} *CARPZ. l. c. const. 5.*

^{t)} *IASON. ad d. l. 15. ff. q. satisd. cog.*

^{u)} *Illust.*

^{x)} *HART. PISTORIS L. 1. quaest. 40. p. 188.*

alienari actionem, qua cautionis onus subterfugis, sed exhiberi tantum, ut fugae suspicione libereris. Neque enim actio poterat fere non esse litigiosa.

§. XIX.

Illa tamen, in qua reus sibi satisfdari volebat & quae iam nunc deducta est in iudicium, non liberabit, ne res eadem sit principalis & loco satisfdationis. *arg. l. 71. ff. de fideiuss. l. 8. §. 1. & l. 11. ff. q. satisfd. cog.* Ita enim a ICtis traditum deprehendo, ut fatear quod res est, poterant illa forte subtilius & religiosius ducto a fideiussoribus argumento, videri accepta esse: cum eadem, quae in aliis actionibus, spes rei immobilis, quam a reo in iudicio petis, fugae suspicionem ab actore possit amoliri. Nec tamen ausim contra fori praxin & mores aliquid monere, de qua & illust. MENCK. l. c. 2) & celeberrimus LEYSERVS testati sunt. Ita enim mense Iulio ao. 1709. ICti Witteb. Obgleich Kläger den von Ihm geforderten Vorstand der Wiederklage und Unkosten dadurch, daß solcher von Ihm wegen der an dem libellirten Guthe habenden Real-Anforderung nicht könne begehret werden, abzulehnen suchet; Alldieweil aber dennoch die Bestellung des Vorstandes nur denjenigen, welche eine richtige Real-Anforderung haben, nachgelassen wird; dahingegen die von Klägern angegebene noch gar zweifelhaft und erst in gegenwärtigen Process auszumachen ist; so wird Kläger den geforderten Vorstand der Wieder-Klage und Unkosten auf 30. Rthlr. mit Bürgen oder Pfanden zu bestellen billig angehalten. Et anno 1712. mense Iun. ICti Helmstädienses responderunt: Es steht Klägern die exceptio satisfdationis allerdings im Wege und mag demselben sein vermuthliches Vorgeben, daß er nemlich actionem realem in Beflagten's Gutthern habe, diesernach a satisfdatione befrenet seyn, nicht zu statten kommen, in Erwegung daß, bewährter Rechts-Lehrer Meinung nach, eine actio realis alsdenn, wenn in gegenwärtigen process darüber gestritten wird, keinesweges a satisfdando befrenet. Ita scil. in reorum quibus studiose consuluerunt fauorem iura disponunt. Neque solis actores praesumptionibus excusantur. Et petitionem fundi auiti, quamvis illum sibi vere deberi poterat actor probabili ratione suspicari, non suffecisse excellentissimus RIVINVS testatus est. a) D. a. d. Beflagter ausdrücklich protestiret, daß er Klägern an dem libellirten Guthe nicht das geringste geständig, und, da dasselbige das obiectum litis, die praesumption, ob müste dem Kläger, weil es von ihrem Groß-Vater herrühre ein Antheil davon zuständig seyn, nicht zulänglich ist, Sie a satisfdando zu befrenen, indem viele Fälle sich ereignen mögen, daß solches nicht auf die Kindes-Kinder ab intestato komme, so 2c.

*Consect. 6.
Praesens
actio de qua
cum reo liti-
gatur non li-
berat.*

L 3

§. XX.

y) CARPZ. part. 1. const. 5. def. 15. BERLICH. part. 1. concl. 10. n. 39. 2) AUGUSTIN. LEYSER. medit. ad ff. specim. 34. n. 3. p. 352. a) RIVIN. enun. ad T. 13. n. 11. pag. 485.

§. XX.

Consect. 7.
Excipitur
actio diuersa
contra eun-
dem reum.

Quid de pos-
sessario &
petitorio.

Quod si contra eundem reum ex alia nimirum causa, in qua iam ut satisdares exactum non est, tibi fuerit actio quin satisfactionis necessitate eximar, dubitari non potest. Enim vero altera cum utrinque ius liquidum & diuersum fuerit, alteram facilius releuabit. Favor enim reorum in illo tantum negotio, de quo lis in praesentia agitata est, ipsarum partes commendat ad alias vero non pertinebit. Quin & actorem, cui pretium aliquod ex emptione debebat reus, cum se tantum pecuniae, quantum cautioni destinatum fuerit a iure consulis, usque ad finem litis relicturum esse apud reum significasset, quia pretium illud litis obiectum non erat, satisfactionis necessitate subductum esse suffragio dom. scabinor. Lips. ICtissimus RIVINVS abunde probauit. ^{b)} At vero instrumenta actoris, quae ad petitorium pertinent, quibus in colorando possessorio utebatur v. g. contractus emptionis vend. (der Kauff-Brief und Lehn-Schein) num in possessorio actorem liberabunt? Ita videtur omnino, quia utrumque possessionis & petitionis separatum iudicium est. Nec ego tamen illud temere affirmem, cum idem obiectum litis & connexum utrumque de eodem fundo negotium, quamuis alia petendi causa & modus agendi diuersus videatur.

§. XXI.

Consect. 8.
Non opus ut
in eodem iu-
dicio compe-
tat,

at ne contra
extraneum.

In eodem iudicio qui actionem, cuius argumento satisfactionem subterfugere laborat, instituendam & concurrenti foro renunciandum esse censuerunt, sine legis auctoritate suffragati videntur. Etenim immobilium, quamuis ad alium iudicem pertineant, possessio ad immunitatem conducit l. 7. §. 1. ff. q. satisd. cog. const. elect. Sax. §. p. 1. Ob er gleich vor denen Gerichten, davor er beklaget sonst nicht sähafft. Et in curiis prouincialibus amtsassii a satisfactione liberantur. So soll es ohne Unterscheid der Schrift, und Amtsassen dabey verbleiben O. P. S. V. T. 13. pr. Eadem actionis conditio idem ius habendum est. Contra extraneum vero reum ad rem immobilem extra territorium principis sitam actio non iuuabit, quia nec ipsa immobilium possessio tunc poterat ad satisfactionem fugiendam sufficere. Quarum utrimque eadem natura eadem ratio habetur const. elect. §. part. 1. & CARPZ. ibid. Enim vero si vinceret actione, immobilia extra territorium possideres. Et hoc iure exemptus a satisfactionibus esse non poterat. Reus igitur tuus, quem pulsare reali actione animus est, in eiusdem territorio principis vixerit & illico immobilibus, quae petis, incumbat necesse est. Ipse vero extra prouinciam habitare non prohiberis. Nimirum nec illi, qui immobilia possidebat, domicilium, quamuis extra prouinciam constitutum, nocuit, sed ipsi, quod vel absens possideat, tibi quod possessurus sis in territorio satis est ad libertatem. ^{c)}

§. XXII.

^{b)} RIVIN. enunc. ad T. 13. §. 22. p. 486.

^{c)} CARPZ. c. 1. def. 6.

§. XXII.

De pretio & valore fundi, quem petis actione tua sollicitus non esto *Consect. 9.*
namque & possessoribus immobilium exiguae æstimationis ager pro causæ na- *De valore*
tura & ingenio proficit ad immunitatem. *d)* Petere ex templo & reum *fundi.*
pullare an differre iudicium velis nihil refert, & tutus es cum apparebit in
bonis tuis esse actionem. Ita enim & immobilium rerum possessoribus vel *Nec conti-*
vri re sua licet, vel aliis eam commendare, vel incultam relinquere. *At nunc insti-*
vero præscribi interim poterat actioni nisi continuo paraueris litem & illico *tuenda est.*
prouocaueris reum? imo vero poterat, sed nonne & immobilia deferri a pos-
sessore aut incendi queant aut vsucapi? & tamen sufficiunt ad fidem. Quid si vero
bonis interea labatur reus & pereat nomen actoris cunctatione? Quomodo
consulitur reo qui satisfactionem exigebat? Sed cogita quod & fideiussores
possint bonis labi, nec inde tamen repudientur. Non enim illud, quod
accidere poterat, in foro sequimur. sed illa, de quibus possumus probabili
ratione suspicari. In illis tamen actionibus, quæ breui tempore solent ex-
spirare, vt Pauliana & similibus actorem subinde admonere, atque vt alia,
post actionis præscriptionem, satisfactione sibi prospiciat, argumento illo-
rum quæ superius commemorata sunt, postulare reus non prohibetur.
Cæterum vero quicquid fieri de tua actione volueris tui solius arbitrii est.

§. XXIII.

Verum in iudicio non relinques, nec pignori dare aut obligare reo iu- *Consect. 10.*
beberis tuæ actionis contra alium, cuius immobilia petebas, instrumenta. *Non pignori*
Exhibuisse enim & probasse petitionem realem quam possidebas iudici & reo *obliganda*
sufficiet. Namque nec immobilia dantur pignori aut obligantur, cum pos- *nec in iudi-*
sessionem illorum in iudicio allegas & inde aspiras ad immunitatem. *e)* Nec *cio relin-*
iudicis, ad cuius iurisdictionem pertinebant bona, consensus exigitur *quenda.*
const. elect. 5. part. 1. So soll er auch nicht gezwungen werden einige Gunst über
die Güther von denen Gerichten, darunter sie gelegen, zum Vorstande aus-
zubringen. Neque domini directi nec simultanee inuestiti a vasallo impe-
tranda venia est, *c)* si a cautione dominus feudi poseit immunitatem, sola
feudi possessio ostenditur. Neque enim possessione immobilium aut actio-
nis, domini directi & simultanee inuestiti aliorumue creditorum iuribus ali-
quid detrahimus, sed horum saltim obtentu liberamur a cautione.

§. XXIV.

d) Illust. MENCK. l. c. disp. 7. T. 13. de satisfat. §. 7. SCHWENDENDORF ad
FIBIG. process. p. 498. ZIGLER ad O. P. S. b. T. verbo æstimirt. *e)* Illust.
MENCK. l. c. CARPZ. l. c. def. 20.

§. XXIV.

*Consect. II.
Nec cedenda
actio.*

*An opus sit
in executiuo
processu sa-
tisfactione.*

At cedere fortassis reo in dubium litis euentum actionem tuam teneberis? ut de expensis ipsi prospiciatur. Imo vero tutius & illud negabitur. Nec enim immobilia ceduntur, & ridiculum erar, si relinquere insuper reo, qui iam nunc lite tua propter debitum pulsatur, & a quo incertum aliquid litigatione tua extorquere animus est; & cedere actionem certam iubeare, cum incertum sit an tu debiturus sis vnquam restitutionem expensarum. Neque in executiuo igitur Te iudicio documenta tua, quamuis liquida & guarendigiata contra debitorem tuum a satisfactionis necessitatibus liberabunt. Hodie tamen cum pro reconuentione satisfactio *T. 13. O. P. S. N.* penitus iussa sit cessare, & actor, qui guarendigiaris documentis usus est, si vel non vineat, haberi pro temere litigante aut condemnari in expensas facile non possit, an non satisfaciendi necessitas remissa actoribus omnino videatur ego quidem propter verba eiusdem tituli generalia affirmare non ausim. Rem tamen ancipitem & plenam dubitationis augustissimi legislatoris interpretationi religiose relinquendam existimamus.

§. XXV.

Hæc a nobis beneuole lector pauca & festinata, quo dedimus animo id est amico & ingenuo accipe & si lubet nobis cum descende in campum. Si bona mente egeris, ut tibi de grato animo nostro cautione prospectum sit, omnia tibi studia & officia nostra sanctissima stipulatione obligamus.



VIII.

D I S S E R T A T I O
P V T E A L L I B O N I S
 E X A N T I Q V I T A T E
 E R V T V M C O N T I N E T .

VITEMBERGAE, A. D. VIII. KAL. OCTOBR. MDCCXXIX.

§. I.

Contemplabimur PVTEAL superstitione & miraculo diuinæ artis celebratum, priscarumque religionum insigne monimentum ad posteros: indicatum subinde a poëtis, obscuratum iniuria temporum, distractum, dilaceratumque ab interpretibus, deque suo loco dimotum: olim firmamentum officii, & reipublicæ, quo fides singulorum, concordia omnium ordinum videbatur contineri. Difficile erit, quod visum est, omnibus comprobare, aut de re certi quicquam statuere, quæ ex vltima antiquitate repetatur. Neque vero, vticunque hæc existimata fuerint, in magno discrimine ponemus. Qui fontium origines quaerunt, quamvis rem impeditam atque incertam moliantur, tamen cum voluptate, factis quibusdam gradibus, procedunt, & ipso subinde suo errore delectantur: subsistunt etiam aliquando, vbi in gemmas, & naturæ deposita, arcanis sedibus occultata, inciderunt, atque in hæc cum delectatione intuentur, illas colligunt in sinum: interdum, quasi aliud agentes, ad ipsas scaturigines adducuntur. Ita vel perfectis, quæ destinata erant, vel alia certe quadam utilitate, quam non quaesierant, accepta, reuertuntur ad suos. Iuuabit & nos, dum rem veterem & obscuram scrutamur, & in his, quæ ab aliis tradita sunt, vel certius aliquid afferre, vel ordinatius saltim rerum illarum origines tradere laboramus, per illam occasionem ad obuia quaedam æternæ vrbis miracula attendere animum: & quibus artibus illa respublica, qua nulla neque bonis exemplis ditior, neque ad immortalitatem commendatior est, Deorum iram placauerit, iudiciorum integritatem munierit, partium fidem obstrinxerit, posteritati consuluerit, obseruare. Illud præterea laboris præmium habebimus, vt & ipsi concitemur animis subinde, atque accendamus: & dum ad alia omnia contendimus, nonnihil, quod ad intelligendos optimos poëtas atque illustrandam prudentiam iuris, cuius sine cognitione antiquitatis incerta & rudis disciplina est, possit pertinere, exquiramus, ita cum fructu ad illud, quod nobis propositum est, perueniamus.

§. II.

Quia prisca moris, quo in instituta sunt putealia, & Scribonianum inprimis, vestigia & origines quaerimus, imitabimur illos, uti propositum est, qui fontium capita scrutantur. Illa tu frustra quaesiveris, nisi & fontium naturam, unde proflire soleant, quibus meatibus procedant, generatim cognoscas, postea a primis cuiusque labris, quae in propatulo sunt, exorsus, sequaris naturam, atque ab illa per varias ambages circumductus, tandem in magis pressa & impedita descendas, atque ita ad illud, cuius causa profectus es quasi sensim demittaris. Ordinemur ab illis, quae notiora sunt, & minus habent dubitationis, ut rectius deinde in rerum causas inquiramus. Primo de *PUTEO* videndum, unde *putealia* dicuntur. Est enim & illis sua quaedam sanctitas, sua religio. Si *FESTVM* ^{a)} audimus, *puteum antiqui dixerunt, unde sumi potest*: cum quo etiam *VARRO* consentit. ^{b)} Hic etiam nomen deriuat, quia ex puteo sumi *pote*: ex *pote*, enim *puteus*: frigida coniectura, quam & *SCALIGER* exagitauit. ^{c)} Quis enim a *pote* *PUTEVM* appellet, cum *possit* etiam ex fontibus aqua hauriri, quos a puteis separamus. Hi enim in imo fundo opes suas continent, cum fontes etiam summis labris exuberare sciamus, quod *CYACIVS* ex *PLINIO* obseruat. ^{d)} Si ita recte argutamur, miror, quidni & Varronis caput & lingua dicatur *PUTEVVS*, quia *potest* illa subinde animi cogitata, & falsas hariolationes mentis explicare. Rideres *VARRONEM*, nisi se ipsum corrigeret, & Aeoles puteum, τὸν πύθιον καὶ ποταμὸν dixisse, affirmaret, inde puteum deriuari posse suspicaretur. Πύθιον enim Hesychius τὸ ὕδωρ, *aquam*, ex Thucydide, quamvis sine Thucydidis auctoritate, interpretatus est. Sed haec etiam incerta sunt, & posset aliquis existimare, mancum esse locum apud Hesychium. Si *SCALIGERO* fidem habeas, ^{e)} addidit *VARRO*, puteum quasi ποτήρα, ἀπὸ τῆς πότῃς appellari, quia ex puteis aquas accipimus ad bibendum. Quod magis ferri potest, nisi cuidam, puteum ἀπὸ τῆς ποτήρος dici, duriusculum atque contortum videatur. Neque carebit dubitatione, quod *FESTVS* alio loco ^{f)} ausus est affirmare, puteos a putore appellatos, cum, quae in illos coniiciantur, puteant tandem atque putrescant. Neque enim primae syllabae auctoritas & modulus illud patitur, quam vides produci a poetis: neque res illud permittit, cum puteos & seruandarum rerum causa fodiamus. Nos denique, ne idem accipiamus, prohibet etiam *VLPIANI* auctoritas, qui *l. 6. ff. 6. de aqua cotti-*

^{a)} voce: puteum.^{b)} de L. Lat. L. IV. edit. Amst. an. 1623. p. 12.^{c)} Scalig.

ad Varr. p. 18.

^{d)} obs. XI. 2. fons est in summo, puteus in imo, ut*Plinius* in epist. L. II. 17. n. 25. puteos ac potius fontes habet, sunt

enim in summo.

^{e)} Scalig. in not. ad Varr. de L. L. p. m. 19.^{f)} voce:

puteoli, & puticuli, p. m. 190. 191.

cottidian. & aestiva „quaedam aquae inquit, etsi perennes sint, duci tamen „non possunt, ut puta, puteales.„ Hae igitur non putescunt, etsi puteo feruantur. Ausim affirmare, puteum vel quasi *putum*, purum videlicet & a labe immunem appellari, nisi grammatici etiam de *puti* quantitate ambigerent; vel certe a *putando*, id est, secando, fodiendo, purgandoque dictum esse, quod cum illorum labori convenit, qui puteos instituunt, tum, qui instaurant. Sed in his non commorabimur, quae parum allatura videntur utilitatis, atque ab instituto aliena sunt; ne discedamus a proposito, atque per ambages circumducamur. Si de re disputandum est, faciemus cum VARRONE & FESTO, *puteumque*, receptaculum, intra terram maxime depressum, unde aliquid sumi, vel quod natura est prius, ubi aliquid condi, & reponi potest, appellabimus. Quod si accipis, vides, quid VARRO sibi velit alio loco, g) qui, „Granaria, inquit, quidam habent „sub terra, speluncas, quas vocant *σεγῆς*, ut in Cappadocia ac Thracia, „alii, ut in Hispania citeriore *puteos*, ut in agro Carthaginiensi & Oscensi.„ In his etiam conditur, quod aliquando depromas ad usum. Speciatim, quae asservandae aquae intra terram depressae destinata sunt, loca, *putei* dicuntur. Quorum origines ut consecrarent, vel ad posteritatem venerabiliores facerent Graeci, gens fabulis & superstitionibus dedita, puteos vel a Danao rege, vel a filiabus Danaï deriuarunt. Has Argis a Neptuno exsiccatas a patre aquatum missas, monitu Mineruae puteos aperuisse, Argos ex ἀνύδρῳ καὶ πολυδυσίῳ τόπῳ ἐνυδρον fecisse, vulgata fama est, quam ex Strabone, Luciano, Apollodoro, h) Plinio i) etiam SPANHEMIVS k) propagavit. Sed haec putida sunt, & poeticis tantum fabulis decora, forte, ab ipsis etiam Graecis nugatoribus, de solis duntaxat Argorum puteis intellecta. Puteorum aperiendorum artificium aquandi necessitas indicavit, consilium docuit, industria perfecit. Apud Romanos religionem in PUTEOS, cadauera ibi condita, & sepulcrorum forma, induxerunt. „PUTICULOS enim, auctore VARRONE l) & FESTO, m) antiquissimum genus sepulturae appellabant, quod ibi in puteis sepelirent homines, qualis „fere est locus, quo nunc cadauera proiici solent extra portam Exquilinam: „quae quod ibi putescerent, inde prius appellatos existimat puticulos Aelius „Gallus: qui ait, antiqui moris fuisse, ut patres familias in locum publicum extra oppidum mancipia vilia proiicerent, atque ita proiecta, quod ibi ea putrescerent, nomen factum esse puticulis.„ Habes FESTI verba, quibus adicies fidem, si ab illis discesseris, quae de cadaueribus ibi putrefactis ex Aelio Gallo adducuntur. Nos *puticulos* dictos arbitramur, quia

M 2

ad

g) de R. R. L. I. c. 57. h) L. II. c. 1. i) hist. nat. VII. c. 56. k) comment. ad Calimach. p. 583. Rhodig. lect. antiq. L. X. c. 17. l) de L. L. L. IV. p. m. 12. m) sub voce: puticuli. p. 190.

ad putei formam comparata erant illa extra urbem receptacula, quibus reliquiae condebantur. Addit RHODIGINVS, *n*) illo loco vstrinas publicas fuisse, & cineres pauperum repositos, idque Acronis & Porphyrii auctoritate confirmat. Quae si probantur, cum nostra coniectura conueniunt. Sed haec ad inferos pertinent. Praeter religionem, puteis etiam sanctitatem, Deorum vel ira, vel voluntas certe, conciliauit. Illa missis fulminibus significabatur: quae ut in quemque locum inciderant, illum eximebant profanis vlibus, erantque argumento, quod sibi illum Deus dicauerit. *Ea festi* sententia est. *o*) Inde & fulgurita loca, attacta fulgure *facella* appellantur, *p*) quae fulminibus cum precatione & ceremonia conditis nefas erat integri, ut semper foramine aperto caelum pateret. *q*) Quare & facella dici loca diis consecrata sine tecto, PAVLVVS affirmat. *r*) Habes *putei* formam in locis fulguritis, quibus ex ea causa etiam putealia imponebantur, quod infra docebimus. Magis te PVTEORVM sanctitas mouebit, si intellexeris, hos puteos etiam templa appellari: quod & SALMASIVS AD SOLINVM comprobauit. *s*) Vides, sanctos & venerabiles fuisse quosdam in republica puteos, & iuuandae necessitatis, & religionis & Deorum colendorum causa apertos. Quae officia cum iustitia inprimis coniungantur, accidit forte fortuna, quod quibusdam visum est, ut puteos propter illa a Romanis comparatos, Graeci etiam iuri dicundo & iudiciariis causis subinde adhiberent. Non adducam tribunalia etiam a Romanis ad puteal & piscinam subinde collocata. de quibus erit deinceps locus dicendi. Obuersatur animo vnum e Graecia τὸ ἐν φρεαττοῖ δικαστήριον, forum putei, seu quod magis probes, Phraceum praetorium, ab Aristotele, *t*) Suida, *u*) Iulio Polluce, *x*) Harpocrate, *y*) indicatum, varie ab interpretibus acceptum. In eo inter plerosque conuenit, fuisse tribunal Athenis in mari positum; caedis, citra consilium animi factae, reos ibi iudicium accepisse, adnauigantes in cymba, causamque ex illa ita dicentes, ut nec scalis, nec anchoris, terram attingerent. Non placent, qui ἐν φρεαττοῖ, *forum putei*, interpretantur; quae tanto impeditior disputatio est, quanto magis ipsi codi-

n) lect. antiq. X. 17. *o*) sub voce: fulguritum p. m. 65. *p*) Festus voce: Scribonianum p. m. 243. *q*) Festus l. c. *r*) ap. Festum ibidem voce: facellum p. m. 230. *s*) exercit. Plin. ad Solin. T. II. p. 1140. b. seq. *t*) polit. L. IV. c. 16. *u*) in voce ἐμφρεσάτοι p. m. 898. Δικαστήριον τῶν ἀγκισίων Φόνων ἐν ἀθήναις, ὠνομασθαι δὲ τὸ δικαστήριον εὗκεν ἀπὸ τινος φρεατῆ ἥρωος, ὡς Θεοφράστους ἐν ἰς νόμῳ μαρτυρεῖ. *x*) L. VIII. segm. 120. c. 10. edit. Wetst. p. 943. τὸ ἐν φρεαττοῖ ἐν τῷ ἐκρίνετο, εἰ τις τῶν φευγόντων ἐπ' ἀγκισίᾳ Φόνος αἰτία δευτέραν ταύτην ἐγκισίᾳ προσλάβοι. ἣν δὲ ἐν θαλάττῃ τὸ δικαστήριον, καὶ τὸν ἐν αἰτία τρεσπλεύσαντα, τῆς γῆς ἔκ προσκαπτόμενον ἀπὸ τῆς νεῶς ἐχρῆν ἀπολογεῖσθαι, μὴτε ἀποβάθραν, μὴτε ἀγκυραν εἰς τὴν γῆν βαλλόμενον. *y*) Harpocrate. ἐν φρεαττοῖ. edit. Paris. 1666. p. m. 105.

codices & auctores in nomine dissentiunt, aliis ἐμφρεαττοὶ, ἐν φρεάτει, aliis denique, ἐν φρεάτῃ praeferebantur. RHODIGINVS, 2) ἐν φρεάτι, in puteo fuisse illud tribunal, tradit. Cuius si apud te multum auctoritas valet, facilis controuersia est: & posses affirmare, iudices, aperta propter litus terra, ad ius dicendum consedis, locumque φρεάτῃ, id est, puteum, propter formam appellatum. Sed vincimur veterum consensu, qui locum a Phreato quodam Atheniensium heroe dictum contendunt: nisi ratis ipsa forte, ex qua causam reus dicebat, ad putei formam accessit. Quidquid illorum fuerit, neque enim vacat in singulis haerere, id certum est, hominem caedis accusatum, quasi contagio quodam & peste pollutum atque contaminatum, religionis causa, terra prohibitum, iudices, positus ad litus, vel in naui, tribunalibus, in mediis vndis de caede cognouisse.

§. III.

Vsurpauimus adhuc oculis *puteos*. Nunc ad PVTEALIA subsistamus, quibus & puteorum vsus seruetur, & praecipua illorum dignitas & religio indicatur, atque continetur. PVTEAL a *puteis* appellatum, putei operculum est, vti aular seu ollar, ab olla, ollae πῶμα, seu κάλυμμα dicimus. Non multo secus specular, torcular, lucar a suis originibus deriuantur, quod SCALIGER ad Varr. a) indicauit. Non dubitare nos patitur VLPIANVS l. 13. §. ult. de act. emt. vend. „qui aedibus distractis, ait, vel legatis, ea esse aedium solemus dicere, quae quasi pars aedium, vel propter aedes habentur, vt puta PVTEAL. Cui POMPONIVS proxime sequenti decima quarta lege subiungit: „id est, quo puteus operitur. Male ibi CELLARIUS in voce *puto*, legit: vt puta, putea. Quamuis enim recto casu & puteus & puteum dicatur, illud tamen ex hoc loco euinci non potest. Ausim sponsione certare, quod Cellarius in ipsa legis verba non inspexerit. Error eius & proxime sequenti lege conuincitur, petita ex POMONIO, qua digestor legis decimae tertiae verba extrema interpretatur. Illa cum priori contexta est, & vno spiritu legenda: vt puta, puteal: id est, quo puteus operitur. Praeterea vix potuit VLPIANVS, cum de accessionibus, quae quasi sunt partes aedium, vel propter aedes habentur, illo loco disputat, de *puteis* cogitare. Illi enim aedium verae sunt partes, tolli nequeunt, terra continentur, & nulla de illis dubitatio. Verum poterat de PVTEALIBVS ambigi. quae tolli poterant, saluis aedibus, incolumi puteo. Sed vult illa aedium esse, & distractis aedibus debere, quia quasi partes aedium sunt, id est, propter aedes perpetui vsus causa habentur, aediumque partibus imposita sunt, domini destinatione. Neque illud praeter rationem, cum soleamus, quae perpetui vsus causis parata sunt,

M 3

2) lect. antiq. L. X. c. 17.

a) ad L. III. c. 15. de re rust. p. m. 248.

sunt, & hoc animo rei immobili accommodata, ex domini voluntate, *quasi* rei immobilis *quasdam partes* existimare. Interest enim inter partes, & *quasi partes*: ab utrisque instrumentum seiungimus, & ab hoc etiam ornamenta. Hinc & regulae, quae aedificiis impositae, vel eo consilio, ut reponantur, detractae sunt, aedibus accedunt, quod IAVOLENVS l. 18. §. 1. *D. de act. emt. vend.* agnoscit. Clarius LABEO: generatim quae perpetui usus causa in aedificiis sunt, esse aedificii scribit l. 17. §. 7. *eod.* cum, quae ad praesens, & temporis causa posita sunt, aedium non habeantur. Neque te moueat, ut a nobis discedas, quod affixa non sint putealia. CELSVS enim, etiam inserta, aedificii esse partem existimat l. 38. §. 2. *de act. empt. vend.* diluitque dubitationem VLPIANVS, & ex LABEONIS sententia d. l. 17. §. 8 colligit: „Castella plumbea, putea, opercula puteorum, epitonia fistulis adplumbata, aut quae terra continentur, quamuis „non sint affixa, aedium esse, id est, haberi aedium *quasi quasdam partes.* „Necesse est, ut hoc loco *putea, opercula puteorum*, pro putealibus accipiantur. Neque fallitur GOTHOFREDVS, qui pro *putea, opercula puteorum*, PUTEALIA reponit. Videntur igitur aedium *quasi partes*, si imposita sunt puteis. Si parata saltim ad huiusmodi causam, *instrumento* domus, non *quasi partibus*, continentur. Hoc VLPIANVS l. 12. §. 19. *D. de instructo & instrum. legat.* disputat. Discederem ab hoc loco, nisi me teneret POMPONIVS, qui l. 245. *D. de V. S.* „Statuae, inquit, basibus structilibus, aut tabulae religatae catenis, aut si similiter cohaerent „lychni, non sunt aedium. Ornatus enim aedium causa parantur, non „quo aedes perficiantur.“ Quae causa tam probabilis CASSIO visa est, ut ne inter inter instrumenta quidem habeat, quae ornatus causa ponuntur, tantum abest, ut quasi inter partes numerari velit. Multum enim inter instrumentum & ornamentum interesse ait, cum instrumenta ea sint, quae ad tutelam domus pertinent, ornamenta, quae ad voluptatem. Idem & PEGASVS affirmat, qui instrumenta domus esse voluit, quae tempestatis arcendae aut incendii causa parantur, non quod voluptatis gratia. Vtrumque testem VLPIANVS l. 17. §. 16. *D. de instruct. vel instrum. leg.* aduocauit, ut intelligas, de illo argumento inter utramque sectam conuenisse. Quid ergo faciemus de PUTEALIBVS, quae ornando puteo esse posita, videris non sine ratione affirmare. Neque enim cohaeret, esse *ornamenti* causa positum, & tamen *quasi pro parte aedium* haberi. Dixerim magis ad tuendum puteum ab iniuria tempestatis, consecrandumque, & religionem loci defendendam, quam ad ornandum locum PUTEALIA comparata: quamuis illum & ornauerint subinde, & dignitatem opinionemque sanctitatis conciliauerint. Quid? quod & fistulae, & canales, & crateres, & si qua sunt alia ad aquas salientes necessaria, quae non utilitati magis,

magis, quam voluptati, & oculis, seruiunt, magis domus partes quam instrumenta habeantur. Ita certe *d. l. 12. §. 24.* *VLPIANVS PAPIANVM* secutus definiuit: obtemperauitque rationi, qua rem, ex consilio & fine, ad quem magis & potissimum constituta est aestimamus. Sic te velim etiam de *PVTEALIBVS* habere. *CYIACIVS* enim *b)* τῆ φρέατος σκεπάσματα καὶ περισόμιον ex glossa & *Βασιλικῶν* libris *PVTEAL* interpretatus: cum quo & vetus *auctor synopsis* consentit. Quod potest esse argumento, *PVTEAL* τὸ σκεπάσμα maxime ad tegendum puteum, arcendumque illud, quod turbare lymphas & conspurcare poterat, institutum. *Περισόμια* etiam appellata sunt, quia non semper totum puteum operiebant, sed interdum ori & summis putei labris tantum *PVTEALIA* circumponebantur. Ex quo colligitur, *PVTEALIA* diuersi generis fuisse, alio atque alio consilio, prout cuiusque res ferebat, excitata. *Σκεπάσματα*, ut ne quid desuper immitteretur; *περισόμια*, ut a lateribus puteum munirent, & terrae etiam glebas, forte aqua exundante & profusa solutas, ne diffuant, & puteum inficiant, prohiberent: praetereuntes etiam, ne fallente vestigio foramine aperto, in periculum incidant, defenderent. Horum formam a „*SALMASIO* *c)* accipe, qui, lapidem pertusum, & suggestum lapideum „circa os putei, foramine instar orificii aperto, positum, indicat., Mirifice placet interpretatio. Formae enim illius putealis, quod nos contemplandum sumpsimus, inprimis conuenit, & loco religioso, cui illud impositum docebimus, accommodata. „*Aliter PVTEALIA RHODIGINVS* *d)* „aedicat, veluti umbellam quandam aut petasum, qualem pyramidibus „impositum *PLINIVS* scribit, *e)* qualisque in Patauino visitur foro, concinne fastigatus, praetereaue tabellis plumbeis inductus., Possis ad hunc modum fabricata putealia rectius *σκεπάσματα* dicere, tegumenta, opercula; quia totum scilicet puteum non obumbrabant tantum, sed claudebant etiam, atque oculis praetereuntium subtrahebant. Credo hoc genus *CAPITIA* appellata, quod nomen *PVTEALIBVS* tributum *GVTHERIVS* etiam *de iure manium*, docuit, *f)* quia in sublime fastigata puteorum capita integebant, ipsa etiam in capitis modum concinnata. Non pertinet haec species ad institutum, neque ad fulgurita loca, quae *PVTEALIBVS* apud Romanos consecrabantur. Hic enim patebat caelum foramine aperto, quia nefas erat integri. Interest igitur inter putealia, quae *σκεπάσματα* & quae *περισόμια* appellabantur. Habes utilitatem *PVTEALIVM*, cuius causa constituta sunt. Desideras ornamenta? Haec etiam addita sunt, non tam,

b) ad l. 13. §. ult. de act. emt. vend. oper. posth. T. IV. P. I. p. m. 815. & obs. L. XI. 3. *c)* Exercit. ad Solin. p. 1140. b. *d)* Lect. antiq. X. 17. *e)* XXVI. 13. *f)* L. I. c. 4. ara fulguritis locis imposita, quae puteal. capitium.

tam, quod PUTEALIA ornatus causa haberentur; sed quod, cum necessitas illa postularer, necessitati etiam cum voluptate, & dignitatis ostentatione, parendum existimarent. Sigilla & imagunculas continebant, quod ex TVLLIO ^{g)} intelligitur, qui „typos, inquit, tibi mando, quos in tectorio atrio possim includere, & PUTEALIA SIGILLATA duo., Prorsus uti scyphos sigillatos ^{h)} ad praetorem afferendos, & simulacra sigillata ⁱ⁾ ab eodem auctore laudari, intelligis. Nobis videntur *sigilla* animalium formae, & hominum inprimis imagines in PUTEALIBVS subinde expressae. Ita enim sigillaria accipiuntur, quod argumentum plenius in diss. *de sigillaribus Diti sacris* tractatum est. Aut me omnia fallunt, aut haec sigilla, PUTEALIA ornabantur, etiam VLPIANVS l. 17. §. 9. *D. de act. emt. vend.* indicavit. „Item constat, inquit, sigilla, columnas quoque, & personas, ex quarum rostris aqua salire solet, villae esse., Et proxime enim ante de PUTEALIBVS agit, & hoc ipso commate personas, ex quarum rostris aquae saliunt, adducit, quae solebant ad capita fontium & puteorum collocari, vel summis potius PUTEALIBVS imponi, ut formam illorum cum ornatu fastigarent. Haec sigilla, quamvis pascant intuentium oculos; tamen, quia magis propter utilitatem facta PUTEALIA censentur, & saltem per occasionem voluptati seruiunt, ideo PUTEALIA quasi pro partibus fundi Ictus habet, non pro ornamentis. Proprie igitur PUTEALIA operiendis muniendisque PUTEIS destinata sunt. SALMASIVS ^{k)} PUTEALIA etiam sine puteis dici arbitratur, & intelligit modo septa & palos, quibus loca consecrata clauderentur: modo aras in locis sacris sine puteo excitatas: modo, nescio quae, rerum gestarum monimenta. Imo vero in illis locis, in quibus fuisse putealia dicuntur, nunquam puteos fuisse, affirmat, sed sepimenta potius ad formam putealis: forte palos vel in quadrata, vel circulari forma circum positos ad locum muniendum. Haec enim figura videtur cum ipsis putealibus convenire. Si enim putei fuissent in illis locis, *puteos*, non *putealia* appellata fuisse, suspicatur, quae puteorum nomine, uti nomine vasorum, illorum etiam opercula, continentur. Adeo in hoc argumento sine remis, sine velis, sine ancora iactitatur cum tumultu: nihil certum ratumque habet, & minaciter indignatur omnibus, qui secus sentiunt. Sed nihil horum omnium idonee comprobatum, nihil expeditum est. Lacum Curtium fulgure attractum ex Scto palis septum esse ex VARRONE commemorat. Sed largiamur, septa esse loca fulgurita, quibus impositum puteal; solemus enim & alios puteos septis communire. Unde vero conficiet vir summus, ipsum illud septum fuisse PUTEAL? scilicet, quia pali forma circulari & quadrata, locum cingebant, quae forma a lapidis

g) ad Att. L. I. ep. 8.

h) Cic. in Verr. VI. c. 14.

i) Cic. ibid. c. 15.

k) ad Solin. l. c. p. 1140 seqq.

lapidis pertusi seu putealis figura non adeo aliena est, secundum SALMASIUM. Imo vero quis credat, quenquam, qui septum in circuli aut quadranguli modum palis compositum, oculis vsurpet, septum illud, si ibi non sit puteus, *puteal* dicere, aut cum putealibus comparare, idque vsu loquentium inualuisse, quia & horum rotunda vel quadrata figura est? Miror, quod illa sepimenta non pileos potius, quibus plerique rotundis, vel arcas, aut specularia, quibus omnes quadratis utebantur, appellauerint, si ex figura dandum est nomen sepimento. Non enim putealibus magis, quam cistis, & specularibus, similia sunt, si formam cogites, septa rotunda aut quadrata. Nemo enim puteal animo concipit, aut recordatione assequitur, cum videt quidpiam rotundum vel quadratum exhiberi. Si res alieno nomine μεταφορικῶς appellanda est; illud ex his rebus accipimus, quae magis familiares sunt, & quotidie frequentantur. Quis vero credat, ex rebus ad circuli modum concinnatis, quadratisque, putealia notissima, & magis quam septa & aliae munitiones, in oribus hominum fuisse versata. Adeo nego sepimenta locorum sacrorum, vbi non fueris puteus, potuisse putealia appellari. Neque potest aliquem mouere, vt SALMASIO assentiat, & a nobis discedat, quod haec loca non PVTEI sed PVTEALIA appellata sunt. Continentur quidem *putealia* puteis, atque illis accedunt, & solemus rebus quibusque, non ex illo, quod accedit, sed ex principali nomen attribuere. Ex quibus colligit vir summus, in locis, quae putealia dicuntur, nunquam fuisse puteos apertos, neque illa esse puteorum opercula, sed alias substructiones munitionesque, ad putealis formam sine puteo exstructas. Sed poterat illud facile iis probare, qui non cogitant, in rebus per nomina significandis homines, non, quid principale sit, quid accessorium, ratiocinari; sed ex illo rerum compellandarum rationem trahere, quod magis in cuiusque sensus incurrit. Illud & natura facilius, & vulgi ingenio conuenientius. Iam vero intelligis, cum *putei* intra terram depressi sint, *putealia* vero extent, & in sublimi loco pateant, haec incidere in oculos praetereuntium, illos occultari. Notiora igitur *putealia*, quam ipsi sacri *putei* fuerunt, & habuerunt Romani, cur haec loca *putealia* potius, quam *puteos* dicerent, quamuis vere ibi *puteos* haberent. Prorsus conuenienter consuetudini hominum, quae voces fabricat, iuxta poetam. Solemus enim & illa loca, vbi flumina pontibus integuntur, non magis *flumina* quam PONTES, siue AD PONTEM appellare. Ad hunc modum *puteal* siue AD PVTEAL dicimus, vbi vere sunt cum putealibus putei. Recte igitur etiam DIONYSIVS HALICARNASSENSIS nostrum *puteal*, quod deinceps exhibebimus, non φρέατος κάλυμμα sed φρέαρ, ¹⁾ *puteum*, appel-

¹⁾ L. III. p. 204.

appellauit, & temere antiquissimus scientissimusque scriptor a SCALIGERO *m)* & SALMASIO *n)* reprehenditur, sublapsusque homo Graecus Romanarum rerum ignoratione existimatur, qui *φρέαρ*, *puteum*, dicat, *o)* quod *φρέατος πῶμα*, *putei operculum*, debebat appellari. Sed stupores & trunci SALMASIO habentur omnes, qui non idem, quod ipsi visum est, sentiunt: damnaturque veracissimi scriptoris fides, cultissimi ignorantia; quia protulit illud, quod totam SALMASII interpretationem subuertebat. Fuit eo loco, quo famosum illud PVTEAL Romae habebatur, certe etiam *puteus*, in quem cos Nauii auguris & nouacula demissa seruabatur, sub quo etiam fulgur conditum continebatur, & cui impositum PVTEAL. Vides locum non dissimilem *puteo*, in quo recondi aliquid reponique poterat, quod volueras asseruari. Adeo poterat illud, quod PVTEAL Romae fuit, DIONYSIVS *φρέαρ*, *puteum*, dicere, *p)* illudque argumento est, falsum esse SALMASIVM, cum nobis persuadet, vbi putealia fuerint Romae, puteos non fuisse. Sed illud PVTEAL postea quaeremus. Satis diu te tenui, forte cum taedio & tergiuersatione: neque longius te morabor, si adiecero vnicum, quod, vt addam, officii cogitatio & honestas iubet. Non enim negandum est illi praesidium, quem ingenue oppugnes. Vltro facimus, sponte defendimus. Ille, postquam campo excessit, intra pomoeria confugit, intra munitiones se tenet. Poterat SALMASII sententia ex glossis veteribus quasi sacro quodam muro obiecto confirmari. Illae, *puteal ἱερὸς φραγμὸν, ἱερὸν τόπον περικεκλεισμένον* interpretantur *q)* Nulla hic mentio putei nulla operculi. *Φραγμὸς* munimentum, *τόπος περικεκλεισμένος*, locus sacer circumseptus, commemoratur. Adeo videri potest, illud PVTEAL pro munimento & septo acceptum esse. Obstruendum illud suffugium, ne credant, ibi se praesidium caussae inuenisse, qui SALMASIVM tuentur. Non diu defendet SALMASIVM *ἱερὸς φραγμὸς*, loci sacri munimentum. *Φραγμὸς* enim non murum tantum, septumque circumpositum, sed etiam operculum notat, quod rei integendae iniectum munit illam aduersus iniurias praetereuntium & tempestatis: quae appellatio etiam cum PVTEALI quod *puteo sacro* imponitur, potest conuenire. Fortius munit SALMASIVM *τόπος ἱερὸς περικεκλεισμένος*, quod nomen putealibus glossa tribuebat. Sed poteris etiam illum expugnare. PVTEAL non solum proprie notat illud, quod regit puteum; sed loca etiam, quae circa sunt, atque adiacent ad PVTEAL, quibusque illud continetur: *τροπικῶς*, ex Grammaticorum ingenio. Saepe, quae

m) ad Festum p. m. 105.

n) exercit. Plin. ad Solin. p. 920.

o) L. III. p.

m. 204.

p) vid Chimentellus in marmore Pisano de honore Bisellii c. 17. in Graeu. thes. antiq. Rom. T. VII. p. 2078.

q) Cuiac. obs. XI, 3. Guther. de

iur. man. L. I. c. 4.

quae adiuncta sunt, cum subiectis oratione coniungimus, & quod iis tribuimus nomen, etiam ad illa transmittimus. Ita *curias* non solum sedilia patrum & cancellos, in quos conueniunt, & ubi de re communi statuunt; sed locum etiam, cui inaedificatae sunt curiae, & quicquid circa patet, illisque continuum est, curias appellamus. Fac igitur & locum, qui iuxta sacrum puteum, eiusque operculum adiacet, & in quo puteus apertus est, dici *PVTEAL* propter vicinitatem *PVTEALIS*. Plus dabo: fac etiam locum ad *PVTEAL* adiacentem septo munitum esse, cui rei lacus Curtius documento est; adeoque & quicquid soli intra *septum* & *puteal* interest, putealis nomine contineri. Id enim ut affirmem, *TULLII* auctoritas facit: ^{r)} qui „alter vnguentis, ait, „diffuens, calamistrata coma, despiciens conscios stuprorum, ac veteres „vexatores aetatae suae, *PVTEALI* & foeneratorum gregi illatus atque „perculus. Non potuit igitur inferri in *puteum*, neque vero in *PVTEAL*, sed illatus in locum, qui circa *PVTEAL* iacebat. Verum quis inde tandem confecerit, ipsum septum non multum recedens a forma *PVTEALIS*, quia rotundum vel quadratum fuerat, dictum fuisse *PVTEAL*, aut denique in eo loco puteum non extitisse? Vana haec sunt atque incerta, ipsisque rerum argumentis subuertuntur. Extremo, ne qua tibi supersit dubitatio, utque penitus perspicias, non omnia loca, quae ad putealis formam comparata sunt, *PVTEALIA* fuisse, sed hoc nomen speciatim illis, in quibus esset *puteus*, assignatum, cogita, fuisse in vrbe aeterna *putealia*, fuisse etiam loca, quibus *LAPIDIS PERTVSI* tributum est nomen. *SEXTVS RVFVS* ^{s)} in regione vrbs septima prius vicum peregrinum, vicum castum, vicum minorem, *VICVM PVTEALIVM* alios notat, sub extremas regionis partes hortos Argianos, pilam Tiburtinam, *lapidem pertusum* commemorat, cum quo etiam *P. VICTOR* in libro de regionibus vrbs Romae ^{t)} fere consentit. Vtrumque hac parte *ONVPHRIVS PANVINIVS* in *descriptione vrbs Romae* ^{u)} in regione vrbs septima sequitur. Atqui *lapis pertusus* habet formam *PVTEALIS* rotundi quadratiue, in quo & ipso foramen in medio apertum est: & agnoscit aliquando *SALMA-SIVS*, *PVTEAL* primigenia sua & propria notione esse *lapidem pertusum*, qui possit ori putei circumponi. ^{x)} Adeo sibi non constat. Cur igitur lapis pertusus in vrbe seiungitur a *puteali* & *vico putealium*? Quid obstitit, quo minus & lapis pertusus diceretur *PVTEAL*, si hoc omnibus locis nomen conuenit, qui ad formam *PVTEALIS*, id est *lapidis pertusi* accommodantur? Videlicet, quod suggestus lapidei, qui *PVTEALIS* saltem

N 2.

figuram

^{r)} orat. pro. P. Sextio p. m. 6. b.

^{s)} de region. vrbs in thes. Graev. T. III.

p. 32. 33.

^{t)} apud Graev. l. c. p. 41.

^{u)} apud Graev. l. c. p. 294.

^{x)} exercit. Plin. ad Solin. p. 1140. b.

figuram referebant, vel hoc genus alia loca generali nomine *lapides pertusi* contra *περυσόμια*, quibus veri putei subiecti erant, duntaxat *PVTEALIA* solebant appellari.

§. IV.

Lustrauius *PVTEALIA* generatim & passim: ad singula non substitimus: neque illud laboris huius consilium, atque ordo suscepti operis, permittebat. Sed versabimur curatius circa *Putealia* religionis causa instituta. Tenet nos ibi & sacer aliquis horror coniunctus cum cuiusdam sensu voluptatis: tenet antiquitatis veneratio, ex admiratione diligentis & sollicitae superstitionis, animo iniecta: tenet *PVTEAL LIBONIS*, quod ad illam speciem pertinere arbitramur. Quaeremus consilium reipublicae, quo sacra *Putealia* facta sunt: spectabimus formam: de usu in republica insigni trademus. Videntur *PVTEALIA locis fulguritis* inaedificata. Quod ut plenius cognoscatur, antea de locis fulguritis dispiciemus. Ita res poterit a principio cognosci. Nolumus repetere, quae ab aliis copiose, & a *IULIO CAESARE BVLENGERO*, ^{y)} *GUTHHERIO* ^{z)} & *PETRO PERTHALDO* ^{a)} maxime, verbosis commentariis de fulminibus traduntur. In illis haerebimus, illa delibabimus, quae omnino pertinent ad argumentum. Id certum est, fulmen, conspectissimum naturae miraculum, non minus ad percutiendum hunc terrarum orbem, quam ad percellendos animos, valere. Hinc innumerae superstitiones iniectae, religiones infinitae; inprimis cum Deorum crederent iram missis fulminibus portendi. Plena sunt ominum & hariolationum omnes scriptores. *DIO CASSIUS* maxime, tersissimus auctor atque inprimis diligens. Ita *CICERONI* exilium, ^{b)} *CRASSO* cladem, ^{c)} fulmina portenderunt: *ἀνεμός τε πολὺς ἐπέπεσε καὶ κεραυνοὶ κατέσκηψαν*. Quibus rebus ita abiecere animos milites, ut continuo de causa desperarent, cum ipse etiam Crassus: *ὁδεὶς ἡμῶν ἐντεῦθεν ἐπανήξει*, nemo ex nobis inde reuertetur ad suos, exclamasset. Ita et *POMPEIO* exilium, ^{d)} *ANTONIO* ex pugna *Actiaca* acceptum detrimentum ^{e)} caelestibus ignibus indicatum est. Si constabat, Deos esse placatos, sibi bene cupere, quasdam species fulminum, ex Deorum providentia & bonitate interpretati, pro felicibus & auspiciis acceperunt, quas *BVLENGERVS* ^{f)} cum cura insigni conquirit. Quid quaeque significarent, ex haruspicinis, fulguralibus, ritualibusque libris intelligebatur. Ex illis, quid diuinis fortibus comprobatum sit, in quo perseverent, scdum inceptu, quod vitent, intelligebant. In quacunque partem fulmina accepta essent, certe non negligenda videbantur diuinae vel bonitatis, vel indignationis illustra, & inprimis conspecta, argumenta: sed adiciendus ad ceremonias animus:

y) L. III. de fulminibus, L. V. de terrae motu & fulminibus.

z) Guthierius de

iure manium L. I. c. 2. 3. 4.

a) de ara libro singulari c. 19. & alibi.

b) Dio Cass. L. XXXVII. p. 46. & 86.

c) Id. L. XL. p. 144.

d) L. XLII.

p. 240.

e) Dio Cass. lib. L. p. 489.

f) de terrae motu & fulmin. c. 7.

mus: proximus labor, fulgura quaerere & condere & procurare. Vides in exemplo, rudes etiam diuinarum rerum, veritatisque, animos tactos fuisse religionibus subinde, atque concitatos, conuersosque ad cultum Deorum, quorum se esse in potestate & tutela existimabant: idque ipsos cum sollicitudine & cura singulari officium obisse: neque tamen illarum rerum cogitatione ab administranda republica, rebus immortalibus gerendis, quaerendoque orbis terrarum imperio, potuisse auocari: Disces, ex contemptu diuinæ virtutis animum vere magnum, & supra vulgus eminentem, qui certe fuit in Romanis, non intelligi, sed exilem, & temerarium, & pusillum, suæque negligentem salutis: Qua re aliquid demissius atque abiectius cogitari non potest: contra ea, confirmari animum mirifice, sibi recte conscium, atque cum Deo coniunctum, quem ne totum quidem mente comprehendimus, tantum abest, ut illo aliquid maius atque extantius concipiamus. Quæ enim sit animi magnitudo, illud, quod maximum est, negligere, & in rebus exiguis & inanibus hære? Accipis porro inbendum religione animum: ita illum componi, asperitatem exui, spe nos & fiducia impleri, ad res maximas gerendas ipsamque diuinam voluntatem accommodari. Quod ab illis cum superstitione & vanitate factum est, recto officio & virtute imitare. Sed redeamus ex diuerticulo in viam. Coegit enim deferere incepti formam operis summæ post hominum memoriam gentis admiratio. Conquirendæ erant res fulminæ attractæ, quia statim religiosæ fiebant, quas ipse sibi Deus dedicasse videretur. Ita enim creditum esse, supra ex FESTO ^{g)} docuimus. Ipsi homines ictu fulminis percussi occisque *ἱεροὶ νεκροὶ* sacri mortales appellati, quod interpretatur ARTEMIDORVS, ^{h)} quia sic mortuos quasi diuinos quosdam, imo vero Deos existimabant. Οὐδεὶς γὰρ, inquit, *κατανοῶν θεὸς ἄτιμὸς ἐστὶν ὅθεν γε ὡς θεὸς τιμᾶται*, nec lugendus videbatur, quasi a Diis commodatus ad Deos rediisset. ⁱ⁾ Neque enim GUTHRIO ^{k)} assentior, cum ARTEMIDORO controuersiam habenti, qui ictos fulmine mortales pertinuisse ad prodigia, non honoris causa, & quia Deo sacri erant, sacros habitos fuisse ratiocinatur. Quamuis enim etiam subinde ira Deorum icti fulmine fuerint mortales, quod gigantea turba comprobatur; poterimus tamen, quod etiam per iram Deus sibi dicauerit, atque consecrarit, sacrum diuinumque arbitrari: imo vero quos capitis reos indicabant Romani, illorum caput Ioui esse *sacrum* iuebatur: qui tribunis plebis, ædilibus, iudicibus, decem viris nocuisset, eius caput Ioui *sacrum* erat, quod LIVIUS ^{l)} testatur, non propter honorem quidem, sed propter ignominiam tamen. Certe enim sacer habebatur, atque Diis quodammodo dicatus. Id ut omnino credam, adducit me FESTI ^{m)} auctoritas, qui icta fulmine Diis dicata affirmat, cui nihil recte opponitur. De hominibus occisis Nu-

N 3

ma

g) Fest. voce fulgur. p. m. h) L. II. c. 8. i) Capitolinus in vita M. Antonini. c. 18. k) Guthr. l. c. c. 11. sub finem. l) Liv. L. III. cap. 55. m) Sub voce occisum, p. m. 135. quem a necato distinguit.

ma apud FESTVM ⁿ⁾ edixit: SI HOMINEM FULMINIBVS OCCISIT, NE SVpra GENVA TOLLITO, & alibi: EI IVSTA NVLLA FIERI OPORTET. Humo igitur condendus erat, vbi concidisset, neque cremari poterat, neque cum pompa efferri; quia nefas erat, eum, qui Diis sacer erat, de loco dimouere. Quare & FLACCVS *de arte Poët. v. 470.* illi male ominatur, de quo non satis apparet

— — — ^{utrum}
Minxerit in patrios cineres, an triste bidental
Mouerit incestus.

Illa cura ad pontifices & augures pertinuit imprimis, subinde ex SCto illorumque decreto aliis commendata. Prius indicat VARRO *περί ἀρετῆς καὶ φύσεως* libro. „Illud vero, inquit, quondam egi, vt ego non metuam fulmen, non *haruspicem* tristem. Monet de hoc casu principes etiam SENECA. ^{o)} Et ecquis „Regum tutus est, ait, cuius non membra *haruspices* colligant? Quod si Dii „placabiles & aequi, delicta potentium non statim fulminibus persequuntur, „quanto aequius, hominem hominibus præpositum miti animo exercere imperium., Conquirebant igitur ossa hominis *haruspices*, conquirebant etiam cetera, imprimis, si quid esset igni ambustum aut denigratum, aut omnino tactum appareret: lapides extremo & terræ glebas ictu fulminis a reliquis distinctas notatasque; quod SALMASIVS ^{p)} tradidit cum cura. Mouit illud Cæsarem Augustum, vt totam aream emtam a se in palatio consecraret, *ἐπειδὴ κεραυνὸς ἐς αὐτὴν ἐγκάτεσκηψε*, postquam fulmine tacta est, si DIONEM sequimur auctorem. ^{q)} Hinc nata SCta, quibus vel triumviri sacris conquirendis eligebantur, quorum LIVIVS fecit mentionem, ^{r)} vel magistratibus illud negotium imponebatur. Illud & SCRIBONIO accidit, quem teste FESTO ^{s)} iussit senatus conquirere facella attacta, isque illud procurauit, quia attactum vulgure facellum fuit. Credi potest, & lacum *Curtium septum* a CVRTIO consule ex SCto, quod in illum fulmen inciderat, si VARRONEM audiamus. ^{t)} Non vacat exputare, quid inter conquirere & coinquirere secundum SCALIGERVM ^{u)} intersit. Id certum est, conquisitas esse reliquias, quæ fulmine tactæ essent, dein conditas & locum procuratum. Illud ex IVVENALI ^{x)} discimus, qui miratus senem quendam, qui publica fulgura condit. Clarius explicat LVCANVS ^{y)} in illos

— — — *Dispersos fulminis ignes*
Colligit, & terræ, moesto cum murmure, condit
Datque locis nomen: sacris tunc admouet aris
Electa ceruice marem.

In

ⁿ⁾ Varro in fragm. p. m. 13. ^{o)} de Clement. L. I. c. 7. ^{p)} l. c. p. 1142.
^{q)} L. XLIX. p. 458. ^{r)} Liu. XXV. c. 7. ^{s)} voce: Scribon. p. 243. ^{t)} L. IV.
de L. L. p. 36. conf. Nardini Roma vetus L. V. c. 1. ^{u)} ad Fest. voce: conquirere. p. 49. ^{x)} Inu. sat. VI. v. 567. ^{y)} de bell. ciu. L. I. v. 606.

In quo loco tamen difficile est, arbitrari, quo consilio, qua arte, dispersi fulminis ignes colligantur, qui, postquam emissi sunt, fere exspirant. Illud intelligis tamen, aliud esse, fulmen condere, aliud, fulmen omnino procurare. Et coniicio praeterea, ignes dici res, quæ circa sunt, & fulmine attinguntur. Ita etiam *veteris interpretis* verba ad locum *IUVENALIS*, quem modo adduximus, accipio: Ille, „condi fulgura, inquit, dicuntur, quotiescunque „Pontifex dispersos ignes in vnum redigit, quadam tacita ignorataque prece, & „locum aggestione consecratum it., Aliter paullo de publicis fulminibus *Persii Scholiastes*, qui in usu fuisse docet, vt augures vel aruspices adducti ex Etruria certis temporibus fulmina transfigurata in lapides intra terram absconderent, cuius in patratiōe rei oves immolabantur. Et apertissime, ex Græcorum religione, *PAVSANIAS* ²⁾ interpretatur: αὐτίκα δὲ εἰς τὸ τοῦ εἰδάμενος κατασκῆψαι κεραυνὸν φασὶν ἐνθα ὑδρία καὶ ἐπίθημα εἰς ἐμὲ ἢ χαλκῇ, statim dicunt incidisse fulmen in illud solum, inque illo vasculum erat æneum, cum operculo vsque ad mea tempora. Vix sibi temperat *SALMASIUS*, quin urnam cum operculo pro *PUTEALI* accipiat. Sed hoc etiam a veritate alienum esse, deinceps patebit. Nos conditum fulmen ita accipimus, vt, quæ circa erant, quæque dispersa, atque a fulmine attacta, viderentur, collecta omnia, atque in vnum collata, arbitremur, inque urna condita, & aperta terra, in locum excavatum immissa. Neque enim poterat religio custodiri, Deorumque ira placari, nisi quæ attacta erant, Deoque dicata, seruarentur cum cura, atque cum ceremonia consecrarentur. Hæc vero si dissipata apparebant, conferenda in vnum, & iunctim loco religioso custodienda. Quo facto & necessitati sese, & voluntati Deorum immortalium, obtemperasse arbitrabantur. Hæc adducta sunt, vt cognoscatur conditis fulminibus *PVTEVM* factum in locis fulguritis; ne credas *putealia*, quæ illis imposita sunt, sine puteo fuisse, aut sepimenta ex sola figura putealis appellata. Factus igitur fuerit *puteus* accommodatus ad illam significationem, qua diximus puteum esse, quo aliquid condi & reponi, aut secundum *Festum Varronemque*, vnde aliquid sumi potest. Neque vero mirum res Deo dicatas defodi sub terram, atque occultari. Audiamus *VARRONEM*, ^{a)} qui „est locus, inquit, qui vocatur, *DOLIOLA*, ad cloacam maximam, vbi non „licet despuere, a doliolis sub terra. Earum duæ traditæ sunt historiae, quod „alii aiunt esse ossa cadauerum, alii Numæ quædam religiosa post mortem eius „defossa., Religiosa igitur, terra seruabantur. Porro & ipsa fanatica loca, id est, attacta, bidentalìa, fulgurita nec intueri fas erat, neque calcare ex libris fulguralibus licebat. Quod ex *AMMIANO MARCELLINO GUTHRIUS* observat, ^{b)} patetque ex *LIV. V. c. 40.* puta, ne profanis oculis pateant, neque, quæ Diis inprimis sacra erant, vel solo hominum aspectu contaminarentur: denique

2) l. apud Salmas. l. c. a) Lib. IV. de lat. L. pag. 37. Liu. LV. c. 40. p. 40.
b) de iure manium l. I. c. 4. sub fin.

nique, ut maior illorum veneratio esset, quæ subtracta oculis sanctissimis tenebris occultabantur. Vilescunt enim, quæ nobis familiaria sunt, atque in aprico posita obuersantur. Integendus igitur puteus, muniendusque operculo, ut oculi prætereuntium arceantur. Habes *PUTEAL*, operculum putei, etiam sacro puteo, loco fulgurito iniectum: Conueniens auctoritati *FESTI*, ^{c)} qui, „Scribonianum, inquit, appellatur, ante atria, *PUTEAL*, quod fecit Scribonius, cui negotium datum a senatu fuerat, ut conquireret Sacella, isque illud procurauit, quia in eo loco attactum fulgure sacellum fuit., Fuisse ergo in locis fulguritis *putealia*, arbitraris. Quæris formam? Facilis disputatio est. Tegendus locus, ut prætereuntes excluderet *puteal*; Sed ita tegendus, ne quid loci sacri religioni decederet. Enim vero, cum scitur, ubi conditum sit fulgur, docente *FESTO*, ^{d)} nefas est integri: semper foramine aperto ibi cælum patet. Tegebatur, igitur, sed ne integeretur locus fulguritus: ut prohiberentur, qui ad inspiciendum aduolarent; sed ne totus locus obfuscaretur, sed ut cælum pateret tamen, foramine aperto. Suspicio illud hoc consilio institutum, ne, quod Deus sibi dicauerat, hominum manus ipsi auferrent, atque ab eius conspectu, quæ erat vetus superstitio, submouerent: ne improbo facinore, quem ipse sibi aperuerat locum, mortales obstruerent; sed ad Deum auctorem, possessoremque, digna ceremonia referrent. Ita Ioui, fulguri, cælo, & soli, & Iunæ, sub dio, hypæthraque sacella constituuntur, quia horum Deorum, quæ *VITRUVIUS* ^{e)} opinio est, & species & effecta in aperto mundo, atque lucenti, præsentia videmus. Addere poterat *VITRUVIUS Deum Terminum*. Enimvero cum omnia sacella ad ædificandum Ioui templum Tarquinius exauctorasset, auesque de illis addixissent, *Terminus & Iuuenta* non cesserunt, nec se passi sunt moueri, ^{f)} relictaque pars illa templi, quæ termini lapidem spectat, sine tecto. Addit *SERVIVS* ad IX. *Aeneidos librum*: „Nam Terminum sub diuo, sacrificabatur., Impositum igitur *fulguritis locis PUTEAL*, sed ut cælum pateret. Dubitabis, utrum possit patere, si locum operculo munias? Scilicet *περίσκιον* erat illud *PUTEAL*, lapis ad os putei circumpositus, fastigatusque, ut aditu prohiberet curiosos; sed pertusus in medio, ut radios solis admitteret. Eadem forma, qua in puteis familiaribus utimur, ut septum sit latus, medium pateat, quo ad aquam hauriendam vasa demittas. Hoc est coinquire locum, seu coercere, ex *FESTI* ^{g)} sententia. Hoc est excitare & munire fulguris *sacellum*, id est, locum, eodem interprete, ^{h)} Diis consecratum sine tecto, quamuis obumbratum, *PUTEALI* imposito, sed foramine apperto ⁱ⁾ Idem & *templum fulguris & bidental* appellatum, si *FESTVS* recte sentit, ^{k)} inique haud

^{c)} l. e. voce: Scribonianum. ^{d)} Festus. voce: Scribonianum p. m. 243. ^{e)} de architect. L. I. c. 2. ^{f)} Liu. L. I. c. 55. & L. V. c. 54. f. ^{g)} Voce: conquirere & coinquire p. m. 40. ^{h)} voce: Sacellum. ⁱ⁾ voce: Scribonianum. ^{k)} voce bidental p. m. 24.

haud dubie a SCALIGERO correctus, ^{l)} rectius forte a SALMASIO, ^{m)} quamvis cum acerbitate, defensus. SCALIGER *templum* expungit, & *bidental*, locum de caelo tactum, interpretatur. Non erat, cur FESTO vir summus irasceretur, aut eius barbaro mutilatori. Fatemur locum fulguritum *bidental* appellatum: adeo PERSIVS ⁿ⁾ hominem caelesti igne occisum hoc nomine increpat:

Triste iaces lucis evitandumque bidental.

Sed nihil prohibet, quo minus & fulguritum locum, rite condito fulmine, templum dicamus. Templum enim & Deo consecratum aedificium est, & omne spatium, destinatione mentis ab haruspibus, interdum etiam cum lituo, definitum. Sic Romulus Palatinum Auentinum Remus ad inaugurandum *templa* capiebant. ^{o)} Tignum adeo in aedificio transuersum solemus templum appellare. ^{p)} Non igitur forma sacri putei, locique angustiae, *templi* nomen auersantur: & religio, qua cultus consecratusque locus est, vt *templi* nomen illi recte tribui existimemus, persuadet. Addit FESTVS ^{q)} *bidental* esse, quod ibi bidentalibus hostiis sacrificaretur. Neque hoc vero a locis fulguritis alienum est, quod nunc breuiter exponemus. Non erat satis commoueri animo, atque percelli, cum diuinam illam potestatem, emissio sacro igne comprobata, intellexisses: neque sufficebat ad religionem, locum, in quo eius vestigia extarent, reuerenter habere, & reliquias, cum sacris ceremoniis, obscuraque quadam murmuratione, ac prece, reponere, atque aduersus iniuriam munire; faciendum etiam ouibus: numen, a quo vel missum fulmen arbitrabantur, vel quod fulminis iactum possidebat, hostiis, sacrificiis, religiosis ritibus, placandum: inque sacrificantium partes pertrahendum. Haec a nobis adducenda sunt, vt cui sacra fuerint illa PVTEALIA intelligamus. Non probo superstitionem infamem & execrandam; abominor, detestor: ingenium gentis miror, in tanta imperii fortunarumque amplitudine rebus diuinis intentum, atque ad placandos Deos conuersum. Tusci nouem Deos fulmina emittere existimabant, eaque esse vndecim generum. Iouem enim tria iaculari. Romani duo tantum seruabant: diurna Ioui, nocturna Summano. Ita PLINIVS ^{r)} docet. Praeterea fulminum iactus tres Deos possidere, Iouem, Palladem, Vulcanum. ^{s)} Ad illos fulmina auctores Deos referebant, aut hos certe loci fulguriti possessores venerabantur: placandos, demerendosque, loco opportuno, fulminibus conditis, arbitrabantur: Iouem fulguratorem maxime, tonantemque a Graecis ob hanc causam *ἑρυνταῖον, ἀργικέραυνον, κεράυνιον, τεργικέραυνον* appellatum, cui

^{l)} in notis ad Festum p. m. 31.

^{m)} l. c. p. 1140. b.

ⁿ⁾ Sat. 2. v. 27.

^{o)} Liu. L. L. c. 7.

^{p)} Festus, voce: templum p. m. 293.

^{q)} voce:

bidental p. 24.

^{r)} hist. nat. L. II. c. 54.

^{s)} Cic. de nat. deor. L. II. Iul.

Caes. Bulengerus de terrae motu & fulm. L. V. c. 6. sub. f.

cui diuum, seu diurnum, inprimis debebatur. Hoc FESTVS indicat, fulgur diuum, inquiens, appellatur diurnum, quod putabant Iouis, vt nocturnum Summani. Extat fulguris diurni conditi vestigium apud GRVTERVM in inscriptione. ¹⁾

FVLGVR
CONDITVM
DIVOM.

Pertinebat ad augurum disciplinam, a quo missum fulmen, ad quem fulminis iactum pertinere crederent, ex quibus signis interpretarentur. Illi, vt visum est, qua religione dedicandus sit locus, cui Deorum consecrandus, definiebant. ^{u)} Exstat ara Ioui fulguratori instituta, ab Oenomao, postquam in eius domum fulmen incidisset, apud PAVSANIAM, a Petro BERTHALDO indicata. ^{x)} Sed & aliis Diis fulgurita dedicabant, si illud religio imperaret. APOLLINI AVGVSTVS aram in palatino sibi emtam consecrauit, quia erat immisso fulmine attacta. ^{y)} Non praeter rationem forte, cum crederent, fatidicam vim locis de caelo tactis inesse, quam responsa vatum augurumque interpretabantur. Horum disciplinam a Phoeboprofectam existimabant. Ita ille apud MARONEM; ^{z)}

De caelo tactas memini praedicere quercus.

Notae sunt & Mineruales manubiae fulminis, quas SERVIVS *ad L. XI. Aeneid* obseruat, quia & haec quorundam possidere fulminum iactum credebatur. Vt mirer, V. S. IOSEPHVM SCALIGERVM scripsisse: „facellum non semper „Dei cuiusdam esse, sed etiam *fulguris*.,” ^{a)} Quasi non, quod fulguris esset, cuiusdam Deo, a quo fulmen immisum, vel qui iactum fulminis possidebat, consecrari potuisset. Credo tamen interdum *fulguri* duntaxat dedicatum, inprimis si non obseruari potuerit, e cuius dextra fulmen esset vibratum: & tunc aram impositam, quam aram fulguris *βωμὸν ἀστροπῆς* PLVTARCHVS *in parallel.* appellat. ^{b)} Deus igitur, cui consecrandus erat locus fulguritus, placandus sacrificiis, vel vt eius iram mitigarent, si minus auspicatum, vel si bonitatis plenum esset, vt illam in posterum auerterent, gratias haberent, se suaeque omnia Diis immortalibus commendarent. Sui quemque ritu, suis hostiis colebant, quibus videbatur maxime gaudere. Pecudes aliae aliis Diis probabantur, hae superis, illae Diis inferorum. Procurabant locum caesis bidentibus inprimis, quae & *maiores* hostiae, vt taurus *maxima*, subinde appellabantur; quod ^{c)} MACROBIVS & GVTHERIVS etiam de *iure Pontificio* ^{d)} ostendit. Ita intelligendus LIVIVS ^{e)} quando ad expianda prodigia hostiis *maioribus* sacrificatum

¹⁾ inscript. T. I. f. CXXXII. 8. singulari c. 19.

^{u)} Liu. L. XLI. c. 16.

^{x)} de ara libro

^{y)} Dio Cass. L. XLIX. p. 458. edit. Steph.

^{z)} Virg. eccl.

^{a)} in not. ad Fest. p. 180.

^{b)} vide Berthald. l. c. cap. 19. n. 7.

^{c)} Macrobi. L. III. saturn. c. 3.

^{d)} L. IV. c. 20.

^{e)} Liu. L. XLI. c. 9.

tum esse affirmat. Illae ad fulguriti loci consecrationem tanto magis accomodatae, quanto certius illas Diis plerisque, a quibus quaelibet mitti fulmina poterant, probari constabat. Bidentes enim MARO omnibus sacrificiis immiscet. *f* Ab illis bidental *τέπος κεραυνεπλήξ, κεραυνοβόλιον* dicitur. Hinc FESTVS bidental fulguris templum, quod in eo bidentibus hostiis sacrificaretur. *g*) FRONTO bidental locum fulmine tactum, & expiatum oue, appellat. *h*) Clariusque *vetus Persii* interpretes, „bidental est, inquit, locus, cuius sacro percussus fulmine, qui bidente ab aruspibus consecratus.„ Sed de bidentibus inter grammaticos controuersia est, ab A. GELLIO excussa. Alii oues, quod & nobis rectius videtur, alii omnes pecudes quae duos dentes emulculos ostendunt, bidentes interpretantur; quos iuuat FESTVS, *k*) qui bouem etiam bidentem a dentium numero dicit appellari. Alii denique biennes pecudes, elemento D. interiecto, bidenes & dein BIDENTES distas arbitrantur. Postremis potest ex FESTO *l*) responderi, qui: Ambidens, „sive bidens ouis appellatur, inquit, quae superioribus & „inferioribus est dentibus.„ Accedit etiam illis IULIVS HIGINVS a GELLIO „excitatus, qui, bidens, inquit, hostia oportet habeat dentes „octo, sed ex his duo ceteris altiores, per quos appareat, ex minore aetate in maiorem, transcendisse.„ Dissidentes SERVIVS conciliat, qui, quamuis biden es quasi biennes appellari credat, quia neque maiores, neque minores licebat hostias dare tamen ad L. XI. Aeneid. „sunt etiam, inquit, in ouibus duo dentes eminentiores inter octo, qui non nisi circa biennium apparent. nec in omnibus, sed in his, quae aptae sacrificiis inveniuntur.„ Bidentes igitur & bime seu biennes, sed simul bidentes, ut essent, necesse erat, si expiando loco hostiam admoueres. Credimus tamen non a biennio, sed binis dentibus appellari. Si enim prius affirmares; biennes tantum, non bidentes dicerentur, quod & SCALIGERO visum est. *m*) Debebantur igitur bidentes hostiae, & oues imprimis. Ut enim oues intelligam, cum alia multa faciunt, tum VIRGILII auctoritas maxime, qui bidentes in locis supra adductis a reliquis sacrificiis seiungat, & plerumque lanigeras atque intonsas appellat. *n*) Neque aliquem FESTVS a sententia auocet, qui EOVEM BIDENTEM supra adducebat. Ex illo enim apparet, potuisse & boues bidentes adiecto bouis nomine appellari; sed si nihil appositum, quo bidentes distinguas, scilicet oues accipimus. Procuratus igitur, immolatis ouibus, condito fulmine, locus fulguritus.

O 2

Quae

f) Virgil. Aenid. L. V. v. 96. L. VI. v. 39. L. VII. v. 93. L. VIII. v. 544. L. XII. v. 170. *g*) voce: bidental. *h*) vide Bulengerum l. c. c. II. *i*) N. Attic. XVI. 6. *k*) voce: bouem. *l*) voce: ambidens p. m. II. *m*) Scalig. coniect. ad Varr. p. 248. & not. ad Fest. p. 31. *n*) e. g. Virgil. Aeneid. VII. v. 93. XII. 171.

Quæ enim de porco feriendo apud CATONEM *de re rust.* leguntur, ad lustrandos lucos, collucandasque arbores de cælo tactas, pertinere arbitramur.

§. V.

Habemus hostiam. Quærenda est ara, in qua possit cum dignitate immolari. Vides hanc etiam esse imponendam locis fulguritis. Neque enim sine illa Diuis poterat hostia probari. Non me fallit coniectura, si dixerim, aram his locis propemodum magis, quam omnibus Deorum templis conuenire. VARRO ^{o)} nos adducit, ut credamus, *aram* ab ardendo nomen accepisse. Ita enim ille: „Loca in vrbe pura areae dicuntur, a quo potest & ara Deum esse, „quod pura; nisi potius ab ardore, ad quem ut sit, fit ara. „Confirmat etiam „POLLUX: ἐφ' ὧν δὲ θύομεν, ἢ πῦρ ἀνακαλομεν, βωμὸς, ἐστία, θυμιατήριον, ^{p)} in quo sacra facimus, vel ignem accendimus, ara, focus, acerra. „Omnes arae ignem accipiunt; sed quæ bidentalibus imponitur, etiam ex loco, qui arsit, & cælesti igni notatus est, ara appellatur. Hæc obiter. Neque enim sunt magni momenti. Sufficit ARTEMIDORI fidem inuocare, qui ^{q)} ὁ κεραινὸς, inquit, τὰ ἄσημα τῶν χωρίων ἐπίσημα ποιεῖ, διὰ τὰς ἐνιδρυμένους βωμούς, καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς γινόμενας θυσίας. Fulmen loca obscura illustra reddit, propter aras impositas, & facta in illis sacrificia. Certe & *Curtius lacus* de cælo tactus, ^{r)} secundum illud NASONIS: ^{s)}

Curtius ille lacus, siccas qui sustinet aras,

fuit aris, impositis propter fulgura, insignis. Testis est lapis etiam literatus apud GRUTERUM: ^{t)} loquiturque ritum fulguris procurandi:

ARA PROCVR.

FVLGETRAE

Loquitur idem & alius. ^{u)}

DEO FVLGERATORI

ARAM

ET LOCVM HVNC

RELIG.

EX HARVSPIC. SENT

Q. PVBLILIVS FRONT

POS. ET

D D

Ex quo postremo *aram* loco publico imprimis, de cælo tacto, inædificari ex sententia haruspicum apparet. Hoc ut fieret, forma sacelli desiderabat: illud quasi sacram cellam, (id est, locum fulguribus conditis sacrum,) C. TREBATIVS,

^{o)} de L. L. L. IV. p. 11.

^{p)} Pollux L. I. segm. 8. c. 1. p. 7.

^{q)} L. II. c. 8.

^{r)} Varro de L. L. IV. p. 36.

^{s)} Ouid. L. VI. Fast. v. 403.

^{t)} T. L.

f. CXXXII. 7.

^{u)} f. XXI. 4.

TIVS, *L. secundo de religionibus*, dictum esse docet, pro ingenio Stoicorum: locumque paruum Deo sacratum *cum ara*, sacellum appellari: ^{x)} quod ex illo GELLIVS testatur. Quæ cum certa sint, non opus est, ut aram fulguris *Βωμὴν ἀσφαπῆς* commemoremus, supra indicatam ex Plutarcho. Fuerit igitur ara in locis fulguritis excitata. Sed quid fiet de nostro PVTEALI, quod & ipsum supra diximus in illis locis constitutum? An illud de loco mouebimus? an sacellum iuxta positum dicemus? An PVTEAL in aram transfigurabimus? Ita videtur certe. Neque patitur nos aliter sentire PVTEAL SCRIBONIANVM, ab ANTONIO AVGVSTINO, GOLZIO, FAMIANO NARDINO, ^{y)} GVTherio, ^{z)} RAEVARDO, ^{a)} aliis, exhibitum. Docet idem & NUMVS a nobis hoc loco subiectus, qui PVTEALIS nomen praefert, aram ostendit.



Hic a nobis adducendus fuit, cum quia egregie inseruit instituto, & quæ post dicenda sunt, insigniter illustrat; tum, quia praedicanda est V. C. D. FRANCISCI CAROLI CONRADI P. P. humanitas, qui nobis illum ex sua suppellectile describendum exprimendumque permisit. RAEVARDI numus suppositum aræ, quæ nostræ huic non dissimilis est, *ποτήριον* craterem, seu vasculum, exhibet, forte, ut libationis in illa factæ monumentum extaret. Ceteri omnes fere, quos vidimus, eius loco malleum exprimunt. Noster etiam forcipem, in qua parte ab aliis maxime discernitur, dignusque fuit, qui ex V. C. literaria penu protraheretur in lucem. Vtriusque instrumenti vsum quendam credimus in ceremonia condendi fulminis fuisse, ad muniendum puteum, putealque obfirmandum. Id certum est *aram* fuisse PVTEAL, vallando loco fulgurito placandoque Deo fulguratori destinatum. Illud GVTherivs, PVTEANVS, NARDINVS, RAEVARDVS, & quod mireris, SALMASIVS, agnoscunt. Vellicat nos vna dubitatio, quod ara integit puteum, cui imposita est. Sed nefas est integri, cum cælum ibi semper PATEAT foramine aperto. Quare &

O 3

PV-

^{x)} noct. Att. L. VI. c. 12.
nium L. I. c. 4.

^{y)} in Roma vet. L. V. c. 7.
^{a)} Tom. I. Var. L. V. c. 3. p. 723.

^{z)} de iure ma-

PVTEAL diximus, medium patere. Id quod fere induxit SCALIGERVM, ^{b)} vt diuersa fuisse aram, & sacellum, sed vtrumque tamen dictum PVTEAL, censeret. Enimvero præter rationem *ara* dicitur *puteal*, nisi ipsi sacro PVTEO seu sacello imponatur; neque possit illud facile auctoritate cuiusquam confirmari. Cicero etiam *supra impositum* PVTEAL accepit. ^{c)} ARA igitur fuit *puteal*, sed quæ religioni etiam loci de cælo tacti conveniret. Illi cum integri nefas haberetur, fuerit forte etiam ara in medio aperta. Est illa quædam difficultas, aram sacrificiis destinatam in medio patentem non totam cohærere. Videtur enim illud hostiarum immolandarum officio obstare. Poterat ipsi sacro loco inde iniuria fieri. Poterat immitti aliquid cinerum, & libamenti, per foramen, in puteum, quem tamen intactum intiolatumque servari loci fulguriti religio iubebat. Ne tamen illud te perturbet. Vitandus fuit ille casus, lateribus circa foramen amplioribus relictis: tantoque facilius potuit caueri; cum semel tantum vbi locus consecratur in fulguris ara sacrum factum esse sciamus. Postea solenni saltim prece & supplicationibus, nullis hostiis, culta est; prorsus eodem modo, vt illa *incruenta ara* apud MACROBIUM, ^{d)} & *adoptionis ara* apud TACITUM, ^{e)} semel tantum imbuta, postea monimenti duntaxat ad posteros causa relicta est. Hunc usum ara in medio etiam aperta non impediēbat. Sic omnia prona sunt & aprica. Certe ita res ipsa postulare visa est, quamvis in obscuro impeditoque itinere obueniat aliquando quidam scrupulus, & pungat. Si nodus tibi inextricabilis videtur, discinde: & poteris facile. Dices enim, *aram* fuisse PVTEAL, fuisse etiam, propter fulguriti loci religionem, foramine aperto; sed ne locus ipse per foramen contaminaretur, bidentes in alia ara, quæ iuxta illam opere subitaneo excitata erat, matatas: hanc postea sublatam, & solum PVTEAL, id est, aram apertam ibi relictam, inque *loco fulgurito* innotam perstitisse, sacris vlibus, precibus, supplicationibus destinatam: vtque monumentum ad posteros exstaret. Neque enim infrequens fuit, aut religioni aduersum, aras ad sacrificii usum confestim excitationes tolli continuo, & dimoueri. Docet illud ex PAUSANIA BERTHALDVS. ^{f)} Si multum obluētis, plus dabo, quamvis inuitus. Pone scilicet, aram totum locum fulguritum intexisse, sed sub dio constitutam, tanquam partem quandam sacelli. Tunc etiam sacellum sine tecto relictum est & cælum patuit foramine aperto. Ita sublata est dubitationis, quæ fuerat, causa. Si in ædificiis locus de cælo tangeretur, foramen in tecto ædium apertum est, ea parte, qua locum spectabat, vt sub diuo esset sacellum. Ara sic constituta porro munienda est septo, ex SCto. Ita LACVS CVRTIVS fulguritus aras habuit, & præterea septus est, imprimis, quia aræ sub diuo erant constitutæ. Hæc sunt τὰ ἑρμη καὶ ὁ περὶ αὐτὰ κύκλος, sacra septa, & circulus, secundum

b) l. c. ad Festum p. m. 181.
turn. III. c. 6.

c) Cic. de diuin. L. I. p. 87.

e) Tacit. annal. l. 14.

f) l. c. c. 4. sub fin.

d) Sa-

dum POLLUCEM. g) Aram AIO LOCUTIO factam, inquit TVLLIVS, septam videmus. h) Est etiam aræ priuatæ monimentum apud BERTHALDVM i) praeferens titulum:

APLASIA L. F.
PAVLLINA
ARAS TRES SIBI ET
Q. CORNIO ANTIQVO
VIRO SVO ET
Q. CORNIAE Q. F.
PAVLLINAE F. SVAE
TESTAMENTO FIERI
IVSSIT MACERIA CIRCVMDATA.

Aliter igitur ARA, seu *puteal*, aliter maceria circumdata, id est, *septum*, appellatur. Ex quo demum plenius apparet, male a SALMASIO *puteal* pro aræ sepimento acceptum.

§. VI.

Non diutius te per ambages circumducam. Satis diu vagati sumus: ad caput, ad scaturiginem accedemus. Nunc enim videtur facilis accessus. Postulatque instituti operis forma, ut, quid nobis visum fuerit, de PVTEALI, quod abscisse & κατ' ἐξοχὴν hoc nomen in urbe æterna accepit, & interdum etiam LIBONIS, seu SCRIBONIANVM, appellatum est, exponamus. De loco, quo extitit, de consilio, quo constitutum. de utilitate reipublicæ etiam, ad quam tractum & accommodatum est, de Deo denique, cui consecratum, & de auctore, qui illud procuravit, trademus breviter & strictim. Non enim multum impedita ex illis quae dicta sunt, disputatio videtur. Plura fuisse PVTEALIA etiam consecrata, etiam fulguritis locis imposita, cum alia testantur, tum VICVS PVTEALIVM argumento est, supra a nobis in regione urbis septima observatus. Nostrum illud, nullo nomine alio adiecto a CICERONE k) PVTEAL, a DIONYSIO l) etiam φρεῖαρ, puteus, appellatur: καλεῖται δὲ φρεῖαρ ὁ τόπος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. Vtrumque & FLACCVS & NASO secuti sunt. Ille in loco famoso: m)

— — — ante secundam
Roscius orabat, sibi adesses AD PVTEAL cras,

Hic etiam aliquando: n)

Si PVTEAL, Iamunque times, celeresque Calendas,

PV-

g) Pollux L. I. segm. 10. c. 1. p. 9.
libro singulari c. 24.
in edit. Lambin. arg. 1581.
n) de remed. amor. v. 361.

h) de diuinat. L. 1. p. 101.
k) L. 1. de diuin. p. 37. & orat. pro Sext. p. m. 6.
l) L. III. p. 204.
m) L. II. Sat. 6. v. 34.

i) de ara

PVTEAL sine mentione auctoris, a quo factum est, commemorarunt. Sed SEXTVS RVFVS & P. VICTOR etiam PVTEAL LIBONIS dixerunt. CICERO ^{o)} in comitio fuisse testatur, cotem, inquit, & nouaculam de fossam in comitio, supraque impositum PVTEAL accepimus. DIONYSIVS ^{p)} praeterea famosum illud *φρέαρ* non procul a *Nauii Auguris* status apertum esse, notat: statuamque in foro, qua murum comitti attingebat, ^{q)} *πρὸ τῆ βουλευτῆς* haud longe a *sacra ficu* constitutam. LIVIVS ^{r)} statuam Nauii positam capite velato, „quo in loco res acta est, in „comitio, in gradibus ipsis ad leuam curiae affirmat; cotem quoque, addit, (cui impositum PVTEAL) eodem loco fuisse memorant, ut esset miraculi ad posteros monumentum. Cum igitur haud procul a *sacra ficu*, quae & *Nauia*, ^{s)} & *Ruminalis* ^{t)} subinde dicta est, constitutum fuisse PVTEAL, DIONYSIVS affirmer; illud in foro & comitio fuisse, etiam ex PLINIO ^{u)} intelligitur: ille enim: „Colitur, inquit, *ficus* arbor in foro ipso „ac *comitio*, Romae nata, sacra fulguribus conditis, magisque ob memoriam eius, quae nutrix fuit Romuli ac Remi, quia sub ea inuenta est lupa, „infantibus praebens rumen. „ Ita enim vocabant mammam. Habes *ficum Ruminalem* in foro & comitio, in quo etiam PVTEAL fuit excitatum. Sed ubi quaesieris PVTEAL LIBONIS, quod ab illo diuersum esse SALMASIVS credit nullo idoneo argumento? Consulamus S. RVFVM: adhibeamus in consilium etiam P. VICTOREM, diligentissimos aeternae urbis *τοπογράφους*, ut PVTEAL LIBONIS deprehendamus. Ille ^{x)} in regione urbis octaua, cui & foro Romano nomen est, *templum Romuli, Concordiae, alia quaedam, senaculum aureum*, PVTEAL LIBONIS, COMITIVM exhibuit: adeo cum PVTEALI COMITIVM coniunxit: *scholam Xantham, Liviae porticum, arcum Fabianum* subiecit. P. VICTOR ^{y)} mutato leuiter ordine, *porticum Iuliae, arcum Fabianum*, PVTEAL LIBONIS recenset. Neuter aliud PVTEAL agnoscit. Fuit igitur etiam LIBONIS PVTEAL in comitio, atque haud dubie idem quod PVTEAL abscisse dicebatur. Audiamus FESTVM, ^{z)} qui, SCRIBONIANVM ait, id est, SCRIBONII LIBONIS PVTEAL, ante ATRIA, fecit Scribonius. Si sana est lectio, *atrium* forte Mineruae, quod non procul ab illo loco VICTOR annotauit, vel *atrium* curiae, vel templorum, quae magno numero circa fuerunt, intellexit. Certe SCRIBONIANVM a *comitio* non diuellit. FLACCVS etiam, quod ante *puteal* dixerat, alio loco ^{a)}

PVTEALQVE LIBONIS

appel-

o) Cic. l. c. p. 87.

p) l. c. p. 204.

q) Nardinus l. c. L. V. c. 3. fin.

r) L. I. c. 36.

s) Festus voce: Nauia p. 115.

t) Plin. hist. nat. L. XV.

c. 18.

u) l. c.

x) ap. Nard. in Roma vet. L. V. c. 1. quo totam Rufi topographiam continet.

y) ibidem.

z) Fest. voce: Scribon. p. m. 243.

a) L. I. Epist. 19. v. 8. 9.

appellauit. Eodem igitur in loco PVTEAL, sub quo cos sita erat, & PVTEAL LIBONIS constituitur. Cos enim in comitio exhibetur. Sed pungit SALMASIVM inprimis, quod dicatur *puteal* ad FICVM SACRAM situm fuisse, quae & Nauia & postea Ruminale dicta est. Illam vero & RVFVS & VICTOR a PVTEALI interiectis quibusdam locis coniunxerunt. VICTOR etiam duas *ficus Ruminale*s habet, alteram ante, alteram post PVTEAL annotatam. Sed ex illo ordine s. RVFI nihil concluditur. Neque enim potuit RVFVS tot loca, quae in foro, & circa comitium, ab utroque latere coniuncta fuerunt, ita recensere, ut nihil in ipso ordine dicendi inter loca non longe dissita subinde intercederet. VICTOR vero alteram ficum Ruminalem, quae & *Nauia* seu *sacra* appellatur, fuisse in comitio manifeste prodit. Ita enim ille: *Basilica Paulli, ficus Ruminale in comitio, aedes Veiovis*. Sed in eodem comitio, iuxta ficum sacram, PVTEAL, sub quo, teste DIONYSIO ^{b)} & CICERONE, ^{c)} cos & nouacula defossae seruabantur. Quamuis igitur *veram* illam *Ruminalem ficum*, sub qua inuenta est cum Remo & Romulo bellua, dissitam a *sacra* ficu, iuxta quam fuit PVTEAL, largiamur SALMASIO, & res ipsa loquatur: tamen sufficit ad institutum, quod *sacram* illam *ficum*, quam DIONYS. ^{d)} cum PVTEALI coniunxit, aequae ac PVTEAL LIBONIS, in comitio a VICTORE collocatam deprehendamus, eamque FESTVS ^{e)} *Nauiam*, PLINIUS ^{f)} etiam *Ruminalem*, appellatam esse, indicauerit. Hic enim „colitur ficus arbor, inquit, in foro ipso ac comitio, Romae nata, magisque ob memoriam Romuli ac Remi conditoris appellata, quia ibi sub ea inuenta est lupa infantibus praebens rumen, miraculo ex aere iuxta dicato, tanquam in comitium sponte transisset. Ipse PLINIUS agnoscit, alibi fuisse *ficum Ruminalem*, sub qua Romulus inuentus, in quo cum VICTORE conspirat; sed illam vel Nauius transseminauit, vel vulgus, quasi sponte transisset, artificio auguris, propter miraculum belluae alentis infantes iuxta ex aere dedicatum, credidit. *Sacra* igitur *ficus* errore hominum etiam *Ruminale*s appellata est, iuxtaque illam, ex auctoritate CICERONIS, ^{g)} DIONYSII, ^{h)} & FESTI ⁱ⁾ PVTEAL, quod cori & nouaculae sub loco consecrato defossae impositum fuisse accepimus. Non capio, quomodo exinde, quia *ficus Ruminale*s duae diuersis locis extiterunt, & altera, quam *Nauiam* subinde & *sacram* dicimus, ad *vetus* illud *puteal* adhaesit, ratiocinetur SALMASIVS, diuersa etiam *putealia* fuisse, alteram PVTEAL κατ' ἐξέχην, ad ficum *Nauiam Ruminalem* insti-

^{b)} l. c. p. 204.

^{c)} de diuin. l. c.

^{d)} l. c.

^{e)} voce: *navia* p. 115.

^{f)} H. N. L. XV. c. 18.

^{g)} de diuin. l. c.

^{h)} l. c.

ⁱ⁾ l. c.

institutum, alterum PUTEAL LIBONIS, forte iuxta *veram* illam *Ruminalem ficum* a SCRIBONIO excitatum. Vnum agnoscunt omnes PUTEAL in comitio, illudque ad *Libonem* referunt auctorem, *sacramque ficum* eodem loco indicant; sed de ficu *Ruminali* dissentiant, quod non debebat PUTEALI diuellendo dilacerandoque causam dare.

§. VII.

Ordo nos admonet, ut consilium, quo exstructum est PUTEAL, dispiciamus. Hoc etiam diuersum videtur, SALMASIVMQUE induxit, ut PUTEAL LIBONIS a *veteri puteali*, seu *ara comitii*, segregaret. Perspicue TULLIVS fabulam enarrat: *k* „cum tentaret Tarquinius scien-
tiam Nauii auguris; dixit se cogitare quicquam, id possit fieri, consu-
luit. Ille augurio acto, *posse* respondit. Tarquinius autem dixit se cogi-
tasse, cotem nouacula posse praecidi. Tum Nauium iussisse experiri.
Ita cotem in comitium illatam, inspectante rege, & populo, nouacula esse
discissam, illamque defossam in comitio, *supraque impositum* PUTEAL
accepimus. Eandem fere rei gestae seriem LIVIVS contexuit, *l*) quam
uis non nominet PUTEAL. Consentit cum utroque DIONYSIVS, *m*)
cotemque in foro *ad tribunal sub ara* defossam indicat, iuxtaque *sacram*
ficum enatam. FESTVS etiam, in voce *Nauia*, rem omnem edisserit,
monetque, Tarquinium nouaculam & cotem sub locum consecratum defo-
di iussisse, ficumque ab eo fatam intra id spatium loci, qui sine sacro con-
tineatur. Sed idem ille FESTVS alibi *n*) „*Scribonianum*, inquit, appella-
tur ante atria PUTEAL, quod fecit Scribonius, cui negotium datum a
senatu fuerat, ut conquireret sacella attracta, isque illud procurabit, quia
in illo loco attractum fulgure sacellum fuit: quod ignoraretur autem, ubi
esset, ut quidam, fulgur conditum. Quod cum scitur, nefas est integri:
semper foramine aperto caelum patet. Fecit igitur *Scribonius Libo*
PUTEAL, ut conditi fulguris religioni consuleret idque iussus SCIO procu-
rauit. Sed obloquitur nobis CICERO, *o*) *vetusque* PUTEAL coti & no-
uaculae impositum affirmat, omnesque supra a nobis excitati. Aut
igitur illud *Scribonii* PUTEAL propter fulguris religionem institu-
tum, a veteri PUTEALI seiungendum est, aut vetus illud tam noua-
culae cotique impositum, quam fulguribus conditis fuit consecratum.
Ita certe videtur: manifesto indicio ex PLINII *p*) auctoritate accepto,
qui *ficum* etiam illam, iuxta quam defossa est cot & nouacula, *sacram* di-
cit *fulguribus conditis*. Ergo eodem loco, quo cot & nouacula iacebat, &
supra quam PUTEAL, impositum habebant, fulgur conditum seruabatur;
pro-

k) Cic. de diuin. L. I. p. 87.*l*) E. I. c. 36.*m*) l. c.*n*) voce: Scribon.*o*) l. c.*p*) L. XV. c. 18.

propter cuius religionem, teste FESTO, *puteal* factum est a *Scribonio Libone*. Sed arguta ut SALMASIVS non sine colore veritatis, obiicitque dubitationis insigne argumentum. Non enim, ait, videri, locum, quo *puteal* constitutum est, fulguribus conditis esse consecratum. Neque enim post fulgur conditum defodi in illo loco cotem potuisse, quem ne intueri quidem licebat nudis oculis; tantum abest, ut potuerit manibus contrectari fulgur conditum, dimouerique, aut aliquid immitti in illud receptaculum, quod ἀψαυσον relinqui, quietum, atque ab omni commercio separatum, religio iubebat. ^q Est hoc aliquid, fateor. Sed suppetit tamen, quo possit dilui illa dubitatio. Non poterat quidem moveri a privatis locus fulguritus, sed potuit tamen ex Pontificum decreto. Illi & templa exauctorabant, Diis evocatis, ^r) & reliquias transferebant, Diis manibus, atrocissimis Deorum, digna ceremonia placatis. VLPPIANVS l. 8. pr. & PAULLVS l. 44. §. 1. de relig. & sumt. fun. impetrata a Pontificibus venia, idem etiam privatis permittunt. Hoc facto locus esse religiosus desinit. Non igitur religio prohibet, quo minus in illum locum, rite exauctoratum, cos & nouacula immitteretur. Faciamus vero, non potuisse immitti: neque enim sine gravi causa hoc vnquam concessum est; affirmabimus tamen *puteal Libonis* cum fulguribus sacrum fuisse, tum cotem ac nouaculam continuisse. Dicemus scilicet, cotem, postquam discissa est, defossam esse: locum, quo iacebat, cum *sacra ficu* postea tactum de caelo, & fulmine percussum: tunc demum procuratum a *Scribonio*, supraque impositum PUTEAL. Ita certe ut sentiam, adducor non vno argumento, & illo praecipue, quod a CICERONE ^s) peti potest, quodque non memini adhuc ab interpretibus observatum. „Ille enim, statua Nautae inquit, simulacra Deorum, *Romulus & Remus cum altrice bellua* vi fulminis conciderunt, deque his rebus haruspicum extiterunt certissima responsa.„ Vides simulacrum belluae, quod, DIONYSIO ^t) & PLINIO ^u) teste, ad sacram ficum constitutum fuisse observauimus, fulmine deiectum: adeoque prius illud dedicatum est, quam fulmine attingeretur. Iuxta illud simulacrum cotis & nouaculae receptaculum extitit, eodem, quo illud, tempore institutum. Quare probabile est ad fidem, locum, quo cos seruabatur, simul, cum simulacro, igne caelesti percussum, & cum antea purus esset, postea procuratum, supraque impositum *puteal*. Videtur nobis TVLLIVS obstare, qui cotem & nouaculam defossam ait in comitio, *supraque impositum puteal*. Quis enim dubitet, ipsum, quae postremo narrat, & quae priori commate prodidit, quasi eodem tempore facta, indicare? Enim vero res salua est. Supra impositum est PUTEAL, quod fatemur; sed tunc demum impositum, cum in illum locum fulmen

P 2

inci-

q) Plutarchus in Vita Pyrrh. f. fin. τὸν τόπον αἰτ ἀνέμβατον εἶναι. r) Liu. L. I. c. 55. s) Cic. de diuin. L. II. p. 117. b. t) l. c. u) l. c.

incidisset. Neque enim tempus, quo illud exstructum sit, a CICERONE observatur. Instabis aduersari DIONYSIVM, qui cotem sub ara defossam, testatus est. Neque nos obluclabimur. Defossa scilicet sub ara iacuit cum cote nouacula, sed quo tempore ara accesserit, etiam ex DIONYS. incertum. Videtur enim de suis temporibus facere sermonem. Potest cos dici sub ara esse defossa, cui defossæ postmodum imposita est ara & PVTEAL. Sed quid faciemus de PLINIO, qui *ficum* affirmat *sacram* fuisse fulguribus conditis. Imo vero fuerit sacra fulguribus sed postea, quam inciderrunt. Neque enim illo tempore, quo defossa est nouacula, ficum fuisse sacram indicatur. Idem & FESTO respondebis, qui in voce *Nauia* cotem nimirum loco consecrato esse defossam, prodidit. Postea consecratus est locus: vel illo etiam tempore, quo cos discissa est, propter editum ab augure miraculum, sacer habitus, Deoque dedicatus. Sed ex FESTO non apparet, antea impositum esse loco consecrato PVTEAL, quam fulmen ipsum tetigisset. Enim vero hæc videntur nobis imprimis accommodata ad fidem. Non pertinaciter in illis hæremus: nemini bellum facimus: optamus ab aliis reliqua edoceri. Si non probatur sententia, superest vnum, vt eodem tempore scissam cotem ab augure, & locum, cum cote & ficu, de cælo tactum affirmemus. Ita Deus sibi ipsi fecit facellum, loco per fulmen sibi a se dicato. Ita cos & nouacula demitti in *puteum* debuit, propter fulguris condendi ritum, supraque imponi *puteal*. Olim concessissemus in illam sententiam, nisi hoc nobis obstitisset, quod negotium procurandi loci fulguriti Scribonio datum a SENATU intelligamus. Videtur hoc liberam rempublicam sapere. In illa enim Senatus ex relatione pontificum solebat magistratibus procurandas religiones commendare. Sed quis crederet regem, quo præsentem hæc omnia gesta sunt, obstupefactum diuinæ miraculo artis, religionem bidentalis neglexisse, & hanc demum postea a senatu obseruatam? Adde, quod & ignorabatur, secundum FESTVM, vbi fulgur esset conditum. Hoc ignorari vix potuit, si eodem tempore & cos discissa est, & de cælo tacta. Denique si cotem Attii Nauii contemnis, quod & CICERO, vt faciamus, iubet, ^{x)} cum nihil debeat esse loci in philosophia commentitiis fabellis: si negas illam vel discissam esse vel defossam; diffata est omnis difficultas. Ficus sacra fuit fulguribus conditis: locus ob emissum fulmen religiosus habebatur; sed neglectus antea, ignoratumque temporis lapsu, vbi fulmen conditum seruaretur: instauravit *Scribonius*, supraque imposuit PVTEAL, quod ex eius nomine *Scribonianum* & LIBONIS appellatur. Cum ignoraret vulgus, quid illa ara contineret, enata est, vt fit, fabula, quod cos & nouacula *Nauii*, cuius in propinquo statua erat, sub illa asseruatur. Ita & CICERO, & DIONYSIVS, & FESTVS nihil controuersiae habebunt.

§. VIII.

x) de diuin. L. II. p. 125.

§. VIII.

Non detinerem te in his spinis, nisi obiceret moram SALMASIVS, qui diuersa fuisse *vetus* illud, & *Libonis*, PVTEALIA nouo argumento contendit. 1) Enim vero LIBONIS PVTEAL ad extrema rei publicæ tempora perdurasse ex *S. Rufi & Victoris* auctoritate affirmat, qui illud in regione VIII. vrbis æternæ collocarunt. Hoc etiam ex *vetere Persii Interprete* addiscitur, qui *Puteal Libonis* in porticu Iuliæ ad arcum Fabianum extitisse, comprobauit. Sed *vetus* illud PVTEAL a Iulio Cæsare sublatum ex PLINIO apparet. Qui, postquam paullo antea *sacræ ficus* fabulam enarrasset, mox subiungit, 2) „*ara* sublata gladiatorio munere Cæsaris, quod nouissime pugnavit in foro. „ Adeo *Libonis Puteal* ad posteritatem transmissum, *vetus* a Cæsare disiectum, & diuersa esse *Putealia*, affirmat. Sed dubito, posse hæc PLINII verba de *veteri puteali*, seu *ara comitii* sublata, explicari. Nunquam ara in præcedentibus verbis nominata est; sed dictum: quod ficus enata sit in ipso foro, ac comitio, nec legitur ibi: *ad aram comitii*. Postea non de *ficu*, sed de vite & olea loquitur PLINIVS, & pergit: „æque fortuita eodem loco est vitis & „olea, sedulitate plebeia fatæ: *ara* inde sublata est, gladiatorio munerii Iulii „Cæsaris, quod nouissime pugnavit in foro: admirabilis est pomi huius festinatio. „ Quis non videt, hæc verba, in quibus ara commemoratur, non ad ficum, cuius iam absoluerat historiam PLINIVS, sed ad oleam & vitem pertinere, ad quas etiam postrema verba referuntur. Nemo credet, PLINIVM ad aram, quæ iuxta ficum fuit, quasi postliminio reuersum esse, cum in plane alia narratione versaretur. Rectius legunt alii: *ira*, id est, per iram, *sublata est*, quod cum olea cohæret. Facilius enim potuit oleam plebeiam, quam venerabile illud PVTEAL, priscarum religionum monumentum, gladiatorii muneris causa de loco dimouere. Esto tamen *puteal* sublatum. Nihil nos morabitur, quod posterius *Puteal Libonis*, vt præsens, indicarint. Solemus enim loca, antiquis monumentis olim insignia, & fama hominum celebrata, prisco nomine appellare; quamuis sublato monumento. Ita *Curtius lacus* dicebatur, quamuis non esset amplius lacus vestigium.

§. IX.

Vidimus PVTEAL, locum fulguritum, cotis etiam & nonaculæ receptaculum, a SCRIBONIO LIBONE olim procuratum, religione Deorum venerabile, & miraculo præsentissimi numinis, si quibusdam fides est, ad posteros insigne. Sed quid HORATIO venit in mentem, cum *puteal* cogitaret. Næ, ille abreptus, perplexusque curarum mole, vix, quo se conuertat, quomodo se expediat, consilium inuenit: atque ita ad seipsum verba facit: a)

aliena negotia centum

Per caput & circa saliant latus: ante secundam
Roscius orabat sibi adesses ad puteal *cras*.

P 3

Cre-

1) Salmas. l. c. p. 1139.

2) L. XV. c. 18.

a) L. II. Sat. 6. v. 33 seqq.

Crederes illum ad scalas gemonias aduocari. Imo non sibi placere *puteal*, alibi ^{b)} aperte dicit, atque ita apud animum constituit:

— — — — —
Forum PUTEALQVE LIBONIS
Mandabo ficcis: adinam cantare seueris.

Non nihil, nescio quid, tetricæ & negotiosæ rei hominem delicatum absterret atque confundit. NASO ^{c)} EX PUTEALI timores & sollicitudines expectat, priuatæque rei detrimentum.

Si PUTEAL Ianumque times, celeresque Calendas.

Formidolosa illis nomina, qui pro suo compendio laborant. Denique quid infame illud & sceleratum caput, quod PERSIVS tota *satira IV.* exagitat, impulit in PUTEAL, tot præsentissimi numinis, diuinæque potestatis, ita enim videbatur, expressis vestigiis notatum?

Qui PUTEAL multa cautus vibice flagellat. d)

Putares hominem ibi vel cum lapidibus & laruis, vel cum Diis immortalibus gigantem concertasse. PORPHYR. ^{e)} & ingens interpretum caterua, prætoris TRIBUNAL interpretantur, maiestate magistratus, & seueritate sententiæ, homini non recte conscio pertimescendum: dictum LIBONIS PUTEAL, qui primus ibi tribunal constituerit, & subsellia ordinarit. Subit mirari, vnus hominis docti somnium tanta consensione a viris insignibus acceptum. Vt recte sentiamus, antea de *tribunalibus* exponendum est. Tarquinius certe docente DIONYS. ^{f)} in foro ius dixit inter partes, ibique *tribunal* constitutum habuit, καὶ ἐκόλει τὸν Νάβιον ἐπὶ τὸ βῆμα πολλὰ παρόντος ὄχλου, κατὰ τὴν ἀγορὰν, postulauitque, vt cum aues addixissent, posse fieri, quod animo ipse cogitaret, vt *Nauius* cotem nouacula discinderet: tum illum haud cunctanter ante *tribunal* cotem discidisse ferunt, ^{g)} ibique statua „*Accii* posita capite velato, quo in „loco res acta est, in comitio, in gradibus ipsis ad læuam, curiæ. Cotem „quoque eodem loco sitam memorant: „ quod LIVIVS enarrauit. Videmus regem non procul a *puteali*, sub quo condita eos, & nouacula, positum in comitio ante coriam TRIBUNAL habuisse, quod induxit interpretes, vt facta *putealis* mentione de *tribunali* cogitarent. In eodem loco etiam posterius *tribunal* per longum tempus habuerunt. ^{h)} VARRO ⁱ⁾ comitium inquit, ab eo quod coibant, & comitiis curiatis, & litium caussa: TRIBUNAL, & gradus *Aurelii Cottæ prætoris* in foro & comitio NARDINVS ^{k)} deprehendit, atque ex CICERONE annotauit. Neque fuerit, quod dubites, eo loco ius dixisse plerosque, cui & rostra, & horologium, & subsellia, & quicquid denique ad iudicia exercenda accommodatum est, coniuncta adhæserunt. Aliquando TRI-

BV-

^{b)} L. I. ep. 19. v. 8. 9.

^{c)} ad ep. 19. L. I. p. 2199.

Nardin. Rom. vet. L. V. c. 3.

^{d)} de remed. amor. v. 560.

^{e)} l. c. p. 203.

^{f)} Varro de L. L. IV. p. 37.

^{g)} lib. I. 36.

^{h)} Fam.

ⁱ⁾ Nardin. l. c.

TRIBUNAL extra ordinem loco diverso constitutum. „Prætores, quorum iuris-
dictio erat, tribunalia ad piscinam publicam aliquando posuisse LIVIVS ^{l)}
„affirmat; eo vadimonia fieri iusserunt, ibique eo anno ius dictum est. „ Non
tamen facile discesserunt a comitio. Audiamus PAVLLVM qui l. ii. D. de
iust. & iur. „vbicunque prætor, inquit, *salua maiestate* imperii sui, *saluo-*
„*que more maiorum* ius dicere constituit, is locus recte IUS appellatur. „ Vi-
des tribunal saluo more maiorum a prætoribus esse constitutum, atque hinc
per longum certe tempus in loco, vbi a maioribus ius dictum, magistratus iuris
dicundi causa perstitisse. Quamvis enim secundum VLPIANVM l. 4. D. de
interrog. in iur. fac. IUS illum locum esse sciamus, vbi prætor iuris dicundi
vel indicandi causa consistit, *vel si domi*, vel *in itinere* hoc agat, & propterea
non solum tribunal IUS dici manifestum sit; tamen etiam in TRIBUNALI
subinde prætor iuris dicundi causa consisteret, necesse erat, idque saluo *more*
maiorum constituere iubetur. Quare nec tribunal sine causa erat de loco di-
mouendum. Certe etiam sub imperatoribus, quamvis plura fora, & basilicas
constituissent: ^{m)} in comitio, atque adeo non procul a puteali ius dictum esse,
ex DIONIS innumeris locis, ex PLINIO etiam, aliisque intelligitur. Nunc
an ipsum tribunal præta puteal dixerit, disputandum. „Non videtur, VITRUV-
„VIVS ⁿ⁾ tribunal est, inquit, in Augusti æde hæmicycli schematis minore cur-
„uatura formatum. Eius hæmicycli in fronte est intervallum pedum XLVI.
„introrsus curuatura pedum XV. „ Nihil hoc nostrum PUTEAL, quod nu-
mus præfert, cum tribunali commune habet. Imo vero, quamvis præcis tem-
poribus forte simpliciore fuerit forma institutum: certe tamen *gradibus ascen-*
debatur, vt intelligat ibi locatus. nihil se debere humile atque abiectum cogi-
tare. DIONYSIVS etiam & LL. Βασιλικῶν tribunal βῆμα gradibus ascen-
dendam sedem quandam, ἀπὸ τῆς βαίτης appellarunt. Ipsæ leges nostræ illi,
quod PRO TRIBUNALI, id est, in tribunali, secundum FESTVM, ^{o)} caus-
sa cognita decernitur, opponunt hæc, quæ de plano a prætore constituuntur,
vt intelligas *editiori loco tribunal* patuisse, ad quod demum potuerit quibus-
dam gradibus perueniri. „Abolitio a præsidibus impetrari potest pro tribuna-
„li, non de plano: „ secundum MARCIANVM l. i. §. 8. ad SCt. Turpil.
Habuit igitur gradus tribunal, quos in puteali frustra quæsiueris. Imo vero
fuiſſet corpore cum saltu occupandum, neque habuiſſet prætor, quod pedibus
subiiceret, in quo loco conquiesceret; sed quasi alligatus atque destitutus in
puteali cum dedecore hæſiſſet. Diversum fuit a tribunalibus PUTEAL, re-
busque diuinis destinatum, quamvis non multum ab illo loco, *vbi ius dicitur*,
ſeiunctum. Nisi te forte hoc mouet in PUTEALI, quod *coronatum* illud vi-
deas in numo; & cum cura ex cultum. Hunc enim tribunalibus ornatum tri-
buit

l) L. V. c. 7.

m) Nardin. l. c.

n) Vitruv. L. V. c. 1.

o) voce: pro.

buit CHIMENTELLIVS ^{p)} sellisque curulibus imprimis. Nihil nos perturbat. Neque enim *corona tribunal* in *putealis* formam transfigurat. *Ara* fuit PUTEAL, quibus *coronatis* nihil frequentius antiquitas ostendit. PUTEAL nostrum, si oculis fidem habes, coronam non impositam, sed in aræ latere ab artifice caelatam praefert: illamque speciem ornamenti ARIS adiectam a caelatoribus ex innumeris monumentis GUTHRIUS ^{q)} obseruat. Adeo coronas non ad *tribunalia* duntaxat, sed pertinere ad *aras* & PUTEALIA imprimis, accepisti.

§. X.

Vides diuersum a *tribunalibus* PUTEAL. Sed HORATIVS certe rogatus ante secundam ad puteal adesse, aliquid iudiciariae rei forensisque causae reformidat. Adesse enim aduocati & testes subinde iussi sunt in iudiciis exercendis: & horas, quibus orarentur causae, & dicerentur sententiae, & reliqua omnia susciperentur, definitas fuisse ex XII. Tab. legibus discitur. Piget in rebus manifestis esse verbum. Ergo ad forensam causam aduocatus est FLACCVS. Videndum quid cum iudiciis commune habeat PUTEAL? quis potuerit in tractandis causis usus esse aræ Diis immortalibus consecratae? Credo iurisiurandi religione ad illam obstrictos esse, qui in iudiciis versabantur. Eo me, ERYCIUS PUTEANVS, ^{r)} qui hoc argumentum cum cura tractauit, & RAEVARDVS etiam adducunt. Huic tamen non ausim in omnibus adhaerere. Id certum est, sine iurisiurandi vinculo, nihil certum ratumque in iudiciis habitum esse, nec iudici nec partibus iniuratis accommodatam fidem. Eo animo fuit TVLLIVS, ut Metello ^{s)} IVRATO suam, quam iniurato aliorum tabellas maluerit committere. Iudices certe, se ex animi sententia & lege iudicaturos, atque deinde ita teneri velle, si fallerent scientes, iurauerunt. Quod SIGONIVS ^{r)} comprobauit. Testis IVSTINIANVS l. ult. C. de iudic. „cui „non cognitum est, inquit, antiquos iudices non aliter calculum recepisse, „nisi praestitissent sacramentum, omni modo se cum veritate & legum obseruatione iudicium esse deposituros. Actor in priuatae rei disceptatione, se non columniae causam litem intendere, reus, se non calumniae causa inficiari, iureiurando affirmabat. Praetores optimum quemque iuratos inter selectos iudices referre lex Cornelia, peregrinum praetorem etiam iurare lex SERVILIA ^{u)} iubet, se iudices dolo malo scientem non legisse. Post legem Liciniam accusator, se dolo malo iudicem ex vniuerso populo, quod ipsi licebat, non legisse, iureiurando affirmauit. Addo ex PLINIO, quod

^{p)} l. c. de honore bisellii c. 12.

iureiur. antiq. iud. ap Græu. T. I. p. 394.

^{s)} L. I. c. 28.

^{u)} ibid.

^{q)} de iure vet. pontif. L. III. c. 10.

^{r)} de

^{s)} act. in Verr. l. p. 72.

quod reduxerit *Nepos prætor* morem de lege *CINCIA iurandi* ex *SCIO*, quo omnes iurare, priusquam agerent, iubebantur, *NIHIL SE OB ADVOCATIONEM CUIQAM DEDISSE, PROMISISSE, CAVISSE.* x) Quis dubitet igitur, iuratum in iudiciis non procul ab illo loco, *quo ius prætor dicebat.* *Iuratum* etiam *AD ARAM*, ut animus religione perfunderetur, quasi præfente numine immortalium Deorum, y) *Latinus Aeneæ* daturus iusiurandum:

Tango aras, mediosque ignes, & numina testor,

inquit, solennemque formulam peragit. Ne te obruam copia dicendorum, quam *BERTHALDVS* z) & *PYTEANVS* a) & *HANSENIVS* b) occuparunt: confirmabit nos sola *TULLII* auctoritas; qui, ergo is, „inquit, cui, „*si aram tenens* iuraret, crederet nemo, per epistolam, quod volet, in „iuratos probabit?,, c) Audis iusiurandum dictum esse in iudiciis, iurantemque *ad aram* constitutum. Ad quam? sciscitatis. Accipe breuiter. *PLAVTVS* d) cum omnibus fere ordinibus suum attribuisset locum, tandem & periuros quærit, &

Qui peieraturum convenire vult hominem, mitto in *COMITIVM*, inquit; ut intelligas, ad *aram in comitio* iuratum. Ne dubites, intelligi *PYTEAL* positum in *comitio*, dictum ab omnibus *ARAM COMITII*, propinquam *tribunali*, coniunctum a poetis cum foro, & locis, ubi iudicia exercebantur: accommodatum ad religionem iurisiurandi, cum & *Dei VINDICIS*, cuius fulgur ibi conditum erat, & superstitionum omnium, de seissa cote comprobatarum, admoneret. Non ausim illud quidem cum *RAEVARDO* quavis asseveratione affirmare; sed satis est, credere in incerto argumento, ductum probabili coniectura. Reliqua quae *Raeuardum* commoverunt, non magni momenti videntur, neque omnino expedita. Confirmat ipsum mirifice, quod & *BONO EVENTVI* sacrum sit *puteal*. *BONVM EVENTVM* altera pars nostri numismatis, adiecto *LIBONIS* nomine, appellat. Illum *EVENTVM* partes ex iudiciis inprimis expectare. *RAEVARDVVS*, conceptisque votis a Diis immortalibus impetrare, credit: videri *aram* sacram *BONO EVENTVI*, ut, qui iusiurandum ibi darent, spe egregia animisque maximis implerentur, & voluptatem victoriae iudiciariae quasi mente præciperent, & quodam modo degustarent. Miros illud etiam a *PYTEANO* approbatum. (e) Poterant quidem hæc excogitata credi cum colore, qui palmam in medio positam *ex euentu sententiarum* in iudicio expecta-

x) L. V. ep. 14.

c. 13.

p. m. 265.

a) l. c.

y) Virgil. Aeneid. XII. p. 201.

b) de iureiur. veterum c. 2. & 7.

d) in curcul. act. IV. scen. 1. v. 9.

z) de ara libro sing.

c) Cic. pro Flacco

e) l. c.

mus. Quid? quod etiam vendere *euentus sententiarum* PAULIVS ^{f)} dicat illos, qui de amicitiiis iudicis mentientes pecunias accipiunt, ut ipsum demereantur, trahantque in partes. „Cum quo PAPINIANVS *l. 15. §. 30. de iniur.* eum inquit, qui *EVENTVM sententiae* velut pecuniam daturus vendidit, fustibus castigatum a praeside, iniuriarum damnatum videri. Aides esse etiam *sententiarum euentus*, magnumque in illis forensis rei momentum versari intelligis. Sed omnium sunt rerum quidam *EVENTVS*, quae cum futuri cogitatione coniunguntur. Ne credas *euentum* speciatim & proxime ad forenses causas pertinere. VARRO, ^{g)} ut cum bonis ominibus *de re rustica* scriptionem ordiatur, Deos consentes appellat, illos XII. qui maxime agricolarum duces habebantur. „Inter illos potestremo LYMPHAM & BONVM EVENTVM inuocat, quoniam sine aqua „omnis arida agricultura, sine bono successu, & BONO EVENTV, frustratio est, non cultura. Ergo etiam ad rusticam rem BONVS EVENTVS faciebat, atque ad agricolas etiam magis, quam reliquos, pertinere videbatur. Quod ut plenius intelligas, audiamus PLINIVM ^{h)} laudantem simulacrum BONI EVENTVS, dextra pateram, sinistra spicam & papauer tenens. Ex quo cognoscitur, *bonum euentum* rusticis bene ominari inprimis. Non igitur propter *sententiarum euentus* ara BONO EVENTVI dedicata est: nihil ipsi cum iudicibus peculiaris negotii fuerit, quorum sententiae ab arte & iuris disciplina, non a fortuna, proficiscuntur. Denique cum propter fulguriti loci religionem. cotisque discissae sanctitatem, procuratum sit PUTEAL, non potuit tunc LISO de *sententiarum euentibus* cogitare. Huic vsui postea demum propter opportunitatem loci, & per occasionem, inseruit PUTEAL, quia ius proximo abhinc loco dicebatur. Extremo cogita, alios numos cum PUTEALI BONVM EVENTVM, alios etiam CONCORDIAM ostentare. Neutri igitur consecratum est *puteal*, sed utramque inscriptionem ex cuiusque ingenio & voluntate in rempublicam, utcumque visum est, additam fuisse, colligitur. Nisi eius facta est mentio, propter memoriam auguris, quae in *puteali* consecrata est. Ex eius enim disciplina omnium consiliorum EVENTVM ediscebant. Potest & propter fulguris religionem EVENTVI sacrum esse PUTEAL, quia, ne Deorum iram missa fulmina portenderent, ne pestem reipl. minarentur, sed ut boni ominis sint potius, fausta & fortunata precabantur. At satis de EVENTV.

§. XI.

Admonendus es nobis de *ARA insigni*, pro qua SYMMACHVS causam dicit, atque apud imperatores deprecatur. Credit RAEVARDVS

SYM-

^{f)} Paulus L. V. sent. tit. 25. §. 13.
L. XXXIV. c. 8.

^{g)} L. I. de re rust. l. c.

^{h)} Plin.

SYMMACHVM vel *puteal* LIBONIS intelligere, vel *aram* certe, quae in eius locum successisset. Adduxerunt illum in hanc sententiam verba SYMMACHI, quibus *aram* commendat. „Vbi in leges, inquit, vestras, & verba, IVRABIMVS? Qua religione mens falsa terrebitur, ne testimoniis „mentiarur? Illa *ara* CONCORDIAM tenet omnium, fidem singulorum, „neque aliud magis auctoritatem facit nostris sententiis, quam quod omnia „quali IVRATVS ordo decernit., Vides in hoc loco etiam CONCORDIAE iniectam mentionem, cuius nomine subinde commendatum est PVTEAL. Vides & iudicem & testes, & partes dixisse ad illam *iusiurandum*, quae mirifice cum PVTEALIS illius religione conueniunt: adde, quod illa *ara* etiam inter ornamenta *curiae* a SYMMACHO commemoratur. Sed est tamen dubitandi locus, vtrum monumentum ex tanta antiquitate seruatum ad extrema reipl. tempora, mutata fori specie & forma, perdurasse, tuto possis affirmare. Quid? quod etiam VICTORIAE sacram esse hanc *aram* suam SYMMACHVS profiteatur, & vel illius, qua imperium maxime creuerit, causa inprimis *aram* commendat. Sed nihil commune habet cum VICTORIA PVTEAL. Si quid recte sentio, sequioribus temporibus lapsa vetustate PVTEALI, aliae *arae*, & SYMMACHI illa maxime, prout opportunitas ferebat, videntur esse substitutae, & iuriurando accommodatae: inprimis, cum vetus illud PVTEAL non tam *curiae* fuerit, quam *comitii* & fori ornamentum. In *curia Julia* scilicet victoriae fuit simulacrum, quo SVETONVS ^{k)} affirmat: ab Augusto, si TORRENTIO ^{l)} fides est, olim dedicatum. Iuxta etiam *ara* victoriae consecrata, quod ex HERODIANO ^{m)} intelligimus, qui milites *curiam* ingressos, ultra ARAM quoque VICTORIAE penetrasse, indicauit. Haec est ornamentum *curiae*, pro hac SYMMACHVS verba facit, haec supremis temporibus ad iusiurandum adhibita est, a PVTEALI diuersa.

§. XII.

Vix igitur ex *bono euentu*, quem numi appellant, vix ex *ara* SYMMACHI, probaueris, dictum fuisse sacramentum ad PVTEAL. Sed ex illis quae supra a nobis afferebantur. Ex his facile FLACCVM interpretaberis, qui *adesse ad puteal ante secundam* rogatus est, forte ad testimonium dicendum, vel ad gratiam apud iudices, qui illo loco iuraturi erant, conciliandam, vel ad alia officia interponenda. Habes etiam rationem, cur *forum* & PVTEAL coniungat, & vtrumque *siccis*, id est, sobriis hominibus, qui litibus distrahendis vacabant, commendat. Sed id habet difficultatem, quod NASO in illo,

Si PVTEAL, Ianumque times, celeresque Calendas,

Q 2

P V-

ⁿ⁾ L. X. ep. 61.

^{k)} vita August. cap. 100.

^{l)} not. ad h. l.

^{m)} L. VII. cap. 28.

PVTEAL, Ianum & Calendas coniungit: habet adhuc maiorem, quod & PERSIVS increpat nefarium hominem.

Qui PVTEAL multa cautus vibice flagellat.

Prius de hoc dispiciemus, & ex illo NASONEM interpretabimur. *Vetus Persii interpres*, & ACROⁿ⁾ etiam, atque ex utroque SALMASIVS ^{o)} *puteal* a foeneratoribus frequentatum indicavit; illos ibi conuenire in *puteum*, ut de bonis nominibus & sponso idoneo laborarent. De more autem fieri ait SALMASIVS, ut qui frequenter ad locum conueniunt, ibique desident diu, per otium saepe vel stilo parietem conscribissent, vel vnguibus deradant, vel aliquid nugarum faciant. Ita PVTEALI quasi vulnera inflicta, & multa illud vibice *flagellatum*. Sed videtur in illo argumento vir summus ingenio indulgisse. Quis credat eo prolapsus quenquam temeritatis, aut si prolapsus esset, illud passuros fuisse aediles, aliosque rerum sacrarum curatores, ut venerabile illud priscae superstitionis monumentum, ad quod ne accedi quidem sine temeritate poterat, contrectaretur ab hominibus nequam, & per otium nugis, & conscribitionibus, deturparetur? Credo Romanos cum sacro quodam horrore ibi versatos, donec religio diuturnitate temporis elanguesceret, illum locum reuerenter habuisse; nunquam vero impudicas manus PVTEALI religiose septo admouisse. Sed cur clare CICERO ^{p)} cum foeneratoribus PVTEAL coniungit? „Alter inquit, vnguentis diffuens PVTEALI ac foeneratorum gregibus, illatus atque compulsus olim &c.,” Sed quid prohibet, quo minus PVTEAL hoc loco de *ara*, ad quam in iudiciariis causis iuratum est, accipiamus. Nihil omnino video ob stare. Foeneratores propter incerta nomina perpetuis litibus distinebantur, prouolabant in forum, iudicia accipiebant, accedebant ad PVTEAL, ut iurarent ipsi, ut viderent & aduersarium, & iudicem, & testem, dare iusiurandum. Hinc frequens illorum turba ad PVTEAL, ut controuersias distraherent, non ut per otium ibi consisterent, aut aliquid facerent nugarum. Imo vero ad IANI STATVAM, quæ & ipsa erat in foro, interprete ACRONE, ^{q)} creditores & foeneratores consistebant. Addit PORPHYR. omnes ad Ianum stabant in Basilica foeneratores. Porro & PLAVTVS ^{r)} affirmat:

Sub veteribus, ibi sunt qui dant, quique accipiunt FOENORE.

An igitur per totum forum circumducis foeneratores, utcumque tibi in mentem venit? An & omnes ubique constiterunt, quod volunt interpretes? Non videtur. Nisi forte te mouet, quod lepide scripsit non nemo: locum frequentatum a foeneratoribus dictum fuisse PVTEAL, quia bona ibi quasi in puteum mittan-

ⁿ⁾ ad Hor. sat. 6. L. II. v. 35.

^{o)} Salmas. l. c. p. 1142.

^{p)} Cic. pro Sextio

p. m. 6. b.

^{q)} In Horat. sat. 3. L. I. v. 18.

^{r)} Curren. act. IV. sc. I.

tantur. Audis insomnia hominis vigilantis, de quo periculum sit, ne in puteum incidat lunaticus. Nobis videntur a *PERSIO periuria* notari. Antea enim nebuloni suo delicato, & in dignitate constituto, stupra, auaritiam, omnia scelera exprobrat. Hæc vitia, ubi cœperunt, non consistunt. Præcipitant hominem in *periuria*: ad infamiam, in omne facinus pertrahunt, totum perturbant, ut nihil sanctum, & religiosum habeat, persuadent. Præterea *CAVTVS puteal vibice flagellauit*. Quæ vero esset *CAVTIO*, conscribillare *PVTEAL* secundum *SALMASIVM*, atque otiari, & cum dedecore nugari. Impudentia esset, & temeritas, a consilio & calliditate aliena, *flagellauit PVTEAL*, qui nefarium dixit *iusiurandum*: *aram* arripuit, superiorum auctoritatem *vulnerauit*, commune societatis vinculum discidit. Nunc intelligis *NASONEM*, qui *PVTEAL* Ianumque & Calendas timeri affirmat. Has quidem & Ianum, propter exactionem nominum; illud propter *litem intentatam*, & *iurisiurandi* necessitatem sibi & iudici impositam reformidabat.

§. XIII.

Expositum est de causa *PVTEALIS* instituti, & quæ ius utilitas fuerit in republica, perspectum. Restat ut de Deo, ad quem pertinnerit imprimis, cogitemus. Incerta est disputatio. De *BONO EVENTV*, de *CONCORDIA*, de *VICTORIA* supra tractatum est. *RAEVARDVVS APOLLINI* aut *MERCVRIO* dedicat, ob lyras, quæ ad aræ vtrumque latus videntur adhærere. Non ausim ex illis duntaxat ferre iudicium. Forma enim obscura est, in quibusdam numis fere *tabulis* similior, quam *lyris*. Fac *lyras* esse, quæ videntur. Non ex eo solo, potest *Apollini* vindicari. Solebat aris subinde etiam promiscue dari illud genus ornamenti. Sed id certum est, possedisse interdum *Apollinem* fulminis iactum, quod supra probauimus. *Augustus* etiam aream ob immissum fulmen *Apollini* dedicauit. Potuit *PVTEAL* ad *APOLLINEM* tanto rectius referri, quanto magis forte *Auguri Deo* monumentum diuinæ artis cote discissa confirmatæ deberi videbatur. Sed hæc rectius in medio relinquuntur. Confugiemus in portum.

§. XIV.

De *LIBONE*, cuius ex nomine appellatur *PVTEAL*, breuiter exponeamus. Hoc enim pertinet ad consecrandas rerum origines, si ab Auctoris æternitate immortalitatem nanciscantur. *L. SCRIBONIVM LIBONEM* appellant. De ætate viri, & quibus functus honoribus sit, difficile fuerit arbitrari. Ipsum enim *PVTEAL* quo reipublicæ tempore constitutum sit, non est omnino expeditum. Vix erraueris tamen, si in libera republica vixisse credas. Locum enim fulguritum ex *SCto* procurauit. Reges plerique ipsi sacra obierunt, aut flaminibus certe & Pontificibus auctore *Numa* permiserunt. 5) Postea se-

na-

natus id plerumque negotii *CONSULIBVS*, omnibusque magistratibus maioribus, dedit, ut loca attacta procurarent. ^{r)} Testis est *LIVIVS*, ^{u)} „cum multa ædificia in foro de cælo tacta essent, & *Puteolis* duæ naues fulminis ictu concrematae, eorum prodigiorum causa *CONSULES maiores hostias* immolasse: quod & alio loco factum affirmat. ^{x)} Posses adeo *LIBONEM* nostrum summo magistratu perfunctum suspicari. *SCRIBONIA* gens, *Libonumque* nomen, donec stetit respublica, celebrata sunt: *ANDR. SCHOTTVS* gentem *SCRIBONIAM plebeiam* agnoscit, ^{y)} duasque ex illa familias *CURIONVM LIBONVMQUE* ex antiquis denariis recenset. *ONVPHRIVS PANVINIVS*, ^{z)} *SCRIBONIAM* gentem inter illas ponit, quæ ante Cæsares plebeiae habebantur, sed *consularem* tamen appellat. Nota est *SCRIBONIA LEX de sublatis seruitutum usucapionibus*, quam *RÆVARDVS libro singulari* illustravit. Ille auctorem legis *L. SCRIBONIUM LIBONEM, L. Scribonii Libonis* illius filium, qui consulatu functus est cum Augusto: ipsum sub Tiberio cum *Sisenna Statilio Tauro* consulem: quem *DIO* ^{a)} & *TACITVS* ^{b)} indicavit. Coniugem accepit etiam *AVGVSTVS SCRIBONIAM*, teste *SVETONIO*, ^{c)} antea duobus consularibus nuptam, cum qua diuortium fecit, postquam *Iuliam* ex ea suscepisset. Non *SCRIBONIOS* saltim, sed *Iulios* etiam, *Liuios, Marcios, Patilios LIBONVM* nomen adscivisse ex fastis capitolinis intelligitur. ^{d)} In *SCRIBONIA* imprimis illud vulgatum, & omni ætate frequentatum est. Id *CORNELIA* apud *PROPERTIVM* testatur: ^{e)}

*Altera maternos exaequat turba LIBONES,
Et domus est titulis utraque fulta suis.*

Et *Tacitus* plenam imaginibus domum appellat. ^{f)} Tanto difficilius fuerit auctorem *PVTEALIS* in tanta turba inuenire.

^{r)} *Liuv. L. I. c. 20.*

Rosini adpend. antiq. edit. Amstel. p. 887.

Græu. T. II. p. 20.

vita Aug. c. 62.

^{f)} *L. II. annal. c. 27.*

^{u)} *Liuv. L. XLI. c. 9.*

^{a)} *L. L. VII. p. 702.*

^{d)} *Rosinus l. c. p. 904.*

^{x)} *Liuv. L. 43. c. 3.*

^{z)} *de antiq. Rom. nom. ap.*

^{b)} *annal. L. II. c. 1.*

^{e)} *L. IV. eleg. 12. v. 31.*

IX.

PROGRAMMA.

DE ADIVMENTIS IVRIS CIVILIS
EX IVRE NATVRALI
TEMPORVMQVE ET NATIONVM HISTORIA.

VITEMBERGAE, D. XXX. DEC. A. Q. S. P. MDCCXXY.

Cum contineri in officio homines, regique auctoritate, & rationibus, non possent; *iura* parata sunt, maiestas constituta, indicti conuentus, domicilia coniuncta, quas vrbes appellamus, mœnibusque circumsepta, vt, qui regi nollent naturalibus præceptis, descripto *ciuili iure*, & magistratuum imperio, coërcerentur. Quanquam enim, quibus consiliis, aut quorum maxime opera, in vnum locum congregati, atque a feritate ad mansuetudinem traducti sint prisci mortales, quisque primus legibus & iudiciis obtemperare dispersos hominum greges docuerit, in tanta ciuitatum antiquitate, obscurum est, & neque affirmari quidquam potest commode, nec refelli; ita tamen mihi semper visum est, vel iniquam, vel certe minus accommodatam ad vtilitatem omnium fuisse, in illos, qui sponte officium facerent, *ciuilem potestatem*. Igitur in locum *rationis naturalis* atque æquitatis, quam GAIVS, l. 1. pr. D. de adq. rer. dom. & PAVLVS l. 19. pr. D. de captiu. & postl. reu. appellant, successerunt *ciuilia præcepta*. Sed, caue, existimes, eapropter carere ratione, aut configere cum officiis, quæ naturæ coniuncta sunt, illa, quæ humanis legibus constituuntur: aut locum non esse rationibus, & rerum argumentis, in ciuili disciplina. Falluntur oppido, & errant vehementer, suæque arti iniuriam faciunt, ac labem adspargunt, qui diffusi ingenio, ipsique animo obtusi, *seruant* esse iuris ciuilis prudentiam, atque ab officio rationis, & virtutis alienam: abiectis naturalibus atque humanissimis præceptis, Ictos alienis legibus viuere, & flecti incerto, & temerario subinde, arbitrio potentiorum: longum ipsos fabularum carmen ediscere, & consarcinare sententias principum, memoria patrum propagatas, & acceptas: illasque nenias, quod vetulis familiare est, aliis tradere causas ignorare: bruti obsequii necessitatem imponere clientibus, artis & ingenii non indigere, comminiscuntur. Illam maculam ipsa, propter quam res publicæ institutæ, & ciuili iure munitæ sunt, ratio abstergit. Si TULLIUM audiamus pro P. Sextio verba facientem; qui primi virtute & consilio præstan-

ti extiterunt, ii perspecto genere humanae docilitatis, atque ingenii, dissipatos congregarunt, illosque ex feritate illa, ad iustitiam, & mansuetudinem adduxerunt. Idem etiam alio loco ^{a)} ubi de officiis præcipit: non apud medos solum, inquit, quod ait Herodotus, sed etiam apud maiores nostros, fruendæ iustitiæ causâ, videntur olim bene morati reges constituti. Nam, cum premeretur inops multitudo, ab iis, qui maiores opes habebant; ad vnum aliquem confugiebant virtute præstantem, qui cum prohiberet iniuria tenuiores, summos cum infimis pari iure retinebat. Quanto magis igitur ab humanitate discessit vaga multitudo, tanto magis conueniebat ingenio valere, & rationibus obtemperare, qui feros & licentiosos fingere, atque ad officia traducere, debebant *iuris sacerdotes*. Hoc est, quod *VLPIANVS* *l. 1. §. 1. D. de iust. & iure*, iustitiam colere, æqui & boni notitiam profiteri, æquum ab iniquo separare, licitum ab illicito secernere, veram sapientiam, non simulatam, affectare præcepit: hoc est, quod *CELSVS* *l. 39. D. de LL.* illa quæ non ratione, sed errore, primum introducta sunt, deinde consuetudine confirmata, in aliis causis similibus omnino noluit observari. Ideo etiam *CONSTANTINVS* consuetudinis, quæ secundum *IULIANVM*, & *PAVLLVM*, *l. 32. & 36. D. de LL.* non solum magnæ auctoritatis est, sed etiam legibus derogat subinde, tamen *l. 2. C. quæ sit long. consu.* negat illam vim esse, ut aut *rationem* vinceret, aut legem, id est, sacrorum diuinissima præcepta, a profanis hominibus subinde, contrariæ *consuetudinis* obtentu, impugnata: quod *V. C. GERARDVS NOODT*, luculentissimis commentariis, ex *SYMMACHO*, atque *LACTANTIO*, interpretatur. ^{b)} Tantum igitur abest, ut a *ratione* discedant ciuilia præcepta, ut veteres etiam gentium legislatores *LYCURGVS*, *ZALEVCVS*, *CHARONDAS*, *OLONI*, alii, non modo perspicerent, se ideo hominibus præesse, ut ad officii illos cogitationem reuocarent; sed ipsi etiam, cum alii vitæ & morum magistri non essent, primi *rationis* legis *ciuilibus* præceptis traderent, & sancirent, suisque fere institutis naturæ simplicitatem imitarentur. Id certe intelligitur, *naturalia* quidem *iura*, quæ diuina quadam prouidentia, semper firma, atque immutabilia permanent, non euertere *iure ciuili* descripto; sed seruari, atque confirmari, & quasi *fines* quosdam proponi, ad quos referri debeant omnia rerum publicarum instituta. Cum enim non tam bene actum sit cum genere humano, ut sponte adspirent omnes ad virtutem, aut *media* circumspiciant, quibus rectissime possit ad finem perueniri; *ciuilia*, quaedam *iura* descripta sunt, quibus coguntur ciues in viam aliquam ingredi, & *mediis* quibusdam uti, quæ ad sancendam salutem ciuitatis efficacissime valeant, eoque nos adducant, ut, quæ ex diuinissimis, & naturalibus, præceptis, homines hominibus debeant, ex sua conditione cuique plenissime red-

^{a)} *CIC.* de offic. II. 12. vid. *BOEHM.* I. publ. vniu. I. 1. §. 10.
ARD. NOODT. L. I. dig. tit. 3. p. 16.

^{b)} *GER-*

reddantur. *Ciuiles* igitur *leges*, *media* quædam constituta sunt, quibus ad obtinenda illa, quæ ex *naturali ratione* descendunt, in *ciuitate* adspiramus. Sed intelligis, *media*, quibus quisque vtatur, ad bonum expetendum, accommodanda esse ad conditionem temporum, & locorum, studiorumque, atque facultatum rationes; quibus nisi conueniant præcepta, quibus reguntur ciuitates; frustra est omnis opera, diuina & humana omnia perturbantur. Pernoscendi igitur sunt molles aditus, quibus facillime penetrari possit in animos ciuium, ipsique ad obsequium, & virtutem inuitari: cognoscenda sunt illa, quibus publica omnium utilitas, nerui, & robur, ciuitatis continentur. Ex his demum rebus præmiorum, & pœnarum, modus accipitur: ex his intelligitur, quibus præceptis fingendi sint animi ciuium, vt diuinæ voluntati obtemperetur. Quæ cum apud plerasque gentes alia sint, atque inter se diuersa, dissoni mores populorum, aliæ opes, alia confinia, & vicinitates; consequens est, quod *GAIVS l. 9. D. de iust. & iur.* monuit, omnes populos, qui moribus & legibus reguntur, partim *suo vti proprio*, partim *iure* omnium hominum *communi*: & quod quisque populus ipse sibi ius constituit, vocari *ius ciuile*, quasi *ius proprium* illius ciuitatis. Porro, cum diuersis mediis atque consiliis, idem subinde effici possit, atque ad eundem finem contendere: & præterea quædam ita comparata sint, vt nihil naturæ leges omnino exigant, sed illud sufficiat, si certi quicquam definiatur; patet, non nihil permissum esse *arbitrio* imperantium, & quædam, cum potuissent etiam aliter esse constituta, a sola duntaxat ipsorum voluntate proficisci. Illud *VLPIANVS l. 6. D. de iust. & iur.* indicauit, qui *ius ciuile* nec in totum a *naturali iure* discedere docuit, nec ei per omnia seruire. Itaque cum addimus aliquid, vel detrahimus, iuri communi, *ius proprium*, id est, *ciuile*, efficimus. Denique, nec illud obscurum est, cum *leges ciuiles*, tanquam *media* quædam, quibus voluntati diuinæ commodissime in ciuitate pareatur, accipiat populus, quæ intelligi debent ab omnibus, atque ad vsum rerum afferri; quod necesse fuerit, *generatim* leges omnino concipi, atque *in ciues vniuersos* explicari. Quæ remedia subinde, dum personis adhibentur, quarum *singularis conditio* iudicium diuersum videtur postulare, non nihil iniquitatis continent, & aberrant a *naturalibus* præceptis. Sed, qui talia nobis obiciunt, illi meminerint, quod hæc vt caueantur, *natura ciuitatis* non permittat: quæ, si de singulis speciebus, quæ forte obueniunt leges præciperent, aut generales sententiæ limitibus quibusdam circumscriberentur, non solum perturbaretur mirifice, atque incredibili mole legum laboraret; sed etiam, quæ salutari consilio instituta essent, illa in occasionem *fraudis* & nequitiae traheret, atque tandem *iure incerto* vteretur. Quare non caret ratione, quod *VLPIANVS*, & *CELSVS lib. 8. 4. & 5. D. de LL.* docuerunt: *iura* non in singulas personas, sed generaliter, neque ex his, quæ forte semel, at-

Fasc. II. R que

que aliquando accidunt, constitui, sed ad illa potius, quæ frequenter, & sæpe, quam quæ perraro eueniunt, accommodari. Ex quibus rebus illud tandem conficitur: *ciuilia præcepta*, esse *quædam media*, propria cuique *ciuitati*, atque *ad ipsius conditionem accommodata*, quibus *ad rectius colenda*, quæ *naturæ coniuncta sunt*, officia, & *præcepta*, adducamur.

Duo igitur sunt, ex quibus *interpretationem iuris* accipimus, legesque ciuiles explicamus: alterum, *naturæ leges*, ad quas, tanquam ad *finem*, diriguntur instituta ciuitatis: alterum conditio locorum, & temporum, atque rerum publicarum, ad quam ciuilia illa remedia accommodantur. Quæ qui contemnit, & ignorat, næ, ille *vim legum ciuilium infirmat*, dubius, & incertus, in tenebris vagatur, atque imitatur rudem rerum gerendarum *infantiam*, quæ numos aureos a crepundiis non seiungit, ludicrisque, atque inanibus rebus illa accommodat, quibus vis rerum publicarum, & præcipuus neruus continetur. Sed illa quidem, quæ de *naturali iure* diximus, ita sunt in promptu, vt res disputatione indigere non possit: estque de illo argumento eruditissimorum commentariis abunde explicatum. De altero interpretationis fonte, *historia temporum*, & *nationum*, quibus ciuilia iura describuntur, exponamus. Ex illa descendunt plurima, quæ rerum illarum negligentibus videntur esse *præter rationem* constituta. *Nostra* quidem res publica *romanis* legibus regitur, nisi, quantum *patrii mores*, & sapientissimorum *principum* præcepta ab illis discesserunt. Multi etiam damnant *mores patrios*, *Romanasque* ipsis *leges* præferunt, ipsi subinde rudes rerum *Romanarum*. Sed *Romanorum* præcepta, cum partim ex *communi* omnium hominum *iure*, partim ex *rei publicæ* illius *instituti* profecta sint; apparet, qui in illam *antiquitatem* non descenderit, quique illam non inspexerit penitus; illum non tam *legibus romanis*, quam *Accursiorum*, & *Bartolorum* erroribus, & figmentis viuere, remque publicam ex paucorum quorundam ingenio administrare. Erat operæ pretium, *vim & sensum* legum Romanarum cognoscere; si tanta est illius iuris auctoritas, vt *mores* etiam a *maioribus acceptos* eluat, atque infirmet. Sed hæc ab illis cognosci non possunt, qui in formam illius rei publicæ, & antiquissima præcepta, nunquam inspexerunt. Credo multis euenire, quod mihi, quondam tyroni, accidebat. Cum totum *ius* illud *honorarium* ediscerem: *fictiones iuris*, *restitutiones in integrum*, *exceptiones iuris prætorii*, *bonorum possessiones*, in hæreditatis ciuilis locum substitutas, illa rerum noua vocabula, quibus leges descriptæ a magistratibus euertebantur, acciperem; videbar mihi hominis vigilantis insomnia au-

audire. Neque enim conuenire rationi videbatur, per illas demum ambages, illa simulacra, legum rigorem mitigari, aut alia quaedam noua induci, quae ex ipsa aequitate descendebant, & potuissent apertius ipsis *legibus ciuilibus* sanciri. Neque dilui potest illa accusatio, nisi & *legum ciuilium* naturam, & *praetoris* inprimis *Romani potestatem*, cognoueris. Enimvero, cum nec omnes species comprehendi possent ciuilibus praeceptis, quod supra a nobis comprobatum est, sed pars illarum deberet officio magistratus definiri; & praeterea *praetores* etiam iurisiurandi vinculo adstringerentur, ne a ciuilibus praeceptis ipsi discederent: sed iidem tamen ius omnibus reddere ex aequitate iuberentur; necesse erat, vt, quae adstrictius, vel laxius, essent lege ciuili definita, praetores aut supplerent illis artibus, aut teste corrigerent, atque in melius referrent. Habet eandem difficultatem, quod, quae vel sine conuentione, propter aequitatem, negotia valebant, *quasi contractus*: & quae non ex proposito, proficiscuntur, sed propter culpam, inprimis alienam, & nobis imputatam, merentur animaduersionem, *quasi delicta* appellantur. Videbantur enim, cum haec a contractibus, & delictis, diuersa sint, *suis* etiam, & propriis nominibus, debuisse indicari. Sed desinet haec talia mirari, quicumque perspexerit, ita visum fuisse plerisque veteribus Ictis, quod *omnis*, quam dicunt, *obligatio ex facto cuiusque obligatorio*, licito, vel illicito, id est, *conuentione*, vel *delicto*, inprimis enascatur. Quapropter haec ipsis fuisse imposita necessitas intelligitur, vt, ex quocunque negotio dandam esse actionem existimarent, illud vel *contractibus* vel delictis comparent. Excederem formam propositi laboris, si omnia conquirerem, quae in illam sententiam dici posse viderentur. Sed vnum adiiciam, quod *de religione sepulchrorum* in mentem venit. Notum est, *Deorum manium religionem* sepulchra custodire, atque efficere, vt *diuini iuris* esse censeantur. Torset interpretes, quod cum alia, quae diuini iuris essent, *consecratione*, & *dedicatione*, Diis, quos habebant, immortalibus commendarentur, neque, nisi *exauكتورato* loco, *diisque euocatis*, ad vsus profanos accommodari possent; contra, *religiosum locum* vnusquisque sua voluntate faciat, dum mortuum insert in locum suum: quod MARCIANVS l. 6. §. 4. D. de diu. rer. docuit: & quod translatis reliquiis, locus religione liberetur: quae PAVLLI sententia est l. 44. §. 1. D. de relig. Parum abest, quin ex illa caussa Icti *religiosa* fere loca in illorum numerum referant, quae duntaxat *quodammodo diuini iuris* censeantur. Sed mirifice omnia conspirant, si *superstitiones* perspexeris, quibus *Deorum manium* religio confirmabatur. Videlicet hoc inter alios Deos, & *manes*, interfuit, quod cum illi nulli loco alligati viderentur, nisi inuitati, & quodam quasi hospitio excepti; *manes*, contra,

reliquias corporis etiam *sponte* sequerentur, locumque *religione* occuparent, in quem fuisset mortuus illatus. Ita enim etiam *fulguritum*, id est, quod fulmine ictum est, statim fieri religiosum videbatur, si *FESTVM* audiamus. c) quod Deus illud sibi ipse dicasse videretur. Ergo non erat opus dedicatione, cuius res sacrae indigebant. Reliquiis translatis, exspirabat religio, sed tunc demum, si *PONTIFICVM* iussus accessisset, quorum decreto, & cerimoniais, placari manes, locusque exauctorari, credebatur. Ita enim *VLPIANVS*, *lib. 8. pr. D. de relig. & sumpt. fun.* praecepit. Qua re intelligitur, *ICTOS recte sepulcra* perinde, atque alias *res sacras*, diuini iuris habuisse.

Ex iisdem fontibus etiam cetera iuris argumenta interpretamur; quos qui nunquam gustauerit, illum *ciuilia iura*, quatenus *Romana* sunt, atque ex illa republica ad nos translata, subinde peruertere, nihil purum, nihil intactum relinquere, intelligimus.

c) *FESTVS* voce: *fulguritum*.



X.

DISSERTATIO

DE CORPORIS INTEGRITATE
ROBUSTI ET PROCERI
PRIVILEGIO

EX IVRE ROM. IMPERII PVBL. ET SAXONICO.

VITEMB. DEC. A. Q. S. P. MDCCXXX.

§. I.

Germani quidem *ius non in viribus habemus*, neque, quid debeatur nobis, *corporis* modulo metimur. Illa criminatione *POMPONIVS MELA* ^{a)} vsus est in maiores nostros. Sed bonitas ipsorum etiam ab hostibus subinde praedicata, ^{b)} legumque sapientissima praecipia, accommodata ad usum vitae, illorumque temporum necessitati convenientia, iudiciorum severitas, magisque probi mores, ^{c)} quibus patrum nostrorum memoria olim immortalitati commendata est, diluunt illam accusationem, atque infirmant. Non sum, qui mentiar ingratiā gentis nostrae. Diu est, ex quo moderationis laude *Germani* praestiterunt. Sed, remota ambitione, brutorum ipsos legibus non vixisse existimo. Horum ingenio convenit, obtemperare libidini: quicquid visum fuerit, exsequi, & tueri: nihil, nisi quod per imbecillitatem non liceat, cupiditatibus negare: nemini cedere, nisi quem vincere non possint. Homines regi rationibus, rerumque argumentis duci, certissimum est: quae non patiuntur, ut temere, utque incontinenter, rem geramus; sed ut potentiores debiliorum mileratione commoveantur, postulant: utque cum officii cogitatione in societatibus versemur, communibus commodis faueamus, adiutoresque simus, ne quid publice, aut privatim, detrimenti accipiatur. Quae quanquam ita sunt in promptu, ut res disputatione non egeat; tamen ausim affirmare, nullo nos aut officio regi, aut iuribus uti posse, quae non propter *virium nostrarum rationem*, constituta sint, atque in societates humanas introducta. Quando quidem enim nulla aut iura, aut officii praecipia, coniuncta naturae, firma atque stabilia sunt, quae non a suprema quadam potestate, maximeque atque immortalis Dei voluntate, atque imperio, proficiantur: cuius

Ex quibus
rebus iura &
officia nascantur.

R 3

ius

a) POMPONIVS MELA, de situ orbis. lib. III. c. III.

b) it. loco citat.

c) TACITVS de mor. Germ. cap. XIX.

ius decreta plenissima sunt sapientiae, & in nos amoris; consequens est, neque *officii* nobis ullius necessitatem imponi, ad quod exsequendum non superant *virium* quaedam *copia*, atque facultates: nec *iura* concedi, nisi quibus propter *indigentiam*, & *virium debilitatem*, tuto carere non possimus. In quibus rebus, tantum abest, ut possit esse quaedam dubitatio; ut potius *iura*, atque potestatem exigendae opis alienae, semper cum imbecillitatibus & indigentia, *officium* vero cum virtute quadam, & agendi facultate, coniunctissima esse censeamus, atque ita haec inter se connexa arbitremur, ut non solum *ius* sine *inopia* vrentium, & *officium* sine *viribus* illorum, qui illo officio tenentur, nullum esse possit; sed etiam ubicunque nostrum aliquis re quadam, ex Dei immortalis voluntate, & praeceptis, vere indigeat, continuo exinde *iura* quaedam nascantur; contra cum primum ipsi viribus quibusdam abundamus, illa copia *officium* pariat, iubeatque omnia, quae nobis usus esse non possunt, ad communia commoda, & societatis incrementa, afferre, infirmioribus succurrere, omnium, quantum in nobis est, utilitati & saluti consulere. Enimvero, & superuacuum, atque iniquum est, permittere aliis, ut *iure suo* postulent illa, quorum ipsi non indigeant; & durum atque affine crudelitati, *officia* cuidam mandare, quibus persolvendis debilitas eius atque infirmitas esse impedimento intelligatur. Vnde cognoscitur, ex *imbecillitatibus iura*, ex *virtute* vero, & *virium* copiis, *officia*, quasi ex certis quibusdam fontibus, esse deriuanda: atque hoc verborum usu accepto, conueniens est naturae, *ius hominem in viribus habere*.

§. II.

Debilitatis privilegium iure militari Romanorum.

Qua propter plenissima miserationis, quae cuique tribuuntur, *iura* esse oportet; cum naturalis ratio doceat, indulgere aliquid, atque subinde cedere, potentiores infirmioribus; & tanto pluribus quemlibet beneficiis augere, atque confirmare, quanto minus suis necessitatibus ipse sufficiat, quantoque pluribus incommodis, atque difficultatibus opprimatur. Cuius imbecillitatis, atque inopiae, ex quibus *iura* quaedam, & postulandae misericordiae facultas, oriuntur, cum varia sint genera atque inter se diuersa, atque alia ad *animi* languorem pertineat, alia *corporis* vitium contineat; de *incommodis corporis*, ex quibus *iura* atque *privilegia* nascuntur, explicemus; cum haec illis, quae animum afficiunt, magis luculenta sint, magisque in omnium oculos incurrant. Audiamus magistrum aequitatis & officii, rempublicam Romanam, quae, quamvis dignitati & virtuti corporis mirifice faueret; tamen videtur non minorem *infirmitatis*, quam *roboris*, & neruorum, rationem habuisse. *Veteranorum adeo privilegia*, virtute, mul-

multorum annorum patientia, pertinacia in laboribus, virium contentione incredibili, a valentioribus quaerenda, etiam illis attributa sunt, quos valetudo, ne diutius in armis versarentur, prohibuit: praecipuitque *L. 8. §. 5. D. de excusat. Modestinus*, milites excusari, si honeste fuerint absoluti, vel, propter *aegritudinem*, causariam remissionem acceperint. Et quamvis *MACER* non nihil inter causariam, & honestam, missionem, cum quis *vitio* animi vel *corporis* minus idoneus militiae renunciatur, inter esse censeat, *l. 13. §. 3. D. de re milit*; tamen etiam causariam, non esse inhonestam, affirmavit. Praeterea cum Germanici, Caesaris, edictum *l. 4. §. 13. D. de re militari*, militem etiam illum, desertorem agnoscat, qui diu a castris aberraverit, illumque praesto esse, & iussa expectare, conveniat; tamen *ARRIVS MENANDER l. 4. §. 14. & 15. D. de re mil.* levius emansiois, quam desertionis, delictum habuit, responditque: exminandas semper causas esse emansiois, & cur, aut ubi, fuerit miles, & quid egerit? darique veniam *valetudini*, & parentum affectioni: contra in *integros & robustos* esse seuerius animaduertendum. Quapropter etiam tribunorum officio contineri voluit *MACER ICTUS, l. 12. §. 2. f. D. de r. mil.* ut frequenter principiis intersint querelas commilitonum audiant, *valetudinarios* inspiciant, denique operam, ne quid committatur, quod alienum sit a sensu misericordiae, atque humanitatis. Imo vero, si *FESTVM d)* & *PAVLLVM* sequimur auctores; illi milites, qui *optiones* dicebantur, ideo maxime constituti sunt, quia naturae conveniebat, dari centurionibus, inprimis valetudine oppressis, adiutores quosdam a tribunis militum, quos ipsi optarent, & rebus suis praeficerent, ut tanto rectius rei publicae officia obire possent: de quibus *TARRVNTENVVS PATERNVS l. 6. D. de iure immunitatis*, & *VLPIANVS l. 6. de bonis damnat.* exposuerunt.

§. III.

Hac militibus, valetudinis miseratione, concessa: nec minora tamen, *Dehilita-* propter *infirmi- tatem corpusculi*, hominibus paganis. Idem, quem adduximus, *tis privile-* *TARRVNTENVVS l. 6. D. de iure immun.* quibusdam aliis, ut sunt *gium in caus-* *mensores, valetudinarii*, medici, aliquam vacationem munerum grauiorum, *is pagano-* *rum civili-* ex sua conditione, tribuit: inprimis, ne durius cum illis, egisse videatur, *bus.* quos ipsa rerum natura satis afflixerat. A Camelasia etiam, quae corporis minister o obeunda sit, nulla quemquam, nisi sola *laesi & inutilis corpo-* *ris*, ex usatione, atque *infirmi- tate*, liberari *ARCADIUS CHARISIUS l. 18. §. 11. D. de mun.* permittit. Eadem ratio in imponenda alio- *rum*

d) Fest. voc. Optio, Cuiacius VI. obseru. 33. Rauardus, conl. III. c. 14.

rum civilium munerum necessitate obtinuit. Neque enim dissentit. *l. 2. §. 7. D. de vacat. VLPIANVS*; sed illum, quem præsas senio, & corporis imbecillitate, ita vexari animaduverteret, ut muneri perferendæ pecuniæ non sufficiat, dimittendum esse arbitratur. Prator idem etiam in iudicibus deligendis cogitavit, & teste *VLPIANO, l. 13. pr. D. de vacat.* quicumque intelligit operam dare non posse ad iudicandum, illos se excusaturum pollicetur, forte, quod in eam *valetudinem* inciderint, ut certum sit, eos civilia munera subire non posse; aut si morbo alio laborauerint, ut nequeant suis rebus superesse. Et quamvis *l. 2. D. de vac. VLPIANVS* corporis debilitatem eorum tantum munerum, quæ corpore implenda sunt, excusationem præstare censeat atque adeo a sua sententia quodammodo ipse diuertisse videatur; tamen postea agnovit, etiam illa, quæ magis consilio prudentis viri, quam robore virium perficiantur, sine integritate corporis obiri non posse. Qua de causa & ipse iureconsultis, ob *valetudinem*, iudicandi officium *l. 13. pr. eod. tit.* remisit, & usus est in illa re maximo prudentium consensu. Neque enim ipsi Imperatores ab illo discedunt; sed cæcum *GORDIANVS*, auriculari morbo affectum *DIOCLETIANVS*, idem etiam pedum valetudine afflictum, vacatione uti personalium munerum *leg. 1. 2. 3. cod. qui morbo*, permiserunt. Ne quis illa de solo corporis ministerio dicta esse existimet, audiamus de tutela iureconsultos. Ab illo officio; quamvis prudentia & consilio colatur, atque administretur, excusat *adversa valetudo*. Ita enim *MODESTINVS l. 10. §. 8. D. de excus.* præcepit, habuitque *TRYPHONIANVM l. 45. §. 4. D. de excus.* consentientem; qui necessitati succumbendum, & *libertum* etiam a tutela absolvendum esse existimavit, si tanta corporis aut mentis *valetudine*, ut, ne suis quidem necessitatibus sufficiat, ab agendis rebus prohibeatur. Imo vero benignior est *PAVLVS*, qui ne sua cuiquam facilitas, & in accipiendis muneribus bonitas, fraudi esse possit, prospexit: & *l. 11. D. de excusat valetudinarium* etiam a suscepto munere tutelæ dimisit. Habes *valetudinis privilegium*. Sed periculum erat, ne, quod propter miserationem erat constitutum, in occasionem fraudis traherent, & simulatione infirmitatis, onera cura alienæ etiam integri atque robusti subterfugerent, suæque desidiæ valetudinis excusationem obtenderent: maxime, cum vix inueniri possent, qui muneribus civilibus adhiberentur, si nemo integer, & sanus, dicendus esset, qui qualicumque corporis incommodo perturbaretur. Quibusdam enim, quod ait comicus, *eum febribus fides, & amicitia est; quandocunque visum est, pallent, valent, animam agitant.* Occurrit fraudi *MODESTINVS, l. 10. §. 8. de excusat.* illamque tantum *valetudinem* defendit, quæ impedimento est, quo minus quis suis rebus defungatur:

gatur: additque ex *VLPIANO l. 13. pr. eod. tit.* soluere valetudinarios vel ad tempus, vel ad perpetuum, excusari, pro valetudinis modo, quaque quisque afficitur. Quibus rebus Imperatores *l. un. C. qui morbo se excusant*, tutelae, seu curae, vacationem illos habere iubent, qui *valetudine* perpetua tenentur. Praeterea certissimum de infirmitate ex aetate iudicium est. Ea de causa non solum tenerae aetati parcitur; sed auctore *VLPIANO l. 2. §. 7. D. de vacat.* etiam qui *senio*, & corporis imbecillitate, vexati sunt, aetatis priuilegio defenduntur. Rationem *CALLISTRATVS l. 5. pr. D. de iure immun.* subiecit, quod semper in illa ciuitate *senectus* venerabilis fuerit. Nam maiores pene eundem honorem senibus, quam magistratibus, tribuebant. Circa munera quoque ciuilia idem honor senectuti tribuitur. Haecenus *CALLISTRATVS*. Ne tamen a sola reuerentia ortam esse illam benignitatem legum existimes, sed ut ipsos propter *virium imbecillitatem* uti aetatis priuilegio intelligatur; mox addit idem iureconsultus: si non tam corporis vexationem habeat, quam pecuniae erogationem inditi muneris administratio; dici posse, *senem* non eximi ab hoc onere, priuilegio aetatis, si locuples factus fuerit, & nullo publico munere perfunctus.

Vix attinet monere, quod *priuilegium valetudinis*, quo pater usus est, ad filium pertinere non possit: neque ego illud adducerem, nisi *DIOCLETIANVS l. 4. C. qui morbo se ex* illud monendum censuisset: casus, inquit, corporis patris, munerum personalium filio iure non praestat excusationem. Habes verba Imperatoris. Quaeris rationem? Noli illam ex *l. 1. D. §. 2. de const. princ.* quod faciunt multi, repetere. Illi enim oppido falluntur. *VLPIANVS*, dicta lege, de *constitutionibus personalibus* praecipit, quas non vult egredi personam. Haec male ad *constitutiones speciales*, seu *priuilegia* iuris ciuilis, in quorum numerum *priuilegium valetudinis* recte retuleris, accommodantur. Haec enim iura, docente eodem *VLPIANO, l. 8. D. de LL.* non in singulas personas, sed generaliter, constituuntur: aut, in certum ordinem personarum. Vix igitur iuris priuilegia ex *l. 1. de const. princ.* recte interpretaberis. Sed certissimum est iuris praeceptum, illa, quae propter *sui* corporis habitum, & conditionem, cuique tribuuntur, ad heredes non extendi. Corporis enim nulla est hereditas, sed ex sua quisque sorte miserationem meretur, non iure hereditatis. Hinc aperte *PAVLLVS leg. 68. D. de reg. iur.* quod, ubi personae conditio locum facit beneficio, ibi, deficiente ea, deficere etiam beneficium intelligatur.

§. IV.

*Privile-
gium valetu-
dinis iure
criminali Ro-
manorum.*

*Vides, durius tractari valentiores: liberalius, atque commodius, infir-
mos. Illos ad officium adigi, hos foueri & defendi. Subit mirari, etiam in
quæstionibus, etiam in poenis irrogandis, esse aliquam valetudinis præerogati-
uam.* Accipe PAVLLI verba: vnus, inquit, facinoris rei, ita audiendi sunt,
vt ab eo primum incipiatur, qui *timidior* est, vel *teneræ ætatis* L. 8.
pr. D. de quæstionibus: igitur, si hunc ordinem sequaris, leuius, & incuriosius,
de debilibus, & infirmis, haberi quæstionem intelligis. Prius audiuntur, quam
prodi sunt a sociis; prius, quam ab illis, qui consortes furtis & maleficiis fue-
runt, in suspicionem grauiorem nouo indicio adducti. Contra, quos ætas, vel
natura, fortius munierit, partim doloribus illorum, de quibus ante ipsos quæ-
situm est, frangi, necesse est: partim lubricitate & confessione sociorum, in
maius periculum adduci. Hoc durum poterat videri; sed illud durius, quod
idem PAVLLVS l. 18. §. 1. *D. de quæst.* etiam *repeti* posse in quæstio-
nem reos, grauioribus argumentis oppressos, censeat, maxime, si in tormenta
animum & corpus durauerint. Præterea & de illo, qui quatuordecim annis
minor est, in caput alterius quæstionem non habendam Diuus Pius rescripsit
L. 15. §. 1. *D. de quæst.* Facilius igitur corporibus teneris & affectis par-
citur, quam integris & robustis. Parum dissentit, auctore Dino Hadriano, *Cal-
listratus.* Illos enim, qui terminos finium caussa positos propulerunt, iubet in
tempus, *vt cuiusque patiatur ætas*, relegari: id est, si *iunior* in longius, si
senior in recisus L. 2. *D. de term. moto.* Qua re videri possunt debiles &
infirmi, etiam cum deliquerunt, quadam misericordia defendi. Maxime, cum
accedat ad illam partem MODESTINVS, qui L. 22. *D. de poenis*, in metallum,
inquit, damnati, si *valetudine*, aut ætatis infirmitate, inutiles operi faciendo
deprehendantur, ex rescripto Diui Pii, a præside dimitti poterunt, qui æstima-
bit de illis dimittendis; si modo vel cognatos, vel affines, habeant, & non mi-
nus decem annis pœna sua fuerint perfuncti. Exposui difficultatem. Dicam,
quid reponi possit. Noli enim existimare, quemquam, solo corporis priuile-
gio veniam, aut impunitatem quæsiuisse. Id ne cuiquam in mentem veniat,
occurrit VLPIANVS, qui L. 5. §. 2. *D. de poenis* delicta consilio æstiman-
da esse, non corpore metienda, præcepit. Necessitati igitur potius obtempe-
rasse, quæ mitius de corporibus affectis statuerunt, leges, quam debilitati cor-
poris fauisse, credendum est. Neque enim sufficiunt iisdem doloribus, atque
incommodis, *valetudinarii*, & senes, quæ a iuuenibus & *robustis* sine magna
difficultate perferuntur. Præterea, etiam in ipso corpore, satis habent suppli-
cii. Igitur non tam legis beneficio, quam a natura, in pœnis irrogandis, &
quæstionibus habendis, aliquid laxamenti acceperunt. Neque enim teneræ
ætatis homines, ex *Lege* 18. *D. de quæst.* nec timidi, propter *valetudinis*
mi-

miserationem, prius, quam fortes & robusti, audiuntur; sed propter illam rationem, forte, quia impatientia dolorum ægrius vera dissimulant: & ludici sunt adiumento, ut facilius deinceps possit ab utrisque pœnas exigere. Hæc igitur odio delicti, non favore valetudinis constituuntur. Non obstabit nobis PAVLVS l. 3. D. de quæst. Quæ enim de repetendis in quæstionem reis robustioribus disputauit, non eo pertinent, quod suum quenquam robur in inuidiam possit adducere; sed, quod asperiori remedio aduersus illum utendum videatur, qui cum delicto etiam aliam fraudem coniunxerit, corpusque in tormenta indurauerit, ut iudicis solertiam frustaretur.

Ita etiam excusamus Alemannos, qui valetudinis habuisse in defendendis reis rationem videri possunt. Ferebat illorum temporum superstitio, ut posset quasdam reus accusationes armis, & virtute pugnandi, diluere. Sed Paralyticus, aut morbo articulorum adfectus, per alium pugnabat: Campioni mercedem pugnae, suo nomine susceptæ, semissem bonorum dabat. Ita ius prouinciale Alemannorum cap. LX. præcepit. Mos ille etiam alias gentes infecerat. Siculi Saxagenariis, & minoribus, per procuratorem pugnandi facultatem tribuerunt. ^{e)} Vnde euenit, ut quam alii sua virtute, suis laboribus, quærebant palmam, illi desides virtute aliorum inuenirent. Saxones etiam claudis procuratores ad pugnam, vulneratis laxamentum temporis dederunt. Aperte de illa causa vetus auctor speculi exponit: S. R. Lib. I. Art. 48. Lahme Leute sollen auch klagen, und antworten, ohne Vormunden, es sey denn Sach, daß die Klag zu Kampf gehe; da soll ihr Vormund seyn ihr ebenburtiger Schwert-Freund, wer er sey, der es allein thun will, mag der lahme Mann seines rechten Vormunden nicht gehalten, er gewinnet zu Vormunden, wer es vor ihn thun will, oder wen er dazu mit Geld gewinnen mag. De vulneratis alio loco S. R. l. 49. Spricht ein gewundter Mann den zu Kampf an, der ihn gewundet hat, und mag er von Unkrafft seines Leibes den Kampf nicht vollbringen und hat er keinen Vormunden, man soll ihm Tage dinsten, biß er seinen Kampf selbst vollbringen und enden möge. Sed non ceserunt nostris, in debiles, & corpore affectos, indulgentia SICVLIF) qui in-

S 2

te-

c) Leg. Sic. l. II. tit. 37. l. IV. in Lindenbrogii Cod. LL. Ant. p. 781. Et qui ætatis annum sexagesimum tetigerint, & qui nondum viginti quinque annorum curriculum impleuerint, per se pugnare non teneantur, sed possint ad defensionem suam subiicere campionem, ne istæ ætates, in altera frigescente naturali calore, in altera iuuenilium virtutum robore nondum impleto, incerto iudicio relinquantur.

f) Is fauor defensionis est, ut si, qui pugna impetitur sit aliqua parte corporis debilitatus, alter se etiam debilitare teneatur, in eadem parte velut si vnum tantum oculum habent impetrus, is, qui offert, aliquot diebus ante, illum oculum appo-

tegrum & robustum, cum misero & infirmo congressurum, eosdem artus, quibus alter naturæ vitio captus est, in pugna debilitare, aut certe vinculis quibusdam obligare, & corporis vitium arte imitari, cœgerunt: ne cuiusquam imbecillitas alterius robore, & virium integritate, opprimatur. Quæ omnia qui recte existimat, illi non potest esse obscurum, non tam faueri reorum incommodis, aut corporis debilitati beneficium tribui, quam necessitati naturæ potius aliquid concedi. Enim vero cum sederet animis prava superstitio, posse, in re dubia, iudicium immortalis Dei armis, & virtute depugnantium, explorari; consequens erat, cum integris, integros, debiles, cum infirmis, esse committendos. Sed de his erit deinceps locus dicendi.

§. V.

*Fortiora
sunt ex ro-
bore & co-
piis virium
quam ex im-
becillitate
privilegia iu-
ve naturali.*

Ex his rebus, quæ hæcenus disputata sunt, id tamen intelligitur, bene agi cum nobis omnibus: nullis necessitati, si recte res administretur quidquam deesse: quicquid natura virium negauerit, illud legis indulgentia suppleri: quo plura deficient, tanto plura posse ab aliis exposci, atque *iure* quodam *nostro* expectari: hæc omnia & naturæ convenire, & sanciri civilibus praeceptis. Sed dicta de illis iuribus intelligenda sunt, sine quibus ferri fors humana, atque tolerari, omnino non potest; aut quæ videntur a *miseratione* potius, quam a *favore legis*, proficisci. Enimvero cum necessitati subueniendum sit, neque optimi legislatoris bonitas permittat, ut cuiquam desit aliquid, quod ad utilitatem eius, & commoda, sine iniuria reliquorum, afferri possit; apparet, in his rebus magis indulgendum esse *imbecillitati*, quam *virtuti*: & infirmioribus tanto magis consuli debere, quanto minus *valentiores* indigeant opis alienae. Sed alia ratio ineunda est, cum de illis *iuribus* quaeritur, quibus vires nostrae ad rem feliciter gerendam, communesque necessitates procurandas, ad suscipienda pro salute vniuersorum facinora, ad iuvandam, amplificandamque rempublicam, finguntur, atque accommodantur. Qua in causa nulla est dubitatio, tanto pluribus quemque ornandum esse beneficiis, quanto magis quilibet ad res gerendas videtur ab ipsa natura esse comparatus. Quapropter, cum melius de his speremus, quos, etiam sine arte, valere, mentisque viribus, & egregio quodam spiritu, animari intelligimus: cumque praeterea sciamus, si ad naturam eximiam, atque excellentem, accesserit ratio quaedam, confirmatioque artis, & honorum, atque fortunarum, tum solere aliquid praeclarum atque omnino egregium enasci; praeferimus illos, qui naturæ quodam habitu insignes sunt, his, qui ipsis viribus suis, & debilitate nervorum, a studio virtutis, & rerum agen-

da-

posito aliquo sibi claudat, in quo pati dignoscitur accusatus; similiter etiam in digitis, & membris aliis, hoc volumus obtinere, iuxta proborum virorum consilium & prouidam discretionem iudicantium.

darum auocantur: illosque augemus priuilegiis, & existimamus, rectius ibi magna beneficia collocari. plusque commodi ab ipsis expectari, quam a debilioribus, quamuis maximo studio, & contentione, adiuuantur. Cui rei videtur illud ob stare, quod supra a nobis disputatum est, *iura* & priuilegia ex cuiusque *indigentia* enasci, *copias* vero *virium*, & excellentiorem virtutem, esse cum *obligatione*, quam dicunt, coniunctas, officiorumque quasi fontem existimari. Sed facile isti dubitationi occurritur, si cogitamus, tanto pluribus quolibet viribus & copiis indigere, quanto maiora sunt illa, quibus gerendis, perficiendisque, ipse ammum accommodat; &, quamuis *virium abundantia officium* pariat, tamen etiam ex ipsis *officiis* susceptis quaedam *iura* enasci, atque aliquam exigendae opis alienae facultatem. Qui ipsa infirmitate a suscipiendis negotiis prohibentur, facilius sibi consulunt. Natura non adeo multa desiderat: & tanto paucioribus contenta est, quanto magis exigua sunt illa, quibus perficiendis destinatur. Quamquam igitur sine indigentia nullum nobis ius, aus facultas quicquam postulandi, tribuitur; tamen, qui ab ipsa natura liberalius instructi sunt, digniores habentur illis iuribus, quae naturae vires augent, atque perficiunt: aut *quibus*, tanquam *mediis* quibusdam, *ad colenda officia*, indigemus. Hinc maior principum potestas, quam priuatorum, ampliores possessiones, munimenta fortiora, praesidia, redditus, copiae atque facultates, quarum usus est in republica regenda; quibus tuto carent illi, atque excludi debent, qui prouidentia & imperio aliorum defenduntur.

§. VI.

Illum ordinem beneficiorum, naturali ratione constitutum, videmus diligenter ipsis ciuilibus legibus seruatum. Ex quibus intelligitur, iura, quae in *imbecillitatibus* concessa sunt, non ideo ipsis tributa esse, vt praerantur valentioribus, aut vti ipsis faueatur; sed vt dolorem isti suum patientius perferant; & *propter solam necessitatem* constine, dum curae alienae cogantur vacare, suis necessitatibus succumbant. Quae *tuta sunt iura* propter, quae ipsis debentur, beneficia cum sensu quodam incommodi, & *misere ciuili Romanorum*, coniunguntur. Si vacat, eamus per exempla, CALLISTRATVS l. 5. *pr. D. de iure immunit.* munera remittit senioribus, *beneficio aetatis*. Sed vt intelligatur, Ictum non tam fauisse imbecillitati, quam necessitati paruisse; non omnes, sed locupletes duntaxat, ab illis eximit: nec ab omnibus videlicet, sed ab illis, quae magis corporis habeant vexationem. PAVLLVS *fur-* dos, & mutos, si omnino non audiant, nec loquantur, ab honoribus quidem ciuilibus, l. 7. *D. de decur.* non etiam a muneribus excusat. Alterum enim imbecillitas prohibebat, alterum etiam a vitiosis poterat praestari. Haec ratio induxit VLPIANVM L. 2. *D. de vacat.* vt senio & imbecillitate vexatos, ab illo tantum munere, quod ex utilitate reipublicae administrare non poterant, *quod-*

quodque corpore erat obeundum, dimitteret: ceterum, ab illis, quæ consilio prudentis viri, vel patrimonio impleri possint, neminem nisi ex receptis *probabilibus* causis absolvendum, responderet. Sed videamus, quid opponi possit *MODESTINO*? quem & ipsum benignius *de infirmitate* sensisse, supra est a nobis indicatum. Censebat enim, milites, etiam illos, qui propter *ægritudinem* forte *caussariam* remissionem acceperint, *honeste missos* videri, l. 8. §. 5. *D. de excus.* Sed caue existimes, *honores* & præmia cuiquam propter *ægritudinem* tributa. Obstat enim, *Lege 13. de r. mil.* *MACER* *ICTUS*, qui aliam *missionem honestam*, tempore militiæ impleto, aliam *caussariam* esse, ex corporis vel animi vitio, aliam *ignominiosam*, propter delictum, interpretatur. Neque vero videtur esse inter *Macrum* & *Modestinum* dissensio. Hic d. l. 8. *D. de excus.* *missionem honestam* ab *ignominiosa* duntaxat, qua quis propter delictum sacramento soluitur, seiungit: idque ex ordine verborum potest cognosci. Disputat, utrum *ignominiose* missi habeant vacationem? Et negat his remitti tutelam posse: sed illos tamen absoluit, qui *caussariam* remissionem acceperint: videri enim & hanc *honestam* esse. *Caussariam* igitur, tum *honestam* appellat, id scilicet agit, ut illam non *ignominiosam* esse, sed, si huic comparetur, *honestam* dici posse, ostendat. Maxime, cum a tutela miles excusatur, quæ desiderat hominem integrum atque providentem, non ægrum, non eneruam. Aliter sentiendum, cum præmia exantlati laboris, præmia militiæ, dispensanda sunt. In illa deliberatione *caussaria* missio non quidem *ignominiosa*, aut vituperio digna, nec tamen ita *honestam* est, quam conveniat præmiis ornari; sed inter *ignominiosam* & *honestam* *media* habetur, quæ nec laudem mereatur, neque in notam infamiae incurrat. Hoc consilio *MACER* separat *caussariam* ab *honestam*: atque ita potest inter utrumque *ICTum* convenire.

§. VII.

*Corporeis
integri robu-
sti & proce-
ri privilegia
potiora sunt
quam imbe-
cillitatis in-
ve civili Ro-
manorum.*

Quamvis igitur consolemur imbecilles, doloresque miserorum leniamus beneficiis; tamen in reddendis gradibus honorum, atque dignitatum, quibus communis utilitas promoueri, atque ad salutem omnium ordinum aliquid afferri debet, aut, quod idem est, in *privilegiis* tribuendis, quibus utimur ad rem publicam administrandam, & officia observanda, maiorem integrarum, atque confirmatarum, virium, quam fractarum, & debiliū, rationem habuerunt cum naturalia, tum civilia, praecepta. Si enim *Dionysio Halicarnassensi* g) fides est, φύσεως νόμος ἐστὶν ἀπασιν ἀνθρώποις κοινός, ὃν ἑδὲις καταλύσει χρεῖ-
ves, ἀρχὴν τῶν ἡττάων τῆς, κρείττους.

Quae

Quae vires cum magis animo hominis contineantur, quam corpore, quod nobis etiam cum brutorum grege commune est; consequitur, potius ingenii, quam artuum, spectandam in deligendis hominibus virtutem. Verum enimvero cum natura vtriusque vsum virtutis tam arcto vinculo coniunxerit, ut neque vis corporis & robur quicquam profit, nisi arte & ingenio regatur, neque mentis duntaxat habitus ad res gerendas sufficiat, nisi corporis vtatur ministerio, cuius imbecillitas & incommoda non solum mirifice perturbant animum, & frangunt: verum etiam, ne quid succedat, neue perficiantur destinata, impediunt; ea propter ne corpus quidem negligendum est, sed isti etiam in administranda republica tribuendae sunt quaedam partes. *Romanis* quidem, si *LIVIVM* audiamus, *vile corpus* est, dum magnam gloriam vident: *b)* quod testatur dextera Mucii Scaeuolae, incenso ad sacrificium foculo iniecta; ut attonitum virtute hostem perturbaret. Quare, ut vincerent animo naturae & fortunae inuidiam, ex ipsis *vitiis corporis* subinde etiam nomen, & gloriam, quaesiuerunt. Hinc *SCAVROS*, *VAROS*, *CAECOS*, *CLAVDIOS*, *SCAEVOLAS*, *LVS-COS*, *BALBOS*, *CICERONES*, appellarunt, ut intelligatur, non habitu corporis *Romanos*, sed ingenio & gloria rerum gestarum, aestimandos. In ipsis *militibus* conscribendis, quorum officium magis corporis ministerio, quam animo, obeundum est, non tam indocti roboris, quam artis, & exercitii, habendam rationem satis diligens rei militaris scriptor *Vegetius* *i)* praecipit; ridetque Germanorum *proceritatem*, aduersus quam multum potuerit Italorum *breuitas*: *k)* ridet etiam Hispanos, quos viribus corporum Romanis praestitisse, constaret; *l)* neque *proceritatem* in milite magnopere desiderat, cum vtilius sit fortes esse milites, quam *Grandes*: *m)* & *minorem* Tydeum corpore, sed fortiolem armis, etiam Homeri auctoritas confirmet. *n)* Sed illa virtutis alienae contemptio ex conscientia imbecillitatis enata est; nec seria, sed tandem, cum apertius animi sententiam profiterentur Romani, in admirationem commutata. Illud omnes reipublicae partes, sapientissimis legibus discretas, atque ad summam dignitatem compositas, ostendunt. Ordinem igitur a plenissima boni exempli republica *Romanorum*, cuius leges & instituta ad nostram aetatem propagata, atque a plerisque gentibus accepta sunt: deinde progrediemur ad *Germanos*, quorum mores & praecepta simplicitatem naturae imitantur: donec ad cultissimam hanc *Saxoniam* perueniamus: quae non solum, ab antiquissimis vsque temporibus, uti armis, ita etiam scientia, & legum disciplina, cum vicinis gentibus certauit; sed *AVGVSTISSIMI REGIS NOSTRI*, cui perpetuum robur, viriumque inuictissimam integritatem, in longissimos annos demississime apprecamur, sapientia, & heroica virtute, ita illustrata est, ut palmam praeripiat omnibus, atque ad immortalitatem commendetur.

T 2

§. VIII.

b) *LIV.* lib. II. cap. 12.
L.c. *l)* *Id.* *ibid.*

i) *VEGETIVS* de re milit. lib. I. c. 1.
m) *Id.* l.c. lib. I. c. 6.

k) *Id.*
n) *VEGETIVS* lib. I. c. 5.

§. VIII.

Generatim *Videamus* igitur, quid Romanorum legibus *corpori integro, robusto, &* *quid sit pri-* *procero*, fuerit attributum: & per partes singulas eamus. *Obferuabis, hoc* *uilegium &* *priuilegium* continere *iura specialia*, illis, qui *corpore integro, robusto,* *corpore in-* *etiam procero, vfi fuerunt, ex conditione corporis, ideo concessa, ut illo-* *regri proceri* *rum vires magis ad utilitatem reipublicae accommodentur.* *& robusti* *Speciatim ex-* *ponitur.*

Videntur *iura specialia*, non sine ratione, ex vfu legum Romanarum, posse *priuilegia* appellari: sed illi non nihil a recto discedere, qui cum *constitutionibus personalibus*, quae in singulas personas eduntur, *priuilegia* permiscunt. Sed offendas ICTos subinde incertos, quo se concilio sint expedituri. Re-cte LYNCKERVS ^{o)} videtur STRVVIVM notasse. Si ad antiquissima reipublicae tempora assurgas, *priuilegia* etiam in singulas personas concepta sunt: & a iure, in ciues vniuersos explicato, separata. ^{p)} Hoc veteri XII. Tabb. praecepto comprobatur: *priuilegia ne irroganto, nisi maximo comitiatu*. Ita enim legem illam *Grauius* restituit. Audiamus FESTVM ^{q)} qui *priuos*, inquit, *antiqui pro singulis dicebant: ob quam causam & priuata dicuntur, quae vniuscuiusque sunt: hinc & priuilegium & priuatus*. Adeo intelligitur, antiquo iure ciuitatis *personales constitutiones* etiam *priuilegia* dici consueuisse. Nec mireris, pro simplicitate illorum temporum, & causarum, non adeo multas legum formas, neque has studiosius distinctas fuisse, aut diuisas. Postea, cum multa, de quibus antea non fuisset cogitatum, incidissent, alia atque alia iura constituta sunt, subtili ICTorum ingenio discreta: suumque singulis nomen attributum: quaedam *in singulas personas* concepta, quae personam egredi *VLPIANVS* noluit, neque trahi in exemplum posse existimauit, *l. i. §. 2. D. de const. princip.* aliae leges cum pluribus communicatae, quas LYNCKERVS *constitutiones communes* appellauit. Hae vel *generatim* de omnibus ciuibus praecipunt, & *constitutiones generales*, seu proprio nomine, *iura* dici possunt, *l. 8. D. de LLbus*, vel *speciatim*, de certis ordinibus personarum, certisque formis causarum, disponunt, quae *constitutiones speciales* appellantur. *Generales*, vel *regulam iuris*, manifestam illam, & apertam, sequuntur: & *regulares* dictae sunt; vel contra tenorem rationis, id est regulae, propter aliquam utilitatem constituentium, introductae, quas *PAVLLVS l. 16. D. d. LLbus* nomine *iuris singularis* comprehendit. Sed *singularia iura* neque ad *singulas personas* pertinent, neque ob materiam, sed ob *rationem legis singu-* *la-*

^{o)} LYNCKER. *anal. ad Georg. Ad. Strutt. synt. iur. ciu. lib. I. D. tit. 4. p. 11. 13.*

^{p)} GRAVINA *de iur. & gent. & XII. Tabb. §. 77. p. 243 seqq.* GEORGIVS ACACIVS ENENCKEL *Baro Hobenbein. de priuil. iur. ciu. lib. I. cap. 1. n. 1 seqq.*

^{q)} FESTVS *doc. priuos.*

larem, hoc nomine definiuntur. Eiusmodi forma l. 63. D. d. *usufr.* ex libro PAVLLI, quod de iure singulari conscripsit, proponitur: datur enim illi, qui fundum quidem, sed vsumfructum non habebat, potestas cedendi, quem ipse tamen non habet, vsumfructus. Ita Ictus: *quod nostrum non est, transfereamus ad alios: veluti is, qui fundum habet, quanquam vsumfructum non habeat, tamen vsumfructum cedere potest.* Videbatur iuris regula obstare, qua, quod nostrum non est, in alios transferre, prohibemur; sed contra tenorem illius rationis, auctoritate constituentium, propter aliquam vtilitatem introductum est, ut liceat cedere vsumfructum, puta, quia certum erat, mortuo usufructuario, vel conditione expirante, ad proprietatem, reuersurum esse vsumfructum. Sed haec *iura*, quamuis *singularia* sint, tamen *generatim* constituta sunt, & pertinent ad ciues vniuersos; nullo personarum discrimine accepto. Ab illis *iura specialia* seiungimus, quae de quibusdam duntaxat ordinibus, aut de quibusdam formis caussarum, praecipunt: neque a singulis personis impetranda sunt (quae constitutionum personalium forma est) sed ipso iure omnibus, qui ad eundem ordinem pertinent, promiscue debentur, ipsisque legum verbis continentur: ideo, cum a iure singulari, tum a constitutionibus personalibus, distinguuntur. Talia sunt *priuilegia* minorum, dotis, fisci, faeminarum. CALISTRATO l. 5. pr. d. *iur. immun. priuilegium aetatis* dicitur, data senectuti a muneribus ciuilibus vacatio. Ex quo intelligitur, *iura specialia* alio nomine etiam *priuilegia iuris* appellari: in eandem fere sententiam VLPPIANVS l. 13. §. 3. de *vacat.* commentatur. Modestinus l. 196. D. de R. I. *priuilegia* caussarum definit. DIOCLETIANVS l. 9. q. pot. in pign. eos, qui pignora acceperunt, *priuilegii* omnibus actionum personalium praeferrere iubet. Honorius l. 11. de *prof. & medic.* grammaticorum *priuilegia* commemorat, & IVSTINIANVS l. 14. C. de *usufr.* etiam vsumfructus *priuilegium* appellauit. Haec non in singulas personas constituta sunt, sed pertinent ad certas caussarum formas, atque ad certos ordines personarum. Eleganter LYNCKERVS de his legibus explicat, ostenditque *constitutiones personales singulis*, qui *nomine proprio appellantur*, ut Carthagini, aut Caio, aliquid largiri; sed *priuilegia personis*, & *caussis aliquid tribuere*, ut minoribus, foeminis, athleticis, quae *nomine proprio non utantur*. Subinde tamen etiam personalibus constitutionibus idem datum est nomen. Lege vn. C. de *priuil. urb. Constant.* quae ad vnicam hanc urbem pertinebant, beneficia, *priuilegiorum* nomine appellata sunt. DIOCLETIANVS l. 9. C. de *testam.* Patrocliae cui-dam, de *priuilegio* speciali patriae suae, rescripsit, quod & ipsum ad *constitutiones personales* referendum videbatur. Possim longior videri; sed meretur curatius explicari VLPPIANVS, qui *priuilegia* principum etiam augustae tribui affirmat l. 31. D. d. *LLbus.* Erat quaedam dubitatio, vtrum *priuilegia*
 prin-

principum ad *constitutiones personales*, an ad *iura specialia*, hoc loco referantur. Vtrumque aliquam speciem habebat. Olim enim singuli tantum nominatim imperatores quibusdam legibus soluti sunt, & quaedam praecipua iura impetrarunt: ut videri possent *constitutionum personalium* vim haec *priuilegia* habere. Sed postea longa successione, omnibus imperatoribus eadem iura concessa sunt, ut *priuilegia* illorum *iuris* perpetui & *specialis* formam induisse viderentur. Ex quo intelligitur, *priuilegia* plerumque non in singulas personas, sed in totum quendam ordinem personarum concepta esse. Habes veram significationem priuilegii: quam & nos accipiemus, & imitabimur veteres Ictos, quorum solertia *constitutiones personales* a *priuilegiis* separauit. Illorum exemplo *specialia iura* viribus corporis tributa non praeter rationem *priuilegia* dicemus.

§. IX.

Priuilegium corporis integri, proceri & robusti in militia romana.

In his igitur tradendis, ut recte, atque ordine quodam versemur, ducamus initium a *militia*, cuius artes & primae omnium in republica Romana frequentatae sunt, atque a seruitiis intactae, & intaminatae, ad nobilissimam iuentutem pertinuerunt; quibus omnes reipublicae partes defensae, & amplificatae sunt, inque illud fastigium adductae, ut caput orbis terrarum Roma haberetur. Audiamus FLACCVM^{r)} de militia praecipientem:

Angustam amici Pauperiem pati

Robustus acri militia puer

Condiscat, & parthos feroces,

Vexet eques, metuendus hasta,

Vitamque sub dio, & trepidis agat

In rebus: illum ex moenibus hosticis

Matrona bellantis tyranni

Prospiciens, & adulta virgo,

Suspiret, Eheu! ne rudis agminum

Sponsus lacessat regius asperum

Tactu Leonem &c.

Vides & *robur* a milite, & corpus ad labores confirmatum, & leonis animos, ac vires, desiderari: vides ipsum etiam e longinquo prospicientibus terribilem

^{r)} HORAT. carm. lib. III. od. 2.

bilem fuisse, horrendum aspectu, grauem incessu, totius corporis habitu insignem. Idem FESTVS s) ex Aelio obseruat, militemque κατ' ἀντι-φρασιν dictum videri admonet, eo, quod nihil molle, sed potius asperum quid gerat. Dissimulat illud VEGETIVS t) vt supra est a nobis obseruatum, magisque arte, & exercitatione, quaeri victoriam, quam viribus affirmat; sed ducitur inuidia, cum Romani corporis infirmitas ipsi necessitatem contemnendae virtutis alienae imposuisset. Nec obscure suo se prodit indicio. Quid enim, inquit, aduersus Gallorum multitudinem paucitas Romana potuisset? Quid aduersus Germanorum proceritatem nostra breuitas? Hispanos quidem non tantum numero, sed etiam viribus, praestitisse nostris, manifestum est. Sed aduersus omnia profuit tyronem solertem eligere. Sed idem tamen, paucis interiectis, militem quotidiano exercitio roborandum esse, praecipit: & vbi de regionibus, ex quibus tyrones legendi sunt, disputat, u) multum interesse dicit, vbi miles nascatur, cum gens gentem praecedat in bello, & plaga caeli ad robur non tantum corporum, sed etiam animorum plurimum valere intelligatur. In quibus est illud lepidum, quod credat a doctissimis hominibus comprobatum esse, Sicciores, quo minus habeant sanguinis, tanto magis vulnera timere. Sed, propter eundem roboris usum, aptiorem armis x) rusticam plebem, sub dio enutritam, duratis ad omnium laborum tolerantiam membris confirmatam, censet: proculque habendos a ciuitatis illecebris milites, vt eo modo & corporibus eorum robur, & animis, accedat. In qua re HORATIVM FLACCVM secutus est auctorem, qui & ipse y) laudat militem rusticum victorem:

Non his iuuentus orta parentibus

Infecit aequor sanguine Punico:

Pyrrhumque & ingentem cecidit

Antiochum, Hannibalemque durum:

Sed rusticorum mascula militum

Proles, sabellis docta ligonibus

Versare glebas, & seueræ

Matris ad arbitrium recisos

Portare fustes.

Ne-

s) FESTVS voce miles.
lib. I. de re mil. c. 2.
ode 6. v. 33.

t) VEGET. de re mil. lib. I. c. 1.
x) VEG. lib. I. c. 3.

u) VEGET.
y) HORAT. carm. III.

Negabis fidem HORATIO, ipsi quidem militi, sed qui quondam, relicta non bene parmula, aufugerit. Apertius ergo VEGETIVS, huius artis magister, 2) in omnibus *staturæ magnitudinem, corporis robur*, alacritatem animi, iubet explorari: & praeterea legere iuniores, *corporibus, & animis, praestantes*. Et quamvis magis desiderari vires, quam *corporis molem*, profiteatur; tamen *proceritatem* tyronum ad victoriam semper esse exactam commemorat: a) monerque, omnibus membris confirmatos esse eligendos, qui possint bellatoris officium implere: b) qui vigilantibus oculis. erecta ceruice, lato pectore humeris musculosis, valentibus digitis, longioribus brachiis, ventre modico, exilioribus cruribus, suris expeditis, non superflua carne distentis, sed nervorum duritia collectis, commendentur. Ex quibus rebus intelligitur, non contemni *corporis robur, & commodam staturam*, sed quaeri potius, & desiderari, & tunc demum, cum inueniri proceritas non possit, artis subinde subsidio, & exercitationis quasi vicaria quadam ope, quod natura negauerit, suppleri. Ipse adeo VEGETIVS c) desideratam esse quondam *proceritatem corporum* affirmat, sed illis temporibus, cum amplior esset multitudo, & plures militiam armatam sequerentur. Nec dum enim, civilis pars florentiorem adduxerat iuventutem. Ergo sequioribus demum temporibus, necessitas exegit, ut non tam *staturae*, quam *virium*, in delectu militum, haberent rationem. Potest igitur aliquid etiam *imbecillitas*, quae arte atque exercitatione confirmetur; sed si ad nativam corporis virtutem, ingenium, atque exercitatio, accedit, solet inde illa virtus militaris, & nescio quid praecipuum, enasci.

§. X.

*Quid inter
utilem &
idoneum dif-
criminis in-
tercedat.*

Neque illud ignotum fuit iureconsultis: sed intelliges utiliter togam de fago praecepisse. *Debilitatos* ARRIUS MENANDER leg. 4. §. 12. D. de *inhabiles militiae* renunciauit, & generatim legibus definitum est, ut milites non modo *idonei* & experientes sint, quod GRATIANVS l. 3. C. de *priuil. eor. q. in sac. palat. mil.* postulât, sed etiam ut *utiles* inueniantur, missis causaria missione illis, quos *vitium* animi vel *corporis* prohibuisset. l. 13. §. 3. D. de *r. mil.* Cuius *utilitatis* tanta habetur ratio, ut etiam seruos, ceteroquin a militia exclusos, si scientibus dominis militauerint, & *utiles* ad militiam eis datam visi fuerint, ingenuos esse, & retineri; dominos vero & dominio, & iure patronatus, excidere iubeat IUSTINIANVS l. 6. C. q. *milit. possunt*: quibus legibus vtrumque, & mentis alacritas, & *robur corporis* desideratur. Quod enim *idonei* esse iussi sunt, ad *animum* pertinet, & subinde etiam ad copias facultatum; quod *utiles* ad *corporis vir-*

2) VEG. l. II. c. 18.

a) Id. lib. II. c. 5.

b) VEG. l. I. c. 6.

c) l. c.

virtutem refertur. Ita enim leges veteres *utilem* & *idoneum* distinguunt, maxime si non sit, quod addatur. Multa a iureconsultis in eam sententiam dicta sunt, quae non vacat conquirere omnia, & huc transferre. Pauca adducamus. Aut omnia me fallunt, aut huc certe *VLPIANVS* referendus est, qui *l. 42. D. de verb. signif.* non natura, inquit, probrum dicitur, quod potest etiam in *hominem idoneum* incidere: intelligiturque, hominem ingenuum, & animi vitio non corruptum. De illis enim loquitur, qui tutelae iudicio damnari possunt. Idem Imperatores obseruarunt, & numerariorum fastus, & rapaces quaestus, perferri ab illis noluerunt, qui ex aula discesserint, *homines idonei* atque experientes; puta, quorum integritatem & fidem ex rerum argumentis perspexerint *l. 3. C. de priuil. eor. q. in S. palat. mil.* Porro, ad regendum principatum officii comitis domuum per Cappadociam *idonei* ex numero mittendariorum eligantur *l. 2. C. de palat. sacr. larg.* quorum & probitas cognita sit, atque ad regendam rempublicam mentis facultates perspectae. Neque enim *corporis virtute* opus est ad regendum principatum. Vides *idoneos* ex ingenio, & mentis viribus, subinde appellatos. Sed *VLPIANVS* quosdam propter facultates, diuitiasque, *idoneos* pronunciauit; adducit enim locupletes, qui sufficientes & *idonei* deprehendantur *l. 6. D. de mun.* Ita & *Callistratus l. 14. §. 6. D. de mun.* illos *idoneos* intelligi voluit, quos ciuilibus muneribus defungi posse constaret. Sic *idonei* accipiuntur. Sed qui *corpore valebant*, potius *utiles* dicti sunt. Docet illud *MODESTINVS l. 22. D. de poenis.* De damna-
tis enim in metallum disputat, qui *aetatis vel valetudinis infirmitate inuti-*
les oneri faciendo deprehendantur. *ARCADIUS CHARISIUS l. 18. §. 11. de mun. laesi* & *inutilis corporis* infirmitatem excusauit. *TAVOLENVS* etiam *l. 242. pr. D. de verb. signif.* naues sine malo *inutiles* definit. Ex quibus cognoscitur, *utilia* videri, quorum *corpus* ad ministeria comparatum est, sed *idonea*, quae aliis ex causis commenduntur. Sed haec obtinent, quoties non adiicitur, qua parte aliquis aut *idoneus* sit, aut *utilis* dicatur. Hoc si fiat, rarius etiam *animi virtus utilis*, *corpus idoneum* appellatur. *MACER* certe *l. 13. §. 3. D. de re mil.* milites *corpore* & *animo* minus *idoneos* reicit, & *PAPINIANVS l. 8. §. 4. D. de vacat.* philosophos laudat, qui se frequentes atque *utiles* praebeant illis, qui ad eandem sapientiam contendunt. Vides vix semel, atque iterum, *utilitatem* ad *animum* referri; sed qui illa parte valeat, *idoneum*, qui *corpore* confirmetur, *utilem* videri: atque ita intelligendae sunt leges, quibus milites, & *utiles* & *idonei* probantur. Igitur *corporis* etiam ratio habetur in delectu, nec tamen indistincte: quandoquidem *vitium*, quod *virtutem*, & artuum robur, fane non frangebatur, non erat impedimento militiae. Respondet

V

Fasc. II. enim

enim *ARRIVS MENANDER*: qui vno testiculo natus sit, quive amiserit illum, iure militare, secundum Diui Traiani rescriptum; cum & *Sylla* & *Cotta* eo habitu fuisse naturae memorentur, *l. 5. D. de r. mil.* Ceterum *integros & robustos* desiderabant, & acriter succensebant illis, qui, in suum vel suorum *corpus* iniurii, commiserant aliquid, propter quod minus *utiles* ad militiam obeundam haberentur; rescripsit enim *DIVVS HADRIANVS*, qui se *vulnerauerit*, si impatientia doloris, aut taedio vitae, aut morbo, aut pudore, mori maluerit, in eum animaduerti non posse, sed videri hominem ignominia mittendum; si nihil tale praetenderit, capite plectendum: per vinum, aut lasciuiam, lapsis, militiae mutationem irrogandam. Verba rescripti *ARRIVS MENANDER l. 6. ff. 7. D. de re mil.* seruauit. Nec mitius ab aliis Imperatoribus animaduersum: teste enim eodem, quem induximus, *MENANDRO, L. 4. ff. 12. D. de re mil.* etiam illum, qui filium *debilitauerat*, delectu per bellum indicto, Diuus Traianus deportauit: & cum quis sponte *refectis digitis*, bello se inutilem fecisset, *CONSTANTINVS* illum curiis addixit. Neque illa tamen sine veterum exemplo statuta sunt. Si *VALERIVM MAXIMVM* audiamus, in *Caio Vettieno*, qui *sinistrae manus digitos*, ne bello Italico militaret, sibi *absciderat*, seueritas Senatus non cessauit: sed bonis publicatis, ipsum aeternis vinculis puniendum censuit, effecitque, vt, quem honeste spiritum effundere in acie potuerat, eum ignominia in catenis consumeret. *d)* Plena sunt huius exempli omnia rerum antiquarum monimenta. *OCTAVIVS AVGVSTVS* equitem Romanum, quod duobus filiis adolescentibus *pollices amputasset*, ipsum & bona subiecit hastae; sed liberto eius addixit, vt relegatum pro libero esse pateretur. *e)* Vtique apparet *non vilia* Romanis corpora fuisse. Quapropter discederem ab hoc loco, nisi me teneret *ARRIVS MENANDER* qui milites etiam *SEGNES* reprehendit. *l. 5. ff. 6. D. de re mil.* Erat quaedam dubitatio, *SEGNITIES* magis ad *corpus*, an ad *animum*, spectaret. *Segnes* enim *ARRIVS* a negligentibus rerum suarum, etiam a remansoribus, etiam ab illis, qui crebro extra contubernium agere soleant, seiungit: estque incertum, quis possit *segnis* esse, qui non idem sit negligens, & remansor. Si *animum* cogitaueris, ex eodem fonte haec vitia nascuntur. Quapropter videri potest illo loco, aliud quidquam per *segnitiem*, quam negligentia, notari: inprimis cum idem *ARRIVS l. 6. pr. D. de re mil.* *segnitiae* crimen a contumacia, & desidia, distinguat. Sed magis est, quod *segnitiem* credamus a *vitio* voluntatis proficisci. Praeterquam enim, quod *segnities l. 6. pr. D. de r. m. crimen* appellatur, quod ad *animum* pertinet, & solo corpore,

d) VAL. MAX. lib. VI. rer. memorab. C. 3. n. 3.*e)* SVET. in vita Aug. c. 24.

pore, sine voluntatis consilio, committi non potest; ipsa etiam lex. §. 6. D. h. t. eximit nobis causam dubitandi. Eiusmodi enim species proponebatur: remissi erant a barbaris milites Romani: dubitatum, an restituendi essent, qui remittebantur? Ait, HADRIANVS, posse restitui, si probabunt, se captos euasisse, non transfugisse: de voluntatis igitur vitio, & dolo captiui, quaerebatur. Sed pergit iureconsultus: hoc licet liquido constare non possit, argumentis tamen cognoscendum, & si bonus miles antea aestimabitur, prope est, ut affirmationi eius credatur; si remansor, aut negligens suorum, aut *segnis*, aut extra contubernium agens, non credatur. Igitur, ex *segnitie* militis, de eius dolo iudicandum est. Qua re intelligitur *segnitiem* ad voluntatis vitia referri. Ex corporis enim imbecillitate de animi consilio non recte cognoscitur.

§. XI.

Vtiles igitur & *robusti* sint milites oportet, quia omnes *proceri* inueniri non possunt. Sed *staturæ* modus *gradum dignitatis*, & militiae, honestiorem attribuit. Ut ab illis ordiamur, qui praesunt gregariis, primo de *centurionibus* & *signiferis* explicabimus. De illis VEGETIVS: f) *centurionem* eligendum esse *magnis viribus*, *procera statura*, qui hastas vel missilia perite iaculetur, & fortiter: magis ad faciendum, quae imperantur, quam ad loquendum, comparatus. De *signiferis* ex POLYBIO LIPSIAS. g) Ἐκ τῶν καταλειπομένων ἐξέλεξαν τὰς ἀκμαϊοτάτας, καὶ γενναϊοτάτους ἄνδρας τὰς σηματοφόρους. Ex reliquis *florentissimos corpore*, & generosissimos milites, *signiferos* deligebant. Sufficiat haec cursim & quasi digito, quod aiunt, indicasse. Sed cum *centurionibus euocatorum* cohortem dignitatis gradu coniunxit Caesar imperator: h) *veteranos* atque *emeritos* plerosque: artis peritia, & in periculis constantia, principes, sed ἀκμαϊζοντας ἔτι, καὶ προθύμους, *florentes* adhuc corpore, si PLUTARCHO fides est: i) & quamvis supra aetatem militarem profectos, tamen animo adhuc, & *corpore insignes* euocabant. Igitur & hic gradus militiae, quo euocati utebantur, *corporis virtute* atque dignitate quaerebatur. Noli existimare, nihil *euocatos* corporis dignitate fauoris, & emolumenti, quaesivisse: quippe & ordines ducebant postea, qui erant *euocati*: & multis praemiis deinceps ornabantur. Certe a POMPEIO k) multi ex veteribus exercitibus *spe praemiorum* atque *ordinum* euocabantur: de quibus copiose LIPSIVS l) atque item VOSSIVS m) egerunt. Euocatis proximi, inter

V 2

grega-

f) VEGET. de re milit. II. 14.

g) LIPSIVS de mil. Rom. I. I. dial. 8.

h) CAE-

SAR de bello ciu. I. I. c. 3.

i) PLUT. in vita Quinctii.

k) CAESAR

bello ciu. I. I. c. 3. §. 4.

l) LIPSIVS lib. I. de r. m. dial. 8. f.

m) VOS-

SIVS ad Cæs. lib. I. B. C. c. 27.

gregarios, qui in *primis* legionum *cohortibus*, vel inter *equites alares* locum obtinebant: hi *senos pedes* vel certe *quinos & denas uncias* habere ⁿ⁾ probabantur in delectu: hic erat *corporis modus & proceritatis*. Etiam in *tertia* cohorte *validiores* probari moris erat, teste *VEGETIO*, ^{o)} quia in media acie illa cohors consistebat. Ergo ex *corporis robore & statura* suis cuique locus in legionibus, & cohortibus, assignatus: ex illo gradu suis cuique *honor*, sua *dignitas* tribui solebat. Erat enim etiam inter gregarios quidam ordo militiae cum honore, & dignitate, coniunctus. Docet illud *ARRIVS MENANDER*, praecipitque, *mutationem militiae* quibusdam poenae loco irrogari, *lege 6. ff. 7. D. de re m.* Sed aperte *VEGETIVS* ^{p)} *primam* cohortem reliquas ostendit, & numero militum, & *dignitate* superasse: ita etiam ex ceteris alia videbatur aliam vincere, & antecedere: si cum commilitonibus milites compararentur. Videas addi subinde in *inscriptionibus*, in qua legione, in qua cohorte, quisque militauerit, ut: *miles cohortis praetoriae* ^{q)} *cal. leg. 10.* ^{r)} *ex cohorte 8.* ^{s)} *ex leg. in leg. promotus* ^{t)} *evocatus ex cohorte 3. pr.* ^{u)} *miles duplarius legionis 10.* ^{x)} & his similia, ut de gradu dignitatis, virtute, & laboribus quaesito, praemiisque militiae, etiam posteris constaret. Ex alia enim in aliam milites successione, atque quasi per gradus militiae, ascendisse ex insigni lapide literato apud *GRUTERVM* intelligitur:

TI. CLAVDIO. T. F. VITALI. VETER. EXQ. VETER. ORDINEM. ACCEPIT. IN. LEG. V. POST. SVCCESIONEM. PROMOTVS IN. LEG. V. MAC. PHAL. DONIS. D. TORQVIB. ARMILLI PHALER. CORONA. NAVALI. BELLO. DACICO. SVCCESIONE. PROMOT. EX. LEG. I. ITAL. IN. LEG. I. MINER. MER. DONIS. D. TORQVIB. ARMILLI. PHALER. CORO. NAVALI. BELLO. DACICO. SVCCESION. PROMOT. EX. LEGE. PRIMA. MINER IN. LEG. XX. VICT. ITEM. PROM. IN. LEG. EADEM. ITEM. SVCCESIONE. PROMOTVS. EX LEG. XX. VICT. IN LEG. IX. III. SP. IN.

n) *VEGET.* d. r. m. lib. I. c. 5.

o) id. l. c. lib. II. c. 6.

p) l. c.

q) *GRUTERVS* opere *inscript.* tom. I. p. 533. n. 8.

r) *GRUT.* tom. I.

p. 533. n. 1.

s) *GRUT.* tom. I. p. 560. n. 2.

t) l. c. p. 391. n. 4.

u) l. c. p. 531. n. 10.

x) l. c. p. 12. n. 2.

IN. L. VII. CL. P. F. ITEM. SVCCCESSIT. IN. LEG.
EADEM. MILIT. 7. IIII. PR. POST. ANNIS. XI.
VIXIT. ANNIS. XLI.

Habes praerogatiuam militum, quapropter *staturæ commoditatem*, rerumque gestarum gloriam, subinde utebantur. Apparet enim ex *staturæ modo* gradum cuique in militia assignatum. Est locus dubitationi, an de *corporis proceritate* etiam ZENO cogitauerit, qui leg. 17. C. de r. m. per suggestionem sibi declarari postulat: *qui & quanti* milites, & in quo numero, & limite, debeant subrogari? vt ex diuina subnotatione, militiam fortiantur. Posset enim quibusdam videri imperator de *modulo corporis* quaerere, vt ex illo dignam cuique militiam assignet. Sed certius est illud: *quanti debeant surrogari*, ad *numerum*, non ad *corporis molem*, pertinere; vt perinde accipiantur haec vera, ac si, *quot* milites surrogandi sint? ex magistro militum quaesiisset.

§. XII.

Interfuit igitur militum, quibus viribus; quo *robore*, qua corporis *Probatio*
proceritate, esse cognoscerentur. Ex illa causa, non modo ad tribuno-
rum officium pertinet, valetudinarios inspicere, quod MACER leg. 12.
§. 2. D. de re mil. praecepit, ne quisquam locum militiae, cui implendo
vires eius non sufficiant, cuiusquam incuria sortiatur; Sed praeterea
etiam *probandi* sunt milites, vt qua aetate, quo *robore*, quo corporis ha-
bitu, & virtute, essent, intelligatur, suusque singulis locus tribuatur.
Hinc SEVERVS & ANTONINVS: si militiae nomen dare vultis, offerte
vos his, qui *probandi* ius habent, l. 1. C. qui mil. possunt, rescripserunt.
Equitum *probationem* 2) VALERIVS M. a Quinzi Fabii temporibus repetit,
ex cuius instituto id. Iul. equites trabeati transuehebantur. Reduxit mo-
rem *transuectionis* post longam intercapedinem AVGVSTVS a) & equi-
tum turmas frequenter recognouit. Habes morem *probationis*. Forte,
ad quid attentendum in *probationibus* fuerit? sciscitaris. Illud VEGE-
TIVS obseruat, b) longaue oratione comprehendit virtutes, ex quibus
milites & centuriones commendentur: & loquuntur litterati lapides, quae-
fuisse Romanos exinde gloriam, quo tempore aetatis, & in quo ordine,
fuerint *probatii*. Insignis est ille apud GRVTERVM: c) quo *faonii pater-
ni ex euocatis filii*, quod pater anno aetatis XVII. se probauerit, & in co-
horte

V 3

y) GRVT. opere inscr. tom. I. p. 391. n. 4.

2) VAL. M. L. II. c. 2. n. 9.

a) SVET. in vita Aug. c. 38.

b) VEGE. l. I. c. 3. 4. §. II. c. 14.

c) GRVT. tom. I. inscr. p. 541. n. 2.

horte XI. militauerit, cum innocentiae & virtutis laude, gloriantur. Alios *probatos in cohorte 7. pr. d)* & quod idem est, *probatos, e)* item, *prouitos* anno aetatis XVII. *f)* passim inueneris: & alia eiusmodi sexcenta.

§. XIII.

*Corporis
priuilegium
veteranis &
emeritis con-
cessum.*

Haftenus de legendis, collocandisque, militibus explicatum est: iam videamus de *mittendis*. Qui *vitio* animi vel *corporis* minus idonei militiae renuntiati sunt, *caussaria missione* soluuntur sacramento, *l. 13. §. 13. de r. m.* quae *caussaria* missio ipsa etiam *honestata* est. *L. 8. §. 5. D. d. excus.* id est, non ignominiosa, aut cum dedecore coniuncta. Ita enim *lex 8. C. de re milit.* nodum soluit, quia *caussaria* missis nulla existimationis macula adspargitur; sed *honestior* est illa, quae tempore militiae impleto impetratur, *L. 13. §. 3. D. de re milit.* Militia enim si ultra vicesimum annum, in legione vel vexillatione producit, parit munerum onerumque personalium vacationem *l. 3. C. d. his. q. non implet. stip. sacr. solut. sunt*, atque excusationem a tutela *l. 8. §. 2. 3. D. de excus.* Sed, numero stipendiorum impleto, etiam *beneficium* miles merebatur. Ex his enim conflatae erant *euocatorum* duae cohortes, quae ex *beneficiariis* superiorum exercituum ad Pompeium conuenerant. *g)* Testantur illud etiam *lapides*, & loquuntur *beneficia* veteranis militibus tributa. Ex illis se *beneficiarios h)* *spe beneficiarios i)* *emeritos k)* *missos honesta missione l)* dici voluerunt, illisque nominibus opinionem virtutis, & gloriae, apud posteros quaesuerunt. Nihil illorum ex *caussaria missione*, quae ante illud tempus, propter *corporis infirmitatem* impetrata fuerit, sperari poterat, nisi quantum miseratio, & necessitas extorquebat. Aperte DIOCLETIANVS *L. 2. C. de his, q. non implet. stip.* docet, ob profectae aetatis senium dimissos *honestam* quidem dimissionem consecutos, & habere a civilibus muneribus, honoribusque, quibus *imbecillitas* non sufficebat, aliquam vacationem; nec tamen ea priuilegia accipere, quae his competunt, qui pleno stipendiorum numero perfunguntur. Neque MACER *l. 13. §. 2. D. de re milit.* contradicit, quamuis, quod praemii loco Veteranis concessum est, etiam ad illos, qui *caussaria missi* sint, putet pertinere: & his enim ait, praemium praestatur. Videntur Veteranorum iura cum illis, qui *caussaria missi* sunt, communicari; sed videtur hoc illis, qui speciem illa lege propositam non excutiunt. Disputat MACER de agro post missionem praescribendo, quem miles contra disciplinam comparauit. Ait ICTUS, si nulla lite de agro mota missionem acceperit, postea mi-

d) GR. loc. cit. p. 1109.

e) l. c. p. 572. n. 5.

f) idem pag. 526. n. 6.

g) CAESAR de bell. ciu. lib. I. 3. III. 83.

h) GRUTERVS oper. inscr. p. 558.

n. 5. 553. n. 8. alibi passim.

i) GRUTER. p. 393. n. 5.

k) p. 105.

n. 8. 572. n. 3. passim.

l) p. 18. n. 5. p. 45. n. 13. p. 108. n. 5. 6. 7. passim.

militem præscriptione tutum esse: nec tamen *ignominiose missum*, qui pœnam mereatur; sed qui *caussaria missus* fuerit, posse dici etiam illum præscriptione defendi posse. Habes militis præmium, qui propter *valetudinem* missus est, sed quo duntaxat *a poena absoluitur*, in illos constituta, qui *ignominiose* mittebantur. Igitur non tam præmium consequitur, quod ad Veteranos pertineat; quam iure communi militum utitur, quod ipsum etiam *ignominiose* missis in pœnam ademptum est. Generatim enim, cum de pœnis ignominiose missorum disputatur, qui *caussariam* missionem accepit, potius *honeste* missus, quam *ignominiose* missus, solet comparari. Illud miseratio suadebat, quod etiam LIPSIUS obseruauit. *m)* Præmium virtutis frustra expectabant, quos *valetudo* excluserat. Igitur nec restitutio, aut instauratio, illis solet concedi obtentu valetudinis recuperatæ. Ita GORDIANO l. 6. C. de re mil. visum est, nec temere, sed ex ratione luculenta: quia nemo dimittitur, nisi quem medicis denunciantibus, & iudice examinante, probatum sit *vitium* contraxisse. Ex quibus rebus intelligitur, veteranorum beneficia non propter solam animi virtutem, aut in laboribus constantiam & solertiam, sed propter *corporis* etiam *confirmationem*, quæ cum ad explendum tempus militiæ, tum ad illud superandum, suffecerit militibus concessa, atque ab emeritis fuisse impetrata.

§. XIV.

Mittamus milites: atque in rempublicam *togatam* descendamus. Non multum me CALLISTRATVS moratur, qui l. 11. D. de decurion. teneræ ætatis homines quasi inhabiles ad rem publicam tuendam posse *decuriones* fieri negauit, nec minores XXV. annis allegi, nisi ex causa permisit, quibus PARNIANVS decurionum sportulas reliquit, sed interim suffragia inter ceteros ferre ipsos non posse, l. 6. D. eod. tit. censuit. Nam potius animi virtus, quam *corporis*, in decurionibus desideratur, quamuis vtriusque partis confirmatio illis prodesse videatur, qui rempublicam administrant. Magis attinet monere, *surdos & mutos*, si omnino non audiant, nec loquantur, ab *honoribus*, non etiam a muneribus excusari. Ita PAVLLVS l. 7. D. de decur. respondit. Ex quo loco intelligitur, a *priuilegiis* illorum, quibus propter corporis integritatem ad honores aditus patet, excludi debiles & infirmos; nec tamen continuo ab *incommodis* absolui, quibus etiam robusti onerantur. Igitur corporis ratio in republica habetur, magisque integris & valentioribus fauemus, quam valetudine affectis. Ne credas decurionatum, & honores in municipiis, ad quos ut surdi & imbecilles adspirare possint iura non permittunt, magis ad opera ciuium, quam ad commoda, & emolumenta, pertinere. Lex enim

2. 3.

m) LIPSIUS de milit. Rom. lib. V. dial. 19.

2. 3. 6. 12. 14. *D. de decurionibus* argumento sunt, non omnino contemnendam fuisse illam dignitatem inter municipales: nec sterilem aut infructuosam; sed inuentos fuisse ciues, qui de obtinendis honoribus inter se certarent. *Excusandi* igitur surdi & muti ab honoribus; sed quia corporis ipsa imbecillitas, ne rempublicam administrarent, esse impedimento videbatur, *necessaria*, & eadem excusatione, qua *grandes natu* prohibentur decuriones fieri, atque in perpetuum *amouentur*. Ita enim de his *Leg. ii. D. de decur.* CALLISTRATO visum est. Sed *grandes natu*, non *seniores* excusari intelligis: ne seniorum excusatione, iuniores onerentur: utque cognosci possit, propter solam corporis infirmitatem hoc illos incommodum sentire. Qui paullo rectius valebant, admissi ad honores. Ne possit dubitari *VLPIANVS l. 3. D. de iure immuni.* occurrit, & annorum numerum definit. Ait enim maiores septuaginta annis a muneribus vacare, nec tamen illum, qui ingressus sit annum septuagesimum: quia non videbatur maior esse septuaginta annis, qui annum septuagesimum agebat. Habes qui *grandes natu* appellantur. Sed *sexagenarii* senes dicti sunt, & iidem etiam *depontani*, quia sexagenarii de ponte deiecti sunt, si *Festum* sequimur auctorem. ^{u)} Igitur & sexagenarii insigne detrimentum, ex corporis *infirmitate* acciperent: si credi posset fabulae antiquae; sed tam plena est nugarum, ut ne *NASONI* quidem placeat fabularum architecto. ^{o)} Si vacat, *NASONEM* audiamus:

Corpora post decies senos qui credidit annos
Missa neci: sceleris crimine damnat auos.
Fama vetus, tunc cum Saturnia terra vocata est,
Talia fatidici dicta fuere senis:
Falcifero libata seni duo corpora gentes
Mittite, quae Tuscis excipiantur aquis.
Donec in hac venit Tirynthius arua, quotannis
Tristia Leucadio sacra peracta modo:
Illum stramineos in aquam misisse Quirites:
Herculis exemplo corpora falsa iaci.
Pars putat, ut ferrent iuuenes suffragia soli
Pontibus infirmos precipitasse senes.

Sed

^{u)} *FESTVS* voce: depontani.^{o)} *OVID. fast. L. V. v. 623.*

Sed hæc copiosius a *praefide* commentatione singulari de *figillaribus diti sacris* disputata sunt. Non inueniſte illi rem explicant, qui excluſos a centuriatis comitiis ſenes, ex illo commento ſuſpicantur: ſi rerum antiquarum monumentis confirmaretur coniectura. Quirites enim cum in ſuffragia miſſi eſſent, per pontes tranſierunt. Illud certius eſt, prolixæ vel *imbecillæ* admodum ætatis homines non alligendos in collegia, quibus immunitas conceſſa. Ita CALLISTRATVS l. 5. ſ. 12. *D. de iure immunit.* cenſuit: quibusdam enim collegiis & corporibus, quibus ius coeundi lege permiſſum eſt, immunitas tribuitur: ſcilicet illis, in quibus ſui artificii cauſſa vnusquiſque aſſumi ſolet, vt fabrorum corpus, & ſi qua eandem habent originem. Nec tamen ex omni ætate allegi debent, vt Diuo Pio placuit, qui reprobauit prolixæ aut imbecillæ admodum ætatis. Haſtenus Iureconſultus. Intererat enim reipublicæ *robustos* potius, quam *debiles*, & fractos, etiam præmiis ad vtilitatem reipublicæ & ſtudium artis excitari.

§. XV.

Priusquam a publico iure tranſeamus ad priuatum, de iure ſacro præciendum eſt. Et hoc enim *publicum* videtur, quamuis QVINCTILIANVS *Priuilegium corporis integri iure ſacro Romanorum.* *publicum a ſacro ſeiunxerit; ſed magis eſt, quod obtemperemus VLPIANO,* qui l. 1. ſ. 2. *D. de iuſt. & iure* definit: ius *publicum in ſacris, in ſacerdotibus, in magiſtratibus conſiſtere.* *Corporis vitio & labe etiam deorum religio contaminari ſubinde viſa eſt.* Certe capi *virginem veſtalem*, quæ lingua debili, ſenſuue aurium difficili, uſa fuerit, aut alio *corporis vitio* inſignem, nefas habebatur. Hoc ex Laeone Antifſtio GELLIVS obſeruat. q) Generationem SENECA ſacerdotes *integros & ſanos* deſiderat: PLVTARCHVS r) etiam augures, cum ne auibz quidem vlceratis quiſquam ad auſpicandum vteretur. Hyrcanum Antigonus captiuum auribus truncauit, ne conſilium petendi pontificatus ipſi ſuccederet. Hi mores fere cum omnibus gentibus communicati, & magno conſenſu accepti. Neque in ſacerdotibus deligendis religio ſubſtitit; ſed ad omnia *ſacrorum miniſteria* ſe extendit. In ipſis ſacris certaminibus, qui virtutis ſpectacula ederent, illos non modo *corpore inſignes* eſſe oportebat, ſed nulla etiam macula, nulla ignominia, notatos. Vtile enim VLPIANO viſum eſt, vt neque Thymelici, neque Xyſtici, neque agitadores, neque qui aquam equis ſpargerent, ceteraque eorum miniſterio, qui ſacris certaminibus deſeruiunt, ignominioſi haberentur, leg. 1. pr. *D. de h. q. not. infam.* Igitur *corpo-*

p) L. II. inſt. orat. c. 4.
probl. VII. 2.

q) GELLIVS noct. Att. l. 12.

r) PLVT.

poris virtuti & *robori* illorum, qui digni habebantur, quorum virtus populo Romano in ludis exhiberi posset, illud tributum est, ut absoluerentur infamia, in quam ceteroquin incurrere visi sunt, qui artis ludicrae causa prodiissent. Propter eandem sacrorum religionem etiam *ATHLETIS*, si corpus suffecerit, ut per omnem aetatem certarent, & coronis non minus tribus certaminis sacri merito ornati, non aemulis corruptis, ac redemptis, probarentur, ciuilium munerum, vacationem tribuerunt Imperatores *l. vn. C. de athlethis*. Haec ex iure *sacro* corporis commodi & robusti privilegia descendunt.

§. XVI.

*Privilegium corporis robusti iure privato ciuili Romano-
rum. Speciatim circa possessionem.*

Sed ad alteram studii nostri positionem transeundum est, quam *ius priuatum* appellamus. Contemplabimur ciuile illud iudicium, quo de cuiusque patrimonio lites exercentur. Poterat inhumanius videri, ex viribus corporis Romanos aestimare, cui palma forensis debeatur.

Nam sic locutus, partibus factis, Leo:

Ego primam tollo, nominor quia leo.

Secunda, quia sum fortis, tribuetur mihi.

Tum, quia plus valeo, me sequetur tertia.

Malo afficietur, si quis quartam tetigerit.

Sic totam praedam sola improbitas abstulit. s)

Illud ferarum iudicium est, a cultissimae post hominum fere memoriam gentis ingenio, & praeceptis, alienum. Ex rerum enim argumentis definiendum est, quid quisque videatur iure postulare. Illum, ex Romanis legibus, seruamus ordinem iudiciorum. Sed priusquam de causa cognoscatur, subinde etiam *viribus corporis* locus est, ut rectius deinceps de *iure* possit constitui. Ipsa vetus *in ius vocatio* non nihil violentiae continet: praecipitque Lex Decemuiralis: *si caluitur pedemue struit, manumendo iacito*. Adeo res in certamen virium, & irarum, adducta est, priusquam in iudicium perueniretur. Ni *manu* superaueris, quem in ius vocabas; grauior disceptatio instabat. Sed haec talia luculentius multorum commentariis illustrata sunt. De *possessionis iure* deliberemus. Videntur enim eius commoda, & quaeri *corporis viribus* subinde, & defendi. *Pacti* enim est possessio, docente *VLPIANO l. 29. D. de acquir. vel amitt. poss.* corpore & animo obtinenda, *l. 8. D. eodem tit.* Sed etiam, iusta, an iniusta sit, nihil refert: qualiscunque enim possessor hoc ipso, quod

s) *THAEDRVS l. l. c. 5.*

quod possidet, melius ius habet, quam qui non possidet, *leg. 2. D. uti posside-
tis*. Imo vero, qui nolit in fundum reuerti, quod vim maiorem vereatur,
amisisse possessionem *NERATIO*, & *PAVLLO*, *l. 7. D. de adq. v. amitt.
poss.* videbatur. Ne sit locus dubitationi, addit etiam *CAIVS l. 15. D. eod.
tit.* quod rem, quae nobis surrepta sit, perinde intelligamur non possidere, at-
que eam, quae vi nobis erepta est: ex quo ratiocinatur *VLPIANVS l. 29. D.
eod. tit.* etiam pupillum, sine tutoris auctoritate possessionem posse amittere, vt
corpore desinat possidere. Et si vero, quam vi aduersarius acquisiuit, vitiosa
est possessio, locumque facit interdicto: senties tamen non nihil incommodi,
quod ipsi non restiteris, etiam corporis virtute. Sed possessionem vi ereptam,
si in ipso congressu vi recuperes, *IULIANVS* praecipit *L. 17. D. de vi & v.
a.* in pristinam causam te reuerti potius, quam vi possidere intelligendum esse.
Maius est, quod si quis imbecillitate impeditus non venerit ad prohibendum,
non videatur aduersarius vi fecisse. Ita enim *LABEO* respondit teste *VL-
PIANO: Leg. 1. §. 10. D. quod vi aut clam*. Igitur prodest tua imbecilli-
tas aduersario; meliusque illis consulitur, qui etiam corpore ad defendendam
possessionem, vimque prohibendam, suffecerunt. Hæc forma iudiciorum ipsa
naturali ratione constituta est, vt ante causæ cognitionem, ex facto possessionis,
quis petat, & a quo petatur, intelligi debeat: vtque, qui suum vi defendere
non potuit, quicquid sua imbecillitate amisit, interdicto recuperet; aut quod
prohibere non potuit, de illo in iure contendat. Hoc natura corporis viribus
beneficium tribuit. Cuius necessitatis veteres adeo non pudebat, vt illius rei
quædam imago in ipsis vindictis sit conseruata. Nam petitor fundi, quem
suum esse aiebat, aduersarium, ex iure, vocabat *manum confertum* ^{t)} & ad-
uersarius subinde petito rem reuocabat, donec lis de possessione esset ex-
pedita.

§. XVII.

Nefas igitur habetur, propter solam corporis virtutem cum alterius
quemquam iniuria crescere, aut priuatum compendium augere. Rectius ex
corporis utilitate pœnas, & supplicia æstimaueris, vt quæ cuique conueniant,
atque ad reipublicæ vsum inprimis accommodata sint cognoscas. Neque enim
omnes ex æquo puniendi; sed præcipit *CLAVDIVS SATVRNINVS*: Ex per-
sona sumendum esse modum supplicii: aliter ex iisdem facinoribus seruos,
aliter liberos puniri, *l. 16. §. 3. D. de poenis*: & addit *VLPIANVS*: esse quæ-
dam discrimina pœnarum: nec omnes eadem pœna affici solere, *l. 8. §. 11. D.
de poen.* Nec vero caret ratione, reos, quos reipublicæ, propter cuius emo-

Prinile-
gium corpo-
ris in iudicio
criminali
Quiritium.

t) *GELL. noct. Att. XX. 9. CIC. or. pro Mur. c. XII. & pro A. Caecin. c. XIX.*

lumenta pœnæ inprimis constitutæ sunt, *utiles* cognoscas, benignius tractari, illosque in necessitates alias reseruari, aut eam in illos pœnam constitui, quæ & reipublicæ commoda esse possit, & sensum supplicii in animis delinquentium relinquat. Hinc, cum ceteri in metalla condemnentur, *VLPIANVS iuniores*, qui corpore inprimis *valeant*, in ludum venatorium, aut in aliam quam voluptatem, gesticulandi, aut aliter se mouendi, gratia damnatos esse censuit *l. 8. §. ii. D. de poen.* quod et satis supplicii continere videbatur, & spectantibus esse iucundius, qui ipso calore iuuentutis delectantur; præterea & iuuentutis miserationi conueniebat, dare illis locum ostendendi virtutem suam, & subinde veniam merendi. Parum ab illa ratione discedit, quod etiam *ad bestias damnatis*, si eius *roboris* vel artificii sint, vt digne populo Romano exhibere possint, spem quandam mitioris sententiæ proponi videamus. Censet enim *MODESTINVS*, non quidem fauore populi dimitti, sed de illis tamen principem consuli debere. *l. 31. pr. D. de poen.* Qua se lege cuidam fabro, cui manus amputanda esset, veniam impetrasse *Dynus Ictus* gloriatur. Cogitabam deferere hunc locum. Sed meretur obseruari, quod visa fuerit quibusdam *corporis confirmatio* etiam ad innocentiae opinionem faciendam profuisse: In quæstionibus inprimis. *ARCADIUS* enim *CHARISIUS l. 10. §. 5. D. de quæst.* auctor est, plurimum in excutienda veritate, etiam *vocem* ipsam asserre, ex ipso sermone, &, qua quis constantia, qua trepidatione, aliquid diceret, duci argumentum. Sed credi potest *vocem*, magis *animi*, quam *corporis*, *virtute* confirmari; quamuis & hæc interdum iudici imponat. Hoc certius est, *mendicantibus ex corporis* virtute non nihil commodi accessisse. In illis enim & *integritas corporis*, & annorum robur, exploratum est. *L. un. C. de mendic. validis.* Ita Imperatores constituunt: & seruos, qui nulla *debilitate* miserabiles fuerint, proditoribus addunt: liberos subinde colonorum perpetuorum iure censerî. Sic & coercetur inertia, & reipublicæ *corporis vires* accommodantur, denique & mendicantium utilitati consulitur. *Infirmiorum*, in tanta hominum multitudine, vix tunc ratio poterat haberi. His legibus, in criminali inprimis iudicio, *corporis vires* æstimantur.

§. XVIII.

*Proceritas
Germano-
rum.*

Mittamus Quirites, atque ex diuerticulo in *patriam* redeamus. Mirabimur maiores nostros, qui & Romanis terribiles fuerunt, & hostium etiam subinde vocibus prædicati ^{u)} sunt: quod *ingenti* essent *magnitudine corporis*, incredibili virtute, & exercitatione in armis: omnes, in tanto hominum numero, eodem habitu corporum, & naturæ: ^{x)} trucibus & caruleis oculis, *magnis corporibus*; aut, si strictiores sint artus, quod *CATTIS* ^{y)} accidit, certe tamen

^{u)} *CAES.* de bell. Gal. I. 39.
c. 1.

^{x)} *TAC.* de mor. Germ. c. 9. *VEG.* de re M. I.
^{y)} *TAC.* de mor. Germ. c. 30.

tamen *durioribus membris*, vultu minaci, animo vigentes, mirifice ad virtutem, & percellendos animos illorum, cum quibus congregarentur, a natura comparatos: praeterea non tantum ad impetum validos, aut laboris, atque operum, impatientes, quod TACITO secum ipso interdum dissensiones exercenti, & praeterea a Mela confutato, visum est; sed maximis animis, & utramque partem exercitantes, bellando animos, *corpora* assuetudine laborum. Enim vero, quod a natura ipsis tributum, educandi artibus & disciplina, atque usu omnis vitae, confirmarunt. Quippe remoti a deliciis, quibus animi franguntur, in omni domo nudi, in *illos artus, illa corpora*, excredebant, quæ ad miraculum proponebantur: 2) quorumque formam, & cultum, ex Cluverio, antiquas fabulas imitante in calce dissertationis expressimus, SVEVI imprimis lacte & pecore vivebant, multumque in venationibus versabantur: quæ res, & cibi genere & quotidiana exercitatione, & libertate vitae, vires alebat, & insigni corporum magnitudine efficiebat. a) Placuit illud SVEVIS mirifice, atque ita arrisit, ut causam gratulationis in illa re quaerere, & opinionem virtutis, cuius admiratione sibi prærogativam in bellis datam esse arbitrantur, *iusque in prima acie pugnandi*. Ita enim audias in *iure provinciali Alemannico cap. 31. n. 4. 6.* de se gloriantes: Kunig Karl verlech den Swaben, wo man durch des Reiches Not striten sol, da sulen di Swaben vor alle Sprachen striten. 2c. Dis Recht, und andre Recht, haent die Swaben verdient, mit ihre Stumefeit. Incertum videbatur, quid illa laude, der Stumefeit imprimis, SVEVI prædicarent. Sed observat SCHERZIVS, illa voce fortitudinem & robur indicari, atque ex Chronico quodam Alsatico confirmat, Stum & mächtig, sermone veterum, coniungi: vor Gottes Geburth was Strasburg klein, und doch Stum und mächtig.

§. XIX.

Non alienum erat a bonæ mentis, & rationis, officio, in illa parte perficienda, elaborare *Germanos*, in qua ipsius naturæ beneficio mirifice confirmati videbantur. Hinc neglectiores *infirmi*, & debiles: *gloria ex corporis & animi viribus* quæsitæ: domus & penatium curam fœminis, & senibus, & *infirmissimo* cuique ex familia, delegabant. b) ROBUSTI & confirmati, in re publica versabantur, in qua vix quidquam publicæ, vel privatæ, rei nisi armati peragebant. c) Sed arma sumere non ante cuiquam moris erat, quam ciuitas corpore *suffecturum* probauisset. Tum in ipso concilio vel principum aliquis, vel pater, vel propinquus, scuto frameaque iuuenem ornabant. Hæc toga hic primus iuventutis honos: ante hoc *domus pars* videbantur, mox *reipublicæ*

Privilegium corporis iure publico Germanorum.

X 3

Hæc-

2) TACIT. m. Germ. c. 20.
m. Germ. c. XV.

a) CAES. b. Gall. IV. c. I. n. 3. 9.
c) idem c. XIII.

b) TACIT.

Hactenus TACITVS. Vides Germanos *ex corporis*, atque artuum, *confirmatione*, ius adeundi ad concilium, *ius* etiam *suffragiū ferendi*, quæliuisse. Deprehendes etiam apud nostros moris antiqui vestigia. Equites *wehrhaftig machen* appellant. *d)* Nec postea ipsis spes alia expeditior dignitatum, & honorum. Ornatus armis adolescentulus, ceteris *robustioribus*, ac iam pridem probatis, aggregatur. *e)* In conciliis confidunt armati: mox rex, vel princeps, prout *ætas* cuique, prout nobilitas, prout *decus bellorum*, prout *facundia* est, *f)* verba faciunt: vt aüssim affirmare, *prærogatiuam in comitiis robore corporis* quæsitam. Nec posterius ab instituto multum discesserunt, seruantissimi homines morum patriorum. Vt a *magistratibus* ordiamur, quorum studiis regitur status imperiorum, atque ciuitatum; in *iudice* præter animi vigorem & fidem, etiam *corporis integritas*, quæsitam. Audiamus *Alemannos* iure *prouinciali Alemannico* cap. 68. n. 2. 6. 7. 10. præcipientes: An dem Richter soll der Dinge keines seyn, die wir hie nennen. 2c. Er soll auch nit lame sin, an Handen und Fusen, Er soll auch nit blind sin. welches der Dinge eines an dem Richter ist, der mag mit Recht nit Richter gesin. Et paucis interiectis n. 16. Er soll auch stark sin, daß er sin Herz also bestercke, daß es dem Leibe nimmer gerat, das wieder Recht sie; und ist, das das Herz Francken Mut gewinnt, so soll der Leib also stark sin, daß er dem bösen Mut widerstände. Et porro: Er soll auch also stark sin, daß er Leib und Gut wage, daß er das Recht beschirme. Ex quibus locis intelligitur, non solum *exclusos* mutilos, & mancos, & ægrotos, ab officio magistratus; sed etiam *corporis robur* ad augendam vim animi, compescendam cupiditatem, defendendum ius, fasque, Germanis necessarium videri: ne quid, dum necessitati *imbecillitatis* parendum est, ab officio bonæ mentis iudices discedant, aut *infirmitate* neruorum fracti, aut sanguinis calore concitati, aut segnitie oppressi, parum memores sint humanitatis: ne cedant potentioribus, aut animos demittant, cum facinorosorum improbitas coercenda videatur. Ex *iuris Weichbildici glossatore* *g)* intelligitur, eadem vsos prouidentia, & circumspectione, *Saxones* in *iudicibus* deligendis. Er soll kein natürl. Gebrechen an ihm haben, als Naselsucht, taub, stum, blind, Krüpel 2c. denn diese Sachen hindern einen jeden an der Rür. Sed crucem fixit glossator interpretibus, incertis, quid morbi, illa voce *Naselsucht*, notauerint maiores, quod iudicibus impedimento esse possit: alii *epilepsiam*, alii *lepram*, quæsiuerunt. Sed diluit dubitationem edita *iudæis*, in calce *iuris Weichbildici*, formula iurisiurandi: Daß mich die Naselsucht bestehe, die Maeman verließ, und Jeki ankam, vt incertum esse non possit, *lepram* a Saxonibus indicari. Credebant igitur,

gentis

d) BEYER Sp. iuris Germ. I. 3. c. 11.

e) TAC. m. Germ. c. XIII.

f) TAC. l. c.

g) ad art. 43. p. 66. a

gentis dignitatem, illorum, qui praesint reipublicae, dignatione, & conspectu, inprimis commendari. Hinc nec circa *regem & imperatorem* diligendum, atque in exploranda *corporis virtute*, minor ipsorum solertia. Einen lahmen noch aussätzigen Mann ꝛc. mag man nicht zum König machen, der König soll auch fren, edel, und ehelich gebohren seyn, und soll sein Recht auch behalten haben &c. L. 3 art. 54. Placebat enim Saxonibus *regis* se etiam exemplo excitari ad virtutem. Vt intelligas consensisse in illa re Germanos, accipe idem etiam *Alemannorum legibus* sanciri. Creditur enim, quod virorumque legibus constitutum est, moribus gentis vniuersae esse comprobatum: ita Alemanni: *Lame und Nieselsichtig Man*, und die in dem Banne sin, die sullen die Fürsten nit ze Künige Kiesen. Kiesen aber die sie, die andern Fürsten verwerffen sie wohl mit Recht. Item etiam alio loco: Wenn man ze Künige erwehlt, der soll sin Recht behalten haben, als hie geschrieben ist, von den Richtern, wie die suln sin, so man sie wehlet. *iur. prou. Alem. C. 6. n. 6.* Dederunt operam scriptores, vt huius iuris quaedam in ipsa *aurea bulla* vestigia deprehenderent. Haec ita rem definit: *b)* postquam electores seu nuncii ciuitatem Franckenfordensem ingressi fuerint, statim sequenti die, diluculo in ecclesia S. Bartholomaei apostoli ibidem, in omnium ipsorum praesentia, missam de S. spiritu faciant decantari: ad finem, vt ipse S. spiritus corda ipsorum illustret &c. Quatenus ipsi suo fulti praesidio hominem *iustum, bonum, & utilem* eligere valeant, in *regem* Romanorum, futurumque Caesarem, ac pro salute populi Christiani. Haec tenus Imperator. Sed ipsi Electores tali fidei formula iurisiurandi obstringunt: Ego princeps elector iuro ad sancta Dei euangelia, hic praesentialiter coram me posita, quod ego per fidem, qua Deo & S. R. I. sum adstrictus, secundum omnem discretionem, & intellectum meum, cum Dei adiutorio, eligere volo temporale caput populo Christiano, id est regem Romanorum in Caesarem promouendum, *qui ad hoc existat idoneus*, incertum est, quis ab Imperatore *utilis*, quis, in iurisiurandi formula, *idoneus ad imperium*, dicatur. Poterat videri *utilis* candidatus imperii, quem a iusto & bono imperator distinxerit, ex habitu *corporis* & virtute; sed *idoneus* ex ingenio, & sapientia, & copiis facultatem, ditionumque amplitudine, esse nominatus. Hoc enim discrimine verborum *utilis* & *idoneus* subinde, ipsis legibus Romanis, seunguntur: quod supra est a nobis comprobatum. Sed noli existinare, hominem *sacerdotem*, legum Romanarum subtili cognitione, Caroli IV. aetate inprimis, certe non imbutum, a quo, quicunque is demum fuerit, conscriptam esse *auream bullam*, ipsum fere prooemium, illorumque tempo-

b) Aurea bulla cap. II. §. 13;

rum mores, insigni argumento comprobant, tantum studii in verbis deligendis collocasse, aut rem momenti insignis obscuritate sermonis, vocumque quibusdam inuolucris, obtexisse; ut *utilem ex corpore, idoneum ex animi virtute*, appellarer. Nugae sunt, & quisquiliae, quae ad illustrandum hoc argumentum, in quo dignitas imperii, & salus tot gentium versatur, a quibusdam interpretibus iuris afferuntur: quas LIMNAEVS facto quodam acervo ⁱ⁾ conquisiuit, atque in vnum corpus contulit. *Utilitas imperii*, ex conditione temporum, cognationum, possessionumque, aestimanda est: eius enim necessitati modo maior imperatorum potentia, modo adstrictior, salutaris est: non ex *corporis mole*, aut *artuum robore*, aut commoda *statu- ra* iudicanda. Ne prisci quidem *Germani a rege corporis virtutem*, & armorum scientiam, aut exercitationem, desiderarunt. *Reges* enim, si TACITVM ^{k)} audias, *ex nobilitate*, non ex virtute corporis; *ducem* vero, qui praesit exercitui, & iussu regis imperata perficiat, *ex virtute sumunt*. Ex quibus rebus intelligitur, illorum aliquid, quae supra ex Saxonice legibus adducta sunt, forte ex ingenio, & simplicitate, collectorum enatum fuisse: non ex moribus gentis, aut consensione Germanorum. Sed desiderantibus corporis in imperatore proceritatem potest illud opponi, quod Lacedaemoniis in mentem venit, cum de Agesilao rege Spartanorum delibera- rent. ^{l)} Ille enim quamvis maleficam nactus naturam videretur, statura- que esset humili, corpore exiguo, claudus altero pede, & a nonnullis pro- pter deformitatem contemneretur: ^{m)} praetereaque Delphicum oraculum iniiceret animis sollicitudinem, quo denunciabatur finis futurus imperii, cum regium claudicaret imperium; tamen & Agesilaum ipsi regem accepe- runt, & ducem sociis dederunt, postremoque statuerunt, melius esse, re- gem incesu, quam imperio regnum, claudicare. Vix attinet praeterea Heinrici II. pede claudi ⁿ⁾ Philippi, Alberti I. ^{o)} multorumque corporis im- becillitate, & morbis variis vexatorum, exempla adducere, qui ante auream bullam imperii rebus praefuerunt. Nec dubitari potest, Carolum IV. qui *iustum, bonum, & utilem*, eligendum esse praecipit, iustitiam & bonitatem in animi virtute, *utilitatem* vero, non in *corpore*, sed in aliis viribus, quae pro conditione temporum, & imperii necessitatibus, aut magnae, aut exiguae, prodesse possunt, quaesivisse. Sed apertius de *principum electorum heredibus* in ipsa *a. b.* constitutum: ^{p)} primogenitus filius succedat in electo- ratibus, sibi que soli ius & dominium comperat; nisi forsitan mente captus, fatuus,

ⁱ⁾ Ad l. c. A. B. obs. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22.
cap. 7.

^{l)} NEPOS. Agesil. 8.

^{k)} TACIT. de mor. Germ.
^{m)} Inst. hist. l. IV. 2.

ⁿ⁾ SCHOE-

DER. introd. ad l. pub. P. spec. sect. I. c. 2. p. 197.

^{o)} LEHM. chr. spir. VII.

c. l. p. 709. PFEFFING. ad vitriar. l. V. §. 5. p. 415.

^{p)} A. B. tit. 25. §. 3. 4.

fatus, seu alterius famosi, & notabilis, defectus existeret, propter quem non deberet, seu non possit, hominibus principari. In quo casu, inhibita successione, secundogenitum, si fuerit in ea progenie, seu alium seniore fratrem, vel consanguinem laicum, qui paterno stipiti, in descendenti recta linea, proximior fuerit, volumus successurum.

Famosi, & notabiles defectus propter quos primogenitus nec debeat, nec possit, hominibus principari, a multis minus recte intelliguntur. Vetus interpres Viennensis ita reddit: Er wäre dann nit by Sinnen, odir ein Dor, odir eines virmertin minglichis gebrestin, von deswegen er nit sülte, noch mochte, über die lude ein Furste gesin. Audis famosum defectum in sensus incurrentem, hominum sermone celebratum, & frequenter, observatum. Ein fundbar beruffen Gebrechen appellari. Non est huius loci inquirere, qui sint illi defectus, ex quibus quis non debeat hominibus præesse. Quidam enim interpretes de delictis primogenitorum imperatorem sentire censuerunt. Quorum opinioni si quis locum relinqueret, quam credis nascituram materiem discordiarum, & litium, & dissensionum? Quando tam bene cum quoquam principe actum iri credis, ut nihil omnino criminis comminiscerentur clerici? Aut, ut nemo, partium studio, accusationem primogenito intenderet, qui ad obtinendum imperium adspiraret? Manifestum est, famosorum, & notabilium, defectuum appellatione non quascunque offensiones contineri. Hereditas electoratus quibusdam banno imperii adimitur: in quod qui incurrit, frustra de successione sperauerit. Si igitur propter delictum amovendus est primogenitus, de illo intelligi debet, propter quod bannum imperii timere possit. Sed non caret dubitatione, utrum illo, quem adduximus, loco cogitauerit imperator de primogeniti delictis. Ergo videamus de defectibus, qui sint impedimento, quo minus primogenitus possit imperare? Non videtur imperator, quamcunque infirmitatem corporis notare, nisi illam, quæ subinde etiam animum perturbet: auocerque a cognitione rerum, atque arte imperandi; hi sunt famosi, & notabiles defectus, propter quos omnino qui non possit administrare rempublicam. Ceteri, quamvis cum incommodo coniuncti sint, obstare vix possunt, quo minus partes imperantium cum laude ab heredibus adimpleantur. Neque opus est, ut harum rerum vel rationes, vel exempla, ex TIRAQVELLO, q) THOLOSANO r) IOA. BODINO s) BESOLDO t) KECKERMANNO u) MOLINA x) LVDOLPHO y) atque aliis sex-

cen-

q) TIRARQVELLVS d. iur. primog. qu. 23. 24. r) THOLOS. de republ. L. VII. cap. 6. s) BODIN. lib. VI. de republ. cap. 5. t) BESOLD. de reg. success. c. 2. u) KECKERM. lib. I. polit. c. 4. x) MOLIN. d. primog. lib. I. c. 9. y) LVDOLPH. d. iur. primog. part. spec. §. 16. n. 32. 33.

centis 2) repetamus. Quamuis enim malorum, quae etiam magnam fortunam afficiunt, & perturbant, misratio animum attingat, & vix permittat, vt ad incommodum, a natura principibus heredibus allatum, etiam detrimentum, & iactura electoratus, adiungatur: praeterea periculum turbarum, & dissensionum, sine quibus lites de successione vix componi possunt, non nihil illa, quae a nobis dicta sunt, confirmare videantur; tamen illis rationibus non indigemus: & sufficit, ipsa *a. b.* verba tollere omnem causam dubitationis. Quae si etiam obscura essent, tamen ex ipso consilio, & fine, tam manifestam interpretationem acciperent, vt locus disputationi esse non posset. Bene sperandum est de illis, quos nascendi conditio, & fortuna, designauit ad obtinendum imperium a parentibus acceptum: difficile est probatu, ita quemquam a *corpore laborare*, vt hominibus, quod ait imperator, principari non possit. Credendum igitur, atque animo praesumendum est, *posse* imperio praeesse successorem, nisi grauib, inuictissimisque, argumentis obiecta impotentia ostendatur, atque confirmetur. Hoc est, quod propter *defectus famosos*, atque *notabiles*, duntaxat primogenitum filium excludat Imperator. Quod argumentum luculentis atque eruditissimis commentariis ab *illustri Icto Dn. PETR. A. LUDWIG. a)* illustratum est. Rex *animus* imperat, & *corporis* commendatione non indiget. Qui praesunt imperiis, consilio, prudentiaque, & rerum gestarum gloria, satis sibi splendoris, atque ornamenti, constituunt: quod si *corporis* quadam augustiori *virtute* amplificetur, atque efflorescat, & in oculos hominum incurrat: si habitus oris, & membrorum confirmatio, prodatur maiestatem aspicientibus, & venerabilem faciat; omnia illi summa atque amplissima consecuti sunt, quibus regia fortuna continetur.

§. XX.

Priue- *De iure publico* dictum est satis: deinde de *priuato* videamus, atque a
gium corpo- *iure personarum* ordiamur, vt possit intelligi, vnde enata sit illa accusatio:
ris in iure *Germanos ius in viribus habere. b)* *Posthumum vixisse*, posteaquam a
priuato Ger- *matre editus est*, conuenit, si illum heredem rerum paternarum velis appel-
manorum. *lare.* Sed *vixisse* illum, ex *corporis robore*, & artuum confirmatione,
De iure per- *Germani collegerunt.* Ita *ius prouinc. Sax. lib. 1. art. 33.* Wenn es le-
sonarum. *bet nach des Vaters Tod*, so werden die Lehn und Bedinge des Herren, die
er jemand am Guth geliehen hätte, wieder los und ledig, ob das Kind be-
weist wird, und besehen, also groß, daß es leibhafftig möcht seyn. Igi-
tur magis de partu imperfecto, vtrum vixerit, subinde dubitatum. Tri-
ta sunt, quae de audito vagitu circumferuntur. *Corporis indicio etiam pu-*
beres;

2) Consule Arniseum lib. II. polit. cap. II. sect. 8. Dn. a Rusdorff. in vindic. Palatinis. cap. 4. n. 8. 9. a) Vollständige Erläuterung der G. Bulle tom. II. tit. 25. §. 3. p. 478. & 480. b) MELA III. 3.

beres, etiam maiores, iudicati sunt Germani. Mitto, quæ speculi Sax. au-
tor circa hoc argumentum philosophatus est. Id probabile videtur ad fi-
dem, si annorum numerus miri non potuerit, ex corpore indicium acce-
ptum. l. R. lib. 1. art. 42. Welches Mannes Alter man nicht weiß, hat er
Haare am Bart 2c. Man soll wissen, daß er zu seinen Jahren kommen ist.
Luculentum est TACITI testimonium c) non arma cuiquam sumere moris
fuisse, quam ciuitas, corporis forte indicio, suffecturum probauisset.

Nec dubitationi est locus *teneram ætatem*, non solum propter fragili-
 tatem iudicii, sed etiam propter *corporis infirmitatem*, tutoribus regendam
 iure feudali inprimis commissam esse: ob wohl ein Kind zu seinen Jahren
 zu lehn Recht kommen ist, sein rechter Vormund soll ihn doch an seinem
 Gut vorstehen, zu seinem Gewerbe, und seinem Herren des Kindes statt
 nach seinen Recht dienen, dieweil es ihm selbst nicht erkennen kan, seiner
 Thorheit, und Kindheit halber, oder wegen Unkrafft seines Leibes.
 Hæc ex statu naturali descendunt. Deueniamus ad ciuilem: atque de *fami-*
liis, & cognationibus, curatius dispiciamus. Supra accepisti, curam do-
mus atque penatium fæminis, senibusque, atque infirmissimo cuique in fa-
milia, fuisse delegatam. d) Præterea etiam *patria potestas*, illa seuerior,
 soluta est, cum ciuitas *iuuenem suffecturum armis* cognouisset: ante hoc
 enim adolescentulus pars domus videbatur, *mox reipublicæ. e)* Vides
emancipationis necessitatem propter *vires filii* parentibus imponi. Ex qui-
 bus moribus descendit, quod & nostri homines, *separatis rationibus priua-*
tis, & constituta sede fortunarum, exeant e parentum potestate. Sed hæc
 attingere sufficiat & quasi digito indicasse.

§. XXI.

Porro de iure rerum dicendum est, quæ longior disputatio videtur. *Ius rerum*
 Statim occurrit textus *iuris prouinc. Saxon. lib. 1. art. 4.* qui possit interpre- *de acquiren-*
 tatione indigere. Hereditate enim excludit filios *vitio corporis insignes, da heredi-*
 Subistamus ad ipsa legis verba: Auf allzuviel, und gezwerg, und dergl. *tate.*
 untüchtige Leute, stirbet weder lehn noch Erbe, noch auf Krüppel, Kinder,
 welche dann ihre Erben sind, und ihre nächsten Freunde, die sollen sie hal-
 ten in ihrer Pflege 2c. Wird auch ein Kind geboren stumm, sinn, oder
 witzlos oder blind, oder sonst unvollkômlich an seinem Leibe, das ist
 wohl Erbe zu Land Recht, aber nicht zu lehn Recht. Der aussätzige Mann
 empfâhet gleicher weiß auch kein lehn, noch Erbe. Dubitarum, qui sint illi,
 quibus propter *nimum* aliquid: a natura tributum, hereditas negatur: auf allzu
 viel: glossa latina: allzu viel *hermaphroditos* interpretatur: incerto argu-
 mento. Vix enim credi potest, cum ne *muti* quidem, & *cæci*, excludan-
 tur

c) TAC. d. m. G. c. 13.

d) Id. c. 13.

e) Id. c. 13.

tur a civili hereditate, *hermaphroditis* hereditatem extorqueri, qui rebus suis superesse possunt sine incommodo, sine offensione ciuitatis. Hoc enim differunt *hermaphroditi* a reliquis *ostentis*. Dicam, quid mihi videatur. Credo, *monstra*, atque *ostenta*, & *prodigia*, quæ oculis hominum molesta sunt, & rebus agendis defungi non possunt, quibus *hermaphroditi* omnino comparari nequeunt, inuisa Saxonibus fuisse: ut visu vel vagitu noua, non humanæ figuræ, sed alterius magis animalis: qui ne iure Quiritium quidem liberorum loco habebantur. *L. 14. D. de statu. hom. & leg. 135. D. de verb. sign.* aut visiones, aut quæ tribus forte manibus, aut pedibus, contra naturam nascantur: aut in quibus membrorum humanorum officia cum insigni dedecore, & deformitate naturæ, ampliata sunt. Hanc speciem extremam *nimum* quid a natura accepisse, adeo manifestum est, ut illam nomine *allzu viel* a Saxonibus notari, dubium esse vix possit. Contra, quibus *negauit* aliquam partem parcior natura, aut membra peruertit, *Krüppel-Kinder* appellantur. Ceteri communi nomine *inutiles*, *untüchtige Leute*, dicti sunt. Hi igitur non potiuntur rebus suis, nec de parentis hereditate disponunt: seu, quod idem est, manent in suorum perpetua tutela: qui tantum ipsis, quantum necessitas postulat, pro modo facultatum, largiuntur; cetera bona, sine rationum reddendarum necessitate, in sua commoda conuertunt. Lepide ad hunc locum glossator: *Dieses geschieht um des willen, damit sie forthin nicht mehr ihres gleichen misserathene Kinder zeugen.* Certius est *ostenta* ideo exclusa, quia paucis omnino rebus indigere videbantur. Sed *insigne* dedecus, & infirmitatem, *speculum* desiderat, quæ sit impedimento, ut quis res suas administrare non possit. *Inutiles* enim, *untüchtige Leute*, ceteris debilibus, *die unvollkommenlich an ihrem Leibe*, opponuntur. Hi, quamuis viribus fracti sint, tamen in allodiis succedunt, perinde atque furiosi, & mente capti, & muti, & qui lumine oculorum orbatii sunt, exclusis monstris, prodigiis & ostentis. Ita enim *lib. 1. art. 4. iur. pr. Sax.* traditum esse intelleximus. *Wird ein Kind geböhren stumm, oder wiglos, oder blind, oder sonst unvollkommenlich an seinem Leibe, das ist wohl Erbe zu Land-Recht.* Sed subit mirari cur furiosos ostentis, prætulerint, & plus iuris dederint illis, qui *animo non valent*, quam his, qui *corpore infirmantur*. Videlicet hoc præstant furiosis, quod de his non spes omnis abiicitur, soletque accidere, ut resipiscant aliquando, atque cum dignitate in republica versentur. Quod si non eueniat, parum ab ostentis differunt iure Germanorum: cum ne ipsi quidem vtantur rebus hereditariis, aut illas in alios transferre possint testamento.

Dimitterem hereditates. Sed adiiciendum est illud: etiam inter *sanos*, qui ætatis prærogatiua commendetur, illi ex rebus expeditoriis præcipuum gla-

gladium deberi. W. B. art. 25. Nec iure prou. Alemann. Cap. 27. n. 1. aliter constitutum est: vt intelligatur, illud moribus gentis vniuersae connec-
nere. Non difficile fuerit causam scrutari. Praeferendus enim videbatur,
quem ciuitas & prius, & potius, suffecturum armis probauisset.

§. XXII.

Germanos igitur ex integritate corporis, vtrum quis heres esse possit, aestimasse, expositum est. Sed fac tamen, acquisitam esse hereditatem; sed postea frangi corporis virtutes atque infirmari. Dubitatum est, an pro-
fit hereditas, & possit in alios transferri, a debilibus & infirmis? Intel-
liges domino res suas, & hereditatem, quam semel acquisiuit, inuito qui-
dem extorqueri non posse. Hoc enim iur. prou. Sax. lib. 1. art. 4. con-
stitutum est: Wird er darnach siech, er behält es, und vererbet es auch,
als ein andrer Mann. Sed monendus es, heredem ne volentem quidem,
res suas in alios transferre posse, praeterquam in legitimos heredes; aut cum
venia heredum. Es mag ein Mann sein Eigen nicht vergeben, binnen
Weichbild, denn in gehegtem Ding, und mit der Erben Urlaub. W. B.
art. 61. vergiebt er es aber wieder Recht, ohne der Erben Laub, die Er-
ben mögen sich ihres Guths wohl unterwinden, mit Recht, als ob der todt
wäre, der es gab, darum, das er es nicht vergeben möchte. L. R. lib. 1.
art. 52. Formulam, qua de illa re iudex respondebat ius Weichbildicum
seruauit art. 20. So findt man ihm zu Recht; daß er sein eigen vergeben
soll, mit der Erben Laub, als ob es Erbe oder gabhafft Guth ist,
daß ist, daß es nicht unbeerbt, oder umgabhafft Guth sey, also, daß
er es gekaufft habe um sein Geld, dann so mag er es geben, wen er will,
ohne jemandes Widersprechen. Habes alienationis prohibitionem, sed quae
tantum impedimento sit ne res hereditate aut donatione acceptae, Erbe,
oder gabhafft Guth, sine venia heredum transferantur. Hoc in Saxo-
nia electorali de solis auitis bonis, von Erb. Stamm-Güthern, ex in-
terpretatione vsuali acceptum est, & const. elect. Sax. P. 2. C. 12. appro-
batum. Nam inhumanum videbatur, in tanta veterum paupertate, suis
hereditatem subtrahere, ad quam nascendi iure videbantur peruenisse.
Sui enim cuique liberi heredes. f) De rebus emptis, atque ab ipso dona-
tore acquisitis, bey unbeerbtem und umgabhafftem Guth, liberior
potestas. Pariter etiam in mobilibus hereditate acquisitis: sola enim immo-
bilia alienari non possunt sine venia heredum. Alle fahrende Haabe giebt
der Mann wohl ohne Laub der Erben; und läset und verleihet sein
Guth. L. R. lib. 1. art. 52. mobilia igitur ex hereditate residua, & res ab
ipso donatore acquisitas, nihil obstat, quo minus quis posset libere donare,

da

f) TACIT. m. G. c. 20.

da mag er geben bey gesundem Leib, wem er will, ohne jedermanns Ansprache. W. B. art. 61. Dixi nihil obstar alienationi mobilium, & immobilium bonorum, quae ab ipso donatore acquisita sint. Sed monendum est, valere donationem, si res suas *sanus & corpore integer*, atque etiam *robustus*, alienet. Nec temere enim additur: bey gesundem Leib. Sed hoc, quale sit, ex *iur. prou. Sax.* intelligemus. Pergit enim auctor speculi L. N. L. 1. art. 52. und lasset, und verleyhet sein Guth, allein, daß er sich also vermöge, daß er begürtet mit einem Schwerdt, und mit einem Schild, auf einem Rosß kommen möge, von einem Stein, oder Stock, einer Daum. Ellen hoch, ohne Hülffe also, daß man ihm das Rosß und den Steig. Reiff halte. Wenn er das nicht thun mag, so mag er sein Guth weder vergeben, noch verlassen, noch gelehnen. Cognoscis bona etiam aliunde, quam ex hereditatibus, quaesita, imo & mobilia, non promiscue donari, sed illo tempore duntaxat, cum quis *corpore valeret*, & integer in republica versaretur. Tunc enim non patiebantur eripi liberorum cogitatione omnem sibi bene faciendi potestatem. Hoc ex *robore* commodum habebant. Ita omnibus *Germanis* visum est. Audiamus *ALEMANNOS iur. pr. Alem. C. 22.* Alle die weile, als ein Mann mit einem Schwerdt sich begürthen mag, und auch einem Rosß mit Schild und Sper gesessen, und man ihm setzet einen Stock zu dem Rosse, der einer Daumen Ellen hoch ist, und man soll ihm den Steig. Reiff halten, und er eine Meile geritten mag, so mag er haben und gethun, mit seinem Gut, als ob er 40. Jahr alt war. g) Dubitaueris forte quem ligni vel lapidis modulum illa voce, Daum Elle, indicari existimes, quod interpretes vexavit. Plurimi Daum, lingua veteri. idem quod nostra, vocem halb, notare arbitrantur. Daum Elle, halbe Elle. Sed obseruat *SCHERTZIVS* ad locum a nobis adductum, ex veteri codice: Daum Elle ist, das man den Daum vor die Elle setzen soll. Haec lapidis altitudo accepta est. Sic poterat ab *equestri dignitatis* hominibus *virtus corporis & robur* comprobari. Nec *Burgensium*, aut *rusticorum*, imbecillitati, aut *foeminarum* desidia, quicquam indulgeri videas. Burgensibus equus remittitur, sed *virtus corporis* desideratur, ut valeant donationes. Ita *Weichbildi glossator* tradit ad art. 20. Beweiset ein Bürger solche Kraft daß er gegürtet komt mit einem Schwerdt, ohne Mannes. Hülffe, und sich männiglich beweise, also daß er das Schwerdt selber ziehe, und einstosse, so theilt man ihn mächtig seiner wohlgetwonnen Habe, zu geben, wem er will. Ein Bauer beweiset seine Krafft, daß er einen Umgang seinem Pflug gefolgen mag, eines Morgens lang, so hat die Gabe Kraft, von Rechtswegen. Gehet ein Weib zu der Kirchen ohne Männlein und Weiblein Hülffe, die vor der

der Kirche gefessen ist 200. Ruthen lang, so mag sie das Ihre vergeben, von Rechtswegen. Und ob sie selber zu Dinge kommt, und also lang stehen mag, biß man die Gabe bestätigt, so ist sie mächtig, das ihre zu vergeben B. R. W. Adeo etiam in fœminis *virtus* quaedam desiderata est; videlicet, ne se multum extra casus maritorum, & cogitationes virtutum esse putent, quod TACITVS affirmat. ^{b)} *Aegroti* enim vxor & maritus eodem iure censebantur. Kein Mann und kein Weib mögen im Siechbett ihres Guts nichts vergeben, daß über 5. Schilling werth sey. W. B. art. 55. *Addit glossator*, oder also viel, als er mit der Hand begreifen mag, an seinen bereitem Gelde. Luculentius apparet, hunc morem per omnem Germaniam vagatum, cum BEYERVS ⁱ⁾ etiam Lubecenses parum ab illo iure abesse obseruet. Ita enim Lubecenses lib. 1. tit. 10. Hat ein Mann wohl gewonnen Guth. der mag damit seines gefallens gebahren, so ferne er zu Wege und Stege geht, und seiner Sinne und Gliedmassen mächtig ist. Et specialiori statuto: Vom Lübischen Bogten-Recht: Wenn ein Mann so redlich ist seiner Sinnen, und mächtig seiner Glieder, daß er ein Mark-Pfund lödiges Goldes haaben und bören kan, von einer Städte auf die andere, so mag er sein wohl gewonnen Guth geben, wem er will. Sed haec ita iure veteri constituta sunt. Hodie etiam *aegrotorum* donatio rata est, quod CARPZOVIVS obseruauit: ^{k)} forte legibus Quiritium commotus. Illo enim iure *senectus* ad faciendam donationem sola non est impedimento l. 16. C. de don. Olim certe secundum Germanorum iura a Scabinis pronunciatum esse, *sententiarum formulæ iuri Weichbildico adiectæ* argumento sunt: Dieweil auch euer Bruder seeliger 2c. Zeit seines Lebens ohne Stab auffß Rathhauß gegangen 2c. so ist solche Gabe gnugsam zu Recht beständig ^{l)} & alio loco: hat W. seiner Dienerin, um Dienstwillen, demnach sie ihm denn sein Hauß und Erbe viel Jahr versorget, ein Haus gekaufft, und vor dem lehns-Herrn ihr das bey gesundem Leibe und guter Vernunft gegeben, so folgt selch Hauß, und was er ihr gegeben hat, derselbigen billig. ^{m)} Sed constitutio elect. XII. part. 2. euitat illas ambages, & abscisse: Wie dann aus eben dieser Ursache, das Sachsen Recht, so von unbeweglichen Gütern redet, auf die beweglichen nicht zu erstrecken. Igitur mobilia hodie etiam ab *aegrotis* recte donabuntur.

§. XXIII.

Hæc inter viuos gerebantur: restat, vt de illis, quae *mortis causa* susci-
pi solent, dispiciamus. Sed hæc fere Germanis incognita, quibus heredes, & ^{Privilegium corporis robusti circa vltimas volun-}
successores, *sui cuique liberi* fuerunt, ^{m)} nulla testamenta: quæ postea demum

Z 2

b) de mor. Ger. c. 18. i) BEYER, l. c. k) CARPZOV. parte II. const. 12. defin. 11. l) Urtheil und Recht: Sprüche in den hochberühmten Schöppen-Stühlen, da man sich Sächß. Recht gebraucht in ealce iur. Weichb. p. m. 112. m) TAC. m. g. c. 20.

*rates & pro-artibus clericorum ad nostros peruenerunt. Vix de illis quidquam legibus anti-
uocationem.* quis sancitum est, quod possit ad hoc argumentum pertinere. Sequiori ætate

Colonienses statuerunt: Wer einig sein Erbe binnen der alten Mauren, in un-
serer Stadt, in Testamenten, oder Vermächtnissen, vergeben oder besetzen will,
der soll ungehalten, und ungeleitet, sieben Füsse lang gehen, als das von
alters gewöhnlich gewesen. Vix quicquam aliud inueneris, quod alicuius mo-
menti videatur. Discederem igitur a *ciuili iudicio*, nisi me ipsa *iudiciorum
forma*, & inprimis *prouocatio*, teneret. Hæc etiam rectius illis successit, qui
corpore valebant. Saxones enim, cum iudicis sententia non probaretur, subin-
de etiam *armis* contenderunt. Dreierley Recht behielten die Sachsen wider
Carolus Willen &c. Das dritte, daß man kein Urtheil, so Recht vor Gericht
bey den Sachsen finden mag, will es der Sachse schelten, und zeihet er es
an seine rechte Hand zu Kampff, oder an die meiste Wiennig, und ficht uns
das Urthel selb sieben, wer die mehre Wiennig hat, und den Sieg, der hat
das Urthel behalten. *l. R. lib. I. art. 18.* Sed alio loco adiectum est, umb
ein Urthel mag man nicht fechten, denn vor dem Reich. Schilt ein Schwa-
be eines Sachsen Urthel, oder ein Sachß eines Schwaben, das müssen sie
entscheiden vor dem König. *l. R. art. 12.* Eadem fere *iur. prou. Alem.
art. 383. n. 6.* constituuntur. Sed huius rei culpam *Sueui* in *Saxones* confe-
runt. Ex quo loco animorum disiunctio, & dissensiones, quæ inter vtramque
gentem intercesserunt, cognoscuntur. Tam late vagata est fœda superstitio,
clericorum artibus, in Germania nutrita, & tanto cupidius arrepta, quanto ma-
gis ingenio Germanorum armorum certamen conuenire videbatur: hac tandem
ætate sapientissimis præceptis deuicta atque dissipata.

§. XXIV.

*Prinile-
gium corpo-
ris iure feu-
dali Germa-
norum.*

Addendum est aliquid de *feudis*. Sed circa Longobardica illa non occu-
pabimur, quæ ab aliis studiose tractata sunt, & a *præsede* alio loco illustrata.
De *consuetudinibus Germanorum* aliquid adiiciemus, apud quos & serius cer-
tis legibus definita, sed propter *virtutem corporis*, atque armorum, & expe-
ctationem seruitiorum, inprimis constituta. Igitur diligentius vasallos, quam
rerum aliarum possessores, quæsiuerunt. Cum furiosos, cæcos, mutos, mente
captos, *infirmos*, allodialium rerum heredes esse paterentur, a feudis ipsos ex-
cluserunt. Das ist wohl Erbe zu Land-Recht, aber nicht zu Lehn-Recht. *Iur.
prou. Sax. lib. I. art. 4.* Vt agnoscas moderationem animi, & miserationem,
qua etiam Germani subinde commoti sunt; benignius cum illis actum est, qui
cum *integri* feudum acquisiuisent, casu & iniuria fortunæ in *morbum* incide-
runt. Man mag auch niemand sein Lehn nehmen darumb, ob er blind ist,
oder aber eines Glieds darbet, noch umb keinerhand Seuche. *Iur. feud
Sax. cap. 30.* Cum *Saxonibus* etiam reliqua *Germania* consentit. Ita enim
iur

n) SCHILTER comment. ad l. c. iur. feud. Alem. p. 254. n. 2.

iur. feud. Alem. c. 63. traditur: ein Herr mag seinem Mann sein Lehn nicht genehmen, noch verzeihen, ob er blind ist, oder eines Glieds mangelt, oder Mißfeligkeit wurt, oder was Such-Tagen er gewinnet. Placet SCHILTERO, n) quod ne illum quidem, qui *naturali hoc vitio*, priusquam feudum acquisiverit, debilitatur, hoc iure a feudo excludi videamus; præfertque in illa causa *Saxonibus Alemannos*. De vitio enim naturali nihil adiectum est, propter quod vassallos, iure Saxonico, arceri a feudis intelleximus. Sed videtur SCHILTERO ipsi naturæ esse conueniens, quod illis, quibus, nascendi forte, ius succedendi in feudum tributum est, sine suo facto, propter naturæ parsimoniam, feudum extorqueri non possit. Sed huic dubitationi præses alio loco occurrit. Si rem ex causis æstimes, propter quas feuda constituta sunt, intelligis, rectius Saxones, quam Alemannos, præcepisse.

§. XXV.

Distuli ad extremum locum *criminale iudicium*, cum nomine perhorrescendum, tum mirifice clericorum quondam disciplina, & superstitionibus corruptum atque perturbatum. Non diu te tenebo. Copiosius de illo argumento ab aliis explicatur. Vt ab ipsa *in ius vocatione* ordiamur; qui vocatus non venerit, ab accusatore deprehensus, *iniecta manu*, abripitur atque ad iudicem adfertur. Er mag ihn wohl mit Recht angreifen, ohn den Gerichts-Bothen I. P. A. cap. 267. n. 1. Hæc non sine exemplo constituta sunt. Sed illud ferri non potest, de crimine obiecto, auctoribus ipsis adeo iudicibus, subinde etiam *armis dimicatum*, inprimis, de fracta pace publica, de factis vitæ insidiis, de perduellione, de rapina. I. P. A. 385. n. 6. 7. 8. 9. Item Weichbild art. 35. Inprimis facinorum suspicionem, in quibus quis ab ipso accusatore deprehensus, & cum clamore, ac vociferatione, in iudicium adductus est, veteres *handhafte That* appellant, nisi septem testibus convictus esset, reus dimicatione diluebat. L. R. I. a. 66. Er soll die Unschuld entreden mit einem Schild, und mit einem Schwerdt. W. B. art. 35. Cui insanix tantum abest, vt iudicis grauitas obstaret, vt iuberet etiam descendere in campum, vt etiam arma daret, vt socios adiungeret, vt arbitros constitueret. Der Richter soll auch geben ein Schild und ein Schwerdt, den man beschuldiget, ob er es bedarff. Der Richter soll zween Bothen geben, ihr jegl. die da sechten sollen, die da sehen, daß man sie bewahr nach rechter Gewohnheit. Congressus bene precati sunt. *Victum armis reum*, quasi diuino iudicio damnatum, poena & suppliciis affecerunt: *victorem* ab accusatore etiam præmium virtutis accipere iusserunt. Sic etiam infamibus, & furti accusatis, re furtiua apud ipsos deprehensa, ius dictum est. War aber der Wirth vor besprochen gewesen, also daß er Rechtloß war, so mag er sich des auf den Heil. nicht entreden, sondern er muß das glühend Eisen tragen, oder sich des mit Kampff erwehren. W. B. A. 90. oder in einen wallenden Kessel greiffen, biß an den Ellen-Bogen, quod auctor speculi Saxo-

Saxonici adiecit. §. R. lib. I. art. 39. Vides ius quodam tempore apud Germanos viribus corporis quæsitum. Sed caue, indigneris bene merenti patriæ, & si quæquam alia, innocenti. Non tam suo ingenio in illam temeritatem prolapsa est, quam seducta a sacerdotibus, qui tanto facilius fidem inuenerunt, quanto accommodatior esse Germanorum viribus visa est illa disciplina. Et si cui populo ignosci oportet, quod obtemperauerit illis, qui Dei immortalis iudicium explorari armis posse tradiderunt; tanta belli gloria fuit maioribus, ut cum armis contendere posse de veritate audirent, tanto hoc ipsi arriperent cupidius, quanto magis illa virtute Germani ultra plerasque gentes eminerent. Neque enim soli in illum errorem inciderant: sed contagio moris peruersi, quo tota quondam fere Europa infecta fuit, attingebantur. Postquam detectæ sunt fraudes, & gloriosissimorum principum legibus damnatæ, & correctæ; nulla respublica nec bonis exemplis ditior habetur, nec obsequentior sapientissimis præceptis.



Crell, Christoph Ludwig, 1703-1758 [Sonstige]

Dissertationvm Atqve Programmatvm Crellianorvm Fascicvlvs ...

Bd.: Fascicvlvs II.

Halae ad Salam 1775

4 Diss. 5010-1/3

urn:nbn:de:bvb:12-bsb11122906-3

VD18 9054420